LIGA POPIERANIA TURYSTYKI

BIULETYN
KOMISJI STUDIÓW LIGI POPIERANIA TURYSTYKI

TOM PIERWSZY

KRAKÓW – 1937

BIULETYN KOMISJI STUDIÓW LIGI POPIERANIA TURYSTYKI

DRUKARNIA NARODOWA W KRAKOWIE

LIGA POPIERANIA TURYSTYKI

BIULETYN
KOMISJI STUDIÓW LIGI POPIERANIA TURYSTYKI

TOM PIERWSZY

KRAKÓW – 1937

T R E Ś Ć

O D   R E D A K C J I

Oddajemy do rąk Czytelników pierwszy tom „Biuletynu Komisji Studiów Ligi Popierania Turystyki", sporządzony po pierwszym roku działalności Komisji i zawierający część przepracowanych przez nią zagadnień. Zamiarem Zarządu Głównego Ligi Popierania Turystyki jest zapoczątkowanie niniejszym tomem stałego wydawnictwa periodycznego, poświęconego naukowym dociekaniom w nowej dziedzinie życia gospodarczego w Polsce, jaką stanowi turystyka we wielu swych przejawach.

Liga Popierania Turystyki, jako instytucja powołana dla pracy około krzewienia turystyki i polepszania jej warunków rozwojowych — doceniać musi potrzebę, a nawet konieczność studiów fachowych, zarówno teoretycznych jak i praktycznych, w dziedzinie turystyki. Studia te bowiem i budowane na ich podstawie wnioski, wskazywać winny racjonalną drogę dla gospodarki i polityki w zakresie ruchu turystycznego.

Turystyka, jako doniosła gałąź gospodarki narodowej rozwija się w Polsce w ostatnich latach bardzo intensywnie. Raz po raz powstają nowe organizacje i instytucje, pracujące na polu turystyki. Rozwija się również przemysł turystyczny, który koncentruje coraz poważniejsze kapitały. Turystyka przestała być przywilejem warstw zamożnych, stała się dostępna szerszym masom, jest coraz bardziej popularną i stanowi przyzwyczajenie całego społeczeństwa.

Z roku na rok wzrasta również ruch przyjezdnych z zagranicy, a Polska dzięki umiejętnej propagandzie coraz lepiej zwraca na siebie uwagę cudzoziemskich turystów. Z możliwościami zaś zwiększonego napływu obcokrajowych turystów związane są poważne kapitały w wymianie międzynarodowej, które posiadać mogą doniosły wpływ na kształtowanie się bilansu handlowego i płatniczego.

Wewnętrzno krajowy ruch turystyczny staje się coraz silniejszy podobnie, jak coraz większą popularnością cieszą się kuracje w uzdrowiskach krajowych i pobyty odpoczynkowe na letniskach. Obroty związane z ruchem turystycz-

nym i uzdrowiskowym osiągają w całym kraju kwotę około jednego miliarda złotych, stanowią zatem prawdziwie doniosły problem gospodarczy.

Dlatego też zagadnienie ruchu turystyczno-uzdrowiskowego, jako niezmiernie poważne, wymaga pilnych studiów i badań nad wahaniami koniunktury gospodarczej, nad sytuacją międzynarodową w turystyce i nad wielu czynnikami ruchu. Badania te winny prowadzić do tego, aby system polityki turystycznej był jak najbardziej racjonalny i dostosowany do istniejących, niemal stale zmieniających się warunków.

Polska jest krajem na ogół zaniedbanym w dziedzinie urządzeń turystycznych. Zarówno dla turystyki wewnętrzno-krajowej, jak też dla potrzeb ruchu pozyskiwanego z zagranicy, są inwestycje turystyczne palącą koniecznością. Równocześnie jednak społeczeństwo polskie jest społeczeństwem niezamożnym. Dlatego też należy niezmiernie skrupulatnie badać celowość i rentowność najrozmaitszych inwestycyj. Spośród bardzo wielu — wybierać trzeba tylko najpilniejsze i najrentowniejsze, a zarazem przynoszące największe korzyści dla rozwoju ruchu turystycznego i uzdrowiskowego w Polsce. Elementów dla prawidłowej decyzji w tej mierze dostarczyć mogą tylko gruntowne studia i badania.

Ze względu więc na wagę, a zarazem wielki zakres wyżej naszkicowanych zagadnień — Liga Popierania Turystyki powołała w czerwcu 1936 r. specjalną Komisję Studiów z siedzibą w Krakowie, wyznaczając jej jako cel systematyczne badania nad możliwościami rozwoju turyzmu w Polsce. Prace tej Komisji, ze względów praktycznych, związano dość ściśle z pracami Studium Turyzmu przy Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. W ten sposób stworzono silny pod względem fachowym i finansowym ośrodek badań w nowej dziedzinie gospodarki narodowej.

Z programem prac Komisji Studiów Ligi Popierania Turystyki zaznajomić się mogą Czytelnicy dokładniej w sprawozdaniu z rocznej działalności Komisji, które jest podane w odrębnym ustępie niniejszego tomu „Biuletynu". W sprawozdaniu tym znaleźć można również wykaz prac, jakie przez Komisję zostały wykonane oraz wykaz materiałów, jakie przez Komisję zostały zebrane.

Prace badawcze w terenie, jak również studia nad atlasem turystycznym Polski i ogólnopolskim programem gospodarki turystycznej, przeprowadzone zostały w organizacyjnych ramach Komisji przeważnie przez studentów i absolwentów Studium Turyzmu Uniwersytetu Jagiellońskiego, dla szeregu jednak badań zaproszono dodatkowo specjalistów.

Z przeprowadzonych studiów — tylko drobna cząstka może być publikowana a to ze względu na znaczne koszta, jakie z publikacjami są związane. Postanowiono więc ogłaszać drukiem tylko najważniejsze wyniki, a przede wszystkim te, które mogą zainteresować szersze grono działaczy na niwie turystyki i zdrojownictwa. Obszerniejsze opracowania ukazywać się będą w perio-

dycznie ogłaszanych tomach „Biuletynu“ Komisji Studiów Ligi Popierania Turystyki, mniejsze natomiast rozprawki i naukowe artykuły o charakterze aktualnym ukazywać się będą w miarę możliwości w ramach specjalnie wydawanego „Komunikatu“, którego ogłaszanie rozpocznie się w jesieni 1937 r.

W tomie niniejszym, prócz sprawozdania z rocznej działalności Komisji Studiów Ligi Popierania Turystyki, znajduje się pięć artykułów z różnych dziedzin turystyki. Artykuł Stanisława Faechera, poświęcony jest aktualnemu zagadnieniu pociągów popularnych i fluktuacjom ich rozwoju w pierwszym czteroleciu ich istnienia. Praca dr. Stanisława Leszczyckiego wprowadza do polskiej literatury turystycznej, rozważania nad zagadnieniami geografii turyzmu, oparte na przykładzie regionu podhalańskiego. Praca mgr. Janiny Kaweckiej, o frekwencji kuracjuszy w uzdrowiskach wschodnio-karpackich, ma być próbą wzoru dla podobnych opracowań w innych regionach letniskowo-uzdrowiskowych. Rozprawa dr. Władysława Milaty poświęcona jest warunkom klimatycznym, a w szczególności warunkom uśnieżenia w Karpatach, które często wywierają decydujący wpływ na gospodarkę turystyczną, a które dotąd nie były naukowo zbadane. Wreszcie bibliografia turystyczna za rok 1936, jest próbą zestawienia polskiego piśmiennictwa turystycznego, którego brak od wielu lat wyraźnie odczuwali fachowcy i działacze w dziedzinie gospodarki turystycznej.

Komisja Studiów Ligi Popierania Turystyki oddając pierwszy tom „Biuletynu“ prosi o przychylne ustosunkowanie się do podjętych prac. W dalszym ciągu swej działalności Komisja dołoży starań aby dzięki rzeczowej krytyce, treść i poziom „Biuletynu“ z każdym tomem były coraz lepsze. Życzliwe ustosunkowanie się i poparcie wszystkich miarodajnych czynników dla prac Komisji przyczynią się do tego, że w miarę postępu i pogłębiania badań w dziedzinie turystyki — stanowić będą one mogły coraz lepszą podstawę dla postępu turystyki w Polsce.

ZA REDAKCJĘ „BIULETYNU“
STANISŁAW FAECHER
Wiceprezes Zarządu Głównego L. P. T.

S P R A W O Z D A N I E
KOMISJI STUDIÓW LIGI POPIERANIA TURYSTYKI
za okres od czerwca 1936 r. do lipca 1937 r.

W czerwcu 1936 r., na posiedzeniu Rady Ligi Popierania Turystyki, które odbyło się w Zakopanem — postanowiono jednogłośnie powołać do życia Komisję Studiów Ligi Popierania Turystyki z siedzibą w Krakowie. Wyznaczono jej jako cel naukowe opracowywanie zagadnień turyzmu w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem wahań koniunktury gospodarczej oraz planu inwestycyj turystycznych w Polsce. Rada Ligi Popierania Turystyki, po wysłuchaniu referatu wiceprezesa Zarządu Głównego Stanisława Faechera, zatwierdziła wszystkie odnośne wnioski w sprawie Komisji, oraz uchwaliła dotację budżetową dla Komisji Studiów Ligi Popierania Turystyki na pierwszy rok jej pracy.

Najważniejsze postanowienia Rady Ligi Popierania Turystyki w tej sprawie były następujące:

Utworzenie Komisji Studiów:

1) Powołuje się bezzwłocznie stałą Komisję dla badań zagadnień oraz koniunktury turystyki w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem warunków rozwojowych turystyki masowej.

2) Normą organizacyjną Komisji będzie regulamin zatwierdzony przez prezydium Rady Ligi Popierania Turystyki.

3) Siedzibą Komisji (aż do odwołania — nie krócej niż na rok) będzie Kraków, a współpraca Komisji z władzami Ligi będzie unormowana zarządzeniami prezydium Rady, względnie Zarządu Głównego Ligi Popierania Turystyki.

4) Za zgodą prezydium Rady Ligi, Komisja może współpracować z dowolnymi instytucjami naukowymi oraz organizacjami turystycznymi, tudzież otrzymywać od nich dotacje na przeprowadzenie badań specjalnych, leżących w zakresie prac Komisji.

5) Na wstępne prace Komisji przeznacza Rada kwotę 12.000 zł., a sposób wydatkowania i kontroli określi Zarząd Główny Ligi Popierania Turystyki.

Zadania Komisji:

1) Rejestrowanie i stałe prowadzenie ewidencji tak zw. obiektów turystycznego zainteresowania w Polsce, przy uwzględnieniu podziału turystycznej geografii, uzgodnionego z Wydziałem Turystyki Ministerstwa Komunikacji.

2) Gromadzenie i stałe uzupełnianie zbioru ustaw, zarządzeń, rozporządzeń i aktów prawnych władz państwowych i samorządowych, o ile akty te mają znaczenie dla rozwoju turystyki w Polsce. Opracowywanie dla użytku władz Ligi — opinij i memoriałów w sprawie projektów nowych aktów tego rodzaju.

3) Badanie wpływu zarządzeń i rozporządzeń władz na rozwój ruchu turystycznego (przepisy meldunkowe, godziny handlu w miejscowościach turystycznych, przepisy koncesyjne w niektórych działach przemysłu turystycznego, sprawy paszportów, wiz, ograniczeń dewizowych itp.) oraz opracowywanie dla władz Ligi wniosków celem interwencji.

4) Gromadzenie i stałe uzupełnianie zbioru norm organizacyjnych wszystkich ważniejszych instytucyj społecznych i handlowych, zajmujących się turystyką w Polsce; badanie zagadnień organizacji przymusowej i przedkładanie szczegółowych wniosków organizacyjnych w sprawach dotyczących turystyki masowej.

5) Opracowywanie statystyki ruchu turystycznego na zasadzie źródeł ogólnie dostępnych lub też dostarczonych Komisji za pośrednictwem Ligi czy też instytucyj współpracujących z Komisją.

6) Studiowanie gospodarczych warunków rozwoju turystyki i zdrojownictwa, zbieranie danych dotyczących spraw podatkowych, zadłużenia, rentowności itp. ważniejszych przedsiębiorstw, mających znaczenie dla masowego ruchu turystycznego.

7) Określanie możliwości rozwojowych terenów dotychczas zaniedbanych tudzież projektowanie sposobów, mających na celu ożywienie ruchu turystycznego w poszczególnych częściach kraju.

8) Badanie całokształtu zagadnień komunikacyjnych w odniesieniu do turystyki, zwłaszcza popularnej i opracowywanie dla władz Ligi opinii oraz wniosków w sprawie: a) rozkładu jazdy, taryf, systemu zniżek indywidualnych i zbiorowych, urządzeń specjalnych i trakcji na P. K. P., b) w sprawie ruchu samochodowego i autobusowego oraz zagadnień drogowych, c) w sprawie połączeń lotniczych i ich kombinacyj z innymi komunikacjami, d) w sprawie potrzeb ruchu motocyklowego i rowerowego oraz przepisów obowiązujących

na drogach, e) w sprawie żeglugi śródlądowej i przybrzeżnej statkami pasażerskimi, łodziami itp.

9) Studiowanie zagranicznych i krajowych metod propagandy turystycznej oraz werbunku. Opiniowanie w sprawie modernizacji tych metod w Polsce wydobywanie na jaw nowych atrakcyj, inicjowanie dla władz Ligi specjalnych imprez itp.

10) Rejestrowanie i stałe prowadzenie ewidencji ważniejszych urządzeń turystycznej obsługi, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb turystyki masowej. (Ewidencja szlaków lądowych, i wodnych, schronisk, baz turystycznych, noclegowisk, kąpielisk, urządzeń specjalnych itp.).

11) Opracowanie planów i kolejności głównych inwestycyj dla ruchu turystycznego w Polsce, ze szczególnym zbadaniem strony technicznej pod względem turystycznej użyteczności tych inwestycyj, oraz przeprowadzeniem rachunku rentowności przedsiębiorstw. Badanie sposobów urzeczywistnienia inwestycyj przy pobudzeniu kapitałowej inicjatywy prywatnej w terenie.

12) Prowadzenie badań organizacji turystycznej pracy za granicą i przedkładanie władzom Ligi odnośnych wniosków.

13) Opracowanie opinii dla władz Ligi we wszystkich sprawach przekazanych Komisji przez Ligę, a leżących w zakresie badań prowadzonych przez Komisję.

14) Wydawanie publikacji periodycznej p. t. „Biuletyn Komisji Studiów L. P. T., w którym pomieszczane będą prace naukowe z zakresu prac Komisji, mające trwalszą wartość.

Ponadto Rada Ligi ustaliła dyrektywy dla wykonania zasadniczej uchwały i upoważniła wiceprezesa Zarządu Głównego L. P. T. Stanisława Faechera do zorganizowania Komisji i angażowania fachowców. Rada Ligi upoważniła także samą Komisję do ewentualnego rozszerzenia zadań Komisji Studiów L. P. T. w miarę zarysowujących się możliwości.

Na podstawie powyższych uchwał Rady Ligi Popierania Turystyki, ustalona została w czerwcu 1936 r. przez wiceprezesa Zarządu Głównego L. P. T. Stanisława Faechera wstępna forma organizacyjna Komisji Studiów. Zaangażowano sekretarza Komisji, któremu powierzono całokształt spraw administracyjnych. Początkowa siedziba Komisji mieściła się w lokalu Polskiego Związku Turystycznego w Krakowie, przy ul. Lubicz 4.

Od samego początku weszła Komisja Studiów L. P. T. w ścisłe porozumienie z nowo powołanym Studium Turyzmu na Uniwersytecie Jagiellońskim. Uzgodniono szczegółowy plan pracy na wakacyjne miesiące 1936 r. tak, że można było niezwłocznie podjąć badania w terenie, mające zasadnicze znaczenie dla prac Komisji. W szczególności więc łącznie ze Studium Turyzmu U. J., które otrzymało od Ligi Popierania Turystyki pierwszą ratę sub-

wencji w wysokości 2.000 zł. przeprowadziła Komisja Studiów, **następujące badania:**

1) Badania nad pielgrzymkami do Częstochowy — mgr. Jurkowska.

2) Badania nad frekwencją w schroniskach tatrzańskich — mgr. Korosadowicz.

3) Badania nad frekwencją w schroniskach zachodnio-beskidzkich — Chorabik.

4) Badania nad frekwencją w schroniskach wschodnio-beskidzkich — Chorabik.

5) Badania nad ruchem kajakowym i turystycznym w Pieninach, na Dunajcu i na Popradzie — Rudkiewicz.

6) Badania nad ruchem uzdrowiskowo-letniskowym na Śląsku — mgr. Nawratilówna.

7) Badania nad ruchem letniskowo-uzdrowiskowym na Łemkowszczyźnie — dr. Leszczycki.

8) Badania nad ruchem letniskowo-uzdrowiskowym w okolicach Warszawy — Nadwodzka.

9) Badania nad ruchem uzdrowiskowo letniskowym nad morzem polskim — Zadwórna.

10) Badania nad ruchem uzdrowiskowo-letniskowym w Wielkopolsce — Stojańska.

11) Badania nad ruchem letniskowym i możliwościami rozwoju w powiecie Leskim i Sanockim — Łukaczyński.

12) Badania nad ruchem letniskowym i możliwościami rozwoju w dolinie Oporu — Gajdzik.

Wszystkie powyższe prace i badania stanowiły wypełnienie ustalonego uprzednio programu prac na sezon letni 1936 r. Materiały zebrane przez pracowników zostały zdeponowane w archiwum Komisji Studiów L. P. T.

W październiku 1936 r. przystąpiono do całkowitego zorganizowania Komisji Studiów L. P. T. Kierownikiem fachowym Komisji — na wniosek przewodniczącego Komisji Stanisława Faechera — został zatwierdzony przez władze Ligi dr. Stanisław Leszczycki, asystent Uniwersytetu Jagiellońskiego a zarazem kierownik Studium Turyzmu U. J. Funkcje sekretarza Komisji powierzone zostały J. Łukaczyńskiemu (po jego ustąpieniu z początkiem 1937 r. na stanowisko to powołano Tadeusza Chorabika). Poza tym angażowano pracowników dorywczo i to tylko do poleconych im robót.

Ze względu na współpracę ze Studium Turyzmu U. J., która okazała się celową dla działalności Komisji — przeniesiono siedzibę Komisji z dotychczasowego lokalu przy Polskim Związku Turystycznym w Krakowie, do nowego lokalu w Instytucie Geograficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego przy ul. Grodzkiej 64. Ogólną opiekę nad Komisją z ramienia władz Ligi spra-

wował wiceprezes Zarządu Głównego L. P. T. Stanisław Faecher. Ponadto działalność Komisji była lustrowana kilkakrotnie przez członków władz Ligi: dr. H. Szatkowskiego, dr. J. Miłkowskiego i J. Szelichowskiego.

Po ukończeniu pełnej reorganizacji rozpoczęto z dniem 1-go listopada 1936 planową akcję Komisji opartą — na pierwszy okres — **na następującym programie:**

a) Gromadzenie i utrzymywanie w ewidencji materiałów naukowych odnoszących się do zagadnień turyzmu w kraju i za granicą.

b) Przygotowanie prac, rozpraw i materiałów do druku w „Biuletynie" Komisji Studiów L. P. T.

c) Informowanie o wynikach przeprowadzonych badań wszystkich zainteresowanych czynników zwłaszcza Zarządu Głównego L. P. T.

d) Utrzymywanie i zorganizowanie, wspólnie ze Studium Turyzmu U. J. — stałej pracowni, biblioteki i zbiorów z zaznaczeniem tytułu własności.

Głównym celem rozpoczętych prac było przygotowanie materiałów do wzorowego atlasu turystycznego Polski, oraz opracowanie ogólno-polskiego programu gospodarki uzdrowiskowo-turystycznej, poprzedzonego opracowaniami regionalnymi. Studia te miały objąć badania nad możliwościami turystycznymi poszczególnych okolic, a więc nad walorami i osobliwościami tudzież możliwościami turystycznymi obejmującymi: zabytki przyrody, sztuki, osobliwości etnograficzne, przemysłowe, źródła mineralne, wartości klimatyczne, pałace, zamki, dwory, miejscowości, stacje letniskowe, odpusty, jarmarki, miejscowości historyczne, pamiątkowe i narodowe. Poza tym prace te miały doprowadzić do sporządzenia rejestru urządzeń turystycznych, a więc: schronisk, hoteli, gospód, możliwości komunikacyjnych itd. Ponadto badania objąć miały problemy możliwości fizycznych i finansowych społeczeństwa polskiego w ogóle i poszczególnych regionów kraju w szczególności, co winno pozwolić na ustalenie racjonalnych wytycznych dla sporządzenia programu inwestycyjnego i organizacji turystyki w Polsce.

Założenia powyższe realizowane były stopniowo w miarę gromadzenia materiałów i ulepszania technicznych warunków pracy Komisji. Do polepszenia tego przyczyniło się pomnożenie inwentarza Komisji i zwiększenie możliwości wykonawczych. Dzięki temu można było rychło przystąpić do zasadniczego gromadzenia materiałów, a przede wszystkim do sporządzenia rzeczowych kartotek prowadzonych dla całej Polski przez poszczególnych pracowników głównie na mocy wykorzystania literatury. Kartoteki te, mające zasadnicze znaczenie dla stwierdzenia całokształtu substancji turystycznej w Polsce, prowadzone były wspólnie ze Studium Turyzmu U. J.

Wykonano następujące kartoteki:

1) Zabytki przyrody w Polsce, opracował B. Gajdzik — zarejestrowano ogółem 1.905 zabytków w całym kraju.

2) Schroniska i stacje turystyczne, opracowała J. Jagiełłowiczówna — zarejestrowano ogółem 644 schronisk.

3) Uzdrowiska i letniska, opracowała Mgr. Nawratilówna — zarejestrowano ogółem 918 miejscowości.

4) Źródła mineralne, opracował B. Gajdzik — zarejestrowano ogółem 511 źródeł w całym kraju.

5) Muzea, biblioteki i zbiory, opracowała J. Jagiełłowiczówna — zarejestrowano ogółem 2.139 pozycyj.

6) Zamki, pałace i dwory, opracował mgr. M. Ciężkowski — zarejestrowano 1.003 zabytkowych budowli.

7) Osobliwości etnograficzne, opracował T. Wilgat — zarejestrowano 397 miejscowości.

8) Kościoły i klasztory, opracowały: H. Zadwórna i L. Stojańska — zarejestrowano 1.547 obiektów.

9) Zabytki sztuki, opracowała J. Gryglewska — zarejestrowano 975 obiektów.

10) Hotele i pensjonaty, opracował B. Boguszewski — zarejestrowano 1.936 hoteli i pensjonatów.

11) Miejscowości historyczne, opracował B. Beiersdorf — zarejestrowano 1.012 miejscowości.

12) Warunki klimatyczne, opracował dr. W. Milata — zarejestrowano 608 miejscowości.

13) Bibliografia turystyczna — opracowała J. Nadwodzka — zarejestrowano 880 tytułów.

14) Organizacja turystyki w Polsce, opracowuje M. Madejski — opracowanie w toku.

15) Odpusty i jarmarki, J. Jagiełłowiczówna — opracowanie w toku.

W ten sposób zebrano po raz pierwszy w Polsce orientacyjny zbiór wszystkich możliwości turystycznych w kraju, liczący 12.868 pozycyj (bez bibliografii turystycznej). Kartoteki te znajdowały się w stanie stałej aktualności, co wymagało ciągłego przeglądu i uzupełniania. Zamiarem Komisji było aby kartoteki te ujęte zostały kartograficznie, co ogromnie ułatwiłoby orientację i posługiwanie się zebranymi materiałami. Komisja zamierza także sporządzić odpisy kartotek i wysłać je w teren do poszczególnych władz administracyjnych i organizacyj, celem zaznajomienia ich z posiadanymi osobliwościami, a zarazem dla potwierdzenia zgodności opisów ze stanem faktycznym w terenie.

Wykonana praca w zakresie zebrania podstawowych materiałów i ujęcia ich w kartoteki, jest ważnym zaczątkiem, którego kontynuowanie i ulepszanie jest nieodzowne. Szczególnie potrzebne byłyby jeszcze kontrole przeprowadzane w terenie, a także zbiór fotografij odpowiadających zanotowanym przedmiotom turystycznego zainteresowania. Jednakże poważne koszta związane z takim uzupełnieniem kartotek, stały dotychczas na przeszkodzie pełnemu udoskonaleniu tej akcji.

Drugą poważniejszą akcją w gromadzeniu materiałów turystycznych był konkurs rozpisany wspólnie przez Komisję Studiów wraz ze Studium Turyzmu J. U. na wykonanie najlepszej **mapy turystycznej** dowolnie wybranego województwa. Komisja Studiów przeznaczyła na ten konkurs kwotę 160 zł, fundując trzy nagrody za najlepiej wykonane mapy. Sprawozdanie z konkursu przedstawione zostało w prasie, przy czym podkreślono wysoki poziom wykonania i realne możliwości stworzenia atlasu turystycznego w Polsce.

Poza konkursem zebrano dane szczegółowe dla trzech województw dotąd nieobjętych opracowaniami, a mianowicie: białostockiego, kieleckiego i wołyńskiego. Przerysowano szereg map, słabiej pod względem technicznym wykonanych. W ten sposób uzyskano kartoteki i mapy dla wszystkich szesnastu województw w Polsce. Przy końcu okresu sprawozdawczego, całość wyników tej pracy obejmowała wszystkie miejscowości wraz z ich osobliwościami i atrakcjami turystycznymi. Statystyczne rezultaty tej pracy były następujące:

Województwo	ilość miejscowości	ilość osobliwości
m. Warszawa	1	227
Woj. Białostockie	571	622
Woj. Kieleckie	417	636
Woj. Krakowskie	803	1.322
Woj. Lubelskie	172	354
Woj. Lwowskie	342	461
Woj. Łódzkie	163	203
Woj. Nowogródzkie	73	179
Woj. Poleskie	108	192
Woj. Pomorskie	175	287
Woj. Poznańskie	275	312
Woj. Stanisławowskie	202	268
Woj. Śląskie	172	262
Woj. Tarnopolskie	472	603
Woj. Warszawskie	190	263
Woj. Wileńskie	158	221
Woj. Wołyńskie	305	412
Razem cała Polska	4.699	6.814

Wszystkie prace nad kartotekami dostarczyły obfitych materiałów do atlasu turystycznego Polski, którego przygotowanie posunęło się tak daleko naprzód, że w ciągu 1938 r. może być on oddany do druku.

Ponadto zgromadzono materiały statystyczne, ilustrujące ruch turystyczny w całym kraju. Materiały te przekazano do archiwum Komisji jako podstawę do przyszłych opracowań i wniosków. Komisja brała udział przy opracowaniu wzoru statystyki ruchu letniskowego wspólnie ze Studium Turyzmu U. J., Wojewódzką Komisją Turystyczną w Krakowie, Referatem Letniskowym Związku Powiatów R. P., oraz Wydziałem Turystyki Ministerstwa Komunikacji. Przy końcu okresu sprawozdawczego, wzory te znalazły się w ostatniej fazie zatwierdzenia przez Główny Urząd Statystyczny. Komisja interweniowała również w sprawie niedostatecznej rejestracji turystów zagranicznych. Z ramienia Komisji, jej kierownik dr. S. Leszczycki, wygłosił referat na konferencji zwołanej przez Zarząd Miejski w Krakowie w sprawie rejestracji ruchu turystycznego w Krakowie.

Ponieważ dla akcji letniskowej najważniejszą sprawą jest dobrze zorganizowane biuro organizacyjne, posiadające dokładne rejestry miejscowości letniskowych i turystycznych — przeto Komisja Studiów wspólnie ze Studium Turyzmu i Referatem Letniskowym Związku Powiatów R. P., brała udział w opracowaniu karty katastralnej miejscowości letniskowych. Karta ta została już przyjęta na terenie całej Rzeczypospolitej. Przy końcu okresu sprawozdawczego przygotowano nowy wzór karty katastralnej, która zastąpi dotychczas używaną (począwszy od sezonu zimowego 1937/8 r.).

Komisja Studiów Ligi Popierania Turystyki zebrała **bibliotekę**, w skład której wchodziło 302 map (w tym 167 w podziałce 1:1,000.000, 41 w podziałce 1:300.000, 30 w podziałce 1:25.000, 1 w podziałce 1:75.000, jedna mapa samochodowa, 14 perspektywicznych oraz 20 turystycznych i planów miast).

Biblioteka Komisji liczy 181 pozycyj inwentarzowych, przy czym są to rozprawy lub broszury otrzymane przez Komisję w darze lub zakupione. Prócz tego w bibliotece znajduje się 25 czasopism polskich i obcojęzycznych, które Komisja otrzymuje w drodze zamiany od redakcji „Turysty w Polsce" lub prenumeruje. Są to następujące czasopisma:

1) „Biuletyn Naczelnej Organizacji Polskiego Przemysłu Hotelowego", 2) „Wiadomości Statystyczne", 3) „Turystyka", 4) „Turysta w Polsce", 5) „Młody Krajoznawca Śląski", 6) „Touring", 7) „Młody Polak w Niemczech" 8) „Polacy za granicą", 9) „Zagończyk", 10) „Oesterreichische Reise- und Verkehrsnachrichten", 11) „Słownik Geograficzny R. P.", 12) „Harcerz", 13) „Unio exsursionista de Catalunya", 14) „Taternik", 15) „A Magyar Turista", 16) „Vestnik Klubu Alpistu CSR", 17) „La Montana" — Meksyk, 18) „Italia", 19) „Wiadomości Turystyczne", 20) „ÖVB — Wien", 21) „Mło-

dy Krajoznawca" — Stanisławów, 22) „Delnicky Turista", 23) „Beskydy"— Jaseniky, 24) „Gdy a Kam", 25) „Restaurator".

Komisja prowadzi również kartotekę informacyjną, w której zbiera materiały drukowane dotyczące turystyki, w postaci: prospektów, broszur propagandowych, informacyjnych, jak również afisze. Ta kartoteka informacyjna obejmuje zarówno ziemie polskie, jak i wszystkie kraje świata. Przy końcu okresu sprawozdawczego stan kartoteki wynosił 448 pozycyj, z czego 72 odnosiło się do Polski. Łącznie ze zbiorami Studium Turyzmu kartoteka ta wynosiła 843 pozycje stanowiąc ważną podstawę informacyjną.

Specjalną uwagę poświęcono stanowi **organizacji turystyki** w Polsce. Rozesłano ankiety do wszystkich towarzystw turystycznych, organizacyj i związków turystyki czynnej i biernej, do referatów turystycznych przy urzędach wojewódzkich oraz przy innych urzędach. Proszono o nadesłanie statutów oraz sprawozdań z pracy z ostatnich lat, aby w ten sposób zorientować się w stanie organizacji turystyki na obszarze całej Rzeczypospolitej. Pod koniec sprawozdawczego okresu otrzymano odpowiedź od 41 towarzystw i organizacyj. Praca ta jest jeszcze w toku i wymaga dalszych uzupełnień.

Z innych prac podjętych przez Komisję należy wymienić:

1) Studia nad ruchem pielgrzymkowym w Częstochowie, które zostały ukończone i zebrane w postaci gotowych materiałów.

2) Studia nad ruchem turystycznym na Śląsku, których wyniki zostały opublikowane w wydawnictwach Instytutu Śląskiego (w dziale „Zagadnienia gospodarcze Śląska" Nr. 10,) pt. „Znaczenie gospodarcze ruchu uzdrowiskowo-turystycznego na Śląsku".

3) Studia przeprowadzone wspólnie z zarządem miejskim oraz Polskim Związkiem Turystycznym nad ruchem turystycznym w Krakowie w latach 1935 i 1936.

4) Badania na Łemkowszczyźnie, z których korzystał Urząd Wojewódzki w Krakowie oraz władze wojskowe, przy czym Komisja Studiów dostarczyła obfitych materiałów wspomnianym władzom.

5) Komisja Studium przekazała w roku sprawozdawczym przyznaną przez Zarząd Główny L. P. T. subwencję w wysokości 2.000 zł na prace nad projektem nowej linii elektrycznej łączącej Kraków z Zakopanem. Subwencję tę otrzymał tymczasowy Komitet Obywatelski budowy wspomnianej kolei.

Ponadto w ciągu okresu sprawozdawczego opracowano w Komisji następujące tematy:

a) Stacje zimowe w Europie.

b) Szlaki turystyczne i narciarskie w Karpatach, oraz nasilenie ruchu narciarskiego.

c) Przemysł hotelarski i gastronomiczny w Polsce.

d) Sieć i aparat komunikacji w Polsce.

e) Ruch uzdrowiskowo-turystyczny w Niemczech.

f) Ruch cudzoziemców w Polsce w latach 1930—1936.

g) Mapa uzdrowisk Europy (przygotowana na Międzynarodowy Kongres Uzdrowisk w Budapeszcie).

h) Ruch turystyczny w Czechosłowacji.

i) Badania nad rolą gospodarczą parków i rezerwatów przyrody.

j) Badania nad frekwencją w zdrojowisku Rabce.

W zbiorach Komisji względnie Studium Turyzmu U. J. znajdują się poza wyżej wymienionymi następujące gotowe już opracowania kartograficzne rękopiśmienne: 1) jarmarki i odpusty, 2) tereny rybackie, 3) tereny myśliwskie, 4) parki i rezerwaty przyrody, 5) uzdrowiska i letniska, 6) mapa źródeł mineralnych południowej Polski, 7) mapa szlaków wodnych w Polsce, 8) miejsca bitw i szlaki turystyczne po pobojowiskach, 9) ruch pielgrzymkowy do Częstochowy, 10) rozmieszczenie hoteli i pensjonatów, 11) bilans ruchu uzdrowiskowo-letniskowego w Polsce — 3 mapy, 12) ruch turystyczny w Austrii, 13) natężenie ruchu kolejowego w Polsce, 14) bilans migracyj uzdrowiskowo-turystycznych na Śląsku — 3 mapy 15) ruch uzdrowiskowo-letniskowy w województwie stanisławowskim — 8 map, 16) izochrony Krakowa, 17) natężenie ruchu komunikacyjnego w Polsce — 8 map.

W pracach Komisji Studiów wzięło bezpośredni udział 21 osób. Komisja nawiązała kontakt z wszystkimi ważniejszymi organizacjami i instytucjami w Polsce, zajmującymi się zagadnieniami turyzmu. W roku sprawozdawczym Komisja Studiów mianowała dwóch członków korespondentów a w szczególności dyr. biura podróży „Putnik" — p. Jerko Culica ze Splitu (Jugosławia) oraz p. prof. N. Eghinitisa z Aten (Grecja). Komisja nawiązała między innymi kontakt z biurem Kolei Francuskich.

Plan pracy na rok najbliższy przewiduje stopniowe realizowanie zadań zaznaczonych przez Radę Ligi Popierania Turystyki, przy kontynuowaniu studiów już rozpoczętych. W okresie wakacyjnym 1937 r. przewidziano prace terenowe w Kosowszczyźnie, w okolicach Warszawy, na Pomorzu, w Białostockim, Wileńskim, Nowogródzkim, Lublinieckim, Lwowskim i w Zakopanem. Po zakończeniu tych prac kontynuowane będą roboty nad kartotekami rzeczowymi i regionalnymi. Komisja przewidziała wydanie kilku map turystycznych poszczególnych województw, ostateczne przygotowanie materiału do atlasu turystycznego Polski, wraz z przeprowadzeniem studiów nad graficzną stroną jego wydania. Szczególny nacisk położony zostanie na zgromadzenie dokładnych materiałów statystycznych, któreby pozwoliły na opracowanie wszystkich województw w Polsce pod względem gospodarczo-turystycznym. Dzięki temu można będzie uzyskać podstawy dla ostatecznego wypracowania planu turystycznego dla całego kraju.

STANISŁAW FAECHER

POCIĄGI POPULARNE

w czteroleciu 1933—1936 r.

Opracowanie poniższe oparte zostało na danych statystycznych i szczegółowych zapiskach, prowadzonych przez Wydział Turystyki Ministerstwa Komunikacji od początku istnienia pociągów popularnych w Polsce. Wszystkie dane cyfrowe zostały dla niniejszej pracy na nowo przerachowane i ułożone w tabele porównawcze wraz z podsumowaniem szczegółowych i ogólnych wyników. Przy tej sposobności usunięto niektóre drobne niedokładności jakie w statystykach zauważono. Ścisłość zatem podanych w poniższych tabelach cyfr, może być uważana za stosunkowo daleko posuniętą. Opracowanie zajmuje się wyłącznie pociągami popularnymi w ścisłym znaczeniu tej instytucji przejazdowej, czyli zajmuje się tylko pociągami wycieczkowymi, organizowanymi jako całości, na podstawie wydanych przez Ministerstwo Komunikacji „przepisów o pociągach popularnych". Natomiast opracowanie niniejsze nie objęło tak zwanych „zjazdów masowych" odbywanych za indywidualnymi kartami uczestnictwa. Zjazdy te bowiem wprowadzone zostały — obok pociągów popularnych — dopiero w połowie omawianego czterolecia, a ich uczestnicy korzystać mogli przeważnie z pociągów normalnego kursowania, przy czym uprawnieni byli do otrzymania odpowiedniej zniżki ceny przejazdu w okresie trwania ważności karty uczestnictwa. (Zjazdy indywidualne opracowane będą oddzielnie).

Pierwsze pociągi popularne w Polsce uruchomiono na zasadzie istniejących podówczas przepisów o nadzwyczajnych pociągach wycieczkowych na P. K. P., w samym końcu 1932 r. Władze kolejowe wzięły tu pod uwagę liczne domagania się szerokiej opinii publicznej, aby stworzyć możliwości taniego wycieczkowania dla mas. Postępujący kryzys gospodarczy i wynikające z niego zubożenie społeczeństwa, oraz rosnący — mimo wszelkich przeszkód — pęd do turystyki — złożyły się na to, iż władze kolejowe ustosun-

kowały się pozytywnie do powszechnie wysuwanych życzeń. W okresie poprzedzającym uruchomienie pociągów popularnych w Polsce, pojawiły się liczne głosy prasowe, propagujące konieczność wprowadzenia instytucji pociągów popularnych w Polsce, przy czym powoływano się na istniejące już w tym czasie przykłady zagraniczne, a zwłaszcza na wypróbowaną instytucję „treni popolari" we Włoszech. Zwracano uwagę, że pociągi popularne mają wielkie znaczenie gospodarcze, społeczne, a nawet polityczne i to niezależnie od tego, że stanowić mogą poważne źródło dochodów dla kolei. Istotnie też pierwsze próby organizacji pociągów wycieczkowych w Polsce, pod rozmaitymi zrazu nazwami, powiodły się nadspodziewanie dobrze. Od razu osiągnęły one wysoką frekwencję i dowiodły wielkiej celowości takiej formy turystyki wewnętrznokrajowej.

Zrazu jednak pociągi popularne w Polsce traktowane były jako zjawisko sezonowe, któremu niektóre czynniki kolejowe nie rokowały dłuższego istnienia. Dopiero w miarę stałego rozwoju tej nowej formy turystyki masowej, oraz w miarę rosnącego zapotrzebowania — zdecydowały się władze kolejowe na utrwalenie bytu pociągów popularnych i na uregulowanie pracy w tym zakresie, za pośrednictwem odpowiednich przepisów. Pierwsze rozporządzenia Ministerstwa Komunikacji o pociągach popularnych ukazały się dnia 14-go lutego 1933, ustalając wymagane minimum frekwencji pociągu popularnego (325 osób na pociąg) oraz najwyższą dopuszczalną granicę zniżki taryfowej (66%). Przepisy te ulegały w latach 1933 i 1934 sześciokrotnym zmianom, przy czym bądź dostosowywano je do przejawiających się potrzeb turystyki masowej, bądź też zaostrzano je ze stanowiska potrzeb administracji P. K. P. Kolej bowiem bronić się musiała jeszcze podówczas przeciw istniejącym zrazu nadużyciom i przeciekaniu normalnego ruchu pasażerskiego na tanie przejazdy turystyczne.

Stan fluktuacji przepisów o pociągach popularnych na P. K. P. trwał do końca 1934 r., kiedy Wydział Turystyki Ministerstwa Komunikacji otrzymał zlecenie objęcia całkowitej akcji związanej z pociągami popularnymi. Wydział Turystyki Ministerstwa Komunikacji opracował wtedy nowe przepisy o pociągach popularnych, przy czym wziął pod uwagę zarówno dotychczasowe dwuletnie doświadczenia, jak też wzory zagraniczne, przy uwzględnieniu lokalnych potrzeb i warunków. Całość akcji pociągów popularnych, począwszy od 1. stycznia 1935 r. została skoncentrowana w Wydziale Turystyki Ministerstwa Komunikacji, który uzgadniał ruch pociągów popularnych z odnośnymi departamentami Ministerstwa Komunikacji. Przepisy uległy jeszcze kilkakrotnemu uaktualnieniu tak, że forma pociągów popularnych w końcu 1936 r. a więc pod koniec omawianego czterolecia, była już odpowiednio przystosowana do potrzeb turystyki masowej. Rozwój pracy najlepiej ilustrują ostateczne wyniki czterolecia:

CZTEROLECIE POCIĄGÓW POPULARNYCH W POLSCE
(1933, 1934, 1935 i 1936 r.).

Rok	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnia	
	Uruchomionych	Odwołanych				zapełnienia	na 1 poc./km
1933	397	—	260.178	2,182.681	199.460	650	10.94
1934	394	180	251.173	1,500.061	135.381	637	11.08
1935	589	470	412.493	2,260.977	253.000	700	8.93
1936	972	238	641.751	3,246.690	376.764	660	8.61
Razem	2.352	888	1,565.595	9,190.409	964.605	665	9.52

Najistotniejszą dźwignią ruchu pociągów popularnych była w całym czteroleciu intensywnie prowadzona **propaganda**, posługująca się ulotkami, afiszami, radiem i wydatną pomocą ze strony prasy codziennej. Propagandę prowadziły w przeważnej mierze same Polskie Koleje Państwowe, w nieznacznym zaś stopniu organizacje turystyczne, instytucje społeczne, oraz biura podróży. Od 1-go zaś czerwca 1935 r. po koniec omawianego czterolecia — całość akcji propagandowej związanej z pociągami popularnymi, przekazana została Lidze Popierania Turystyki, która rozwinęła szczególnie skuteczną działalność. Dla celów akcji propagandowej pociągów popularnych wydano w ciągu czterolecia afisze, ulotki i programy, których ilość była następująca:

Rok	Ilość pociągów popularnych	Ilość afiszów	Ilość ulotek i programów
1933	397	35.000	12.000
1934	394	27.000	7.000
1935	591	49.000	15.000
1936	1.003	92.000	47.000
Razem	2.385	203.000	81.000

Prasa codzienna odegrała wielką rolę przy propagandzie pociągów popularnych. Według obliczeń Wydziału Turystyki Ministerstwa Komunikacji zainteresowania prasy pociągami popularnymi w ciągu omawianego czterolecia wyraziły się w następujący sposób:

Rok	Ilość komunik. o poc. pop.	Ilość wydrukowanych wierszy	Ilość opisów pociągów pop.	Ilość wydrukowanych wierszy
1933	3.900	106.000	1.920	132.000
1934	3.600	93.000	1.520	106.000
1935	5.200	150.000	3.700	124.000
1936	3.700	80.000	1.600	54.000
Razem	16.400	294.000	8.740	416.000

Przegląd akcji propagandowej, związanej z rozwojem pociągów popularnych dowodzi, że przeszło ćwierć miliona afiszów i ulotek, przeszło pół miliona wierszy w prasie i liczne głosy radiowe sprawiły wielkie poruszenie mas i stały rozwój pociągów popularnych w ciągu całego czterolecia. Szczególnie doniosłą rolę odegrała także pomoc duchowieństwa, okazywana przede wszystkim przy organizacji pociągów o charakterze pątniczym. Na uwagę zasługuje, że w miarę upływu czasu, gdy pociągi popularne stały się już ogólnym przyzwyczajeniem szerokich rzesz społeczeństwa — malała ilość opisów wycieczek popularnych w prasie, ustępując miejsca zwyczajnym komunikatom i zapowiedziom, których działanie było wystarczające.

Czterolecie pociągów popularnych w latach 1933—1936 wykazuje dwie fazy organizacyjne. Pierwsza z nich trwała od początku uruchomienia instytucji pociągów popularnych do przejęcia akcji przez Wydział Turystyki Ministerstwa Komunikacji. Druga faza nastąpiła od tego momentu aż po koniec omawianego czterolecia. W tej drugiej fazie nastąpiło także założenie Ligi Popierania Turystyki, której władze kolejowe zleciły przeważną część prac związanych z pociągami popularnymi. Utworzenie Ligi Popierania Turystyki, społecznej instytucji mającej za zadanie pracę około polepszania warunków turystyki w Polsce — dało możność uporządkowania całej akcji pociągów popularnych. Skoncentrowano ją w delegaturach Ligi Popierania Turystyki przy poszczególnych dyrekcjach okręgowych Polskich Kolei Państwowych. Działalność delegatur, złączona bezpośrednio z działalnością referatów turystycznych przy poszczególnych D. O. K. P., zapewniła owocną pracę i spotęgowane wyniki. Cały też ciężar prac wykonawczych, związanych z organizacją pociągów popularnych polegał w drugim dwuleciu na delegaturach Ligi Popierania Turystyki. Natomiast sam Zarząd Główny Ligi Popierania Turystyki nie zajmował się bezpośrednio organizacją pociągów popularnych, a natomiast sprawował ogólne kierownictwo i był czynnikiem koordynującym oraz rejestrującym pracę delegatur L. P. T.

Szczegółowa analiza rozwoju akcji pociągów popularnych w czteroleciu ujęta jest w poniższych tabelach. Podają one statystykę pociągów popularnych w poszczególnych latach i poszczególnych dyrekcjach.

Rok 1933

W roku 1933 zorganizowano ogółem 397 pociągów popularnych, które przewiozły 260.178 uczestników. Pociągi te przebiegły łącznie 199.460 kilometrów, a średnie zapełnienie jednego pociągu popularnego wyniosło w całej Polsce 650 osób. Utarg kolei wyniósł w tym roku 2,182.681 zł., a średnia kilometrowa wyniosła 10.94 zł. Rok ten był pierwszym rokiem próby, uwieńczonej powodzeniem.

PORÓWNAWCZE ZESTAWIENIE RUCHU POCIĄGÓW POPULARNYCH WE WSZYSTKICH D. O. K. P. NA ROK 1933

D. O. K. P.	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
	Uruchomionych	Odwołanych					
Warszawa	106	—	76.149	638.791	57.601	718	9.55
Radom	24	—	21.072	203.553	20.776	878	12.34
Poznań	45	—	27.775	256.298	21.021	617	11.49
Toruń	15	—	10.116	50.709	5.249	674	10.80
Katowice	53	—	34.362	265.905	23.602	648	11.61
Lwów	56	—	30.983	315.951	32.994	553	9.76
Kraków	70	—	45.745	332.340	24.669	653	13.27
Wilno	12	—	6.256	66.955	9.030	521	7.82
Stanisławów	16	—	7.720	52.179	4.518	428	11.26
Razem na rok 1933 względnie średnia roczna	397	—	260.178	2.182.681	199.460	650	10.94

Poszczególne dyrekcje P. K. P. rozwinęły w roku 1933 żywą akcję w zakresie organizacji pociągów popularnych, która przedstawiona jest w poniższych tabelach szczegółowych z uwzględnieniem wszystkich miesięcy w roku, oraz tych samych czynników statystycznych, jakie podano w zestawieniu sumarycznym na rok 1933 dla całej Polski.

Warszawa — 1933.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. WARSZAWA W 1933 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1933	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	1	—	401	4.622	492	401	9.53
	Marzec	4	—	1.405	19.384	2.688	350	7.21
	Kwiecień	6	—	2.598	13.136	1.918	433	6.84
	Maj	17	—	10.994	70.368	7.612	646	9.24
	Czerwiec	21	—	16.778	146.704	13.806	798	10.62
	Lipiec	12	—	10.092	69.952	7.504	841	9.32
	Sierpień	17	—	11.247	105.210	10.656	661	9.87
	Wrzesień	26	—	21.984	199.175	11.611	845	17.15
	Październik	—	—	—	—	—	—	—
	Listopad	1	—	400	3.760	458	400	8.20
	Grudzień	1	—	250	6.480	856	250	7.57
Razem na rok 1933 względnie średnia roczna		106	—	76.149	638.791	57.601	718	9.55

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. RADOM W 1933 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1933	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	—	—	—	—	—	—	—
	Marzec	—	—	—	—	—	—	—
	Kwiecień	—	—	—	—	—	—	—
	Maj	9	—	8.241	78.041	11.074	915	7.04
	Czerwiec	4	—	3.821	44.990	3.602	955	12.49
	Lipiec	2	—	987	3.525	2.160	493	6.26
	Sierpień	3	—	2.659	20.869	1.098	886	19.00
	Wrzesień	5	—	4.210	38.608	2.242	842	16.77
	Październik	1	—	1.154	7.520	600	1154	12.53
	Listopad	—	—	—	—	—	—	—
	Grudzień	—	—	—	—	—	—	—
Razem za rok 1933 względnie średnia roczna		24	—	21.072	203.553	20.776	878	12.34

Poznań — 1933 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. POZNAŃ w 1933 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1933	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	1	—	320	300	40	320	7.50
	Marzec	—	—	—	—	—	—	—
	Kwiecień	—	—	—	—	—	—	—
	Maj	12	—	7.249	35.872	3.233	604	11.09
	Czerwiec	5	—	3.296	49.531	5.018	659	9.87
	Lipiec	8	—	5.104	48.835	3.562	638	13.70
	Sierpień	8	—	5.270	68.301	4.904	658	13.92
	Wrzesień	8	—	4.747	35.930	2.640	593	13.61
	Październik	3	—	1.789	17.529	1.624	596	10.79
	Listopad	—	—	—	—	—	—	—
	Grudzień	—	—	—	—	—	—	—
Razem na rok 1933 względnie średnia roczna		45	—	27.775	256.298	21.021	617	11.49

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. TORUŃ W 1933 R.

	Rok i miesiąc	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1933	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	1	—	230	510	138	230	3.69
	Marzec	—	—	—	—	—	—	—
	Kwiecień	—	—	—	—	—	—	—
	Maj	2	—	887	5.869	716	443	8.35
	Czerwiec	3	—	3.359	7.971	693	1119	11.48
	Lipiec	2	—	1.573	21.792	1.104	786	19.73
	Sierpień	2	—	1.235	712	44	617	16.18
	Wrzesień	5	—	2.832	13.855	2.554	566	5.42
	Październik	—	—	—	—	—	—	—
	Listopad	—	—	—	—	—	—	—
	Grudzień	—	—	—	—	—	—	—
Razem na rok 1933 względnie średnia roczna		15	—	10.116	50.709	5.249	674	10·80

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. KATOWICE W 1933 R.

	Rok i miesiąc	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1933	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	1	—	128	410	120	128	3.41
	Marzec	5	—	3.058	24.435	1.908	611	12.80
	Kwiecień	4	—	1.717	17.063	1.748	429	9.76
	Maj	5	—	3.026	19.917	1.956	605	11.79
	Czerwiec	13	—	8.095	89.447	8.910	622	10.03
	Lipiec	5	—	2.746	22.692	2.310	549	9.82
	Sierpień	5	—	2.664	29.660	2.550	535	11.63
	Wrzesień	7	—	6.181	32.151	2.320	883	13.85
	Październik	7	—	5.909	19.271	1.144	841	15.97
	Listopad	1	—	838	10.859	636	838	17.07
	Grudzień	—	—	—	—	—	648	11.61
Razem za rok 1933 względnie średnia roczna		53	—	34.362	265.905	23.602	648	11.61

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. LWÓW W 1933 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów: Urucho-mionych	Ilość pociągów: Odwo-łanych	Ilość osób przewiezio-nych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilo-metrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km.
Rok 1933	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	8	—	4.281	32.783	2.366	535	13.85
	Marzec	5	—	3.340	35.302	2.768	668	12.75
	Kwiecień	1	—	377	5.686	682	377	8.33
	Maj	3	—	1.827	32.034	2.986	609	10.72
	Czerwiec	15	—	9.832	100.014	10.384	655	9.63
	Lipiec	12	—	5.774	54.944	6.142	481	8.94
	Sierpień	4	—	1.751	18.865	2.602	437	7.25
	Wrzesień	6	—	3.136	29.021	4.312	522	6.73
	Październik	—	—	—	—	—	—	—
	Listopad	—	—	—	—	—	—	—
	Grudzień	2	—	665	7.302	752	332	9.71
Razem na rok 1933 względnie średnia roczna		56	—	30.983	315.951	32.994	553	9.76

Kraków — 1933 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. KRAKÓW W 1933 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów: Urucho-mionych	Ilość pociągów: Odwo-łanych	Ilość osób przewiezio-nych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilo-metrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1933	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	3	—	1.859	14.534	894	619	16.25
	Marzec	5	—	1.633	12.467	1.612	326	7.73
	Kwiecień	4	—	2.265	25.786	2.816	566	9.15
	Maj	5	—	3.360	24.785	2.084	672	11.89
	Czerwiec	18	—	16.142	134.628	8.298	846	16.22
	Lipiec	8	—	4.142	28.832	2.896	518	9.95
	Sierpień	12	—	6.424	31.246	2.228	535	14.02
	Wrzesień	10	—	6.317	36.354	2.375	631	15.30
	Październik	4	—	2.918	14.138	782	729	18.20
	Listopad	1	—	685	9.570	684	685	13.99
	Grudzień	—	—	—	—	—	—	—
Razem na rok 1933 względnie średnia roczna		70	—	45.745	332.340	24.669	653	13.27

Wilno — 1933 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. WILNO W 1933 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów Uruchomionych	Ilość pociągów Odwołanych	Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1933	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	—	—	—	—	—	—	—
	Marzec	—	—	—	—	—	—	—
	Kwiecień	1	—	453	7.545	852	852	8.62
	Maj	2	—	1.082	11.167	1.166	541	9.57
	Czerwiec	4	—	1.988	26.156	4.308	497	6.07
	Lipiec	1	—	890	9.000	1.266	890	7.10
	Sierpień	3	—	1.543	11.542	1.170	514	9.85
	Wrzesień	1	—	300	1.545	268	300	5.76
	Październik	—	—	—	—	—	—	—
	Listopad	—	—	—	—	—	—	—
	Grudzień	—	—	—	—	—	—	—
Razem na rok 1933 względnie średnia roczna		12	—	6.256	66.955	9.030	521	7.82

Stanisławów — 1933 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. STANISŁAWÓW W 1933 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów Uruchomionych	Ilość pociągów Odwołanych	Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1933	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	—	—	—	—	—	—	—
	Marzec	2	—	512	2.237	368	256	6.08
	Kwiecień	1	—	385	2.676	280	385	9.55
	Maj	2	—	846	4.947	560	423	8.83
	Czerwiec	4	—	2.595	26.260	2.070	648	12.68
	Lipiec	3	—	1.298	5.409	516	432	10.48
	Sierpień	1	—	394	2.274	204	394	11.14
	Wrzesień	—	—	—	—	—	—	—
	Październik	2	—	800	3.036	240	400	12.65
	Listopad	1	—	890	5.340	280	890	18.71
	Grudzień	—	—	—	—	—	—	—
Razem na rok 1933 względnie średnia roczna		16	—	7.720	52.179	4.518	482	11.26

W roku 1934 zorganizowano ogółem 394 pociągi, a więc o trzy mniej niż w roku poprzednim. Występuje także w tym roku po raz pierwszy cyfra 180 pociągów odwołanych. Z jednej strony jest to wynikiem wprowadzenia tej rubryki do statystyki, z drugiej natomiast jest to wyraz poszukiwania nowych celów wycieczkowych. Przewieziono w tym roku 251.173 pasażerów a więc mniej niż w roku poprzednim. Pociągi przebiegły łącznie 135.381 kilometrów, a średnie zapełnienie jednego pociągu popularnego wyniosło 637 osób. Utarg kolei wyniósł w roku 1934 tylko 1,500.061 zł. a średnia kilometrowa 11.08 zł. Wszystkie zatem cyfry z wyjątkiem średniej kilometrowej były w roku 1934 niższe niż w roku poprzednim. Przypisać to należy krępującym do pewnego stopnia ówczesnym przepisom oraz pogłębiającemu się kryzysowi gospodarczemu.

PORÓWNAWCZE ZESTAWIENIE RUCHU POCIĄGÓW POPULARNYCH WE WSZYSTKICH D. O. K. P. NA ROK 1934.

D. O. K. P.	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
	Uruchomionych	Odwołanych					
Warszawa	84	26	68.033	436.207	28.300	809	12.21
Radom	27	9	19.627	140.740	13.938	726	9.32
Poznań	38	7	19.783	146.065	13.966	520	9.97
Toruń	30	12	17.382	105.335	11.968	579	9.73
Katowice	72	81	43.644	216.813	20.651	606	11.19
Lwów	36	16	17.835	108.526	10.852	495	9.53
Kraków	81	21	50.708	250.133	21.194	626	11.27
Wilno	9	6	5.712	62.007	11.600	634	5.79
Stanisławów	17	2	8.449	34.235	2.912	497	11.61
Razem za rok 1934 względnie średnia roczna	394	180	251.173	1.500.061	135.381	637	11.08

Poszczególne Dyrekcje Okręgowe P. K. P. rozwinęły w roku 1933 akcję w zakresie pociągów popularnych, która miała następujący szczegółowy przebieg:

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. WARSZAWA W 1934 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów: Uruchomionych	Ilość pociągów: Odwołanych	Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1934	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	1	4	430	7.052	892	430	7.90
	Marzec	—	—	—	—	—	—	—
	Kwiecień	—	—	—	—	—	—	—
	Maj	11	5	6.606	43.863	3.576	600	12.26
	Czerwiec	10	1	6.172	27.837	2.662	617	10.45
	Lipiec	4	4	1.976	5.640	658	494	8.57
	Sierpień	24	3	22.293	181.008	9.760	928	18.54
	Wrzesień	26	5	24.932	144.637	8.146	958	17.75
	Październik	8	3	5.624	26.170	2.606	703	10.04
	Listopad	—	1	—	—	—	—	—
	Grudzień	—	—	—	—	—	—	—
Razem za rok 1934 względnie średnia roczna		84	26	68.033	436.207	28.300	809	12.21

Radom — 1934 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. RADOM W 1934 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów: Uruchomionych	Ilość pociągów: Odwołanych	Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1934	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	—	—	—	—	—	—	—
	Marzec	—	—	—	—	—	—	—
	Kwiecień	—	—	—	—	—	—	—
	Maj	2	—	813	10.269	1.367	406	7.51
	Czerwiec	3	1	2.425	27.685	3.134	808	8.83
	Lipiec	2	—	1.921	20.000	2.716	960	7.36
	Sierpień	4	2	2.482	22.104	2.416	620	9.10
	Wrzesień	15	5	11.577	58.637	4.071	771	14.40
	Październik	1	1	409	2.045	234	409	8.74
	Listopad	—	—	—	—	—	—	—
	Grudzień	—	—	—	—	—	—	—
Razem za rok 1934 względnie średnia roczna		27	9	19.627	140.740	13.938	726	9.32

Toruń — 1934 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. TORUŃ W 1934 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów: Urucho-mionych	Ilość pociągów: Odwo-łanych	Ilość osób przewiezio-nych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilo-metrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1934	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	—	—	—	—	—	—	—
	Marzec	—	—	—	—	—	—	—
	Kwiecień	—	—	—	—	—	—	—
	Maj	3	5	2.307	5.337	238	769	22.42
	Czerwiec	6	—	3.304	3.852	473	550	8.10
	Lipiec	4	2	1.391	9.284	1.416	347	8.14
	Sierpień	4	3	1.550	16.111	2.380	387	6.77
	Wrzesień	10	2	7.941	60.470	5.776	794	10.47
	Październik	2	—	689	3.881	838	345	4.63
	Listopad	—	—	—	—	—	—	—
	Grudzień	1	—	200	6.400	847	200	7.50
Razem na rok 1934 względnie średnia roczna		30	12	17.382	105.335	11.968	579	9.73

Poznań — 1934 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. POZNAŃ W 1934 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów: Urucho-mionych	Ilość pociągów: Odwo-łanych	Ilość osób przewiezio-nych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilo-metrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1934	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	—	—	—	—	—	—	—
	Marzec	—	—	—	—	—	—	—
	Kwiecień	—	—	—	—	—	—	—
	Maj	5	1	2.225	10.669	1.100	445	9.70
	Czerwiec	3	1	1.542	7.479	864	514	8.65
	Lipiec	8	1	2.964	21.753	2.038	370	10.67
	Sierpień	6	2	4.419	42.106	2.817	736	14.95
	Wrzesień	13	1	7.429	56.399	6.218	571	9.07
	Październik	2	1	790	4.637	601	395	7.72
	Listopad	1	—	414	3.022	328	414	9.21
	Grudzień	—	—	—	—	—	—	—
Razem na rok 1934 względnie średnia roczna		38	7	19.783	146.065	13.966	520	9.97

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. KATOWICE W 1934 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km.
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1934	Styczeń	—	2	—	—	—	—	—
	Luty	—	2	—	—	—	—	—
	Marzec	1	13	225	1.170	170	225	6.87
	Kwiecień	4	6	2.675	14.852	883	668	16.82
	Maj	10	22	5.235	32.013	4.139	523	7.73
	Czerwiec	13	13	9.274	51.744	4.898	713	10.56
	Lipiec	10	6	6.646	27.160	2.694	664	10.11
	Sierpień	12	4	6.974	27.303	2.332	581	11.70
	Wrzesień	13	5	9.112	50.734	3.976	701	12.79
	Październik	7	7	2.879	10.714	1.333	411	8.04
	Listopad	—	—	—	—	—	—	—
	Grudzień	2	1	624	1.123	226	312	—
Razem na rok 1934 względnie średnia roczna		72	81	43.644	216.813	20.651	606	11.19

Lwów — 1934 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. LWÓW W 1934 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1934	Styczeń	—	3	—	—	—	—	—
	Luty	—	1	—	—	—	—	—
	Marzec	—	—	—	—	—	—	—
	Kwiecień	—	—	—	—	—	—	—
	Maj	1	4	347	3.481	462	347	7.53
	Czerwiec	5	3	1.983	14.568	1.804	396	8.07
	Lipiec	2	1	875	5.110	514	437	9.94
	Sierpień	6	2	2.788	22.322	2.278	464	9.79
	Wrzesień	13	2	7.286	q35.082	3.244	560	10.81
	Październik	5	—	3.101	20.949	1.694	620	12.37
	Listopad	4	—	1.455	7.014	856	364	8.19
	Grudzień	—	—	—	—	—	—	—
Razem na rok 1934 względnie średnia roczna		36	16	17.835	108.526	10.852	495	9.53

Kraków — 1934 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. KRAKÓW W 1934 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1934	Styczeń	—	2	—	—	—	—	—
	Luty	1	1	490	3.456	324	430	10.66
	Marzec	2	1	1.037	6.538	592	518	11.04
	Kwiecień	3	1	1.537	3.460	380	512	9.10
	Maj	8	4	5.190	30.367	1.558	648	19.48
	Czerwiec	25	2	16.479	54.302	4.106	659	10.78
	Lipiec	8	5	4.435	28.590	3.132	554	9.12
	Sierpień	9	1	5.085	33.715	4.292	565	7.85
	Wrzesień	14	3	8.599	52.029	3.568	614	14.02
	Październik	10	1	6.828	30.656	2.242	682	13.67
	Listopad	1	—	1.028	7.020	1.000	1.029	7.00
	Grudzień	—	—	—	—	—	—	—
Razem na rok 1934 względnie średnia roczna		81	21	50.708	250.133	21.194	626	11.27

Wilno — 1934 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. WILNO W 1934 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1934	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	—	—	—	—	—	—	—
	Marzec	—	—	—	—	—	—	—
	Kwiecień	—	—	—	—	—	—	—
	Maj	1	1	361	1.588	196	361	8.10
	Czerwiec	2	3	546	11.378	2.420	273	4.70
	Lipiec	2	1	1.857	20.000	3.326	928	6.01
	Sierpień	1	1	678	12.000	1.634	678	7.34
	Wrzesień	1	—	303	2.605	406	303	6.41
	Październik	1	—	1.007	6.500	1.634	1.007	4.—
	Listopad	1	—	960	7.936	1.984	960	4.—
	Grudzień	—	—	—	—	—	—	—
Razem za rok 1934 względnie średnia roczna		9	6	5.712	62.007	11.600	634	5.79

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. STANISŁAWÓW W 1934 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1934	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	—	—	—	—	—	—	—
	Marzec	—	—	—	—	—	—	—
	Kwiecień	—	—	—	—	—	—	—
	Maj	2	—	593	1.993	330	296	6.04
	Czerwiec	2	—	731	2.046	252	365	8.12
	Lipiec	6	1	2.823	9.124	868	470	10.51
	Sierpień	4	1	1.831	6.202	622	457	9.97
	Wrzesień	2	—	1.688	10.128	560	844	18.08
	Październik	1	—	783	4.742	280	783	19.64
	Listopad	—	—	—	—	—	—	—
	Grudzień	—	—	—	—	—	—	—
Razem na rok 1935 względnie średnia roczna		17	2	8.449	34.235	2.912	497	11.61

Rok 1935

Rok 1935 był w akcji pociągów popularnych rokiem znacznego postępu w porównaniu do obu poprzednich lat. Źródło tego postępu leżało zarówno w reorganizacji zasad pociągów popularnych, jak też w utworzeniu Ligi Popierania Turystyki, która stała się silnym bodźcem ożywiającym ruch masowy. W roku 1935 zorganizowano ogółem 589 pociągów, a 470 odwołano. Przewieziono w tym czasie 412.493 pasażerów a więc o przeszło 1/3 więcej niż w roku poprzednim. Pociągi przebiegły łącznie 253.000 kilometrów, a średnie zapełnienie jednego pociągu wyniosło 700 osób na pociąg. Utarg kolei wyniósł w roku 1935 kwotę 2,260.977 zł a średnia kilometrowa wyniosła 8.93 zł. Wszystkie zatem cyfry dotyczące statystyki pociągów popularnych w roku 1935 wykazały bardzo znaczny pochód ku górze.

PORÓWNAWCZE ZESTAWIENIE RUCHU POCIĄGÓW POPULARNYCH WE WSZYSTKICH D. O. K. P. NA ROK 1935.

D. O. K. P.	Ilość pociągów Urucho-mionych	Ilość pociągów Odwo-łanych	Ilość osób przewiezio-nych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilo-metrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Warszawa	176	105	128.838	829.883	89.516	732	9.37
Radom	33	24	30.335	213.230	20.902	919	11.26
Poznań	31	46	20.606	131.753	14.241	664	10.73
Toruń	21	30	11.356	77.621	12.529	540	8.28
Katowice	135	100	108.292	372.946	31.569	802	10.51
Lwów	56	78	27.605	185.948	23.462	492	7.10
Kraków	110	45	69.795	278.088	28.797	634	10.28
Wilno	27	42	15.666	171.508	31.984	580	6.83
Stanisławów	—	—	—	—	—	—	—
Razem za rok 1935 względnie średnia roczna	589	470	412.493	2,260.977	253.000	700	8.93

Poszczególne Dyrekcje Okręgowe P. K. P. rozwinęły w roku 1935 energiczną akcję w zakresie pociągów popularnych, która miała następujący szczegółowy przebieg.:

Warszawa — 1935 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. WARSZAWA W 1935 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów Urucho-mionych	Ilość pociągów Odwo-łanych	Ilość osób przewiezio-nych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilo-metrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1935	Styczeń	1	3	121	8.234	964	121	8.54
	Luty	2	2	545	10.866	1.798	272	6.03
	Marzec	—	2	—	2.607	—	—	—
	Kwiecień	1	1	636	4.897	302	636	16.22
	Maj	4	1	2.456	19.790	1.798	613	11.01
	Czerwiec	30	28	16.360	128.426	15.972	545	8.31
	Lipiec	29	21	18.948	106.260	12.626	653	10.37
	Sierpień	55	14	51.198	273.878	23.998	930	12.63
	Wrzesień	18	14	14.484	86.532	9.296	804	9.04
	Październik	29	8	20.723	163.824	19.158	714	8.55
	Listopad	4	4	2.592	20.977	2.956	648	6.89
	Grudzień	3	7	775	3.592	648	775	5.54
Razem na rok 1935 względnie średnia roczna		176	105	128.838	829.883	89.516	732	9.36

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. POZNAŃ W 1935 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1935	Styczeń	—	2	—	—	—	—	—
	Luty	1	1	266	6.604	1.060	266	6.23
	Marzec	—	2	—	—	—	—	—
	Kwiecień	6	2	3.936	10.600	600	656	17.66
	Maj	1	1	424	551	48	424	11.48
	Czerwiec	4	5	1.702	19.969	2.182	425	8.16
	Lipiec	6	11	3.628	18.214	2.658	604	10.38
	Sierpień	6	7	3.777	34.044	3.407	629	9.99
	Wrzesień	5	4	4.921	22.251	2.686	984	8.28
	Październik	1	5	1.079	10.790	800	1079	13.49
	Listopad	1	5	873	8.730	800	800	10.91
	Grudzień	—	1	—	—	—	—	—
Razem na rok 1935 względnie średnia roczna		31	46	20.606	131.753	14.241	664	10.73

Radom — 1935 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. RADOM W 1935 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1935	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	—	—	—	—	—	—	—
	Marzec	—	—	—	—	—	—	—
	Kwiecień	—	1	—	—	—	—	—
	Maj	1	—	1.000	9.000	1.376	1000	6.54
	Czerwiec	6	9	4.992	53.400	7.918	832	5.12
	Lipiec	3	8	2.551	16.565	1.150	850	14.40
	Sierpień	11	2	10.536	61.533	4.758	957	13.93
	Wrzesień	4	4	2.853	12.627	1.230	713	10.26
	Październik	6	—	7.067	52.015	3.590	1177	17.06
	Listopad	—	—	—	—	—	—	—
	Grudzień	2	—	1.336	8.090	880	668	11.53
Razem na rok 1934 względnie średnia roczna		33	24	30.335	213.230	20.902	919	11.26

Toruń — 1935 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. TORUŃ W 1935 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1935	Styczeń	—	2	53	1.185	—	—	—
	Luty	1	2	167	1.400	264	167	5.30
	Marzec	—	—	—	—	—	—	—
	Kwiecień	1	2	995	4.875	204	331	23.90
	Maj	—	2	—	—	—	—	—
	Czerwiec	8	3	3.300	23.934	5.453	412	3.46
	Lipiec	1	3	251	401	66	251	6.08
	Sierpień	5	3	4.038	22.434	1.644	807	13.64
	Wrzesień	2	6	963	4.068	580	481	7.05
	Październik	2	2	1.001	11.599	3.184	500	3.64
	Listopad	1	3	308	3.640	1.134	308	3.21
	Grudzień	—	2	280	4.085	—	—	—
Razem na rok 1935 względnie średnia roczna		21	30	11.356	77.621	12.529	540	8.28

Katowice — 1935 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. KATOWICE W 1935 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1935	Styczeń	3	4	1.510	5.567	652	503	8.54
	Luty	7	6	2.291	8.728	1.426	327	6.00
	Marzec	1	3	1.510	5.585	636	1510	8.79
	Kwiecień	3	5	2.654	5.378	434	884	12.39
	Maj	13	16	12.576	42.523	3.040	965	13.99
	Czerwiec	25	19	18.709	98.240	7.458	748	9.11
	Lipiec	22	10	17.237	60.832	5.528	783	11.00
	Sierpień	21	9	16.772	57.434	4.589	797	12.53
	Wrzesień	24	9	20.441	57.340	5.134	851	11.16
	Październik	8	6	7.891	19.481	1.538	986	12.66
	Listopad	5	7	4.868	9.822	980	973	10.04
	Grudzień	3	6	1.833	2.016	154	611	9.91
Razem na rok 1935 względnie średnia roczna		135	100	108.292	372.946	31.569	802	10.51

Lwów — 1935 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. LWÓW W 1935 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów Uruchomionych	Ilość pociągów Odwołanych	Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1935	Styczeń	2	6	493	6.388	1.194	246	5.35
	Luty	2	17	462	4.110	760	231	5.44
	Marzec	—	7	133	2.000	—	—	—
	Kwiecień	—	1	—	—	—	—	—
	Maj	1	6	348	1.426	166	348	7.54
	Czerwiec	8	12	4.450	43.658	4.608	556	7.15
	Lipiec	8	3	2.007	9.192	1.458	250	6.30
	Sierpień	12	6	6.033	41.757	5.028	502	8.30
	Wrzesień	15	6	7.132	40.235	5.264	475	7.77
	Październik	4	1	3.415	25.846	4.012	853	6.44
	Listopad	4	4	2.218	9.376	972	554	9.64
	Grudzień	2	9	974	1.960	—	487	—
Razem na rok 1935 względnie średnia roczna		56	78	27.605	185.948	23.462	492	7.10

Kraków — 1935 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. KRAKÓW W 1935 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów Uruchomionych	Ilość pociągów Odwołanych	Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1935	Styczeń	3	—	843	6.582	916	281	7.18
	Luty	3	5	1.143	14.824	2.584	381	5.74
	Marzec	4	2	1.314	9.829	1.122	328	8.76
	Kwiecień	4	4	2.500	6.760	364	625	18.57
	Maj	6	5	2.746	14.374	1.076	457	13.35
	Czerwiec	23	8	13.582	52.312	5.424	590	8.28
	Lipiec	15	5	9.960	28.753	3.184	664	9.02
	Sierpień	20	3	11.916	49.239	5.212	595	9.44
	Wrzesień	18	3	14.388	64.770	5.895	799	10.98
	Październik	9	3	7.704	18.849	1.814	642	10.39
	Listopad	4	3	2.731	9.376	1.014	682	9.24
	Grudzień	1	4	968	2.420	192	968	12.60
Razem na rok 1935 względnie średnia roczna		110	45	69.795	278.088	28.797	634	10.28

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. WILNO W 1935 R.

Rok i miesiąc	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
	Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1935 Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
Luty	1	1	232	2.342	397	232	5.90
Marzec	2	1	898	10.893	1.056	459	10.32
Kwiecień	1	3	548	2.466	188	548	13.11
Maj	—	1	—	—	—	—	—
Czerwiec	6	10	2.398	33.143	6.974	545	3.73
Lipiec	4	11	2.483	29.954	6.804	620	4.40
Sierpień	5	7	2.559	38.520	6.473	511	5.95
Wrzesień	4	2	2.507	24.158	4.468	626	5.40
Październik	3	3	1.879	21.757	4.568	626	4.98
Listopad	1	1	662	8.275	1.056	662	7.83
Grudzień	—	2	1.500	—	—	—	—
Razem za rok 1935 względnie średnia roczna	27	42	15.666	171.508	31.984	580	6.83

Rok 1936

Akcja pociągów popularnych w roku 1936 osiągnęła rekordowe wyniki, przewyższające znacznie wszystkie dotychczasowe osiągnięcia. W roku tym zorganizowano 972 pociągów popularnych, przy 238 odwołanych. Pociągi popularne przewiozły 641.751 pasażerów, przy średnim zapełnieniu pociągu popularnego 665 osobami. Ogółem przebiegły pociągi popularne w 1936 r. poważną przestrzeń 376.764 kilometrów. Utarg kolei wyniósł w tym roku 3.246.690 zł. przy średniej kilometrowej 8.61 zł. Wszystkie zatem cyfry dotyczące statystyki pociągów popularnych w roku 1936 wykazały dalszy i to bardzo znaczny rozwój.

PORÓWNAWCZE ZESTAWIENIE RUCHU POCIĄGÓW POPULARNYCH WE WSZYSTKICH D. O. K. P. NA ROK 1936.

D. O. K. P.	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
	Uruchomionych	Odwołanych					
Warszawa	211	40	163.407	944.668	103.774	774	9.10
Radom	83	22	66.271	447.136	42.935	798	10.43
Poznań	77	18	55.744	263.907	29.150	723	9.05
Toruń	56	25	35.332	170.615	20.608	631	8.28
Katowice	149	50	92.305	293.563	37.387	619	8.02
Lwów	142	20	68.179	363.969	51.493	487	7.00
Kraków	171	40	107.371	447.922	51.529	627	8.26
Wilno	83	23	53.142	314.910	39.888	640	7.92
Stanisławów	—	—	—	—	—	—	—
Razem za rok 1936 względnie średnia roczna	972	238	641.751	3,246.690	376.764	660	8.61

Akcja pociągów popularnych w roku 1936 w poszczególnych D. O. K. P. miała następujący przebieg:

Warszawa — 1936 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. WARSZAWA W 1936 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km.
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1936	Styczeń	2	2	1.100	11.149	1.788	550	6.10
	Luty	4	6	1.760	18.956	3.722	440	5.09
	Marzec	2	10	1.773	16.108	1.648	886	9.90
	Kwiecień	1	2	441	3.704	496	441	7.46
	Maj	42	—	30.924	165.115	19.469	736	8.48
	Czerwiec	24	1	15.079	71.887	9.538	628	7.53
	Lipiec	17	1	8.496	56.918	7.756	499	7.33
	Sierpień	58	7	53.482	322.602	28.427	922	12.35
	Wrzesień	43	4	37.945	199.581	18.842	882	10.59
	Październik	13	5	9.019	51.670	7.604	693	6.93
	Listopad	3	1	2.450	15.503	2.032	817	7.62
	Grudzień	2	1	938	11.475	2.452	469	4.83
Razem za rok 1936 względnie średnia roczna		211	40	163.407	944.686	103.774	774	9.10

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. RADOM W 1936 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów Uruchomionych	Odwołanych	Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1936	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	—	1	—	—	—	—	—
	Marzec	—	5	—	—	—	—	—
	Kwiecień	—	—	—	—	—	—	—
	Maj	10	2	8.037	60.098	6.783	803	8.86
	Czerwiec	13	1	9.840	77.028	6.816	756	11.30
	Lipiec	1	—	800	8.800	1.780	800	4.95
	Sierpień	19	1	19.165	129.871	10.499	1.008	12.38
	Wrzesień	26	6	19.605	109.319	10.529	754	10.38
	Październik	9	3	4.949	39.571	4.210	550	7.78
	Listopad	5	—	3.875	22.449	2.318	775	9.68
	Grudzień	—	—	—	—	—	—	—
Razem na rok 1936 względnie średnia roczna		83	22	66.271	447.136	42.935	798	10.43

Poznań — 1936 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. POZNAŃ W 1936 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów Uruchomionych	Odwołanych	Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1936	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	—	2	—	—	—	—	—
	Marzec	—	2	339	949	—	—	—
	Kwiecień	10	—	8.517	17.945	1.548	851	11.50
	Maj	10	4	7.696	46.053	5.040	769	9.13
	Czerwiec	13	2	7.585	34.580	4.026	583	8.58
	Lipiec	7	—	4.145	31.854	4.118	592	7.73
	Sierpień	16	2	13.658	62.407	6.486	853	9.68
	Wrzesień	14	4	10.255	48.143	4.964	732	9.69
	Październik	3	1	1.655	9.761	1.162	551	8.41
	Listopad	4	—	1.894	12.215	1.806	473	6.04
	Grudzień	—	1	—	—	—	—	—
Razem na rok 1936 względnie średnia roczna		77	18	455.74	263.907	29.150	723	9.05

Toruń — 1936 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. TORUŃ W 1936 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1936	Styczeń	—	—	—	—	—	—	—
	Luty	2	1	680	6.179	570	340	10.84
	Marzec	2	4	1.272	10.958	834	636	12.28
	Kwiecień	5	—	3.303	9.851	1.216	660	8.10
	Maj	7	—	4.443	24.733	4.076	634	6.07
	Czerwiec	6	—	2.749	9.925	1.570	458	6.33
	Lipiec	8	2	2.882	15.026	2.138	362	7.02
	Sierpień	8	4	6.954	37.039	3.660	869	10.12
	Wrzesień	8	8	6.506	43.286	4.824	813	8.97
	Październik	—	—	—	—	—	—	—
	Listopad	6	3	2.625	8.384	1.378	436	6.99
	Grudzień	4	3	3.918	5.234	342	979	15.24
Razem na rok 1936 względnie średnia roczna		56	25	35.332	170.615	20.608	631	8.28

Katowice — 1936 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. KATOWICE W 1936 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
		Uruchomionych	Odwołanych					
Rok 1936	Styczeń	—	4	1.225	490	—	—	—
	Luty	—	6	742	576	—	—	—
	Marzec	2	5	2.487	6.996	786	1.243	8.90
	Kwiecień	6	1	3.086	16.196	1.788	514	9.05
	Maj	49	1	38.776	79.452	9.988	791	7.95
	Czerwiec	18	4	9.690	42.725	5.732	538	7.45
	Lipiec	14	2	8.322	25.618	2.815	594	9.03
	Sierpień	18	7	7.914	42.496	6.208	434	6.84
	Wrzesień	17	3	9.857	37.656	3.990	579	9.43
	Październik	9	12	3.648	15.306	2.150	405	7.11
	Listopad	11	2	4.464	21.943	3.362	405	6.52
	Grudzień	5	3	2.094	4.109	568	418	7.23
Razem na rok 1936 względnie średnia roczna		149	50	92.305	293.563	37.387	619	8.02

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. LWÓW W 1936 R.

	Rok i miesiąc	Ilość pociągów Uruchomionych	Ilość pociągów Odwołanych	Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1936	Styczeń	5	1	2.339	17.449	2.000	467	8.72
	Luty	5	4	2.288	11.761	1.656	457	7.10
	Marzec	6	3	2.429	18.806	2.838	404	6.62
	Kwiecień	4	—	1.896	11.860	1.804	474	6.57
	Maj	17	1	6.923	56.285	9.030	407	6.23
	Czerwiec	27	—	12.166	41.121	6.906	449	5.95
	Lipiec	19	1	6.047	36.908	5.620	318	6.56
	Sierpień	19	2	8.918	48.262	6.693	469	7.19
	Wrzesień	20	—	16.384	69.100	6.012	819	11.49
	Październik	8	2	3.683	27.612	4.968	460	5.55
	Listopad	8	—	3.911	19.811	2.776	347	7.13
	Grudzień	4	6	1.195	4.994	1.195	298	5.11
Razem na rok 1936 względnie średnia roczna		142	20	68.179	363.969	51.493	487	7.00

Kraków — 1936 r.

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. KRAKÓW W 1936 R.

	Rok i miesiąc	Ilość pociągów Uruchomionych	Ilość pociągów Odwołanych	Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1936	Styczeń	1	4	474	2.342	288	474	5.78
	Luty	5	5	2.160	19.025	3.227	432	5.89
	Marzec	4	3	1.815	10.607	1.454	452	7.29
	Kwiecień	4	1	1.380	10.118	722	345	14.01
	Maj	30	1	20.719	70.501	9.014	690	7.82
	Czerwiec	23	4	12.463	45.933	6.094	541	7.53
	Lipiec	13	4	6.114	21.839	2.862	470	7.63
	Sierpień	27	2	14.942	60.834	8.038	553	7.56
	Wrzesień	43	2	35.672	165.445	14.806	829	11.16
	Październik	9	10	6.879	22.392	2.420	764	9.25
	Listopad	10	2	3.782	16.593	2.296	378	7.23
	Grudzień	2	2	972	2.293	308	486	7.44
Razem na rok 1936 względnie średnia roczna		171	40	107.371	447.922	51.529	627	8.26

RUCH POCIĄGÓW POPULARNYCH W D. O. K. P. WILNO W 1936 R.

Rok i miesiąc		Ilość pociągów Urucho-mionych	Odwo-łanych	Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnia na 1 poc./km
Rok 1936	Styczeń	—	1	—	—	—	—	—
	Luty	1	4	754	4.639	344	754	13.48
	Marzec	4	4	2.542	15.667	1.622	637	9.65
	Kwiecień	3	2	2.340	20.532	1.954	780	10.45
	Maj	12	1	6.214	38.111	5.880	517	6.48
	Czerwiec	16	—	10.184	46.599	5.288	636	8.81
	Lipiec	9	2	5.643	24.365	2.826	627	8.62
	Sierpień	10	3	4.483	42.376	7.563	448	5.60
	Wrzesień	12	3	10.979	76.663	7.851	914	9.76
	Październik	5	2	3.101	15.054	2.448	620	6.15
	Listopad	8	1	5.366	25.944	3.300	670	7.72
	Grudzień	3	—	1.531	5.410	812	510	6.66
Razem za rok 1936 względnie średnia roczna		83	23	53.142	314.910	39.883	640	7.92

OSTATECZNE WYNIKI CZTEROLECIA.

Wyniki całego czterolecia pociągów popularnych w Polsce, zorganizowanych we wszystkich D. O. K. P. a więc na całej sieci P. K. P. podają, że ogółem zorganizowano 2.352 pociągów popularnych przy 888 odwołanych. Poruszono w czteroleciu masę, składającą się z 1,565.595 osób i osiągnięto średnie zaludnienie pociągu popularnego w wysokości 665 osób. Wszystkie pociągi popularne przebiegły w tym czasie 964.605 kilometrów. Wpływ pieniężny Polskich Kolei Państwowych z organizacji pociągów popularnych wyniósł w czteroleciu 9,190.409 zł. a średnia na jeden pociągokilometr wyniosła 9.52 zł.

D. O. K. P.	Ilość pociągów Urucho-mionych	Odwo-łanych	Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnie zapełnienie	Średnie na 1 poc./km
Warszawa	577	171	436.427	2,849.549	279.191	756	10.20
Radom	167	55	137.305	1,004.659	98.551	822	10.19
Poznań	191	71	123.908	798.023	78.378	648	10.18
Toruń	122	67	74.186	404.280	50.354	608	8.03
Katowice	409	231	278.603	1,149.227	113.209	681	10.15
Lwów	290	114	144.602	974.394	118.801	498	8.13
Kraków	432	106	273.619	1,308.483	126.189	633	10.29
Wilno	131	71	80.776	615.380	92.502	616	6.65
Stanisławów	33	2	16.169	86.414	7.430	489	11.63
Razem za lata 1933—1936, względnie średnia za czterolecie	2.352	888	1,565.595	9,190.409	964.605	665	9.52

Poszczególne D. O. K. P. złożyły się na ogólny wynik czterolecia pracy pociągów popularnych w następujący sposób:

ZESTAWIENIE PORÓWNAWCZE RUCHU POCIĄGÓW POPULARNYCH W LATACH 1933—36 W WARSZAWSKIEJ D. O. K. P.

Rok	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnia	
	Uruchomionych	Odwołanych				zapełnienia	na 1 poc./km
1933	106	—	76.149	638.791	57.601	9.55	718
1934	84	26	68.033	436.207	28.300	12.21	809
1935	176	105	128.838	829.883	89.516	9.37	732
1936	211	40	163.407	944.668	103.774	9.10	774
Razem za czterolecie, względnie średnia	577	171	436.427	2,849.549	279.191	756	10.20

ZESTAWIENIE PORÓWNAWCZE RUCHU POCIĄGÓW POPULARNYCH W LATACH 1933—36 W RADOMSKIEJ D. O. K. P.

Rok	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnia	
	Uruchomionych	Odwołanych				zapełnienia	na 1 poc./km
1933	24	—	21.072	203.553	20.776	878	12.34
1934	27	9	19.627	140.740	13.938	726	9.32
1935	33	24	30.335	213.230	20.902	919	11.26
1936	83	22	66.271	447.136	42.935	798	10.43
Razem za czterolecie, względnie średnia	167	55	137.305	1,004.659	98.551	822	10.19

ZESTAWIENIE PORÓWNAWCZE RUCHU POCIĄGÓW POPULARNYCH W LATACH 1933—36 W POZNAŃSKIEJ D. O. K. P.

Rok	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnia	
	Uruchomionych	Odwołanych				zapełnienia	na 1 poc./km
1933	45	—	27.775	256.298	21.021	617	11.49
1934	38	7	19.783	146.065	13.966	520	9.97
1935	31	46	20.606	131.753	14.241	664	10.73
1936	77	18	55.744	263.907	29.150	723	9.05
Razem za czterolecie, względnie średnia	191	71	123.908	798.023	78.378	648	10.18

ZESTAWIENIE PORÓWNAWCZE RUCHU POCIĄGÓW POPULARNYCH W LATACH 1933—36 W TORUŃSKIEJ D. O. K. P.

Rok	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnia	
	Uruchomionych	Odwołanych				zapełnienia	na 1 poc./km
1933	15	—	10.116	50.709	5.249	674	10.80
1934	30	12	17.382	105.335	11.968	579	9.73
1935	21	30	11.356	77.621	12.529	540	8.28
1936	56	25	35.332	170.615	20.608	631	8.28
Razem za czterolecie, względnie średnia	122	67	74.186	404.280	50.354	608	8.03

ZESTAWIENIE PORÓWNAWCZE RUCHU POCIĄGÓW POPULARNYCH W LATACH 1933—36 W KATOWICKIEJ D. O. K. P.

Rok	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnia	
	Uruchomionych	Odwołanych				zapełnienia	na 1 poc./km
1933	53	—	34.362	265.905	23.602	648	11.61
1934	72	81	43.644	216.813	20.651	606	11.19
1935	135	100	108.292	372.946	31.569	802	10.51
1936	149	50	92.305	293.563	37.387	619	8.02
Razem za czterolecie, względnie średnia	409	321	278.603	1,149.227	113.209	681	10.15

ZESTAWIENIE PORÓWNAWCZE RUCHU POCIĄGÓW POPULARNYCH W LATACH 1933—36 W LWOWSKIEJ D. O. K. P.

Rok	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnia	
	Uruchomionych	Odwołanych				zapełnienia	na 1 poc./km
1933	56	—	30.983	315.951	32.994	553	9.76
1934	36	16	17.835	108.526	10.852	495	9.53
1935	56	78	27.605	185.948	23.462	492	7.100
1936	142	20	68.179	363.969	51.493	487	7.00
Razem za czterolecie, względnie średnia	290	114	144.602	974.394	118.801	498	8.13

ZESTAWIENIE PORÓWNAWCZE RUCHU POCIĄGÓW POPULARNYCH W LATACH 1933—36 W KRAKOWSKIEJ D. O. K. P.

Rok	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnia	
	Uruchomionych	Odwołanych				zapełnienia	na 1 poc./km
1933	70	—	45.745	332.340	24.669	653	13.27
1934	81	21	50.708	25c.133	21.194	626	11.27
1935	110	45	69.795	278.088	28.797	634	10.28
1936	171	40	107.371	447.922	51.529	627	8.26
Razem za czterolecie, względnie średnia	432	106	273.610	1,308.483	126.189	633	10.29

ZESTAWIENIE PORÓWNAWCZE RUCHU POCIĄGÓW POPULARNYCH W LATACH 1933—36 W WILEŃSKIEJ D. O. K. P.

Rok	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnia	
	Uruchomionych	Odwołanych				zapełnienia	na 1 poc./km
1933	12	—	6.256	66.955	9.030	521	7.82
1934	9	6	5.712	62.007	11.600	634	5.79
1935	27	42	15.666	171.508	31.984	580	6.83
1936	83	23	53.142	314.910	39.888	640	7.92
Razem za czterolecie, względnie średnia	131	71	80.776	615.380	92.502	616	6.65

ZESTAWIENIE PORÓWNAWCZE RUCHU POCIĄGÓW POPULARNYCH W LATACH 1933—1936 W STANISŁAWOWSKIEJ D. O. K. P.

Rok	Ilość pociągów		Ilość osób przewiezionych	Wpływ pieniężny w złotych	Przebieg w kilometrach	Średnia	
	Uruchomionych	Odwołanych				zapełnienie	na 1 poc./km
1933	16	—	7.720	52.179	4.518	482	11.26
1934	17	2	8.449	34.235	2.912	497	11.61
1935	—	—	—	—	—	—	—
1936	—	—	—	—	—	—	—
Razem za czterolecie, względnie średnia	33	2	16.169	86.414	7.430	489	11.63

W ciągu całego czterolecia były pociągi popularne potężnym bodźcem turystyki wewnętrzno-krajowej. Pociągi popularne przeobraziły niemal zupełnie istniejące dotychczas w Polsce formy wycieczkowania. Dla ruchu podróżniczego i wycieczkowania pozyskały one nowe liczne sfery społeczeństwa i odegrały ogromną rolę społeczną, wychowawczą, kulturalną i państwową. Równie wielkie było ich znaczenie gospodarcze, polegające nie tylko na ożywieniu przejazdów kolejowych, ale także na materialnym oddziaływaniu na teren turystyczny. Pod wpływem pociągów popularnych ożywiła się akcja turystyczna w całym kraju, przejawiła inicjatywa organizacyjna i inwestycyjna oraz zwielokrotnił się obrót gospodarczy. Dzięki ruchowi popularnemu wciągnięte zostały w orbitę turystycznych zainteresowań nowe regiony i ośrodki, których mieszkańcy znaleźli nowe źródło dochodu, pomagające do poprawy bytu.

Czterolecie pociągów popularnych 1933—1936 stało pod znakiem ustawicznego ich postępu i doskonalenia. Wytężona praca miarodajnych czynników kolejowych oraz wysiłki Ligi Popierania Turystyki i jej Delegatur — złożyły się na całość warunków, dzięki którym pociągi popularne w Polsce były nietylko poważnym osiągnięciem wewnątrz kraju, ale zwróciły na siebie uwagę zagranicznych zarządów kolejowych i czynników turystycznych. Przy końcu omawianego czterolecia instytucja pociągów popularnych w Polsce okrzepła zupełnie i wzmocniła się, stanowiąc na przyszłość główny fundament rozwoju masowej turystyki w Polsce.

STANISŁAW LESZCZYCKI

PODHALE JAKO REGION UZDROWISKOWY

(Rozważania z geografii turyzmu)

Walory krajobrazowe i klimatyczne stały się podstawą dla współczesnej gospodarki uzdrowiskowo-turystycznej na Podhalu, która stanowi obecnie jeden z głównych składników życia gospodarczego tego obszaru. Istniejące walory przyrodnicze oraz rozwinięty w społeczeństwie pęd do podróży w celach kulturalno-zdrowotnych pozwalają na przypuszczenie, że ruch uzdrowiskowo-turystyczny odegra w przyszłości jeszcze większą a może decydującą rolę w życiu gospodarczym Podhala.

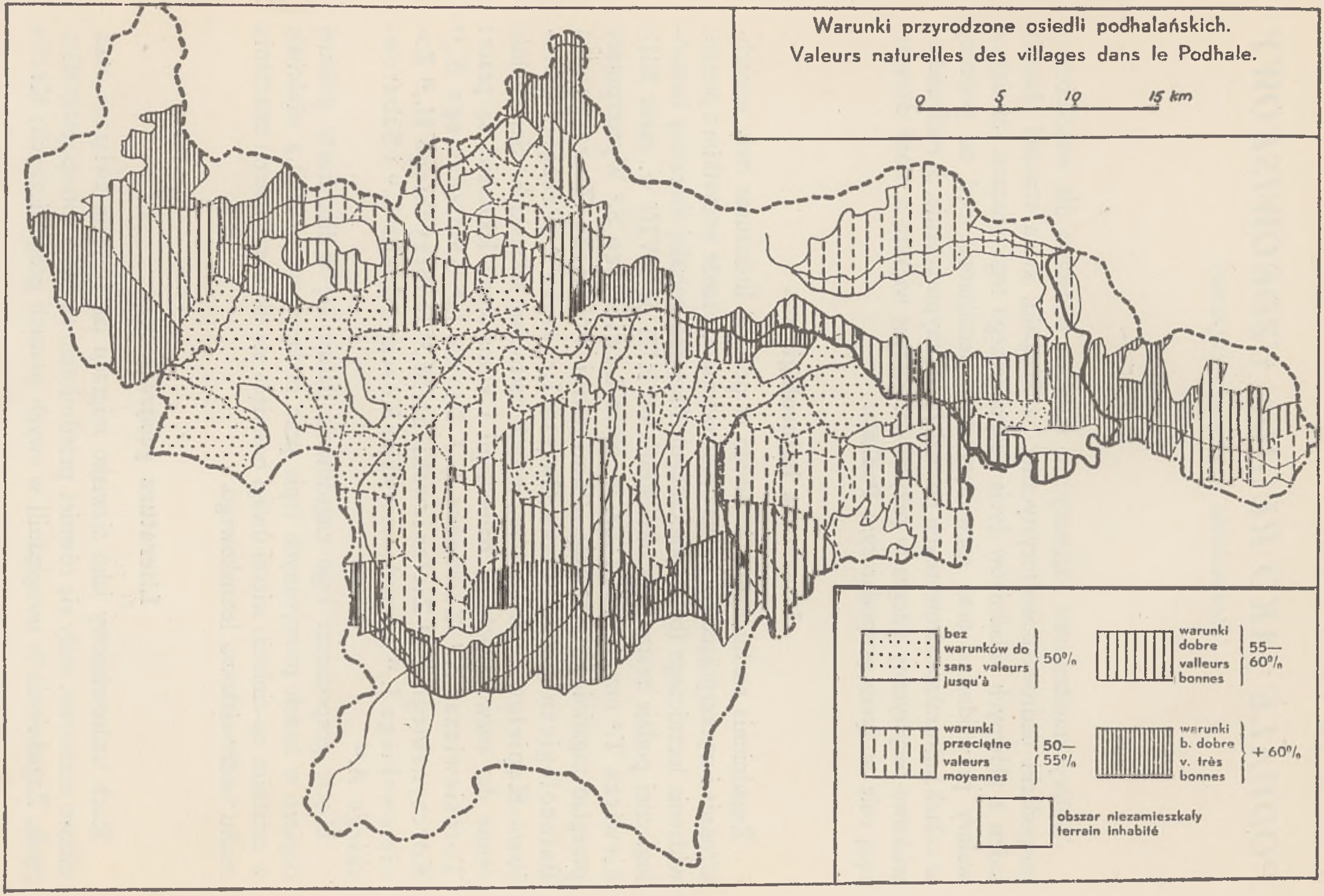
Literatura balneologiczna.

Zagadnienia ruchu uzdrowiskowego w polskiej literaturze były wszechstronnie i wyczerpująco od dawna opracowywane, przede wszystkim z punktu widzenia leczniczego (balneologicznego). Przegląd polskiej literatury balneologicznej podaje zestawiona bibliografia od XIII do XVIII w. przez Bilikiewicza T.[1] oraz z XIX i XX w. przez Lewickiego S.[2] Wyczerpujący przegląd zagadnień i prac dają „Pamiętniki Polskiego Towarzystwa Balneologicznego“,[3] „Polska Gazeta Lekarska“,[4] „Przegląd Zdrojowo-Kąpielowy“[5] oraz szereg innych czasopism lekarskich.[6] Szczególnie cenne dla rozwoju polskiej balneologii i klimatologii lekarskiej są prace: Torosiewicza T.,[7] Zeisznera L.,[8] Dietla J.,[9] Smoleńskiego S.,[10] Korczyńskiego E.,[11] Zieleniewskiego M.,[12] Dobrzyckiego H.,[13] Zanietowskiego J.,[14] a przede wszystkim Korczyńskiego L.[15] i Sabatowskiego A.[16]

Ujęcie gospodarcze tego zagadnienia datuje się w literaturze polskiej dopiero w latach powojennych (spis prac podany jest poniżej) a właściwie w ostatnim 10-cioleciu więcej uwagi poświęca się ekonomicznemu znaczeniu ruchu uzdrowiskowo letniskowego.

Literatura geograficzna.

Ruch uzdrowiskowy jako zjawisko migracji jak i z nim związane osadnictwo sezonowe, stały się również przedmiotem studiów antropogeograficznych. Zagadnienia te uwzględnili w swych pracach geograficznych: Krebs

Warunki przyrodzone osiedli podhalańskich.
Valeurs naturelles des villages dans le Podhale.
0 5 10 15 km
bez warunków do 50%
sans valeurs jusqu'à 50%
warunki dobre 55—60%
valleurs bonnes
warunki przeciętne 50—55%
valeurs moyennes
warunki b. dobre + 60%
v. très bonnes
obszar niezamieszkały
terrain inhabité

Mapa nr. 1.

N.,[17] Engelmann R.,[18] Gradmann R.,[19] Scarfe N. V.,[20], Grünthal A.,[21] Hartnack W.,[22] Trauzher G.,[23] Wegener G.,[24] Mariotti A.,[25] Biermann C.[26] i in. W ostatnich latach zainteresowania problemami turyzmu wzrosły wybitnie, czego świadectwem jest współczesna bogata literatura. Początkowo zagadnienia te zaliczano do geografii komunikacji (Krebs N., Gradmann R., Grünthal A.) poźniej jednak (słuszniej) traktowano je jako dział geografii gospodarczej. W literaturze geograficznej polskiej istnieje tylko kilka drobnych artykułów, zajmujących dotąd stanowisko zupełnie odosobnione.[27] Rozmieszczenie ruchu letniskowego na Podhalu było przedmiotem dwóch artykułów autora,[28] które stanowią niejako wstęp do niniejszej pracy.

Warunki przyrodzone.

Ruch uzdrowiskowy jest ściśle związany z podłożem. Ono stanowi dla niego jedyną racjonalną podstawę, dlatego oceniać ruch można tylko na właściwym tle przyrodniczym. Podłoże musi być również punktem wyjścia przy układaniu planu regionalnego, ram dla przeprowadzanych inwestycyj oraz przy wyznaczaniu właściwych kierunków rozwoju ruchu uzdrowiskowo-turystycznego na danym obszarze.

Cały szereg czynników tkwiących w podłożu a związanych z krajobrazem i klimatem, stwarza mniej lub więcej dogodne warunki dla ruchu uzdrowiskowo-turystycznego. Pośród skomplikowanego zespołu cech tworzących t. zw. „walory naturalne“ danego obszaru wyróżnić można kilka, które dadzą prześledzić się porównawczo na całym terenie. Tym samym stwarzają one możliwość sklasyfikowania poszczególnych, różnorodnych części Podhala. Na ich podstawie uzyskano obiektywną klasyfikację poszczególnych wsi. Walory ich przyrodzone przedstawiono na mapie nr 1, na której wyraźnie zaznaczyły się obszary szczególnie uprzywilejowane pod tym względem. Klasyfikacja oparta była na dziesięciu najważniejszych, następujących cechach środowiska geograficznego.

Hipsometria terenu jest jedną z bardzo ważnych cech, wpływających decydująco na lokalny klimat. Jeśli przyjmiemy, że na Podhalu wysokość 800 m n. p. m. stwarza optymalne warunki zdrowotno-lecznicze,[29] bez trudności można sklasyfikować cały obszar, wznoszący się od 400—1200 m n. p. m. Ze względu na możliwości usłonecznienia, nie jest obojętną sprawa ekspozycji osiedli. Oczywiście — najdogodniejsza jest wystawa dosłoneczna, południowa, najmniej zaś korzystna północna (zapaczna). Również położenie geograficzne osady odgrywa ważną rolę. Uprzywilejowane są powierzchnie lekko nachylone, a więc łagodne stoki, terasy, nisze i partie

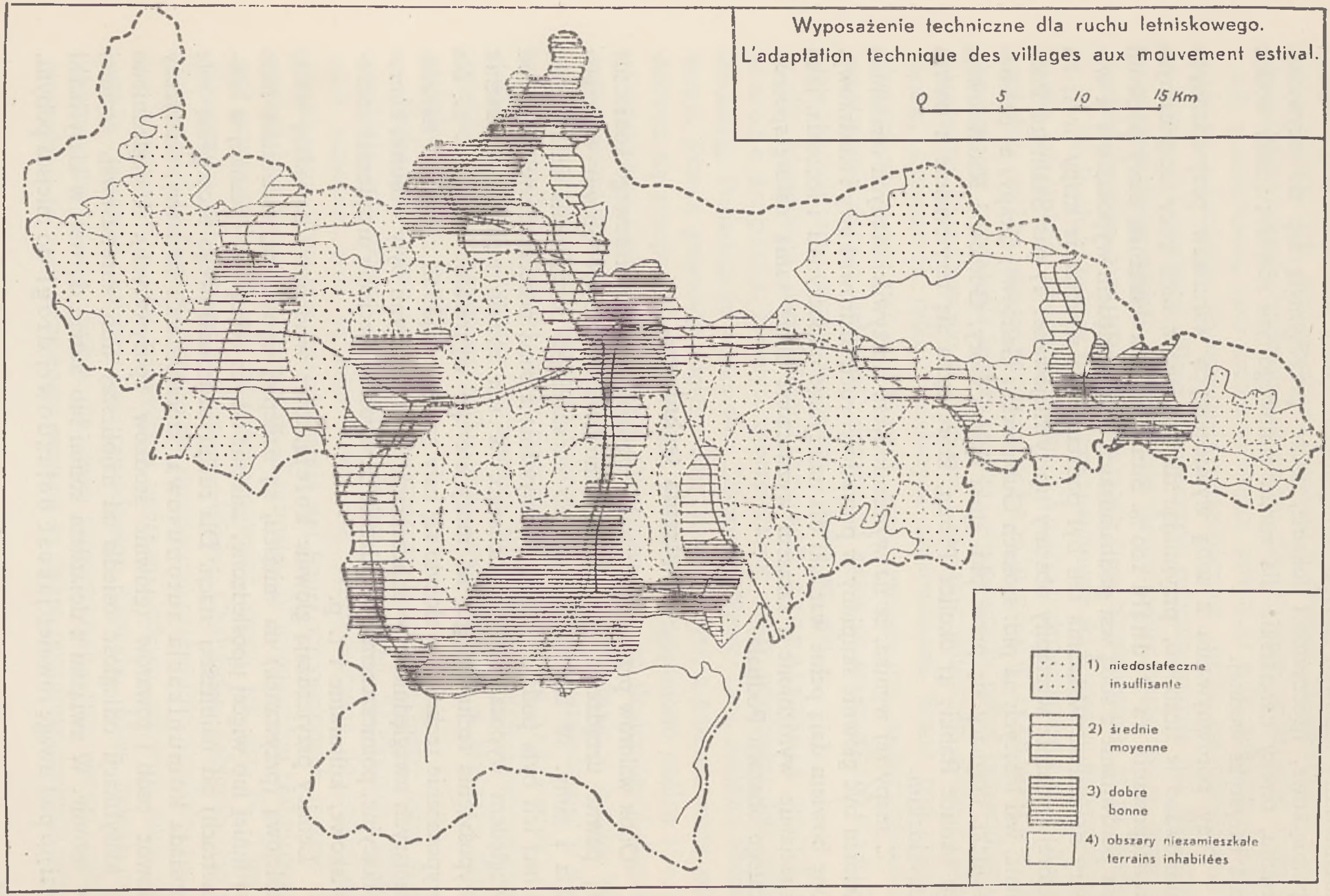
podgrzbietowe. Za niedogodne uważać należy stoki strome, wąskie doliny, również dna szerokich dolin.

Zasadniczą sprawą jest występowanie w danej miejscowości źródeł mineralnych. Na Podhalu występują one w kilku miejscowościach: Rabka z okolicą (solanki jodowo-bromowe), Szczawnica (7 źródeł szczawy alkaliczno-słonej), Krościenko (2 źródła szczawy alk. sł.), Jaszczurówka (słaba cieplica obojętna-akratoterma). Ponadto słabe źródła siarczane występują w Podwilku, na Kowańcu, w Krośnicy, Szlachtowej oraz w Szczawnicy (Sewerynówka), solanki w Słonnem i Dziale, słabe szczawy w Krośnicy i Tylce. Źródła te były wielokrotnie badane, opisywane, z nimi związana jest bogata literatura, (dlatego na tym miejscu nie zajmuję się nimi obszerniej) a zwłaszcza dla uzdrowisk: Rabki,[30] Szczawnicy,[31] Krościenka,[32] oraz Jaszczurówki.[33] Radioaktywnością wód na Podhalu zajmował się Grabianka S.,[34] który stwierdził pod tym względem ich niskie wartości. Do poznania składu chemicznego źródeł mineralnych na Podhalu oraz ich znaczenia leczniczego wielce przyczyniły się prace: Szajnochy W.,[35] Rosłońskiego R.,[36] Korczyńskiego L.,[37] Radziszewskiego B.,[38] ks. Wojtunia J.[39]. Również Zakopanemu[40] jako stacji klimatycznej poświęcono większą liczbę rozpraw i artykułów.

Podstawowym składnikiem wpływającym na klimat poza ukształtowaniem i wyniesieniem terenu jest jego pokrycie. Las ma łagodzący wpływ na przebieg czynników meteorologicznych. Ilość lasu (% powierzchni leśnej), jego odległość od osiedla letniskowego, przyczynia się do zwiększenia lub zmniejszenia walorów zdrowotnych danej miejscowości. Odmienną rolę, ale niemniej ważną dla lokalnego klimatu posiadają miejsca podmokłe, moczary, torfowiska, wpływające ujemnie na warunki zdrowotne, powodujące zbyt wielką wilgotność powietrza (n. p. w kotlinie Nowotarskiej). Nieodzownym warunkiem dla rozwoju ruchu letniskowego są możliwości kąpieli (rzeka, basen). Pod tym względem Podhale nie jest wyposażone odpowiednio, zbyt bowiem rzadko (w lipcu, sierpniu) zdarza się temperatura wody ponad 17° C w Dunajcu i jego dopływach.

Różne są również stosunki mikroklimatyczne poszczególnych miejscowości. Dla uzdrowisk jest rzeczą bardzo ważną ilość godzin usłonecznienia, ilość dni pochmurnych, dni deszczowych, wahania temperatury, wilgotność, częstotliwość i siła wiatru. Dla sezonu zaś zimowego ponadto ilość dni z pokrywą śnieżną. Klimat górski posiada specjalne znaczenie lecznicze, wpływa podniecająco na działalność organizmu.[41]

Do walorów przyrodzonych należy zaliczyć piękno krajobrazu, rozległe, malownicze widoki, zabytki przyrody, tereny dla spacerów, wycieczek i t. p., a więc wszelkie możliwości turystyczne. Brano pod uwagę również inne atrakcje i osobliwości turystyczne jak zabytki sztuki,

Wyposażenie techniczne dla ruchu letniskowego.
L'adaptation technique des villages aux mouvement estival.
0 5 10 15 Km
1) niedostateczne
insuffisante
2) średnie
moyenne
3) dobre
bonne
4) obszary niezamieszkałe
terrains inhabitées

Mapa nr. 2.

architektury ludowej, zabytki etnograficzne (strój, budownictwo), miejsca pamiątkowe, uroczystości lokalne, które przyczyniają się do ożywienia ruchu, tereny narciarskie dla ruchu zimowego, jak również szlaki wodne dla turystyki wodnej.

Przy porównywaniu z sobą wymienionych warunków przyrodzonych ujmowano je liczbowo, przyjmując dla każdego z nich przy optymalnym występowaniu na Podhalu 100 %. Suma ich dała wskaźnik, który pozwolił na porównanie z sobą wsi podhalańskich pod względem wyposażenia w walory naturalne. Wskaźnik ten był podstawą dla wykonania mapy nr 1, na której wyraźnie wystąpiły obszary uprzywilejowane: 1) pas Skalnego Podhala, wsi leżących na płd. stokach Gubałówki i Galicowej Grapy; 2) pas beskidzki, ciągnący się przez płd. stoki Babiej Góry, Gorców i Radziejowej; 3) okolice Rabki; 4) okolice Pienin, które łączą się terytorialnie z pasem beskidzkim.

Z mapy tej wynika, że na wymienionych, uprzywilejowanych obszarach winien być głównie skupiony w przyszłości ruch uzdrowiskowy i letniskowy, one bowiem dają pełne warunki dla należytego odpoczynku i leczenia, jako specjalnie wyróżnione a zarazem wyznaczone przez samą naturę spośród całego obszaru Podhala.

Urządzenia techniczne.

Obok walorów przyrodzonych dla rozwoju ruchu letniskowego konieczne są pewne urządzenia techniczne, umożliwiające pobyt obcym w czasie łata i zimy. W każdej wsi spisano najważniejsze urządzenia techniczne; suma ich była podstawą do porównywania z sobą poszczególnych wsi pod względem wyposażenia technicznego. W ten sposób uzyskano wskaźnik wyposażenia technicznego, na mocy którego wykreślono mapę nr. 2. Na wyposażenie techniczne złożyło się cały szereg urządzeń, z nich 10 najważniejszych uwzględniono w obliczeniach. Podstawowymi były stosunki komunikacyjne, pomieszczenia, urządzenia zdrowotne, specjalne urządzenia uzdrowiskowe, kulturalne i t. p.

Letnicy przyjeżdżają głównie koleją, toteż wsie, które posiadają stację kolejową (przystanek) na miejscu, są najlepiej uposażone, natomiast inne są mniej lub więcej upośledzone, zależnie od ich odległości (liczonej w kilometrach) od najbliższej stacji. Dla ruchu uzdrowiskowego szczególną rolę posiada komunikacja autobusowa, która pozwala na łatwy, elastyczny dowóz osób i towarów (głównie środków spożywczych). Uwzględniono w klasyfikacji odległość osiedla od najbliższej linii autobusowej, czynnej w sezonie. W związku z dojazdem końmi lub autem do wsi, w klasyfikacji wzięto pod uwagę również jakość dojazdowej drogi do miejsca pobytu.

Pomieszczenia dla letników podzielono na 5 grup: 1) izby w wiejskich domach góralskich, wynajmowane letnikom w domach zamieszkałych przez właścicieli; 2) domki budowane specjalnie dla letników, małe wille, mające 1 lub 2 mieszkania, poza sezonami stojące puste; 3) wille większe, mające ponad 2 mieszkania do wynajęcia (przeznaczane często na pensjonaty); 4) hotele, 5) sanatoria. Ilość pomieszczeń przeznaczonych dla letników otrzymano drogą ankiety, która została skontrolowana częściowo w terenie. Najdokładniejsze dane uzyskano dla 1933 r. — przedstawiono je na mapie nr 10. Na Podhalu było w 1933 r. przeznaczonych do wynajmu przyjezdnym 33.561 izb (pokoi). Specjalnie ważne dla ruchu uzdrowiskowego są domki, względnie wille, wznoszone tylko dla celów letniskowych, one bowiem zapewniają kulturalniejszy i wygodniejszy pobyt przyjezdnym; dlatego też klasyfikowano je odrębnie. To samo dotyczyło hoteli i sanatoriów, istniejących tylko w większych uzdrowiskach. Brano pod uwagę również sposób zabudowania wsi, uważając za najkorzystniejsze rozproszenie domów (odległość domów od siebie co najmniej 100 m), a za najmniej korzystne zwarte skupienie domów we wsi.

W klasyfikacji uwzględniono sposób zaopatrzenia osiedla w wodę do picia. Należyte zabezpieczenie wody użytkowej daje tylko wodociąg. Posiadają go częściowo: Zakopane, Nowy Targ, Rabka i Szczawnica. Pewną gwarancję higieny dają studnie kryte, z których wodę wydobywa się pompą. W obliczeniach ponadto uwzględniono ogólną ilość studni oraz źródeł ujętych. Obliczono również, ile domów obsługuje jeden zbiornik wody oraz ile domów czerpie jeszcze wodę z potoku lub rzeki. Do ważniejszych urządzeń zaliczono kościół, uwzględniając w klasyfikacji jego odległość od osiedla. Specjalne urządzenia uzdrowiskowe posiadają: Rabka, Zakopane i Szczawnica. Natomiast urządzenia rozrywkowe, sportowe, baseny kąpielowe, parki, plaże powietrzne i t. p. posiadają także niektóre większe letniska.

Najkompletniejsze stosunkowo urządzenia techniczne (patrz mapa nr 2) posiadają trzy główne uzdrowiska: Rabka, Zakopane, Szczawnica. Wokół nich sąsiednie wsie są silniej niż inne przysposobione do gospodarki letniskowej. Poza tym pas skupienia wsi lepiej wyposażonych ciągnie się wzdłuż linii kolejowej Chabówka—Zakopane. W wyposażeniu technicznym wsi pewną dodatnią rolę odgrywają również szosy, jak np. N. Targ—Krościenko, N. Targ—Cz. Dunajec—Witów, Chabówka—Jabłonka, Nowy Targ—Białka—Jurgów. Urządzenia istniejące są przeważnie wynikiem ruchu już istniejącego, a więc zjawiskiem wtórnym, którym człowiek może dowolnie kierować, zależnie od posiadanego kapitału. Mają jednak one obecnie decydujący wpływ na ilość przyjezdnych, przy czym należy stwierdzić, że ruch letniskowy wzrasta w miarę przeprowadzonych inwe-

stycyj. Można również przez odpowiednie urządzenia nawet mimo braku warunków przyrodzonych przez pewien czas spowodować chwilowy silny ruch przyjezdnych, zazwyczaj jednak nietrwały. Odpływa on do miejscowości posiadających większe walory naturalne z chwilą gdy i one przeprowadzą odpowiednie inwestycje. Tym można sobie tłumaczyć, że do niektórych osad leżących w kotlinie Nowotarskiej dawniej licznie odwiedzanych, obecnie prawie nikt nie przyjeżdża. Oczywiście racjonalne podstawy rozwoju ruchu stworzy się tylko wtedy, jeśli inwestycje przeprowadzane będą na obszarach, posiadających najwyższe walory przyrodzone.

Stan faktyczny ruchu letniskowego.

Stwierdzenie stanu faktycznego oraz zmian ruchu uzdrowiskowego na większym obszarze musi opierać się na materiale statystycznym. Sprawa statystyki ruchu uzdrowiskowo-turystycznego jest z różnych względów nader ważna, wyrazem tego są między innymi konferencje międzynarodowe urzędów statystycznych, zwoływane co pewien czas, dla omówienia i uzgodnienia metod pracy, jak również bogata literatura w sprawie statystyki międzynarodowej, z której na wymienienie zasługują prace: Bormana A.,[42] Smutnego P.,[43] Zahna F.[44]

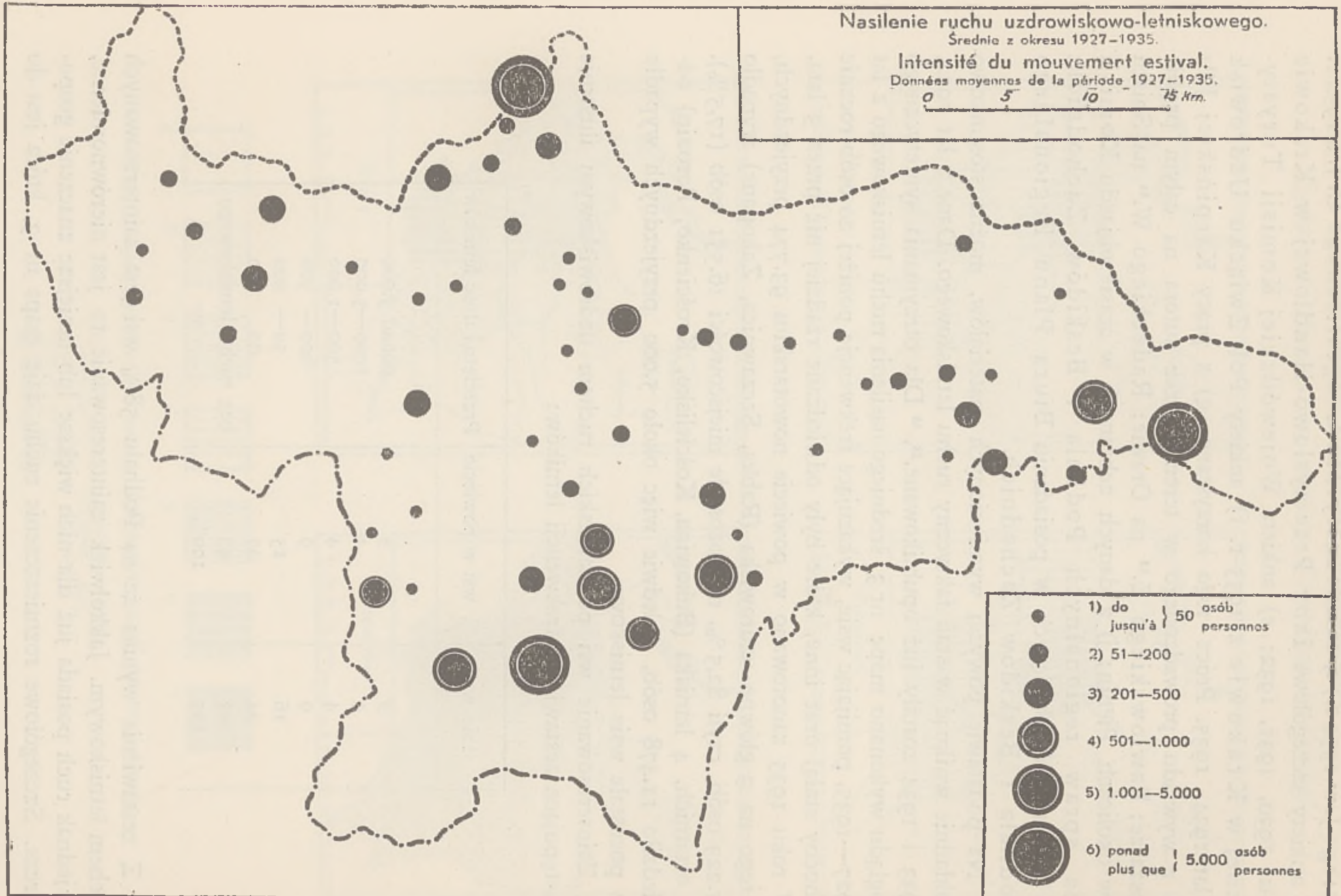
Teoretyczną stroną statystyki uzdrowiskowo turystycznej zajmowano się już w latach przedwojennych, (Freulet G.,[45] Pfaundler R.,[46] Weigel P.[47]) zagadnienie to jednak zostało wyczerpująco opracowane dopiero w ostatnich latach, przy czym główną rolę odegrały prace: Mariotti'ego A.,[48] Benini'ego R.,[49] Buscha R.,[50] Müllera F.,[51] i Kellerera H.[52]

W literaturze zagranicznej spotyka się również znaczną ilość rozpraw dotyczących turystycznej statystyki wewnętrznej, krajowej, przykładem ich są: włoska rozprawa Avancini'ego N.,[53] szwedzka Frithofa P.,[54] czeska Smutnego P.[43] węgierska Thirringa W.[55] oraz niemieckie dla Szwajcarii,[56] Austrii i Niemiec.[57]

W literaturze polskiej zagadnienie statystyki uzdrowiskowo turystycznej poruszyli: Mianowski H.,[58] Zaczyński E.,[59] szerzej zaś omówili Korczyński L.[60] oraz Leszczycki S.[61]

Za wzorem państw zachodnio-europejskich również w Polsce należałoby statystykę uzdrowiskowo-turystyczną systematycznie przeprowadzać. Niestety, dotąd w Polsce nie prowadzi się (z wyjątkiem uzdrowisk o charakterze użyteczności publicznej) oficjalnej statystyki turystyczno-uzdrowiskowej, przeto potrzebne materiały musi się zbierać inną drogą.

Otrzymano je dla Podhala z następujących źródeł: a) ankieta Związku Podhalan rozpisana przez ś. p. inż. Stryjeńskiego K. w latach 1927, 1928 i 1929; b) ankieta Zw. Podhalan rozpisana przez dyr. Zachem-

Nasilenie ruchu uzdrowiskowo-letniskowego.
Średnie z okresu 1927–1935.
Intensité du mouvement estival.
Données moyennes de la période 1927–1935.
0 5 10 15 Km.
1) do jusqu'à 50 osób personnes
2) 51—200
3) 201—500
4) 501—1.000
5) 1.001—5.000
6) ponad plus que 5.000 osób personnes

Mapa nr. 3.

skiego J. w 1934 r.; c) ankieta Instytutu Geograficznego U. J. z 1932 r. d) ankiety szczegółowe Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie z lat 1930, 1931, 1932; e) ankieta Wojewódzkiej Komisji Turystycznej w Krakowie z 1935 r. f) ankiety Pol. Związku Uzdrowisk z lat 1934, 1935. Prócz tego korzystano: g) z pracy Karpińskiej J.[62]; h) z wywiadu prowadzonego w terenie przez autora na całym prawie obszarze; Pawłowskiego Z.[63] na Orawie; Radeckiego W.[64] na Spiszu i w okolicach Pienin; j) z danych zebranych w czasie objazdu Komisji dla spraw regionalnych Podhala i Beskidów Zachodnich; k) z materiałów będących w posiadaniu Biura Planu Regionalnego Podhala i Beskidów Zachodnich.

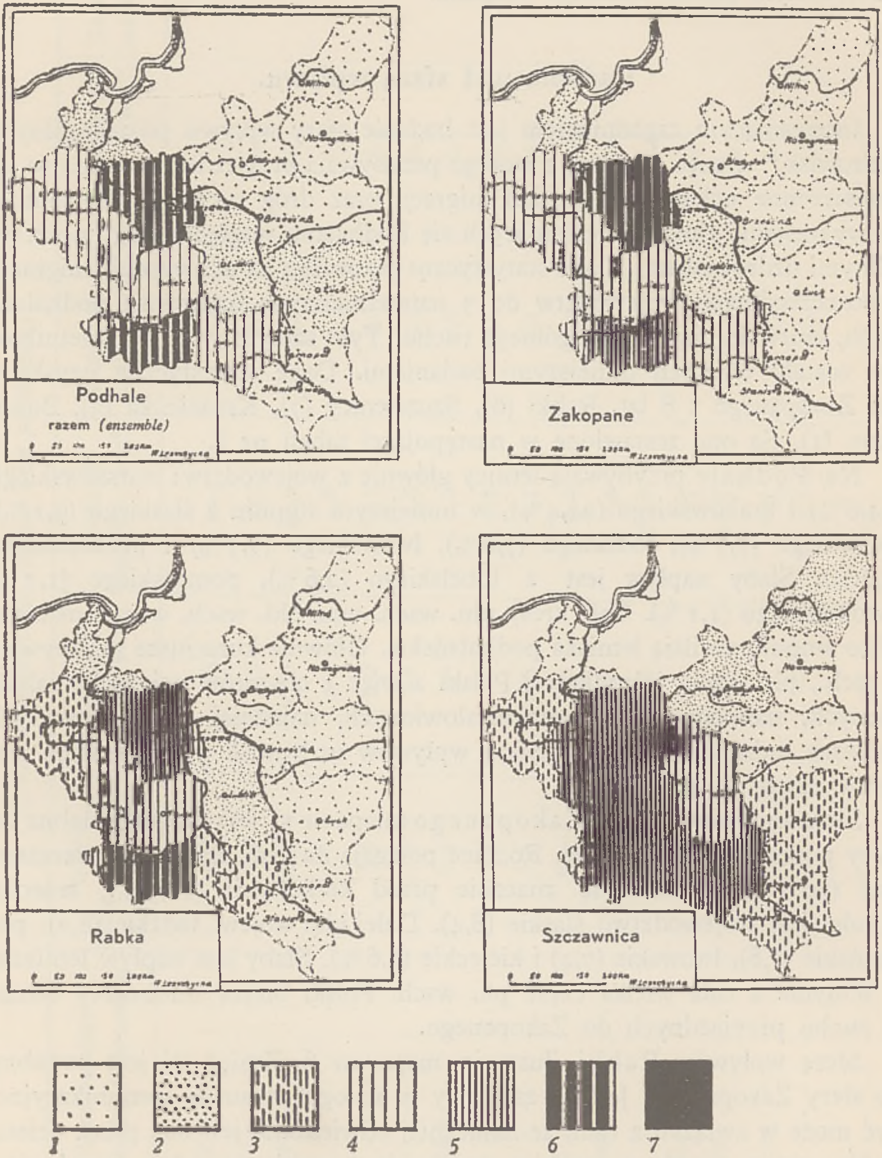
Na podstawie powyżej wymienionych materiałów, można stosunkowo dokładnie wniknąć w stan faktyczny ruchu letniskowego. Dane z lat 1932, 1933 i 1934 zostały już opublikowane.[28], [58] Dla otrzymania syntetycznego poglądu wykonano mapę nr 3 średniego nasilenia ruchu letniskowego z lat 1927—1935, pomijając wsie, wykazujące frekwencję poniżej 20 osób rocznie (choćby stałą) oraz inne, które były odwiedzane rzadziej niż przez 3 lata. W roku 1935 zanotowano w powiecie nowotarskim 93.774 przyjezdnych, z tego na 3 główne uzdrowiska (Rabka, Szczawnica, Zakopane) wypadło 77.223 osób, czyli 82,5 %, na pozostałe miejscowości 16.551 osób (17,5 %). Z ostatnich, 4 letniska (Bukowina, Kościelisko, Krościenko, Poronin) odwiedziło 11.478 osób, zaledwie więc około 5.000 przyjezdnych wypadło na pozostałe wsie letniskowe.

Zainteresowanie wsi podhalańskich ruchem uzdrowiskowym ilustruje następujące zestawienie frekwencji letników:

ilość wsi	% wsi w powiecie	Przeciętna ilość letników
3	3	ponad 5.000
4	4	1000—5.000
4	4	500—1.000
9	9	200— 500
16	15	50— 200
24	23	do 50
43	42	bez ruchu letniskowego
103	100%	—

Z zestawienia wynika że na Podhalu 58 % wsi jest zainteresowanych ruchem letniskowym. Jakkolwiek zainteresowanie to jest nierównomierne, to jednak ruch posiada już dla nich większe lub mniejsze znaczenie gospodarcze. Szczegółowe rozmieszczenie ruchu daje mapa nr 3, która jest do

Sfera wpływu uzdrowisk podhalańskich.
Sphère d'influence des stations d'été dans le Podhale.

Z ogólnej liczby przyjezdnych było: — *Du nombre total de visiteurs il y'avait:*

1) mniej niż *moins que* 1%
2) od 1·1 do 3·0%
3) od 3·1 do 5·0%
4) od 5·1 do 10·0%
5) od 10·1 do 20·0%
6) od 20·1 do 50·0%
7) ponad *plus que* 50%

Mapy nr. 4, 5, 6, 7.

pewnego stopnia odbiciem istniejących urządzeń technicznych. W części jednak południowej Podhala znaczne nasilenie ruchu pokrywa się z uprzywilejowanym pasem Skalnego Podhala.

Badania nad sferą wpływu.

Interesującym zagadnieniem jest badanie sfery wpływu poszczególnych uzdrowisk,[65] a więc obszaru, z którego przybywają przyjezdni, pozwala to na przestrzenne uchwycenie letnich migracji oraz dróg ruchu a tym samym na wykreślenie okolic, interesujących się Podhalem, względnie jego poszczególnymi uzdrowiskami. Dane statystyczne pozwalają na uchwycenie migracyj z poszczególnych województw do 5 najważniejszych uzdrowisk podhalańskich, które skupiają 87 % ogólnego ruchu. Tym samym tylko 13 % letników nie zostało objętych niniejszymi badaniami. Dane statystyczne uzyskano dla Zakopanego z 8 lat, Rabki (6), Szczawnicy (7), Krościenka (3), Bukowiny (1). Są one zestawione w następującej tabeli nr I.

Na Podhale przybywają letnicy głównie z województw: warszawskiego (24,6 %) i krakowskiego (24,4 %), w mniejszym stopniu z śląskiego (9,1 %), kieleckiego (7,7 %), łódzkiego (7,6 %), lwowskiego (7,5 %) i poznańskiego (6,4 %). Słaby napływ jest z lubelskiego (2,6 %), pomorskiego (1,7 %) i wołyńskiego (1,1 %). Całe kresy płn. wsch. oraz płd. wsch. w minimalnym tylko stopniu zasilają letniska podhalańskie. Głównie kuracjusze przybywają z zach., płd. zach. i środkowej Polski a więc z obszarów najgęściej zaludnionych, najintensywniej uprzemysłowionych, najsilniej zurbanizowanych (odsetek ludności miejskiej). Sferę wpływów uzdrowisk podhalańskich ilustruje mapa nr 4.

Sfera wpływów samego Zakopanego (mapa nr 5) jest naogół podobna do sfery poprzednio omówionej. Różnice polegają na tym, że wojew. warszawskie (29,0 %) wysuwa się znacznie przed krakowskie (18,3 %), trzecim z kolei jest województwo śląskie (8,4). Dalej idą: wojew. łódzkie (8,2), poznańskie (7,8), lwowskie (7,4) i kieleckie (6,6 %). Słaby jest napływ letników z Wołynia a cała wielka część pn. wsch. Polski bierze minimalny udział w ruchu przyjezdnych do Zakopanego.

Sferę wpływów Rabki ilustruje mapa nr 6. Zasięg jej jest podobny do sfery Zakopanego. Jednak zaważyły tu na ogół stosunki komunikacyjne, być może w związku z tym, że najliczniej odwiedzana jest ona przez dzieci. Rabkę zasila przede wszystkim wojew. krakowskie (40,2 %), przed warszawskim (16,8%) i śląskim (12,6 %). Większa liczba przyjezdnych pochodzi z kieleckiego (9,5 %) i łódzkiego (5,5 %) niż z lwowskiego (4,3 %) i poznańskiego (4,0 %).

Najszerszą i najrówniejszą sferę wpływów posiada Szczawnica (mapa

Tabela I

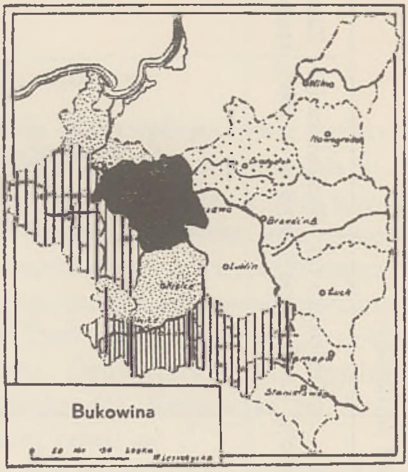
SFERA WPŁYWU POSZCZEGÓLNYCH UZDROWISK PODHALAŃSKICH

Sphère d'influence des stations d'été particulières

Udział % województw *Participation des départements*	Podhale razem — *ensemble* 548.967 — 100%	Bukowina (1) 1.962 — 100%	Rabka (6) 149.352 — 100%	Krościenko (3) 4.868 — 100%	Szczawnica (7) 47.810 — 100%	Zakopane (8) 344.975 — 100%
Białostockie	0,8	0,8	0,4	0,8	1,1	1,0
Kieleckie	7,7	2,5	9,5	2,5	10,1	6,6
Krakowskie	24,4	15,6	40,2	29,6	16,7	18,3
Lubelskie	2,6	—	1,8	2,7	5,5	2,6
Lwowskie	7,5	6,0	4,3	7,0	18,4	7,4
Łódzkie	7,6	6,4	5,5	5,3	10,1	8,2
Nowogródzkie	0,4	—	0,2	0,5	0,3	0,6
Poleskie	0,5	—	0,5	0,6	0,7	0,5
Pomorskie	1,7	2,5	1,1	2,1	0,9	2,1
Poznańskie	6,4	7,0	4,0	6,0	3,9	7,8
Stanisławowskie	0,8	0,2	0,4	1,1	3,4	0,7
Śląskie	9,1	5,9	12,6	3,3	4,4	8,4
Tarnopolskie	0,9	—	0,5	0,4	3,6	0,7
Warszawskie	24,6	52,4	16,8	35,7	14,7	29,0
Wileńskie	0,8	—	0,5	1,5	1,1	0,9
Wołyńskie	1,1	—	0,7	0,5	4,2	0,9
Zagranica	3,1	0,7	1,0	0,4	0,8	4,3

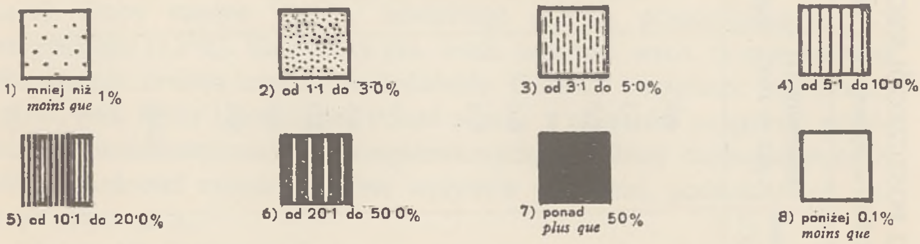
Sfera wpływu Krościenka i Bukowiny.
Sphère d'influence de Krościenko et Bukowina.

Legenda: — *Légende:*

Z ogólnej liczby przyjezdnych było:
Du nombre total de visiteurs il y'avait:

Mapy nr. 8 i 9.

nr 7), najstarsze zdrojowisko na Podhalu, odwiedzane głównie w celach leczniczych. Zasada rozprzestrzenienia kuracjuszy jest i tu podobna, w miarę odległości ilość ich maleje. Najsilniejszy jest napływ z następujących województw: lwowskie (18,4 %), krakowskie (16,7 %), warszawskie (14,7 %), kieleckie i łódzkie (po 10,1 %). Mniej kuracjuszy przybywa z wojew. śląskiego (4,4 %), wołyńskiego (4,2 %), poznańskiego (3,9 %), tarnopolskiego (3,6 %), stanisławowskiego (3,4 %). Nieco silniejszy niż poprzednio jest napływ z wojew. białostockiego i wileńskiego, jedynie Pomorze, Polesie i Nowogródzkie nie przysyłają prawie kuracjuszy do Szczawnicy.

Krościenko ma zasięg wpływu szczuplejszy (mapa nr 8). Odsetki wypadające na poszczególne województwa są następujące: warszawskie 35,7 %, krakowskie 29,6 %, lwowskie 7,0 %, poznańskie 6,0 %, łódzkie 5,3 %.

Inne województwa mają na razie minimalne znaczenie dla rozwoju Krościenka.

Jednoroczny zasięg Bukowiny (mapa nr 9) wykazuje zorganizowaną pracę i propagandę jednego towarzystwa (Tow. Przyjaciół Bukowiny w Warszawie), którą uzyskano wiele, albowiem 52,4 % letników pochodzi z samej Warszawy, poza tym obraz przestrzenny jest podobny do zasięgu Krościenka.

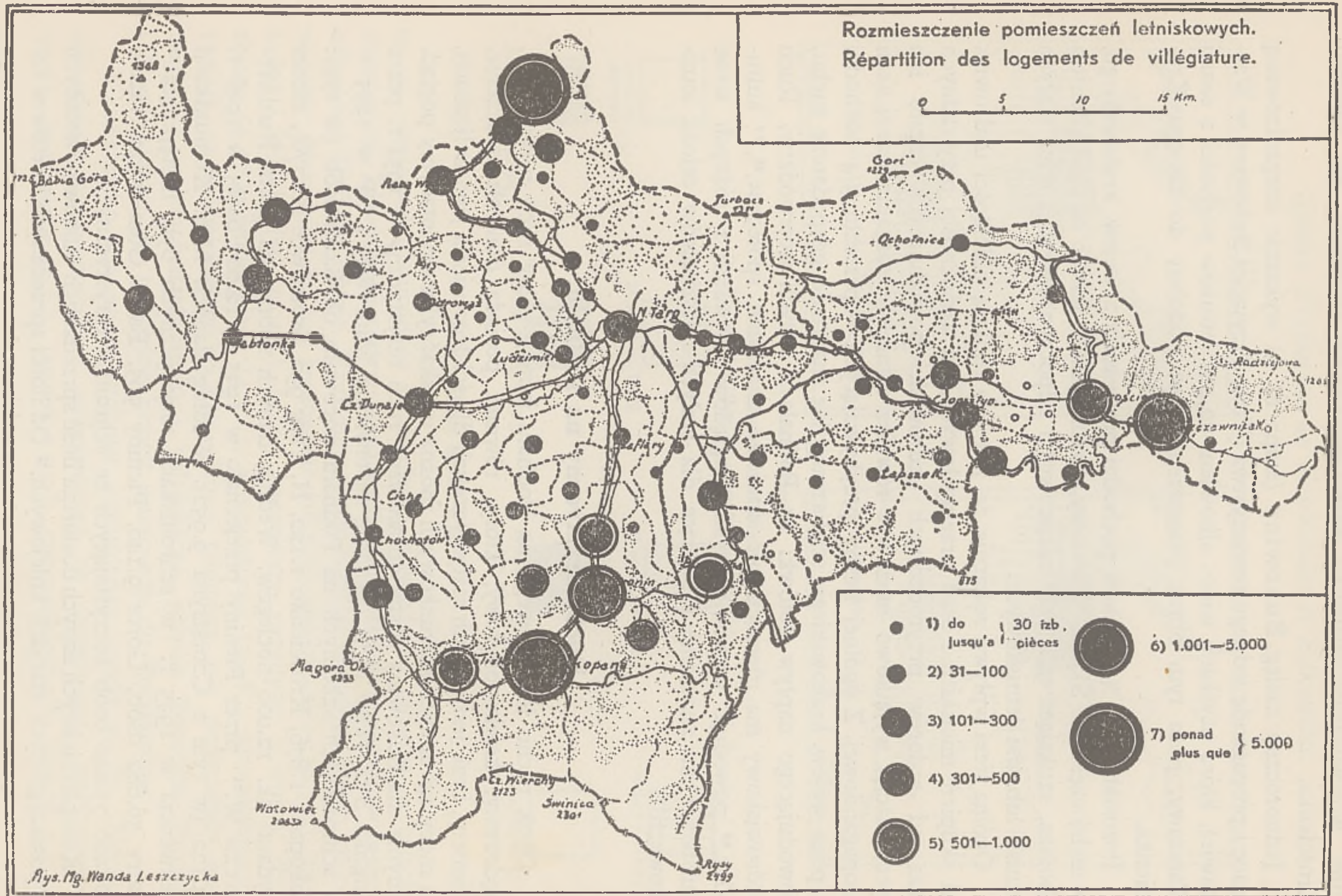
Pozostałych 13 % letników pochodzi przeważnie z wojew. krakowskiego, w małej części ze Śląska, Warszawy, Łodzi i Kielc, jest to na ogół klientela uboższa, szukająca tańszych miejscowości odpoczynkowych a więc małych letnisk lub wsi letniskowych.

Ogólna sfera wpływu wskazuje, że jest ona funkcją odległości uzdrowisk od skupień miejskich i osad przemysłowych, od zamożności przyjezdnych oraz od walorów przyrodzonych uzdrowisk, powodujących często ich specjalizację, wyjątkowo może być również wynikiem zorganizowanej akcji propagandowej. Z ogólnej liczby przybywających — przeszło 3/4 pochodzi z poza wojew. krakowskiego, stąd szczególne znaczenie gospodarcze ruchu, powodującego napływ gotówki na Podhale z innych województw. Ruch uzdrowiskowy ma równocześnie doniosłe znaczenie społeczne,[66], [67] kulturalne,[68] powoduje wymianę myśli, poglądów obywateli z różnych stron państwa,[69] ma znaczenie kształcące dla stałych mieszkańców osiedli letniskowych[70].

Ruch turystyczny na Podhalu.

Obok ruchu letniskowego na Podhalu istnieje silny ruch turystyczny, wędrowny, krótkopobytowy, który również posiada doniosłe znaczenie. Niestety, brak jest danych statystycznych dla ścisłego ujęcia jego w liczbach, na mocy zaś danych szacunkowych można uzyskać tylko orientacyjny pogląd. Jedynie dla Bukowiny został opracowany ruch turystyczny w 1934 r. przez Anglika Scarfego N.[20]. Według zestawienia Min. WR i OP w 1935 r. w schroniskach szkolnych na Podhalu nocowało ok. 8.000 osób (w tym: Zakopane 1.876, Krościenko 1.122, N. Targ 990, Sromowce N. 776), razem wydano ok. 12.000 noclegów. Według danych zebranych przez Rudkiewicza W.[71] przez Pieniny przejechało w 1935 r. 12.007 osób, w 1936 r. 14.122 (w tym z Czorsztyna 9.952). Według danych Min. Komunikacji frekwencja w 1935 r. w schroniskach turystycznych była następująca:[72] Tatry 56.682 osób, Gorce 9.140, Pieniny 995, Babia Góra 6.223, razem podano 73.040 osób korzystających ze schronisk turystycznych.

Kompletniejszych danych dostarcza ilość sprzedanych biletów powrotnych w poszczególnych stacjach kolejowych.[73] Od ilości sprzedanych biletów w se-

Rozmieszczenie pomieszczeń letniskowych.
Répartition des logements de villégiature.
0 5 10 15 Km.
1) do jusqu'a 30 izb. pièces
2) 31—100
3) 101—300
4) 301—500
5) 501—1.000
6) 1.001—5.000
7) ponad plus que 5.000
Babia Góra
Jabłonka
Cz. Dunajec
Ludźmierz
N. Targ
Ochotnica
Turbacz
Gorc
Chochołów
Magora
Cz. Wierchy
2123
Świnica
2301
Rysy
2499
Łapszek
Rys. Mg. Wanda Leszczycka

Mapa nr. 10.

zonie letnim i zimowym odjęto przeciętną liczbę biletów sprzedawaną w sezonach martwych i w ten sposób otrzymano pewną nadwyżkę, która ilustruje nasilenie ruchu turystycznego na Podhalu:

Nadwyżka w latach	ilość biletów w tysiącach:				
	1931	1932	1933	1934	1935
sezon letni	106	127	152	168	165
sezon zimowy	22	9	17	41	34
razem	128	136	169	209	199

Do liczb tych dochodzi ilość sprzedanych biletów przez biura podróży (w ostatnich latach b. znaczna) oraz przejazdy autobusami. Ponadto uchyla się od ewidencji ruch turystyczny za biletami okrężnymi, odcinkowymi, powrotnymi oraz za biletami 1.000 i 2.500 km., jak również turyści, przybywający innymi środkami lokomocji. Na mocy tych liczb należy szacować natężenie ruchu turystycznego na Podhalu minimalnie na 200.000 osób rocznie.

Podstawą ruchu turystycznego jest przede wszystkim piękno krajobrazu Tatr, Pienin i Beskidów,[74] parki narodowe: tatrzański, pieniński i babiogórski, rezerwaty leśne w Gorcach, na Lubaniu i Radziejowej, chronione grupy skalne w Czorsztynie, Rogoźniku, Szaflarach i Nowej Białej (przełom Kramnicy, Cisowa Skałka). Liczne zabytki sztuki ludowej, drewniane kościółki we wsiach: Dębno, Harklowa, Trybsz, Orawka, Rabka, Sieniawa, Białka, Łopuszna, Maniowy, Nowy Targ, Zakopane, Obidowa (św. Krzyża), Sromowce Niżne, ruiny zamków w Czorsztynie i Niedzicy, liczne zabytkowe kościoły murowane (Frydman, Niedzica i t. p.), dwory: Moniaków w Zubrzycy Górnej, Łopusznej, Maniowych i Frydmanie, muzea regionalne w Rabce i Zakopanem. Ponadto wiele innych zabytków sztuki, doskonale zachowany strój ludowy, budownictwo ludowe oraz wielkie bogactwo folkloru miejscowego stanowią również atrakcje turystyczne. Najsilniej odwiedzane są przez turystów Tatry, Pieniny, Babia Góra, zimą również i Gorce.

Obszar, z którego przybywają turyści jest podobny do sfery wpływu ruchu uzdrowiskowego. Napływ 200.000 turystów na kilka dni w ciągu roku ma nie tylko znaczenie kulturalne ale również i gospodarcze.

Wykorzystanie pomieszczeń letniskowych.

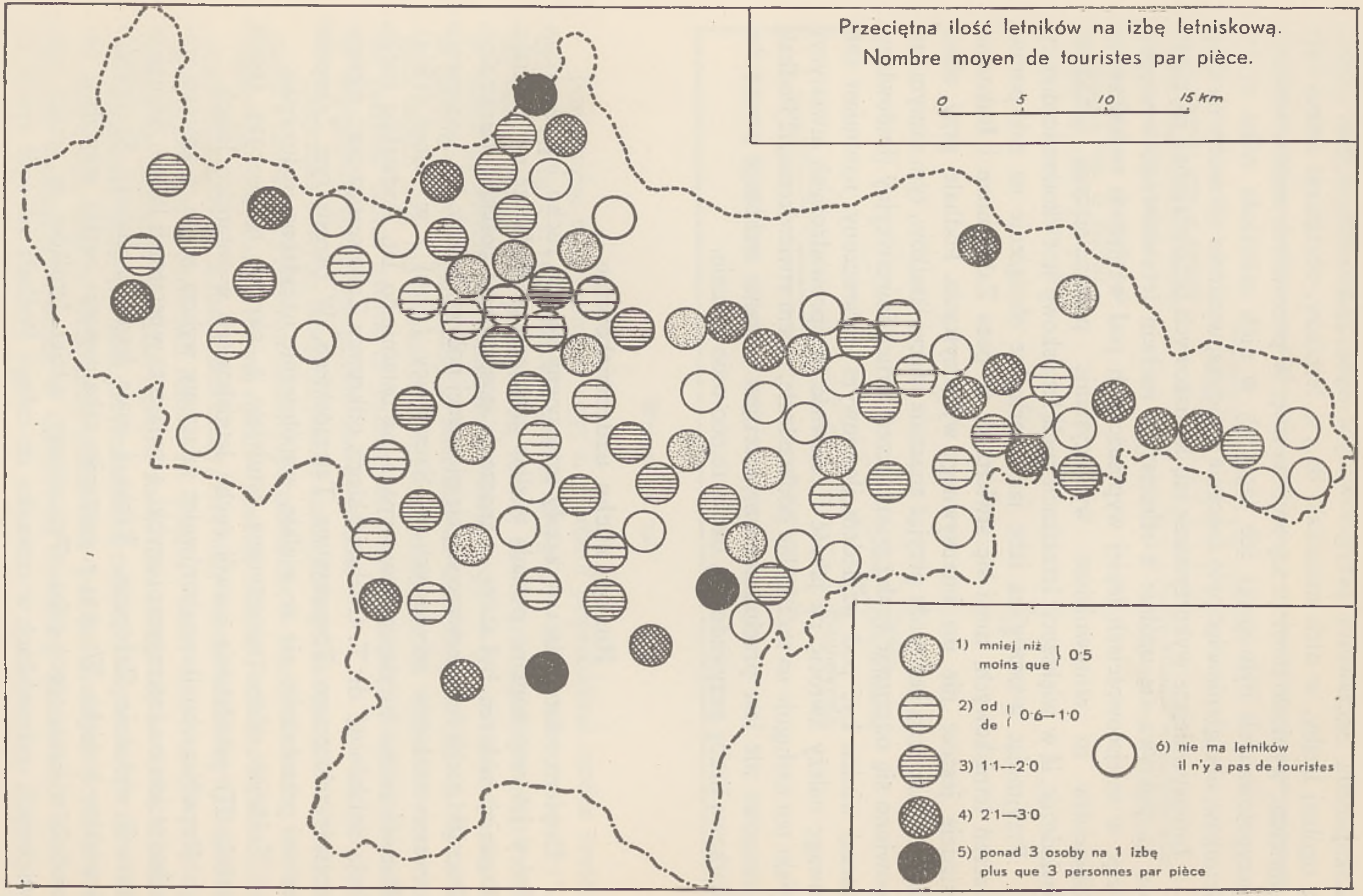
Wykorzystanie istniejących pomieszczeń, przeznaczonych dla przejezdnych jest nierównomierne. W 1933 r. przygotowanych było dla letników 33.561 izb (pokoi), rozmieszczenie ich podaje dla poszczególnych miejscowości mapa nr 10. Średnio na izbę wypadało 2,6 letników. W Rabce,

Tabela II

ROZWÓJ RUCHU LETNISKOWEGO NA PODHALU

Développement du mouvement estival dans le Podhale

R o k *année*	Podhale razem *ensemble*	Zakopane	Rabka	Szczawnica	Inne letniska *autres stations*	% letników w 3 wymienionych uzdrowiskach *de villégiateurs dans les 3 grandes stations*
1860	1.200	—	164	1.000	—	—
1890	4.000	—	500	3.408	—	—
1911*	23.255	12.911	3.700	4.312	2.332	90,0
1919	29.700	18.940	5.760	3.500	1.500	94,5
1924	43.245	28.622	6.626	4.997	3.000	93,0
1925	48.481	31.494	8.338	4.649	4.000	91,8
1926	55.486	35.205	9.242	6.039	5.000	92,2
1927	71.379	42.574	11.183	7.359	9.863	86,0
1928	80.891	43.970	15.610	7.967	13.344	83,5
1929	77.755	43.213	15.982	8.112	10.661	86,3
1930	78.692	45.366	16.549	6.777	10.000	87.2
1931	80.014	40.791	17.137	7.361	14.725	81.3
1932	85.225	41.246	17.952	7.792	18.235	78,8
1933	87.126	42.186	20.798	6.435	17.709	79,6
1934	86.333	47.902	19.311	5.670	13.500	84,2
1935	93.774	48.935	20.479	7.809	16.551	82.5

Przeciętna ilość letników na izbę letniskową.
Nombre moyen de touristes par pièce.
0 5 10 15 km
1) mniej niż / moins que } 0·5
2) od / de { 0·6—1·0
3) 1·1—2·0
4) 2·1—3·0
5) ponad 3 osoby na 1 izbę / plus que 3 personnes par pièce
6) nie ma letników / il n'y a pas de touristes

Mapa nr. 11.

Zakopanem, Szczawnicy przygotowanych było 23.630 izb, a więc 70,6% z ogólnej liczby, w nich mieszkało 82,5% letników, obciążenie zatem było silniejsze, wyniosło bowiem 2,9 osób na izbę. W pozostałych miejscowościach przygotowanych było 9.931 izb (29,4%), w nich mieszkało tylko 17,5% letników, obciążenie więc było znacznie mniejsze, wyniosło 1,8 osoby na izbę.

Intensywniejsze wykorzystanie izb letniskowych przedstawione na mapie nr 11 pokrywa się ogólnie z silniejszym ruchem letniskowym, występuje więc w miejscowościach lepiej wyposażonych pod względem technicznym. Stwierdza to rentowniejsze wykorzystanie poważniejszych urządzeń, świadcząc, iż w większych letniskach ruch letniskowy jest ekonomiczniejszy.

Przyjmując 3 osoby na izbę jako normalne obciążenie na rok pomieszczeń letniskowych, musi się stwierdzić, że poza Zakopanem i Bukowiną nigdzie jeszcze nie ma intensywnego wykorzystania. Podhale przy obecnym stanie urządzeń może przyjąć znacznie więcej letników, tym samym nie powinno się odczuwać braku pomieszczeń a ruch inwestycyjny (budowlany) raczej winien być pod względem ilościowym ograniczony, natomiast całą uwagę należy zwrócić na jakość i celowość przeprowadzonych inwestycyj. Fakt ten zasługuje na szczególne podkreślenie, celem stwierdzenia, iż Podhale sezonowo nie jest przeludnione a raczej jest w stanie wchłonąć pewną dodatkową liczbę przyjezdnych, około 10.000 osób rocznie.

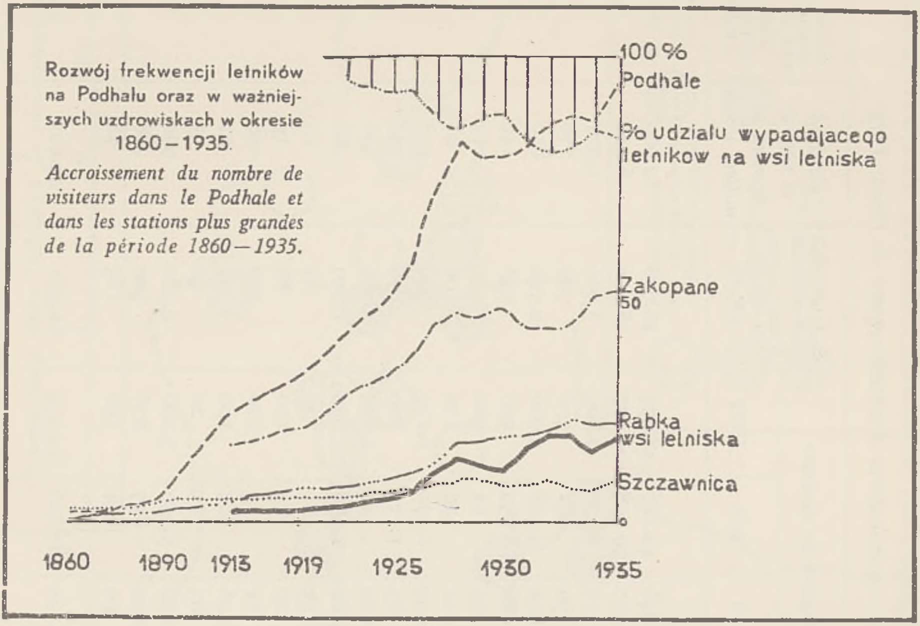
Rozwój ruchu uzdrowiskowego.

Dopiero ostatnie lata wykazały intensywny rozwój ruchu letniskowego, który jak wspomniano posiada wielkie znaczenie gospodarcze na Podhalu. Dawniej ruch ten był słaby a znaczenie gospodarcze posiadał minimalne. Początki ruchu letniskowego sięgają pierwszej połowy XIX w.,[75] t. j. momentu otwarcia zakładów zdrojowych w Szczawnicy (1820) i w Rabce (1864). Rozwój ruchu turystycznego wypada na ostatnie 60 lat. Podwaliną ruchu była działalność dr T. Chałubińskiego, odkrywcy Zakopanego oraz równocześnie założonego Towarzystwa Tatrzańskiego. W okresie tym Zakopane ze wsi przeobraziło się w wielkie, współcześnie urządzone uzdrowisko.

Ściślejsze dane statystyczne istniejące z okresu 1924—1935 (patrz tabela II) przedstawią rozwój ruchu letniskowego w ostatnich latach.

Rozwój ruchu ilustruje również załączony wykres nr 12, z którego wynika, że jest on intensywny i szybki, a zwłaszcza w ostatnich latach. Silniejszy rozwój wykazuje Zakopane, Rabka i małe letniska, słabszy Szczawnica i większe letniska. W 1934 r. nastąpiło zahamowanie ruchu, wywołane powodzią w lipcu tegoż roku. Procentowy udział letników w trzech największych uzdrowiskach w stosunku do całego Podhala na ogół spada, co

świadczy, że ruch rozprzestrzenia się coraz szerzej, raczej na korzyść małych miejscowości letniskowych.

Wykres nr. 12.

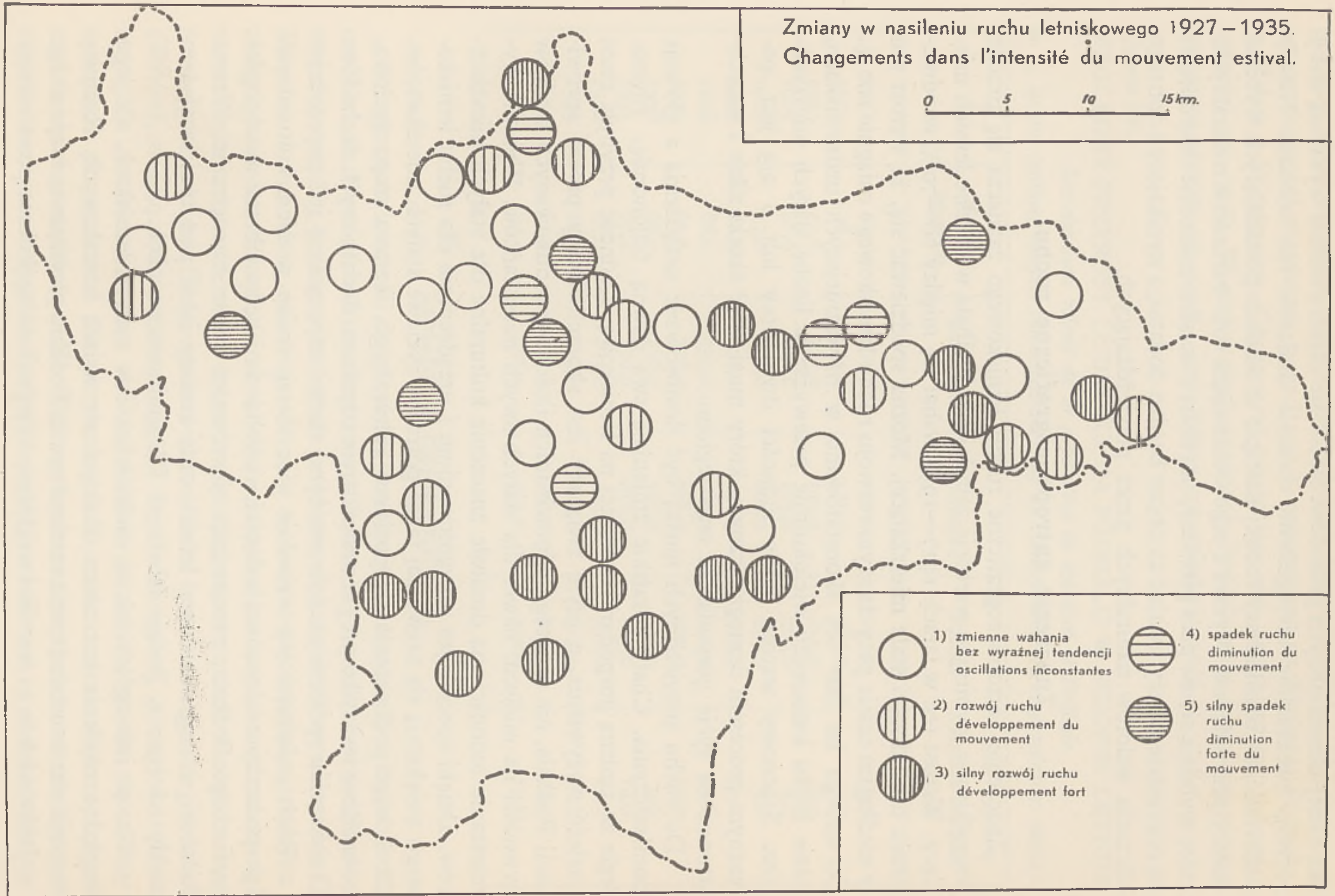
Porównując stan ruchu w 1935 r. z latami poprzednimi można stwierdzić, że od 1913 r. ruch wzrósł o 326 %, od 1919 — 216 %, od 1924 — 117 %, od 1927 — 32 %. Jeśli porówna się rozwój ruchu w małych letniskach oraz w trzech głównych uzdrowiskach w okresie 1927 — 35 to stwierdza się, iż w małych wzrost wynosi 62,5 %, natomiast w dużych tylko 26,0 %. W ostatnich latach daje się zauważyć silniejsza tendencja do wyjazdów na wieś, do małych, tanich letnisk, co jednak nie osłabia zasadniczo rozwoju ruchu w większych, kosztowniejszych uzdrowiskach.

Załączona powyżej tabela II podaje szczegółową frekwencję letników gminami a mapa nr 13 ilustruje zmiany przestrzenne w natężeniu ruchu za okres 1927—34. Stały i silny rozwój ruchu wykazuje Skalne Podhale, Rabka, Czorsztyn-Kluszkowce, Krościenko. Słaby, lecz stały wzrost letników występuje na górnej Orawie, w okolicach Rabki, N. Targu, Pienin oraz w pasie przylegającym do Skalnego Podhala. Spadek ruchu konstatuje się we wsiach kotliny Nowotarskiej, gdzie warunki przyrodzone są najmniej odpowiednie dla ruchu letniskowego, oraz w Ochotnicy, gdzie brak jest kulturalnych pomieszczeń. Spadek występuje również w Chabówce, Bańskiej, Harklowej, Niedzicy,

NASILENIE RUCHU LETNISKOWEGO W POSZCZEGÓLNYCH GMINACH POWIATU NOWOTARSKIEGO

Tabela III. *Intensité du mouvement estival daus les communes particulières d'arrondissement de Nowy Targ.*

Nazwa gminy *Nom de village*	Ilość przyjezdnych — *Nombre de visiteurs*							Średnia roczna liczba przyjezdn. *Nombre moyen de visiteurs par an*	Dochód w tys. zł *Revenu en miliers de zł*	Liczba pomieszczeń przeznaczonych do wynajmu *nombre de loments déstinés aux villegiateurs*
	1927	1928	1929	1931	1932	1933	1935			
Zakopane	42.574	43.970	43.213	40.791	41.246	42.186	48.935	42.000	12.660	13.200
Rabka	11.183	15.610	15.982	17.137	17.952	20.798	20.479	18.000	6.240	7.400
Szczawnica	7.359	7.967	8.112	7.361	7.792	6.435	7.809	7.000	1.931	3.032
N. Targ (Kowaniec)	1.150	883	365	1.040	1.150	861	500	700	176	460
Bukowina	2.274	3.536	2.700	2.264	3.602	2.418	3.000	2.500	850	1.127
Chochołów	143	329	198	453	588	552	300	540	146	514
Ciche	17	23	24	40	53	111	500	30	14	205
Cz. Dunajec	303	604	—	466	432	339	150	300	40	225
Czorsztyn	227	411	214	746	1.093	1.370	1.127	970	210	543
Jabłonka	538	739	617	788	1.283	1.177	600	870	134	625
Kościelisko	200	350	513	1.200	2.000	1.730	1.628	1.700	346	581
Krościenko	988	1.598	1.580	1.734	1.684	1.968	1.850	1.850	386	822
Ludzimierz	126	154	98	16	73	81	120	85	23	339
Łapsze Niżne	90	107	27	50	120	53	150	85	19	185
Łopuszna	92	148	7	13	115	114	120	100	38	225
Ochotnica	14	63	32	12	246	465	160	75	17	92
Odrowąż	65	92	92	92	82	115	20	90	13	182
Poronin	2.849	3.416	3.320	4.569	4.602	5.259	5.000	4.500	934	2.882
Raba Wyżna	636	822	784	1.189	1.022	835	676	900	208	626
Szaflary	51	119	90	53	90	261	150	165	38	296
Podhale razem *Ensemble*	71.379	80.891	77.755	80.014	85.225	87.126	93.774	82.460	24.423	33.561

Zmiany w nasileniu ruchu letniskowego 1927 – 1935.
Changements dans l'intensité du mouvement estival.
0
5
10
15 km.
1) zmienne wahania bez wyraźnej tendencji
oscillations inconstantes
2) rozwój ruchu
développement du mouvement
3) silny rozwój ruchu
développement fort
4) spadek ruchu
diminution du mouvement
5) silny spadek ruchu
diminution forte du mouvement

Mapa nr. 13.

bez bliżej uzasadnionych powodów. Pozostałe części Podhala wykazują słaby rozwój, ewentualnie nieregularne wahania dodatnie lub ujemne. Należy podkreślić, że najsilniejszy rozwój nastąpił w osadach posiadających wybitne walory przyrodzone. Wynika z tego dominująca rola warunków naturalnych, które wybijają się na plan pierwszy, uzyskują z czasem znaczenie decydujące, co oczywiście należy uważać za objaw bardzo dodatni, a wynikający z dobrego odczucia walorów naturalnych przez przyjeżdżających.

Znaczenie antropogeograficzne ruchu.

Znaczenie antropogeograficzne ruchu letniskowego zaznacza się przede wszystkim w wybitnym wzroście zaludnienia Podhala w okresie letnich miesięcy. Wzrost ten w latach 1927—1935 wahał się między 60—70 % w odniesieniu do ludności stale mieszkającej. Można spodziewać się, że wzrost ten w niedługim czasie przy dalszym rozwoju ruchu letniskowego osiągnie 100 %. Od szeregu lat fakt ten skonstatowano w najważniejszych uzdrowiskach, gdzie liczba kuracjuszy wielokrotnie przewyższała liczbę stałych mieszkańców. Sezonowy wzrost liczby ludności dwukrotny lub o 2/3 jest poważnym procesem demograficznym, który musi mieć skutki silne i wszechstronne na życie gospodarcze tego regionu.

Do ruchu przyjezdnych muszą być dostosowane urządzenia a głównie pomieszczenia. Chaty góralskie zmieniają swą dawną fizjonomię, równolegle ze zmianą gospodarki rolniczej na letniskową. Ludność przybyła musi znaleźć wyżywienie, z czym związany jest skomplikowany proces aprowizacji Podhala, nie mającego odpowiednich ilości wyprodukowanych środków żywności na miejscu, nawet dla stałych swych mieszkańców. Wybitne wymieszanie ludności ma doniosłe znaczenie kulturalne dla stałych mieszkańców. Dzięki specjalnym przygotowaniom i urządzeniom dla ruchu letniskowego zwiększają się zazwyczaj także potrzeby życiowe stałych mieszkańców. Obok więc podnoszenia się poziomu kulturalnego, wzrasta stopa życiowa, co możliwe jest tylko przy równoczesnym uzyskaniu dodatkowych dochodów. O znaczeniu społecznym (zdrowotnym) ruchu wspomniano już poprzednio.

Ruch uzdrowiskowy wywołuje więc szereg zmian w życiu kulturalnym i gospodarczym miejscowej ludności, wywołuje zmianę krajobrazu antropogeograficznego Podhala, przejawiając się również często zewnętrznie. Wzrost ludności w ciągu miesięcy letnich oraz zmiany jakie pod tym względem zaszły od 1911 r. podaje tabela nr IV. umieszczona okok.

Wzrost jest ogólny tak w wielkich jak i w małych letniskach, ale jego względne nasilenie jest nieco silniejsze we wsiach letniskowych. Rozmieszczenie wzrostu zaludnienia sezonowego na Podhalu przedstawia mapa nr 14.

Jakkolwiek są to wartości względne, to jednak na ogół obraz przestrzenny

pokrywa się z rozmieszczeniem bezwzględnej liczby letników. Najsilniejszy wzrost ludności wynoszący ponad 100 % zanotowano na Skalnym Podhalu, w Rabce i Szczawnicy. Obszary te otacza pas wsi, gdzie wzrost ludności wyniósł 30—50 %. W pozostałych częściach Podhala wsie lepiej urządzone wykazują wzrost 15—25 %, inne natomiast zaledwie 10 %.

Tabela IV.

WZGLĘDNY PRZYROST LUDNOŚCI NA PODHALU W SEZONIE LETNIM

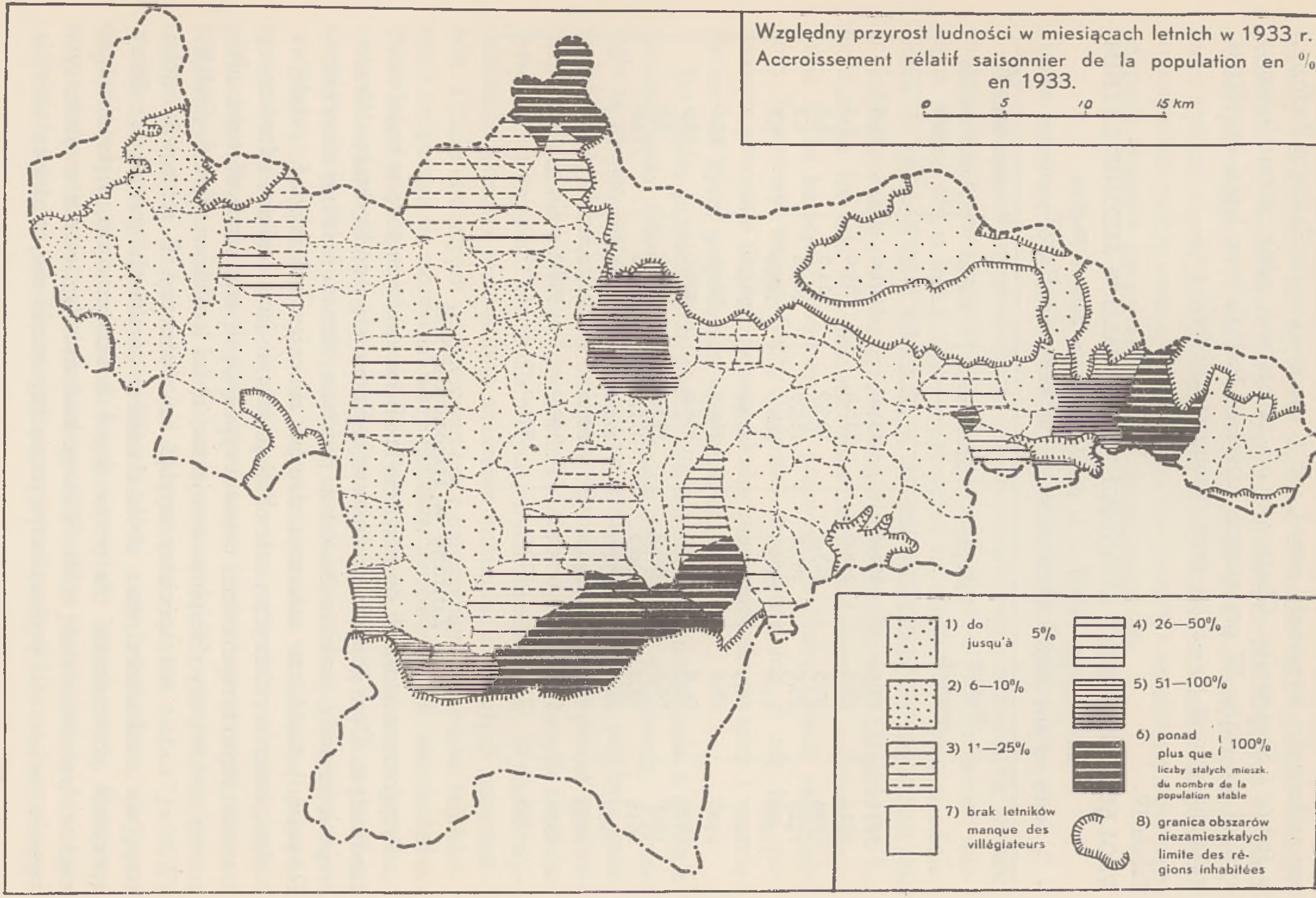
Accroissement rélatif de la population en été dans le Podhale

w % liczby ogólnej stałych mieszkańców *(% du nombre total de la population stable)*

	Razem *ensemble*	Zakopane	Szczawnica	Rabka	Inne letniska *Autres stations d'été*
1911	21,5	170,0	151,0	141,0	2,5
1919	28,5	214,0	137,0	185,0	1,7
1924	41,5	325,0	195,0	214,0	3,3
1925	46,6	367,0	185,0	269,0	4,4
1926	47,0	266,0	200,0	235,0	5,1
1927	60,3	321,0	244,0	285,0	10,1
1928	68,6	331,0	264,0	397,0	13,6
1929	65,8	326,0	268,0	407,0	10,9
1930	60,0	256,0	195,0	342,0	9,6
1931	61,2	230,0	212,0	355,0	14,0
1932	65,0	233,0	224,0	370,0	17,3
1933	66,5	239,0	185,0	419,0	16,8
1934	65,8	271,0	163,0	398,0	12,9
1935	71,4	276,0	224,0	416,0	15,8

Zmiany w fizjonomii wsi.

Przygotowanie osiedli do przyjęcia letników uwidacznia się w krajobrazie osadniczym. Dom góralski zmienia swoją fizjonomię i architekturę, dobudowuje się werandy, ganki, rozbudowuje poddasze, wzrasta ilość i wymiary okien. Również i najbliższe otoczenie domów zmienia swój wygląd, przybywa zieleni, kwiatów; zazwyczaj całe obejście przyjmujące letników odznacza się staranniejszym utrzymaniem; często uwypuklają się estetyczne wartości miejscowej architektury. Skupione w większej ilości letniskowe domki góralskie (Witów), nadają wsi specjalny wygląd fizjonomiczny. Z rozwojem ruchu następuje rozbudowa wsi; obok domków góralskich stawia się domy specjalnie przeznaczone dla przyjezdnych z czasem coraz większe; coraz częściej buduje się duże wille. Willowe budownictwo jeszcze w silniejszym stopniu nadaje cechę charakterystyczną fizjonomii wsi, z daleka staje się

Względny przyrost ludności w miesiącach letnich w 1933 r.
Accroissement rélatif saisonnier de la population en %, en 1933.
0 5 10 15 km
1) do jusqu'à 5%
2) 6—10%
3) 1'—25%
4) 26—50%
5) 51—100%
6) ponad plus que 100% liczby stałych mieszk. du nombre de la population stable
7) brak letników manque des villégiateurs
8) granica obszarów niezamieszkałych limite des régions inhabitées

Mapa nr. 14.

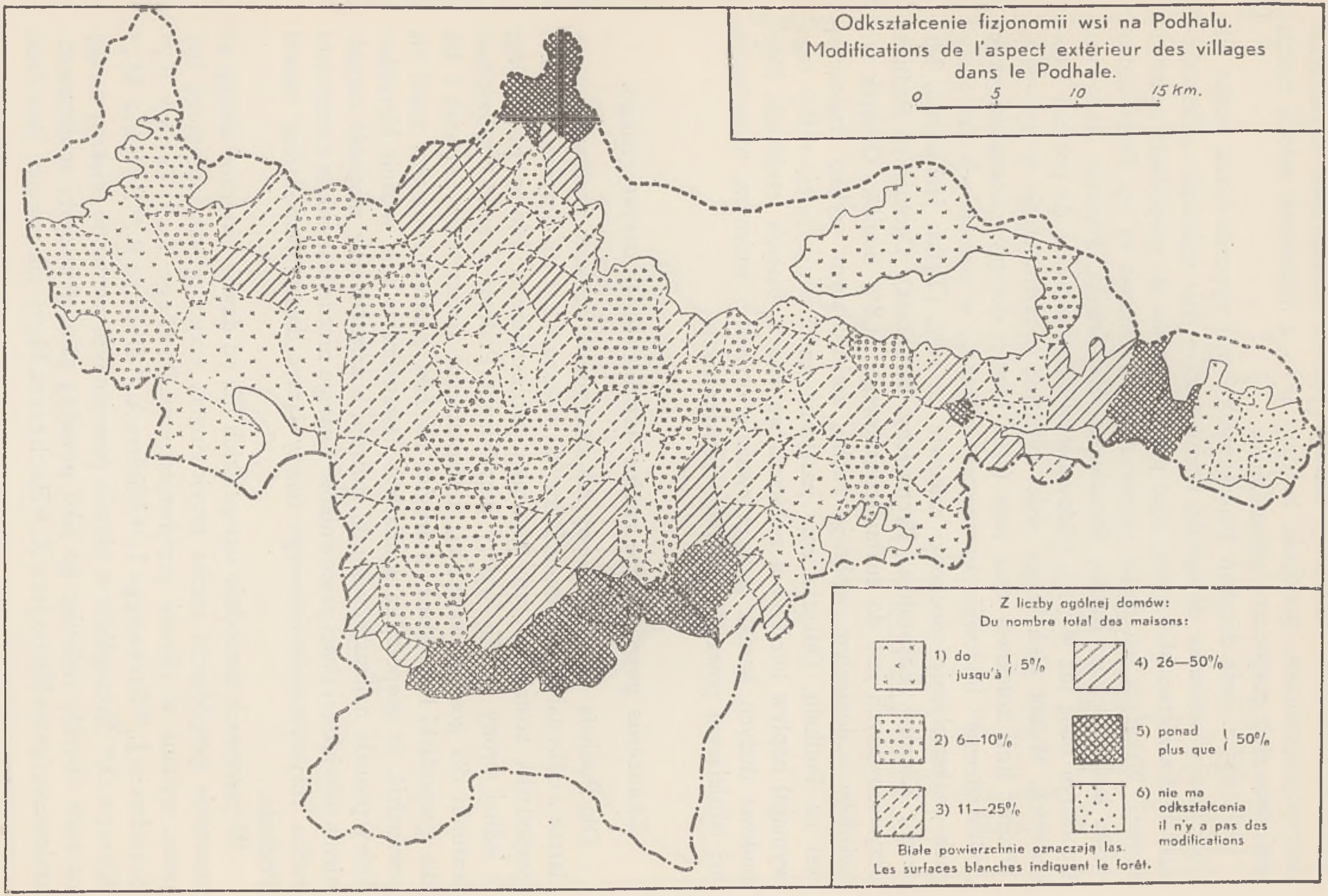
widoczny charakter letniskowy osiedla. Jest to niewątpliwie zagadnienie antropogeograficzne, podobnie bowiem i tu z fizjonomii osiedli można wnioskować o gospodarce mieszkańców.

W 1933 r. ilość domków letniskowych i will wynosiła 6.212, liczba ich obliczona w stosunku do ogólnej liczby domów daje wskaźnik „odkształcenia“ budownictwa albo raczej jego przystosowania do gospodarki uzdrowiskowej. Wskaźnik ten został rozmieszczony na mapie nr 15. Duże uzdrowiska jak Zakopane, Rabka, Szczawnica, Kościeliska, Poronin, Bukowina, Czorsztyn mają już w 70% budownictwo przystosowane do potrzeb letniskowych. Wokół nich leżące wsie wykazują przystosowanie w 25—50%. Wzdłuż linii kolejowej oraz szos (wsie łatwiej dostępne komunikacyjnie) „odkształcenie“ budownictwa wynosi 10—25%, w pozostałych zaś obszarach „odkształcenie“ dochodzi zaledwie do 10% (Tylka, Hałuszowa, Mizerna, Knurów, Łapszanka, Krempachy, Rogoźnik). Ogólnie na Podhalu przystosowanych jest do ruchu letniskowego 24,8% domów. Odsetek ten świadczy o doniosłym wpływie ruchu, zmieniającym szybko fizjonomię wsi na Podhalu. Odkształcenie następuje znacznie szybciej, niżby tego wymagał napływ letników a zwłaszcza we wsiach, małych letniskach. Rozbudowa dużych letnisk jest przeważnie objawem wtórnym, wywołanym już istniejącym poważnym ruchem przyjezdnych.

Znaczenie gospodarcze ruchu uzdrowiskowo turystycznego.

Dla Podhala ruch letniskowy ma szczególnie doniosłe znaczenie gospodarcze a odkształcenie fizjonomiczne jest wskazówką w jak silnym już stopniu gospodarka została w tym kierunku przekształcona. Biorąc pod uwagę z jednej strony wielkie walory przyrodzone Podhala a mało odpowiednie warunki dla gospodarki rolnej, niedostateczne przestrzenie pastwisk i łąk dla gospodarki hodowlanej, z drugiej zaś fakt przeludnienia wsi, musi się stwierdzić, że gospodarka winna być nastawiona w tym właśnie kierunku, który posiada najlepsze warunki rozwoju a zarazem daje możność zatrudnienia największej ilości pracowników. Dlatego przede wszystkim z rozwojem ruchu turystyczno-letniskowego należy łączyć dalszy gospodarczy rozwój Podhala.

W państwach zachodnio europejskich już od dawna zwracano uwagę na znaczenie gospodarcze ruchu przyjezdnych, czego przykładem mogą być prace wydane w okresie przedwojennym: Bodi'ego L.,[76] Zahma F.,[77] Stradnera J.,[78] Sternegga I.,[79] Müllera A.,[80] Damma P.,[81] Byschla M.,[82] Kampa O.[83] Szczególnie w okresie powojennym zwrócono większą uwagę na ruch obcych, traktując go jako poważną gałąź przemysłu społecznego, krajowego, (prace Häusslera X.,[84] Bacherera M.,[85]), jak również jako dział

Odkształcenie fizjonomii wsi na Podhalu.
Modifications de l'aspect extérieur des villages dans le Podhale.
0 5 10 15 km.
Z liczby ogólnej domów:
Du nombre total des maisons:
1) do / jusqu'à 5%
2) 6—10%
3) 11—25%
4) 26—50%
5) ponad / plus que 50%
6) nie ma odkształcenia
il n'y a pas des modifications
Białe powierzchnie oznaczają las.
Les surfaces blanches indiquent le forêt.

Mapa nr. 15.

handlu zagranicznego (prace Davidsena D.,[86] Dietla E.,[87] Thiessego T.[88]) W niektórych państwach zachodnio europejskich na ruchu przyjezdnych oparty jest budżet państwowy i wystarczy wymienić takie kraje jak Szwajcaria, Włochy, Francja, Austria i Jugosławia, aby uzmysłowić sobie jak potężne i wszechstronne znaczenie posiada ruch uzdrowiskowo-turystyczny w życiu gospodarczym tych państw. Polska należy do drugiej grupy państw w Europie, w których ruch ten dopiero współcześnie zatacza poważniejsze kręgi, zyskuje na znaczeniu i w związku z tym zasługuje na baczniejszą uwagę.

W ostatnich latach ukazało się wiele opracowań na ten temat głównie niemieckich i włoskich, z nich należy wymienić ważniejsze: Glücksmanna R.,[89] Geberta E.,[90] Krausa M.,[91] Bormanna A.,[92] Mulletego R.,[93] Ranca A.,[94] Hauschilda J.,[95] Schmidta C.,[96] Nicefora A.,[97] Mariotti'ego A.,[98] Tabacchiego G.,[99] Massany G.,[100] Cruchona A.,[101] Eghinitisa N.,[102] Ogilvi'ego[103] i innych. W naszej literaturze istnieje również kilka rozpraw poświęconych gospodarczemu znaczeniu ruchu uzdrowiskowo-turystycznego, z nich wymienić należy prace: Korczyńskiego L.,[104] Starzyńskiego S.,[105] Mianowskiego H.,[106] Goetla W.,[107] Fularskiego M.,[108] Faechera S.,[109] Zaczyńskiego E.,[110] Nowotarskiego L.,[111] Punickiego S.,[112] Węgrzeckiego M.[113] Bogate materiały zawierają: Sprawozdanie specjalnej Komisji Międzyministerialnej,[114] Sprawozdania Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie[115] oraz zbiorowe opracowanie Instytutu Praktycznej Wiedzy Gospodarczej.[116] W pracach tych podkreślono wielokrotnie znaczenie ruchu dla państwa,[117] dla przedsiębiorstw komunikacyjnych, dla przemysłu, handlu, przemysłu turystycznego, dla akcji inwestycyjnej, zatrudnienia sezonowego, wreszcie dla rolnictwa. Najszerzej sprawę tę ujął Mianowski H.[106] traktując ruch letniskowy również jako uboczny zarobek ludności miejscowej a tym samym niejako przemysł ludowy we wsiach, małych letniskach. Wskazał na równomierne, szerokie rozprzestrzenianie się kapitału (pieniędzy) przywożonego na tereny letniskowe, przeważnie za świadczenia w naturze lub pracę, za wynajem mieszkań, produkty rolnicze oraz wytwory przemysłu ludowego i t. p.

Dochód z ruchu uzdrowiskowego.

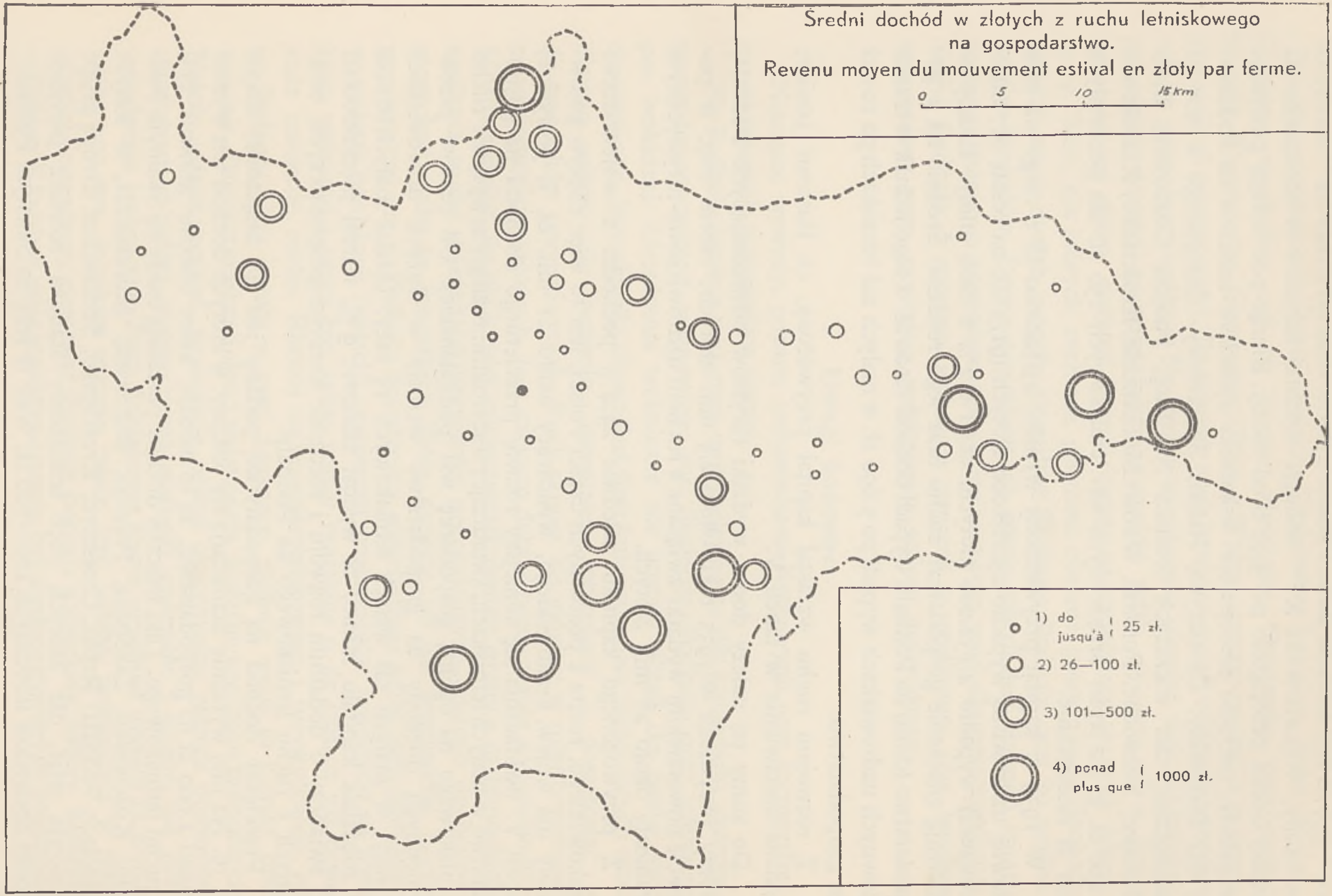
Istnieją próby uchwycenia wysokości kapitału, przywożonego przez letników i turystów na Podhale. Pewne wskaźniki dał Korczyński L.[104] obliczając koszta pobytu kuracjusza w zdrojowisku na 650 zł miesięcznie. Mianowski H.[106] obliczył koszta pobytu w uzdrowiskach na 350 zł, w letniskach na 170 zł, wydatki zaś turysty na 12 zł na dobę. Nowotarski L.[111] koszta pobytu kuracjusza w zdrojowiskach obliczył na 350 zł miesięcznie, Kawecka J.[118] na mocy badań terenowych obliczyła wydatki kuracjusza na

Tabela V.

WYSOKOŚĆ NAPŁYWAJĄCEGO KAPITAŁU NA PODHALE

Capital apporté dans le Podhale en zloty

Rok *Année*	W tysiącach złotych *En miliers de zloty*			Na 1 gospodarstwo wypada dochód w złotych *Par ferme en złoty*			Udział kapitału w % wypadający na małe letniska *Participation du capital en % par petite station.*
	Podhale Razem *Podhale Ensemble*	Zakopane Szczawnica Rabka	Małe letniska *Petites stations*	Na Podhalu razem *Dans le Podhale ensemble*	W Zakopanem, Szczawnicy, Rabce *A Zakopane, Szczawnica, Rabka*	W małych letniskach *Dans les petites stations*	
1913	6.477	6.347	130	302	2.470	7	2,0
1919	8.655	8.460	195	402	3.290	10	2,2
1924	12.464	12.073	390	582	4.700	21	3,1
1925	13.864	13.344	520	644	5.180	28	3,8
1926	15.796	15.146	650	675	4.580	33	4,1
1927	19.737	18.454	1.282	844	5.580	64	6,5
1928	21.999	20.264	1.735	940	6.125	86	7,9
1929	21.514	20.128	1.386	920	6.080	69	6,4
1930	21.908	20.608	1.300	868	5.100	62	6,0
1931	21.501	19.587	1.914	850	4.820	90	8,8
1932	22.468	20.097	2.371	890	4.950	112	10,5
1933	23.127	20.825	2.302	915	5.120	109	10,0
1934	23.605	21.850	1.755	934	5.380	83	7,5
1935	25.319	23.167	2.152	1.000	5.690	101	8,7

Średni dochód w złotych z ruchu letniskowego
na gospodarstwo.
Revenu moyen du mouvement estival en złoty par ferme.
0 5 10 15 km
1) do jusqu'à 25 zł.
2) 26—100 zł.
3) 101—500 zł.
4) ponad plus que 1000 zł.

Mapa nr. 16.

200—350 zł. Dla letniska Zawoji koszta pobytu obliczył Bilas M.[119] na 125 zł od osoby, Wiśniowski K.[120] obliczył wydatki turystów w schronisku na Babiej Górze przeciętnie po 3,40 zł od osoby. Biorąc pod uwagę powyższe przykłady, przyjęto następujące wskaźniki wydatków letników na Podhalu: 1) dla Bukowiny, Czorsztyna, Rabki, Szczawnicy, Zakopanego à 300 zł miesięcznie, dla większych letnisk: N. Targ, Ponice, Chabówka, Biały Dunajec, Zubsuche, Poronin, Witów, Murzasichle, Krościenko, Kluszkowce à 200 zł, 3) dla lepiej urządzonych wsi letniskowych 150 zł, dla pozostałych 100 zł miesięcznie.

W 1935 r. kapitał przywieziony wyniósł 25,320.000 zł z czego na trzy główne uzdrowiska wypadło 23,168.000 złotych (91,3 %), na resztę (57 miejscowości) wypadło 2,152.000 złotych, czyli 8,7 % z całej sumy. Liczby te ilustrują znaczenie gospodarcze ruchu oraz jego rozdział. Średnio na 1 gospodarstwo (dom) na Podhalu wypadł dochód 1.000 zł, z tego jednak w trzech głównych uzdrowiskach wypadł po 5.690 zł, w małych zaś letniskach po 101 zł na gospodarstwo.

Z rozwojem ruchu wzrastał kapitał przywożony, co ilustruje poniżej podane zestawienie w tabeli V.

Do sumy tej należy dodać wydatki turystów odwiedzających Podhale, którzy przywieźli w 1935 roku około 2,5 mil. złotych; razem więc w powiecie nowotarskim wydatki związane z ruchem uzdrowiskowo-turystycznym wyniosły około 28 mil. złotych.

Z przywożonego kapitału zaledwie 24,4 % pochodzi z województwa krakowskiego, reszta z pozostałych części Polski, jest to więc napływ gotówkowy dla wojew. krakowskiego, wynoszący około 21 mil. zł. Z powyższej tabeli V. uwidacznia się silniejszy rozwój przeciętnego dochodu na gospodarstwo w małych letniskach, świadczący o szerokim, rozległym wpływie ruchu letniskowego na ogólną gospodarkę wsi podhalańskiej. Od czasów przedwojennych dochody na gospodarstwo wzrosły w dużych uzdrowiskach 3 razy, w małych zaś wsiach letniskowych 15 razy. Udział małych letnisk w rozdziale kapitału mimo, że wynosi zaledwie 9 %, wzrósł pięciokrotnie, co świadczy o dodatnim rozwoju i rozdziale korzyści gospodarczych, osiąganych z ruchu letniskowego na Podhalu.

Przeciętny dochód na gospodarstwo podany jest na załączonej mapie nr 16. Na niej wyraźnie zaznaczają się obszary, w których dochód ten wynosi ponad 1.000 zł na gospodarstwo, są to osiedla, które obecnie głównie żyją z ruchu letniskowego. Taki znaczny dochód posiadają osady na Skalnym Podhalu: Kościelisko, Zakopane, Poronin, Bukowina, Murzasichle, w innych częściach Podhala: Rabka, Czorsztyn, Krościenko, Szczawnica. Drugą grupę stanowią wsie, dla których ruch letniskowy stanowi również poważne źródło dochodów ubocznych 100—500 zł. Wsie te leżą na Skalnym Podhalu:

Witów, Zubsuche, Biały Dunajec, Białka oraz Jurgów, na Orawie Podwilk i Orawka, w okolicach Rabki: Ponice, Chabówka, Rokiciny, Raba Wyżna, Sieniawa, w okolicy zaś N. Targu: Kowaniec, Ostrowsko oraz wokół Pienin: Kluszkowce, Sromowce Niżne i Wyżne, razem 17 wsi, a z grupą pierwszą 26 miejscowości, dla których ruch letniskowy dziś odgrywa poważną rolę w gospodarce ogólnej. Na mapie wyróżniono również wsie, w których przeciętny dochód na gospodarstwo wyniósł tylko 25—100 zł, a które mimo to już winny zwracać baczną uwagę na rozwijający się ruch letniskowy. Wsie, dla których ruch ten przynosi obecnie poważniejsze dochody układają się w dwóch pasach: a) wzdłuż Skalnego Podhala oraz b) wzdłuż stoków Beskidów. Otrzymany obraz na mapie nr 16 jest dobrym sprawdzianem znaczenia gospodarczego ruchu oraz jego wagi dla poszczególnych okolic Podhala, a zarazem wykazuje związek z podłożem, oba bowiem wymienione pasy, posiadają wybitniejsze walory przyrodzone.

Uwagi końcowe.

Niniejsze wywody, poparte zestawieniami liczbowymi oraz kartograficznymi, nasuwają następujące uwagi.

Na Podhalu istnieją dwa pasy uprzywilejowane dla gospodarki uzdrowiskowo-turystycznej a mianowicie pas Skalnego Podhala oraz północny pas beskidzki. Urządzenia techniczne nie zostały dotąd do pasów tych dostosowane, lecz skupiły się wzdłuż linii kolejowej oraz ważniejszych szos, dlatego winno się przyszłe inwestycje przerzucić i dostosować je do warunków przyrodzonych. Ruch skupia się głównie w miejscowościach odpowiednio urządzonych, lecz zarazem dobrze przez naturę wyposażonych. Można przyjąć, że dla każdej miejscowości istnieje granica maksymalnego nasilenia ruchu zależna od warunków przyrodzonych, dlatego dochodowe mogą być tylko te inwestycje, które granicy tej nie przekroczą. Liczba pomieszczeń jest na Podhalu dostateczna, wyprzedzana przez ruch letniskowy w małych letniskach (wsiach), natomiast poważniejsze inwestycje są wynikiem wtórnym i mogą być tylko wtedy rentowne o ile istnieje już pewne stałe nasilenie ruchu. Rozwój ruchu uzdrowiskowego i turystycznego jest na Podhalu silny i stały w swej dynamice, zajmuje coraz to szersze przestrzenie, dla coraz większej ilości wsi posiada poważne znaczenie gospodarcze. Należy jednak przyjąć, że istnieje pewna maksymalna granica pojemności regulowana z jednej strony przez warunki naturalne z drugiej zaś przez urządzenia techniczne. Przy dzisiejszym stanie urządzeń granica ta wynosi około 100 tys. letników rocznie, może być jednak przesunięta w miarę nowych inwestycyj, ponieważ Podhale posiada największe walory naturalne w Polsce. W każdym razie inwestycje muszą być dostosowywane do pojemności

terenu oraz do możliwości finansowych przyjezdnych. Ruch letniskowy skupia się w 85% w Zakopanem, Rabce i Szczawnicy, zaledwie 15% wypada na pozostałych 60 miejscowości, niemniej jednak rozwija się on szybciej w małych letniskach, powodując równomierniejszy rozkład napływającego kapitału. Przesunięcie ruchu do małych letnisk wsi (bez uszczerbku jednak dla uzdrowisk dużych) jest związane z poszukiwaniem tanich miejscowości odpoczynkowych a wynika z obecnej koniunktury gospodarczej.

Ruch przyjezdnych ma doniosłe znaczenie demograficzne, gdyż powoduje wzrost sezonowy ludności o 71 %, ma wpływ na krajobraz osadniczy, gdyż 1/4 domów na Podhalu jest obecnie przystosowana do gospodarki letniskowej. Związany z tym jest ważny a skomplikowany problem aprowizacji Podhala, który winien być odrębnie przestudiowany. Należałoby zabezpieczyć możność dochodów dla ludności miejscowej w akcji aprowizacji Podhala, głównie w sezonie letnim.

Drugą ważną sprawą, jest planowa zabudowa wsi domami stylowymi a przystosowanymi do potrzeb ruchu letniskowego, która również wymaga specjalnych studiów, przeprowadzonych przez Biuro Planu Regionalnego Podhala.

Oczywiście nie wszystkie wsi na Podhalu mogą być zamienione na letniska, gdyż nie wszystkie posiadają do tego celu odpowiednie warunki naturalne, musi więc nastąpić funkcjonalne zróżnicowanie poszczególnych części powiatu. Rozwój gospodarczy winien być oparty na planie regionalnym, który wydzieli regiony uzdrowiskowo-turystyczne, rolne, hodowlane, przemysłowe i inne, co pozwoli na silniejsze zróżnicowanie zawodowe ludności, tym samym stworzy większą możliwość pojemności Podhala. Mimo, że poszczególne regiony spełniać winny różne funkcje muszą być z sobą harmonijnie związane, gdyż Podhale stanowi wyraźną jednostkę geograficzną i gospodarczą. Plan regionalny winien być przeto podstawą dla dalszej polityki gospodarczej na Podhalu.

Doniosłe wreszcie znaczenie gospodarcze ilustruje przeciętny dochód z ruchu na gospodarstwo. Jeśli się weźmie pod uwagę nie całkiem korzystne warunki naturalne dla rozwoju rolnictwa i hodowli (mały obszar wypasu), a przychylne dla gospodarki uzdrowiskowej, to należy stwierdzić, że najracjonalniejszym źródłem utrzymania ludności na przeludnionym już Podhalu będzie rozbudowany należycie przemysł uzdrowiskowo-turystyczny. Plan uporządkowania dotychczasowej gospodarki winien za podstawę przyjąć przemysł uzdrowiskowo-turystyczny, do którego dostosowana winna być gospodarka rolno-hodowlana, oraz przemysł inny, domowy i fabryczny jak również handel i komunikacja.

Podział administracyjny Podhala.
Division administrative de Podhale.
0 5 10 15 Km.
1) granica państwa
limite de l'état
2) granica powiatu
limite d'arrondissement
3) granica gromad
limite des communes collectives
4) granica gmin.
limite des communes simples
5) miasta
ville
6) gromady
commune collective
7) siedziba gminy
commune simple
Rabka
Zubrzyca Gr.
Zubrzyca Dolna
Lipnica Mł.
Lipnica Wk.
Podwilk
Orawka
Jabłonka
Chyżne
Harkabuz
Bukowina Podszkle
Pieklelnik
Ponice
Obidowa
Sieniawa
Bielanka
Nowy Targ
Ochotnica
Tylmanowa
Czarny Dunajec
Stare Bystre
Ciche
Dzianisz
Zubsuche
Poronin
Zakopane
Witów
Kościelisko
Murzasichle
Brzegi
Bukowina
Jurgów
Białka
Trybsz
Łapsze Wyżne
Łapsze Niżne
Kacwin
Niedzica
Frydman
Dunajec
Harklowa
Knurów
Maniowy
Gronków
Nowa Biała
Krościenko
Grywałd
Szczawnica Niż.
Szczawnica Wyż.
Sromowce Wyż.
Sromowce Niż.
Szaflary
Bańska
Maruszyna
Rogoźnik
Białka
Biały Dunajec
Rabe Wyżn
Odrowąż
Ostrowsko
Waksmund
Łopuszna
Dębno
Frydman
Durszyn
Krempachy
Czarna Góra
Rzepiska
Łapszanka
Ludźmierz
Długopole
Zaskale
Leśnica
Gliczarów
Bustryk

Mapa nr. 17.

PODHALE – RÉGION BALNÉAIRE-ESTIVALE

Actuellement le régime estival et touristique joue un grand rôle dans la vie économique du Podhale. Il est basé sur les grandes valeurs climatiques de la région et sur la beauté du paysage.

Dans la préface de notre travail nous avons cité la bibliographie des travaux polonais, liés avec ce problème.

Le mouvement touristique estival est le problème des migrations, de l'habitat saisonnier. Ainsi on le considère comme faisant partie de la géographie humaine. Pour la première fois on rencontre l'étude de ce problème du point de vue géographique dans les travaux de Krebs N., Engelmann R., Gradmann R., Grünthal A., Trauzher G., Wegener I., Biermann C. et d'a. Au début ce problème a été rattaché à la géographie de la communication, plus tard on l'a traité comme une partie de la géographie économique.

On a classifié les conditions naturelles d'après l'indice évalué pour chaque village. Cet indice considère: l'altitude du terrain, l'exposition des villages, la situation géographique, les sources minérales, les forêts, les terrains marécageux, les bains, le micro-climat, les terrains touristiques, les terrains de sports d'hiver et la beauté du paysage. On a calculé cet indice d'après un pourcent, qui sous entend que les meilleures conditions égalent 100%. La carte nr. 1 montre la répartition des villages, possédant de bonnes conditions naturelles.

On a traité de façon analogue l'équipement téchnique, en calculant pour chaque village son indice. Ici on a considéré: la communication par chemins de fer, les services d'autobus, les routes, les installations, les villas, les pensions, les hôtels, la canalisation, les puits, les églises, les installations balnéaires, culturelles, sportives etc. On a construit ainsi la carte nr. 2.

En 1935 93.774 personnes ont visité le Podhale. Les trois principales stations: Rabka, Szczawnica, Zakopane sont le plus fréquentés (77.223 p., 82,5%). Dans les autres stations il n'y avait que 16.551 p. (17,5%). Dans le Podhale 58% des villages s'intéressent au mouvement estival. La carte nr. 3 montre la répartition de ce mouvement. On a tracé sur les cartes ci-jointes les sphères d'influence des stations du Podhale et des stations particulières: Zakopane, Rabka, Szczawnica, Krościenko, Bukowina. Elle est

calculée d'après le pourcentage des personnes provenant des départements particuliers. 2,5 % des touristes nous viennent de l'étranger. L'intensité du mouvement touristique est la suivante:

	Surplus des billets de chemins de fer vendus:				
	1931	1932	1933	1934	1935
en été	106 mil.	127 mil.	152 mil.	168 mil.	165 mil.
en hiver	22 „	9 „	17 „	41 „	34 „
ensemble	128 „	136 „	169 „	209 „	199 „

Ainsi on peut admettre, que 200.000 personnes par an visitent le Podhale.

Ce mouvement est causé par la beauté du paysage, les monuments d'art populaire, les églises de bois, les ruines des châteaux, les musées. Le mouvement estival date du commencement du XIX s., depuis l'ouverture des établissements de bains à Szczawnica et à Rabka.

Les données statistiques pour la période qui s'étend de 1924—35 démontrent le développement du mouvement estival (v. table IV). Depuis 1913, le mouvement atteint 32,6 % en comparaison avec celui de l'année 1935. Depuis 1919 — 216 %, depuis 1924 — 117 %, depuis 1927 — 32 %. Dans les grandes stations d'été ce mouvement a atteint 26 %, dans les petites — 62 %. Nous constatons un développement grand et continu dans le Skalne Podhale, à Rabka, Czorsztyn—Kluszkowce, Krościenko. Nous voyons un développement aussi continu mais plus faible dans l'Orawa Supérieure, aux environs de Rabka, de Nowy Targ et des Piénines. Les villages situés dans le bassin de Nowy Targ démontrent une diminution du mouvement.

Le grand accroissement de la population en été dans le Podhale nous permet de considérer ce problème du point de vue de la géographie humaine. Cet accroissement dans les dernières années oscillait de 60—70 % par rapport avec la population stable du Podhale. Les fermes doivent être adaptées a ce mouvement, elles changent ainsi leur aspect extérieur, l'exploitation agricole se modifie en exploitation touristique — estivale. La population cherche d'autres moyens d'existence et le procès de l'approvisionnement du Podhale est lié à cette question.

La carte ci-jointe présente la répartition de l'accroissement saisonnier de la population dans le Podhale. Un accroissement de la population qui dépasse 100 % se rencontre dans le Skalne Podhale, à Rabka, Kościelisko et Szczawnica.

On voit dans le paysage des villages l'adaptation des fermes aux mouvement estival, les montagnards modifient l'architecture de leurs maisons.

On a compté le nombre d'installations estivales d'après les données statistiques de 1933 dans les villages particuliers, ce qui présente en même

temps la modification des fermes et leur adaptation à ce mouvement. Les maisons des grandes stations estivales sont dans 70% des cas adaptées au mouvement estival, les maisons dans les autres villages, situés dans leurs environs — seulement dans 25— 50% des cas.

Vu les grandes valeurs naturelles, les mauvaises conditions de l'exploitation agricole et pâstorale, le surpeuplement, nous devons relier le developpement économique du Podhale au mouvement touristique-estival. La bibliographie ci-jointe nous informe de la littérature touristique étrangère et polonaise.

Mianowski H. s'est le plus occupé de ce problème. Il traite le mouvement estival en gain supplémentaire de la population montagnarde et dans les petits villages en industrie régionale. Il démontra aussi la distribution du capital apporté par les touristes.

On a admis les suivants indices de dépenses pour évaluer le capital apporté pour les stations d'été comme Bukowina, Czorsztyn, Rabka, Szczawnica, Zakopane à 300 złoty par mois, pour les villages estivaux: N. Targ, Ponice, Chabówka, Biały Dunajec, Zubsuche, Poronin, Witów, Murzasichle, Krościenko, Kluszkowce à 200 zł, pour les autres à 150 zł. En 1935 ce capital atteint la somme de 25.000. Les trois grandes stations ont réçu 23,167.000 zł (91,3%), les autres (60 stations) 2,152.000 (8,7%). 24,4% du capital proviennent du département de Cracovie, le reste d'autres parties de la Pologne. Depuis la guerre le revenu d'une ferme a été triplé dans les grandes stations, et 15 fois dans les petites villages. On a calculé le revenu moyen du mouvement estival pour ferme et on l'a réparti sur la carte. Elle précise les régions, dans lesquelles le revenu est grand (par ex. dans le Skalne Podhale, dans les environs de Rabka et de Szczawnica). Le mouvement estival joue un grand rôle dans la vie économique dans 26 villages.

Les deux zônes démontrent des valeurs naturelles privilégiées pour l'exploitation estivale: une zône de Skalne Podhale et l'autre des Beskides. Les installations techniques ne sont pas adaptées à ces zônes, elles se sont concentrées le long des chemins de fer et des routes. Le mouvement se concentre principalement dans les villages ou l'installation est adéquate. Le nombre des logements pour les touristes est suffisant, dans les petits villages il devance le mouvement estival. L'organisation moderne plus grande est une conséquence immédiate du mouvement estival. En général le développement de ce mouvement est évident et continu, il s'étend de plus en plus. Il se concentre en 85% à Zakopane, Szczawnica et Rabka et seulement en 15% il existe dans les autres 100 villages. Il a une grande importance démographique, il influe sur l'aspect extérieur des villages (1/4 des v.), il joue un grand rôle dans la vie économique, il est apte à se développer, il pourrait servir de base à la vie économique du Podhale.

BIBLIOGRAFIA CYTOWANA

1. Bilikiewicz T. — Zarys bibliografii historyczno-balneologicznej ziem polskich do wieku XVIII włącznie. — Pam. P. T. B. — T. XII. 1933. — podaje 115 poz. — (str. 257—271).
2. Lewicki S. A. — Bibliografia polskiego zdrojownictwa. — Pam. P. T. B. — T. IV. 1925 — (118—189) i T. V. 1926. — (244—369) — zawiera 847 pozycyj.
— Literatura polskiego przyrodolecznictwa. — Pam. P. T. B. — T. XII. 1933 — (272—350) — zawiera 829 poz. od 1913—1928 r.
3. Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Balneologicznego — wychodzi w Krakowie pod redakcją L. Korczyńskiego. — Do 1935 r. wydano XIV tomów.
4. Polska Gazeta Lekarska, — tygodnik, wychodzi we Lwowie. Do 1935 wyszło XIV tomów.
5. Przegląd Zdrojowo-Kąpielowy wychodzi w Krakowie pod red. L. Korczyńskiego od 1903. — Wydawnictwo Pol. Tow. Balneologicznego — do 1935 wydano XXIV tomów.
6. Nowiny Społeczno-Lekarskie, organ Zw. Lek. Państw. Polsk. wychodzą w Warszawie.
Warszawskie Czasopismo Lekarskie, wychodzi w Warszawie.
Nowiny Lekarskie, pod red. K. Jonschera, wychodzą w Poznaniu.
7. Torosiewicz T. — Źródła mineralne w Królestwie, Galicji i Bukowinie — Lwów 1849 — podaje opis 26 zdrojów i 104 rozbiorów wód.
— Wykaz wód lekarskich w Galicji z kilkoma wiadomościami o bliższych Krakowa.
Rocznik Lekarski — Wydz. Lek. U. J. — Kraków 1841.
8. Zeiszner L. — O wodach kwaśnych czyli szczawach w Karpatach — Pam. Farmaceut. T. III 1836 — (265).
— Ergebnisse von Torosiewicz. Analysen karpatischer Mineralquellen. — Jahrb. f. Mineralogie, Geognosie und Petrolaktenkunde. Wien 1893. (424).
9. Dietl J. — Balneologische Reisesskizzen. Krakau 1856 r.
— Uwagi nad zdrojowiskami krajowymi ze względu na ich skuteczność, zastosowanie i urządzenie. Kr. 1858 — daje opis 102 zdrojowisk i 127 źródeł.
— O użytkowaniu wód mineralnych, krajowych. — Roczn. Tow. Nauk. Krak. 1860 — (142).
10. Smoleński S. — Bericht über die Fortschritte der Balneologie in den polnischen Ländern mit besonderer Berücksichtigung des Curvesens in Galizien während der letzten 5 Jahre. — Schmidt's Jahrbuch d. gesamt Medizin. 1887. Band. 214
— Hidroterapia — Kraków 1889.
11. Korczyński E. — Kierunki zadania balneologii współczesnej w ogóle, w szczególności zaś balneologii krajowej i komisji balneologicznej. — Przegląd Lekarski 1877, nr 13.
12. Zieleniewski M. — Słownik bibliograficzno-balneologiczny zakładów polskich. Kraków 1889.
— Rys balneoterapii. Kraków 1886.
— Rys balneologii powszechnej. Warszawa 1873.
13. Dobrzycki H. — Zdrojowiska, zakłady lecznicze i stacje klimatyczne w gubern. Król. Polsk. i najbliższych gub. cesarstwa. Warszawa 1896.
— Polskie zdrojowiska lecznicze w porównaniu z zagranicznymi głównie niemieckimi. War. 1910 — wyd. II.

— Zestawienie wód mineralnych zagranicznych z takimiż wodami krajowymi. — Medycyna. Warsz. 1902.
14. Zanietowski J. — Kilka uwag o systemizacji naszych uzdrowisk oraz o analizie naszych wód. — Pam. P. T. B. — T. III. 1914 — (181—206).
— Kilka słów o balneologii ziem polskich w stosunku do topografii zdrojowisk Europy Pam. P. T. B. 1914 T. III. — (207—220).
— Kilka uwag o polskim zdrojownictwie. Pam. P. T. B. 1925 T. IV — (60—63).
15. Korczyński L. — Zarys balneoterapii i balneografii krajowej. Kraków 1900.
— Pogląd na rozwój balneologii polskiej w latach 1887—1899. — Pam. Tow. Lek. 1900 — 73.
— Etapy rozwoju polskiej balneologii i klimatologii od połowy XIX w. — Pam. P. T. B. — T. XIII. 1934 — (1—30).
— Podział wód kruszcowych. — Pol. Am. Uzdr. Kr. 1934.
— Zarys klimatologii lekarskiej. — Część I i II. Kr. 1936.
— Podstawowe wskazówki dla wyboru letnisk. — Pam. P. T. B. — T. VIII. 1929.
— W sprawie specjalizacji naszych uzdrowisk. — j. w.
— Ponadto szereg innych prac, artykułów, rozpraw w liczbie około 160 (do 1935 r.).
16. Sabatowski A. — Klimatoterapia oraz hydroterapia ogólna i zdrojowiskowa. Lwów 1923.
— O nowych kierunkach w klimatoterapii i hydroterapii. — Pol. Gaz. Lek. 1924 — (nr 23/24).
— Nieco o przeszłości i przyszłości lecznictwa uzdrowiskowego w Polsce. — Zdroj. i Uzdr. Polskie. — Warsz. 1927.
— Jeszcze w sprawie specjalizacji zdrojowisk. — Pam. P. T. B. — T. XII. 1933 — (270—271).
17. Krebs N. — Die Ostalpen und das heutige Österreich eine Länderkunde. — Część I. — Stuttgart 1928. — Rozdział p. t. „Handel und Verkehr" — str. 278—293.
18. Engelmann R. — Zur Geographie des Fremdenverkehrs in Oesterreich. — Mitt. der. Geogr. Gesel. Wien 1924 — (str. 87—118).
— Der Fremdenverkehr in Oesterreich — j. w. — Wien 1925 — (143—146).
19. Gradmann R. — Süddeutschland. — Stuttgart 1931. — I część (str. 194—196) oraz 423, 474 i t. d. — rozdziały p. t. — „Pendelwanderung, Fremdenverkehr und Gastwirtsgewerbe".
20. Scarfe N. V., Moodie A. E., Edward K. C. — The Nowy Targ basin of the polish Tatra. — Its human geography, with special reference to the Bukowina district. — The Scottish Geogr. Magazine — Vol. 51. — 1935.
21. Grünthal A. — Fremdenverkehrsanalyse der Prowinz Oberschlesien — wyd. Forschungs Institut f. d. Fremdenverk. in Berlin 1932.
— Probleme der Fremdenverkehrsgeographie j. w. Berlin 1934.
— Allgemeine Geographie der Kurorte. — Archiv f. d. Fremdenverkehr. 1934/35. — nr 1.
22. Harnack W. — Madeira. — Hamburg 1930. — rozdz. „Verkehr" 144—153.
23. Tauzher G. — Die Oberösterreichische Seenlandschaft. — Berlin—Wien 1933. — Zeitschr. d. Wirtschaftsgeograph. Inst. in Wien. — Heft 2.
24. Wegener G. — Der Fremdenverkehr in geographischer Betrachtung. — Fremdenverkehr. — Berlin 1929.
25. Mariotti A. — Considerazioni geografiche sul movimento turistico in Italia. — Mailand 1927.
26. Biermann C. — Les villes de cure. — Congrès International de Géographie. — Varsovie 1934. — Résumés des Communications — str. 116.
27. Leszczycki S. — Geografia turystyczna jako naukowe ujęcie zagadnień turystycznych. — Pam. P. T. B. — T. XI. 1932 — (32—35).
— Osadnictwo Zachodnich Karpat Polskich. — Wiad. Geogr. R. XII. 1934 — (52—60).

28. Leszczycki S. — Ruch letniskowy na Podhalu. — Pam. P. T. B., — T. XII. 1933 — (246—251).
— Badania nad ruchem letniskowym na Podhalu. — Kraków 1936. — Pam. P. T. B., — T. XV.

29. Leszczycki S. — Hipsometryczne położenie uzdrowisk w południowej Polsce. — Pol. Almanach Uzdrowisk. — Kr. 1934 — (254—262).

30. Patrz bibl. Lewickiego: — 41 pozycyj. Pam. P. T. B., — T. VI, (str. 321—324) — z ważniejszych należy wymienić:

Aleksandrowicz A.: Rozbiór chemiczny wody trzech zdrojów alk. słonej, jodowo-bromowej w Rabce. — Roczn. Tow. Nauk. Krak. 1867 — (153) — i odb. 1882.

Kaden K. — Rabka, najsilniejsza solanka jodowo-bromowa. — Kr. 1897.

Kopernicki I. — Wiadomości o zakładzie kąp. wód słonych jod.-bromowych w Rabce. — za kilka lat. — Kr. 1871—1876.

Olszewski K. — O składzie chemicznym wody ze zdroju Kazimierza w Rabce. — P. L. 1886 — 204.

Smolarski J. — Rabka 1888.

Cybulski T. — Podstawowe wskazania dla leczenia w Rabce. — Pam. P. T. B., — T. VIII. 1929 — (111—130).
— Zdrojowisko Rabka — j. w. — T. V. 1926 — (61—81).

31. Patrz bibl. Lewickiego — 120 poz. — j. w. (str. 332—341)

Aleksandrowicz A. — Rozbiór chemiczny dwóch nowych zdrojów szczawnickich. — Kr. 1857.

Alth A. — Opis geogr. Szczawnicy i Pienin. — Rozpr. Wydz. Mat. Prz. A. U. 1885.

Dietl J. — Źródła lekarskie w Szczawnicy. Kr. 1858.

Kołaczkowski J. — Szczawnica. — III wyd. — Kr. 1891.

Marchlewski L. — Wyniki rozbiorów wód z zdrojów Wandy i Szymona oraz Jana i Magdaleny. — Pam. P. T. B., — T. III. 1913.

Szumowski W. — Szczawnica. — Lwów 1910.

Korczyński L. — Rozwojowe szlaki Szczawnicy. — Pam. P. T. B., — T. XIV. 1935 — (258—265).

32. Patrz bibl. Lewickiego: poz. 14, j. w. str. 288—290.

Aleksandrowicz A. — Badania fizyczno-chemiczne wody z zdrojów Krościenka. — R. T. N. K. 1859.

Korczyński L. — Referat o ujęciu i opatrzeniu źródeł w Krościenku. — Tow. Lek. 1898.

Rudzki S. — O wodzie krościeńskiej. — Kr. 1903.

Korczyński L. — Kilka uwag o wodach alkal.-słonych i o wodzie z Krościenka nad Dunajcem. — P. L. 1901.
— Lecznicze znaczenie kruszcowej wody krościeńskiej. — Pam. P. T. B., — T. XI 1932. — (208—231).

33. Patrz bibl. Lewickiego: poz. 9, str. 287.

Aleksandrowicz A. — Rozbiór chemiczny wody Jaszczurowej Cieplicy w Tatrach. — R. T. N. K. 1861.

Ściborowski. — Kilka słów o Jaszczurówce. — Pam. T. T. — Kr. 1878 — t. III.

34. Grabianka S. — O promieniotwórczości wód polskich. — Pam. P. T. B., — T. XIII. 1934 — (199—218). — Badania wykazały: w Jaszczurówce 0.5—0.9 j. Mach'ego, w Krościenku —, Rabce 1.4 (zdrój Rafaela), inne poniżej 0.5, Szczawnica —, Sromowce przy Cisowym Dworku 9.7 j. M., inne poniżej 0.4; Czorsztyn 8.9 j. M., Krościenko różne źródła i studnie 0.8-0.2 j. M., Szczawnica źródło siarczane pod Popią Górą 8.4, drugie siarczane w Szczawnicy Wyżnej 3.8, inne do 0.5. j. M.

35. Szajnocha Wł. — Źródła mineralne Galicyj. — Pogląd na ich rozpołożenie, skład chemiczny i powstanie. — Kraków 1891.

36. Rosłoński R. — Podział wód podziemnych oraz mineralnych. — Pos. Nauk. P. I. G. — 1927.
— Klasyfikacja wód mineralnych Polski. Pos. Nauk. P. I. G. 1927.
37. Korczyński L. — Przyrodzone źródła sił i zdrowia ziemi krakowskiej. — Kraków 1931. — lub. Pam. P. T. B., — T. X. 1931. (1—128).
38. Radziszewski B. — Wody i źródła mineralne. — Encykl. Polska A. U. — Kr. 1912.—Geogr. fizyczna (156—160).
39. Ks. Wojtuń J. O. M. Cap. — Spis miejscowości ze źródłami mineralnymi w połud. wojew. Polski. — Rękopis Inst. Geogr. 1935. — Zestawił 93 poz. literatury oraz ponad 500 miejscowości z źródłami.
40. Patrz bibl. Lewickiego: pozycyj 105 — j. w. str. 349—356.
Chramiec A. — Zakopane, stacja klimatyczna. — Kr. 1896.
Dłuski K. — Kilka słów o sanatorium i metodzie leczniczej w Zakopanem. — Przeg. Lek. 1904. — 74
Gabryszewski T. — Zakopane na przełomie. — Zak. 1918.
Gontkowski — Zakopane pod względem leczniczym. — P. L. 1908 — 593.
Janiszewski — Zakopane. — Zak. 1889.
Piasecki — Zakopane 1883.
Witkowski A. — Zakopane, stacja klimatyczna. — Kr. 1869.
Jaworski J. — Zakopane. — Warsz. 1920.
Żychoń J. — Zakopane jako uzdrowisko.— P. G. L. 1924, nr 49, str. 764. oraz — Pam. P. T. B., — T. VIII. 1929 — (378—390).
41. Korczyński L. — Charakterystyka i geografia klimatu na ziemiach polskich. — Pol. Alman. Uzdr. — Kr. 1934 — (89—187).
— Klimat górski (o klimacie ze stanowiska lekarskiego). — Pam. P. T. B., — T. IV. (91—117) — oraz Pam. P. T. B., — T. XI. 1932 — (100—177).
42. Bormann A. — Fragen der Fremden verkehrsstatistik. — Allg. Statistisches Archiv. — Jena 1934 — nr. 2.
— Der Stand der Fremdenverkehrsstatistik in den verschiedenen Ländern. — j. w. Jena 1932, nr 4 — (589—595).
43. Smutný P. — L'organisation internationale de la statistique du tourisme. — Bull. Stat. de la Rep. Čs. 1927.
— Balance des paiements. Bull. Stat. de la Rep. Čs. 1928.
44. Zahn F. — Nationale und Internationale Fremdenverkehrsstatistik. — Archiv. f. d. Fremdenverkehr. 1930.
— Zur Frage der Fremdenverkehrsstatistik. — Bull. d. l'Inst. Internat. d. Stat. — Band 24/II. — Warszawa 1930.
45. Guyer Freulet. — Beiträge zu einer Statistik des Fremdenverkehrs in der Schweiz. — Zürich 1896.
46. Pfaundler R. — Zur Statistik des Fremdenverkehrs in Oesterreich. — Statist. Monatsschrift. — Wien 1911 — — Heft 16.
47. Weigel P. — Zur Fremdenverkehrsstatistik. — Deut. Stat. Zentralblatt 1913.
48. Mariotti A. — Die Berechnung der durchschnittlichen Aufenthaltsdauer. — Archiv. f. den. Fremdenverkehr. — Berlin 1934. — nr 2.
49. Benini R. — Sulla riforma dei metodi di calcolo del movimento turistico. — Roma 1927.
50. Busch. — Zur Statistik des Fremdenverkehrs. — Deut. Stat. Zentralblatt. — Leipzig 1933. H. 6.
51. Müller. — Statistik des Erholungsverkehrs. — Deutsch. Stat. Zentralblatt. — Leipzig 1934. H. 3.
52. Kellerer H. — Verkehrsstatistik. — Berlin 1936.
53. Avancini. — Statistica turistica. — Mailand 1933.
54. Frithiof Persson — Turistik statistik för Åren 1927—1930, Svensk Turistväsen 1931.
55. Thirring. — Les problèmes de la statistique du tourisme. — Journal de la Soc. Hongroise de Statistique. — Budapest 1929. — (628—658).
56. Der Fremdenverkehr in den grös-

seren schweizerischen Gemeinden im J. 1930. Bern 1931.
Cizinecky ruch v Československé Republice — co roku wychodzi jako zeszyt. — Zpravy Statniho Uřadu Statistického Rep. Českosl. — Praha.
Office National Suisse du Tourisme. Division d'Economie Publique et de Statistique — Lausanne.
Le Mouvement touristique en Suisse pendant l'année 1930. — Lausanne 1931.
57. Klafkowski — Fremdenmeldewesen und Fremdenverkehrsstatistik in Deutschland. — Berlin 1933.
58. Mianowski H., Leszczycki S. — Potrzeby ruchu uzdrowiskowo-letniskowego w Zachodnich Karpatach Polskich. — Kraków 1934. — Wyd. Izby Przem. Handl.
59. Zaczyński E. — Uzdrowiska polskie w cyfrach. — Pam. P. T. B., — T. VIII., R. 1929, str. 180.
60. Korczyński L. — Przesłanki lekarskiej i gospodarczej ekspazji polskiego zdrojownictwa. — Pam. P. T. B., — T. X, 1931 — (183—215).
61. Leszczycki S. — W sprawie statystyki uzdrowiskowej. — Pol. Alm. Uzdr. — Kr. 1934 — (85—88).
— Prawne podstawy oraz wzory statystyki uzdrowiskowo-turystycznej. — Pam. P. T. B., —- T. XIV., 1935 — (238—244)
62. Karpińska J. — Badania nad frekwencją kuracjuszy w uzdrowiskach zachodnio-karpackich. — Rękopis w Inst. Geogr. U. J. Kr. 1935.
63. Pawłowski Zd. — Budownictwo obszaru Babiej Góry i jego rozmieszczenie. — Praca mag. Inst. Geogr. U. J. rękopis. 1935.
64. Radecki Wł. — Antropogeograficzne problemy na Spiszu polskim. — Praca mag. rękopis Inst. Geogr. U. J. 1936.
65. Leszczycki S. — O metodach badania frekwencji kuracjuszy w uzdrowiskach. — Pam. P. T. B., — T. XII., 1933 — (241—245).
— Badania nad sferą wpływów poszczególnych uzdrowisk. — (Wiad. Geogr. 1934 — str. 85).
66. Korczyński L. — Rozwój i stan obecny polskiego zdrojownictwa i polskich uzdrowisk. — Pam. P. T. B., — T. VIII, 1929 — (11—64).
— Światła i cienie naszego zdrojownictwa. Pam. P. T. B., — T. IX., 1930 — (90—101).
67. Wiśniewski S. — Współczesne postulaty polskiej polityki uzdrowiskowej. — Pam. P. T. B., — T. XIV., 1935 — (201—211).
68. Gantkowski P. — O przeszłości i przyszłości polskich zdrojowisk i uzdrowisk. — Pam. P. T. B., — T. V., 1926 — (126—139).
69. Handzel J. — Znaczenie społeczne i kulturalne zdrojowisk dawniej a dziś. — Pam. P. T. G., — T. IV., 1935 — (154—162).
70. Pod względem wyznania letników orientuje zestawienie z 1934 r.: Krościenko 822 rz. kat., 280 mojż., Rabka 14.623 rz. kat., 5.686 mojż., Szczawnica 2.785 rz. kat., 2.820 mojż., Zakopane 44.062 rz. kat., 10.438 mojż. — Pod względem zaś płci dane następujące: Bukowina 804 mężcz., 876 kob., 282 dzieci, Krościenko 574 mężcz., 530 kob., 288 dzieci, Szczawnica 2.873 mężcz., 2.549 kob., 183 dzieci, Zakopane 18.349 mężcz., 20.551 kob., 5.600 dzieci, Rabka 7.720 mężcz. 12.589 kobiet (razem dorosłych 10.725), 9.584 dzieci.
71. Rudkiewicz W. — Ruch turystyczny i gospodarczy na Dunajcu i Popradzie. — Rękopis Studium Turyzmu U. J., 1936.
72. Orłowicz M. — Statystyka frekwencji turystów w schroniskach w Karpatach. Ref. na IV Zjeździe Turyst. w sprawie gospod. w Karpatach w Krynicy 1936 r.
73. Sajdłowski T. — Ruch pasażerski w dyr. P. K. P. krakowskiej w latach 1933, 1932, 1931 — rękopis w zbiorach Inst. Geogr. U. J. — Dane z lat 1934 i 1935 użyczone zostały mi z Izby P. H.

w Krakowie dzięki uprzejmości p. kpt. Sucholskiego.
74. Głównie opisywane w następujących wydawnictwach: 1) Pamiętnik Tow. Tatrzańskiego — od 1876 do 1920 — 38 tomów, 2) Wierchy od 1923 do 1935 — XIII tomów, 3) Ziemia od 1910 do 1935 — 26 tomów. — Bibliografię z tomów 1910—1929 zestawił S. Łoza — wydaną przez P. T. K. w 1930/33, 4) Szereg przewodników, turystycznych, których zestawienie podał dr M. Orłowicz w referacie p. t.: „Literatura turystyczna i kartografia Karpat. — W zbiorze „Turystyka w Karpatach Pol.". — Warsz. 1935 Min. Kom. — (189—225).
75. Zestawienia frekwencji kuracjuszy dla Rabki i Szczawnicy sięgają połowy XIX w. (patrz bibl. Lewickiego (2). Kilka danych dla lat wcześniejszych podanych jest poniżej: Szczawnica: 1870 — 1.700 osób, 1899 — 2.672, 1900 — 2.989, 1901 — 2.961, 1902 — 3.036, 1903 — 2.880, 1904 — 3.023, 1905 — 3.078, 1906 — 2.846, 1907 — 3.309, 1908 — 2.749, 1909 — 3.117, 1911 — 4.312. Rabka 1899 — 1.828, 1900 — 1.837, 1901 — 1.862, 1902 — 2.052, 1903 — 1.901, 1911 — 3.700. — Zakopane 1911 — 12.911. — Krościenko 1911 — 522 osób.
76. Bodio L. — Sul movimento dei forestieri in Italia e sul denaro che vi spendono. — Giornale Economisti 1899 — (54—61).
77. Zahn F. — Die wirtschaftliche Bedeutung des nordbayer. Fremdenverkehrs. — Nürnberg 1904.
— Fremdenverkehr und Zahlungsbilanz. — Allg. Stat. Archiv., Jena 1927, Bd. 16.
78. Stradner J. — Der Fremdenverkehr. Volkswirtschaftliche Studie. — Graz 1905.
79. Sternegg I.— Reiseverkehr und Zahlungsbilanz. — Neue Probleme des modernen Kulturlebens. — 1908.
80. Müller A. — Probleme des Fremdenverkehrs in Oesterreich. — Wien 1909 (S. 133).
81. Damm P. — Hotelindustrie und Fremdenverkehr. — Leipzig 1908.
— Das Hotelwesen. — Leipzig 1910.
82. Byschl M.—Landesfremdenverkehrsrat für Bayern. — Die volkswirtschaftliche Bedeutung des Fremdenverkehrs ein Einzelbeispiel im Lichte der Statistik. — München 1911.
83. Kamp O. — Der Reise und Fremdenverkehr im Inland und Ausland. — Krefeld 1912.
84. Häussler X. — Fremdenverkehr. — Eine Studie über seine volkswirtschaftliche Bedeutung und seine Förderung. — Heft 8. — Leipzig 1930. — S. 102. — Abhandl. aus dem Staatswissenschaftlichen Seminar an der Univ. Erlagen.
85. Bacherer M. O. — Die Kurorte ihre Bedeutung für die Volkswirtschaft. — Heidelberg 1926.
86. Davidsen D. — Fremdenverkehr und Aussenpolitik. — Berlin 1928.
87. Dietel E. — Fremdenverkehr und Zahlungsbilanz. — Dresden 1929.
88. Thiesst T. — Fremdenverkehr und Zahlungsbilanz. — Köln 1928.
89. Glücksmann R. — Die Grundlagen des Fremdenverkehrs. — Mont. Mitt. d. Bundes Deut. — Verkehrsverbände. 70/71 — 1930.
— Die Wissenschaftliche Behandlung des Fremdenverkehrs. — Ztschr. f. Verkehrswissenschaft. — VIII. — Jahrg. 1930 — nr. 1.
— Allgemeine Fremdenverkehrskunde. — Bern 1935.
90. Gebert E. — Die wirtschaftlichen Auswirkungen des Fremdenverkehrs für Salzburg. — Salzburg 1923.
— Fremdenverkehr und Zahlungsbilanz.— Salzb. 1928.
— Wirtschaftspolitik und Fremdenverkehr. — Salzburg 1926.
91. Krauss M. — 25 Jahre Fremdenverkehrs. — München 1926.

— Aufbau und Ausbau der deutschen Fremdenverkehrsorganisationen.—Berlin 1922.
— Die Grundlagen des Fremdenverkehrs in München und im bayer. Hochland. — München 1917.
92. Bormann A. — Die Lehre vom Fremdenverkehr. — Verkehrswissenschaftliche Lehrmittelgess. — Berlin 1931.
93. Mulette P. — L'industrie mondiale du tourisme. — L'Economiste Européen. — Paris 1932.
94. Ranc A. — Entwicklungsfaktoren der Fremdenverkehrswirtschaft.—Archiv f. d. Frem. — 1934/35 — nr. 1.
95. Hauschild — Der Fremdenverkehr der Stadt Koblenz und seine wirtschaftlichen Auswirkungen. — Berlin 1931. — Verlag d. Forschungs. f. d. Fremdenverkehr.
96. Schmidt C. E. — Fremdenverkehrsprobleme. Kritische Betrachtung. — Berlin 1924.
97. Niceforo A. — Il movimento dei forestieri in Italia. — Enit 1923.
98. Mariotti A. — Corso di Economia Turistica. — Novara 1933.
99. Tabacchi G. — Turismo ad Economia. — Roma 1933.
100. Massano Gino. — Il turismo nell'antica Roma. — „Enit" Novara 1933.
101. Cruchon A. — La Balance du tourisme de la Suisse. — 1930.
102. Eghinitis N. — Etudes sur le tourisme. — Atene 1932.
103. Ogilvie F. W. — The Tourist Movement. London 1933.
104. Korczyński L. — Przesłanki gospodarcze ekspansji polskiego zdrojownictwa. — Referat. 6. XII. 1930. — Wyd. Izby P. H. — Kr. 1931. — (31—64).
— O naukowy, gospodarczy i kulturalny rozwój polskiego zdrojownictwa i pol. uzdrowisk. — Prz. Zdr. Kąpl. — 1927.
— Zdrojownictwo jako czynnik gospodarczy w bilansie handlowym. — Pam. P. T. B., — T. VII, 1928 — (167—182).
105. Starzyński S. — Znaczenie turystyki w życiu gospodarczym Polski. — Ref. wygł. 6. XII. 1930. — Wyd. Izby P. H. — Kr. 1931 — (7—30).
106. Mianowski H. — Znaczenie gospodarcze ruchu turystyczno-uzdrowiskowego w Polsce. — Kraków 1934.
107. Goetel W. — Turystyka w Polsce jako czynnik poprawy sytuacji gospodarczej. — Kr. 1932. — Wyż. Stud. Handl. — Str. 27.
108. Fularski M. — Zagadnienia ruchu turystycznego. — Warsz. 1935.
— Turystyka jako dział gospodarki narodowej. — Warsz. 1935.
109. Faecher S. — Organizacja pracy turystycznej i gospodarcze czynniki jej rozwoju. — Ref. 6. XII. 1930. — Wyd. Izby P. H. — Kr. 1931. — (65—98).
110. Zaczyński E. — Gospodarcze znaczenie i gospodarcze postulaty polskich uzdrowisk. — Pam. P. T. B., — T. IX., 1930. — (67—78).
111. Nowotarski L. — Gospodarcze znaczenie zdrojowisk polskich. — Pam. P. T. B., — T. XIV, 1935 — (177—200).
112. Punicki S. — Zagadnienia turystyki w Polsce. — Warszawa P. T. K. — 1929.
113. Węgrzecki M. — Ruch turystyczny w Polsce. — Warszawa 1930. — Zw. Pol. Tow. Turystycznych.
114. Sprawozdanie Komisji Międzyministerialnej do zbadania zagadnień turystyki w Polsce za lata 1928—1931. — Warszawa 1931. — Wyd. Min. Skarbu.
115. Izba Przem. Handl. w Krakowie. — Sprawy turystyczno-uzdrowiskowo-hotelarskie w Krak. Izbie P. H. — Kraków 1931. (Materiały).
Sprawozdania Izby Przem. Handl. w Krakowie. — za lata 1931—1934.
116. Turystyka w życiu gospodarczym. — Warszawa 1933. — Odb. z mies. „Prakt. Wiedza Gosp.". —

Inst. Praktycznej Wiedzy Gospodarczej.

117. W. T. — Turystyka a bilans płatniczy. — Przem. i Handl., 1928, z. 20 — (814-816).

118. Kawecka J. — Badania nad frekwencją kuracjuszy w uzdrowiskach wschodnio-karpackich — Prace Studium Turyzmu U. J., nr. 2. — Kraków 1936.

119. Bielas M. — Studia nad rozwojem Zawoi jako uzdrowiska (Obliczył wydatki letników na 264.375 zł w roku 1933 — czyli jeden wydał 125 zł). — Rękopis w zbiorach Wyż. Studium Handl. w Krakowie.

120. Wiśniowski K. — Badania nad frekwencją turystów na Babiej Górze. — (Obliczył, że 1 turysta zostawił w schronisku P. T. T. 3.37 zł. w 1933 r.). — Dochód roczny wyniósł 13 tys. zł. — Rękopis w zbiorach Wyż. Studium Handl. w Krakowie.

SPIS RZECZY:

SPIS TABEL

SPIS MAP

JANINA KAWECKA

BADANIA NAD FREKWENCJĄ KURACJUSZY W UZDROWISKACH WSCHODNIO-KARPACKICH

Materiał do niniejszej pracy zebrałam w poszczególnych uzdrowiskach na miejscu, częściowo z ksiąg meldunkowych, a częściowo ze zestawień statystycznych Komisyj Klimatycznych. Ażeby otrzymać możliwie jak najdokładniejszy obraz frekwencji kuracjuszy, starałam się o dane statystyczne z możliwie jak najdłuższego okresu czasu, przy czym badałam nie tylko rozwój i nasilenie frekwencji, lecz także uwzględniłam obszar, z którego kuracjusze przyjeżdżają, oraz ich płeć i wyznanie. Niestety, nie mogłam uzyskać we wszystkich miejscowościach danych z tego samego czasokresu, ponieważ z różnych względów nie były mi dostępne księgi meldunkowe z dawniejszych lat, a zestawienia statystyczne nie zawsze były odpowiednio prowadzone.

Na podstawie zebranego materiału sporządziłam załączone mapki i wykresy. Wielkość ruchu uzdrowiskowego przedstawiałam za pomocą wykresu, w którym połączyłam punkty odpowiadające ilości kuracjuszy w poszczególnych latach. Jak widać z tych wykresów liczba przyjeżdżających kuracjuszy nie zawsze wzrasta równomiernie w miarę rozwoju uzdrowiska, ponieważ jest zależna od ogólnej koniunktury gospodarczej kraju. Ażeby lepiej jeszcze uwydatnić zależność ruchu uzdrowiskowego od czynników gospodarczych, umieściłam na tym samym wykresie drugą linię, która oznacza średnią ilość kąpieli przypadających na jednego kuracjusza. Zestawienie to pozwala na zaobserwowanie faktu, że w ostatnich latach wprawdzie ilość kuracjuszy wzrasta, ale za to ich jakość zmienia się, gdyż przez oszczędność biorą mniej kąpieli mineralnych, opierając swą kurację w znacznej mierze na działaniu samej wody mineralnej, którą piją, oraz na właściwościach klimatycznych uzdrowiska.

Sferę wpływów uzdrowiska, czyli innymi słowy obszar, z którego kuracjusze przyjeżdżają, przedstawiłam za pomocą mapek, biorąc za jednostkę odniesienia województwo. Procentowy udział każdego województwa w ogólnej frekwencji oznaczyłam odpowiednią skalą, a w środku wpisałam liczbę bezwzględną. Przyjęłam przedstawienie procentowe i ilościowe, ponieważ ujęcie procentowe wskazuje nam jak zasila dane województwo po-

szczególne uzdrowiska w stosunku do innych województw, przedstawienie zaś ilościowe daje równocześnie pogląd na wielkość ruchu, oraz pozwala porównać ze sobą poszczególne miejscowości kuracyjne.

Frekwencję kuracjuszy z zagranicy przedstawiłam odpowiednio dobranymi sygnaturami na mapkach konturowych Europy, skąd głównie przyjeżdżają obcokrajowcy do naszych uzdrowisk. Obok map wpisałam liczbę kuracjuszy przyjeżdżających z krajów innych części świata.

Przy geograficznym badaniu frekwencji kuracjuszy przedmiotem zainteresowania jest wielkość i jakość ruchu w poszczególnych miejscowościach kuracyjnych, drogi jego wędrówek, oraz czas trwania migracyj sezonowych. Z punktu widzenia zaś gospodarczego, głównie chodzi o uchwycenie wielkości kapitału jaki płynie do uzdrowisk. Największą rolę odgrywają kapitały, które pochodzą z zagranicy, ponieważ stanowią one nadwyżkę w ogólnym bilansie państwowym. Jeżeli natomiast kapitały pochodzą z kraju, to ulegają one tylko przestrzennemu przesunięciu. Dzięki napływowi kapitału rozwija się w miejscowościach kuracyjnych przemysł, handel i rękodzielnictwo, które dają zarobek miejscowej ludności, przyczyniając się w ten sposób do poprawy lokalnych stosunków gospodarczych.

Dla określenia w przybliżeniu wielkości tego kapitału trzeba przede wszystkim starać się uchwycić wydatki jednego kuracjusza podczas jego pobytu w uzdrowisku. Ocenienie tej wartości może być tylko bardzo ogólne, ponieważ nawet najdokładniej przeprowadzone badania statystyczne nie są w stanie uchwycić ściśle ilości pieniędzy wydanych przez kuracjuszy. Inż. H. Mianowski* obliczył w następujący sposób wydatki kuracjusza podczas jego pobytu w uzdrowisku przez 20 dni:

1) mieszkanie z utrzymaniem po 8 zł	160 zł
2) kolej i wszelkie przejazdy	50 zł
3) różne wydatki: rozrywki, zakupy, upominki, wycieczki po 2 złote dziennie	40 zł
4) taksa zdrojowa, lekarze, opieka, zabiegi i t. d. . . .	70 zł
5) drobne wydatki przeciętnie	30 zł
razem	350 zł

Wydatki jednej osoby podczas 6—8 tygodniowego pobytu na letnisku według inż. H. Mianowskiego wynoszą:

1) mieszkanie za cały czas pobytu	30 zł
2) utrzymanie za cały czas pobytu	80 zł
3) kolej i wszelkie przejazdy	20 zł
4) zakupy, upominki, wycieczki	30 zł
5) różne wydatki przeciętnie	10 zł
razem	170 zł

Inż. L. Nowotarski** również przyjmuje kwotę 350 złotych jako wydatki kuracjusza podczas jego pobytu w uzdrowisku, suma zaś 650 złotych przyjęta przez prof. L. Korczyńskiego*** jest w dzisiejszych czasach stanowczo za wysoka. W ogóle pod względem gospodarczym wszystkie uzdrowiska wykazują niekorzystną zmianę w ostatnich latach. W związku bowiem z ogólnie panującą niekorzystną koniunkturą gospodarczą, kuracjusze ograniczają swoje wydatki, skracają czas pobytu, oraz zmniejszają ilość pobieranych zabiegów leczniczych. Uzdrowiska musiały zniżyć wysokość taksy klimatycznej i ceny zabiegów leczniczych, a właściciele pensjonatów ceny za utrzymanie. Wydatki kuracjuszy w poszczególnych uzdrowiskach obliczyłam dla lat kryzysowych, a w szczególności dla roku 1933, dla którego uzyskałam na miejscu szczegółowe cenniki. Do wydatków kuracjuszy nie wliczam wydatku za przejazd koleją na miejsce, ponieważ pieniędzy tych nie otrzymuje uzdrowisko.

Wszystkie uzdrowiska, to nadzwyczaj ważne miejscowości ze względu na ich znaczenie społeczno-zdrowotne. Odgrywają one również poważną rolę w życiu gospodarczym państwa. Ażeby je odpowiednio ocenić, oparłam swoje rozważania na konkretnych liczbach najdobitniej ilustrujących ich znaczenie.

Opracowane poniżej uzdrowiska podzieliłam na dwie grupy: 1) zdrojowiska: Truskawiec, Iwonicz, Rymanów i Morszyn, 2) stacje klimatyczne: Jaremcze i Worochta.

TRUSKAWIEC

Największym zdrojowiskiem w południowo-wschodniej części Polski jest Truskawiec, własność dr. R. Jarosza. Truskawiec obfituje w cały szereg źródeł słonych i siarczanych, z których najsłynniejszym jest „Naftusia" szczawa alkaliczno-ziemna. Zakład zdrojowy prowadzi od dawna statystyki, które pozwalają na śledzenie rozwoju zdrojowiska.

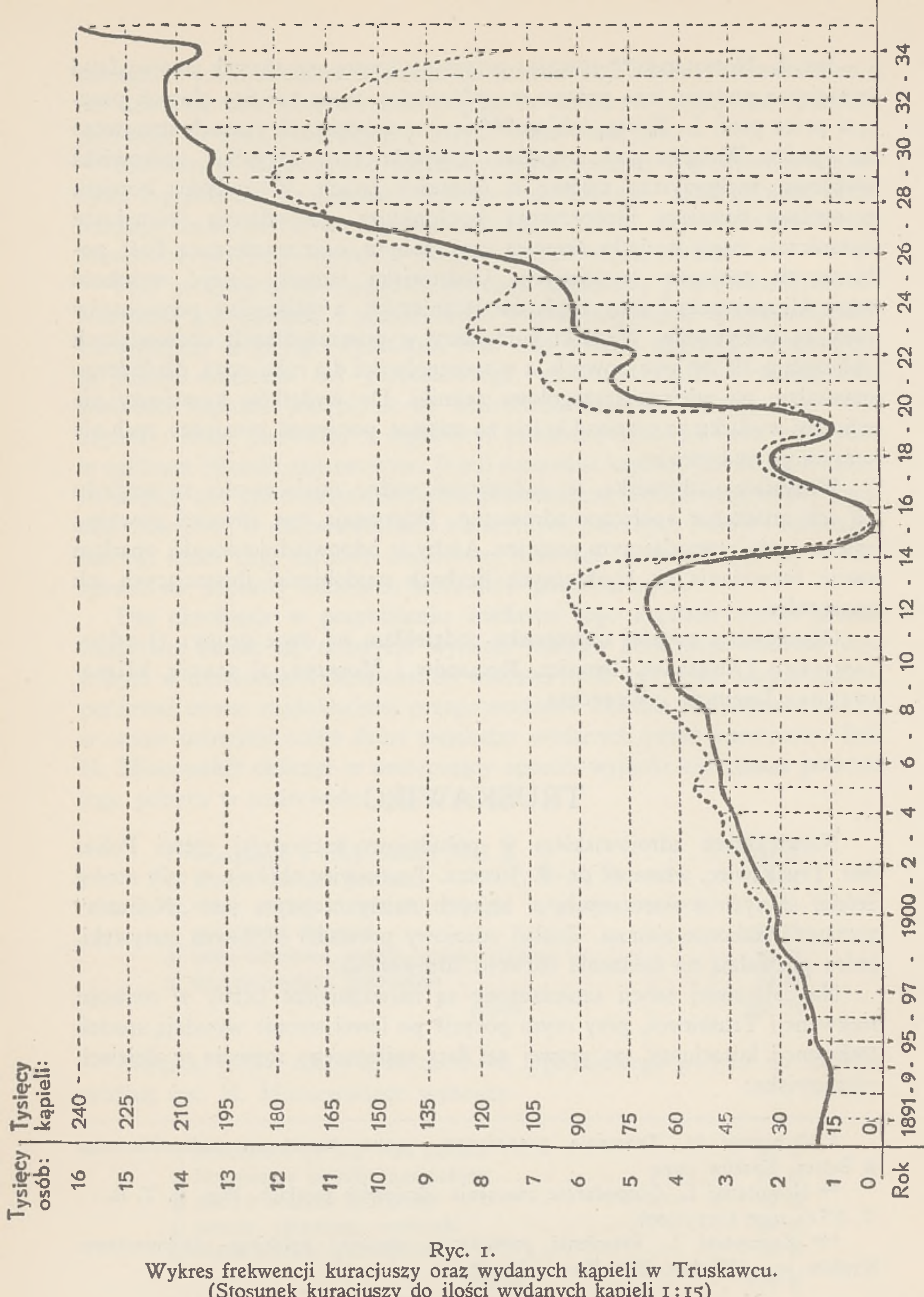
Na załączonej tabeli umieszczone są najważniejsze liczby w rozwoju frekwencji Truskawca, przy czym pozycje po lewej stronie wyrażają spadek frekwencji kuracjuszy, po prawej zaś lata najlepszego rozwoju w dziejach zdrojowiska:

---

* Mianowski H. Znaczenie gospodarcze ruchu turystyczno-uzdrowiskowego w Polsce. Kraków 1934.

** Nowotarski L. Gospodarcze znaczenie zdrojowisk polskich. Pam. P. T. B. — T. XIV. 1935 (177—200).

*** Korczyński L. Przesłanki gospodarcze ekspansji polskiego zdrojownictwa. Kraków 1931. Wydaw. Izby Przem. Handl.

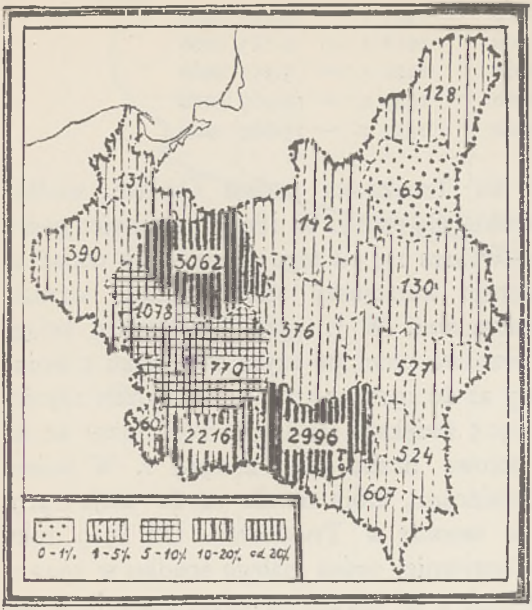

Ryc. 1.
Wykres frekwencji kuracjuszy oraz wydanych kąpieli w Truskawcu.
(Stosunek kuracjuszy do ilości wydanych kąpieli 1:15)
Der Kurgästebesuch und die Bäder in Truskawiec.
(Das Verhältnis zwischen den Gästen und den Bädern 1:15).

1895 r. —	1.265 osób	1913 r. —	4.690 osób
1915 r. —	120 osób	1918 r. —	2.127 osób
1919 r. —	997 osób	1921 r. —	5.351 osób
1922 r. —	4.905 osób	1929 r. —	13.385 osób
1930 r. —	13.084 osób	1935 r. —	15.860 osób

Pierwsze dane statystyczne dla Truskawca podaje Gestler, według którego w 1863 bawiło w zdrojowisku 783 osoby. W 1895 Truskawiec gościł u siebie 1.265 osób (tabela 1. — wykres 1); od tego czasu — jak widać na załączonym wykresie — frekwencja kuracjuszy stale łagodnie wzrasta z nielicznymi tylko słabymi wahaniami. W r. 1913 Truskawiec osiąga punkt kulminacyjny frekwencji przedwojennej, po czym w związku z wojną następuje spadek ilości kuracjuszy aż do 1915, w którym odwiedziło zdrojowisko zaledwie 129 osób. Od r. 1915 zwiększa się liczba kuracjuszy aż do 1918 roku, w którym osiąga połowę liczby osób z 1913 r. W jesieni w 1918 r. wybuchła wojna z Ukraińcami, która trwała aż do maja 1919; odbiła się ona znów ujemnie na sezonie w Truskawcu. Od 1919 roku frekwencja kuracjuszy wzrasta intensywniej prócz małego spadku w 1922 r. i chwilowego zahamowania frekwencji w jej bardzo szybkim rozwoju w następnych latach. Spadek w r. 1922 i potem niezbyt silny rozwój prawdopodobnie należy przypisać temu, że zniszczone podczas wojny zdrojowisko nie mogło równie szybko odbudować się i przystosować do wzrastającej frekwencji. W 1921 r. zabrakło pomieszczeń dla kuracjuszy i to wpłynęło ujemnie na sezony w następnych latach. Od 1925 roku ilość osób przyjeżdżających na kurację do Truskawca gwałtownie wzrasta aż do roku 1930, kiedy powszechnie panujący kryzys spowodował nieznaczny spadek frekwencji. O dalszym rozwoju Truskawca świadczy fakt, że po przełomowym roku 1930 kuracjusze dalej licznie zjeżdżali do zdrojowiska. Należy to przypisać także temu, że osoby, które dawniej wyjeżdżały za granicę obecnie zasilają główne krajowe uzdrowiska. Frekwencja wzrasta niezbyt silnie, ale w każdym razie wzrasta, czego nie można zauważyć w innych zdrojowiskach. Wprawdzie w 1934 r. nastąpił pewien spadek frekwencji, ale już w następnym 1935 r. osiąga Truskawiec najwyższą ilość kuracjuszy wyrażoną cyfrą 15.860 osób.

Śledząc drugą linię na wykresie oznaczającą ilość kąpieli, można zauważyć że lata kryzysowe zaznaczają się nie tyle w ilości kuracjuszy, ile w ich jakości. Linia bowiem wydanych kąpieli spada w ostatnich latach znacznie, podczas gdy uprzednio trzymała się równo, lub nawet często przewyższała (w 1913, 1923 r. — 20 kąpieli przypadających na 1 kuracjusza) linię frekwencji. W latach poprzednich kuracjusz brał przeciętnie 15 kąpieli lub więcej, (tabela nr 4) obecnie przez oszczędność bierze ich znacznie mniej (w 1933 roku 10 kąpieli, a w 1934 — 6).

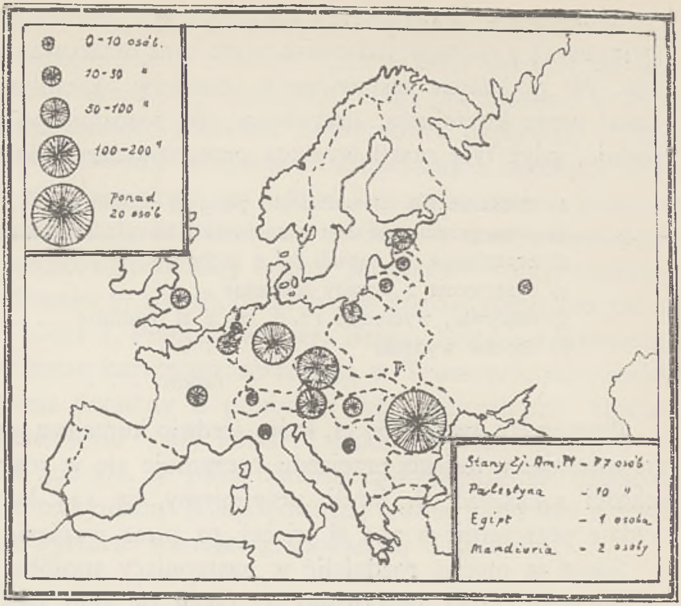

Sfera wpływów Truskawca (średnia z 10 lat).
Der Bereich der Einflüsse des Kurortes Truskawiec in ungefähr 10 Jahren.

Ryc. 2.

Załączona mapka sfery wpływu Truskawca przedstawia, z których województw najliczniej kuracjusze przyjeżdżają. Ogólnie można zauważyć na podstawie załączonej tabeli nr 2, że udział województw w ogólnej frekwencji stosunkowo nieznacznie się zmienia. Średnia obliczona z 10 lat wykazuje, że województwo warszawskie i lwowskie dostarczają więcej niż po 20% kuracjuszy, województwo krakowskie 17%, województwo łódzkie i kieleckie od 5—10%, wszystkie zaś pozostałe województwa od 1—5%, prócz nowogrodzkiego, którego kuracjusze stanowią zaledwie 0,5% ogólnej frekwencji. Województwo lwowskie, w którym leży Truskawiec, zasila go najsilniej, ponieważ kwestia dojazdu na miejsce dla kuracjuszy małą odgrywa rolę. Warszawa jako stolica gromadzi u siebie dużo ludzi zamożniejszych, którzy mogą łatwiej pokryć koszta wyjazdu na kurację. Ciekawym zjawiskiem jest fakt, że ilość kuracjuszy przyjeżdżających z województwa warszawskiego wzrasta w stosunku do kuracjuszy przyjeżdżających z województwa lwowskiego (tabela nr 2). Podczas, gdy w roku 1926 i 1927 udział województwa warszawskiego nie dochodził do 20%, to w ostatnich latach stosunek ilościowy tych 2-ch województw zmienia się wybitnie na korzyść województwa warszawskiego. W ogóle można powiedzieć, że podczas gdy w poprzednich latach Truskawiec zasilały głównie województwa południowe, a więc lwowskie, krakowskie, stanisławowskie i tarnopolskie (co jest wytłumaczone ze względu na ich bliskość) to obecnie punkt ciężkości przenosi się na województwa centralne, t. j. warszawskie oraz łódzkie i kieleckie. Mieszkańcy województwa łódzkiego, jako przemysłowego posiadającego niekorzystne warunki zdrowotne, w dużej liczbie szukają poratowania zdrowia, co objawia się u nich znacznym udziałem w ogólnej frekwencji. (w r. 1934 — 11%). Województwo lubelskie mimo swej bliskości stosunkowo słabo jest reprezentowane w Truskawcu. Fakt, że województwa płd. wschodnie, oraz Pomorze dostarczają

Truskawcowi nieznacznej ilości kuracjuszy, da się wytłumaczyć ich odległością od zdrojowiska. Można jednak zauważyć wzrost napływu w ostatnich latach, który można przypisać celowej propagandzie, oraz walorom leczniczym Truskawca, poznanym przez pierwszych nielicznych kuracjuszy z tych województw. Frekwencja kuracjuszy zagranicznych, (tabela nr 3) która do 1932 r. stale równomiernie wzrastała, w ostatnich latach wykazuje spadek, co da się wytłumaczyć niekorzystną koniunkturą gospodarczą i ograniczeniami dewizowymi. Najliczniej do Truskawca przyjeżdżają kuracjusze z krajów sąsiednich a więc z Rumunii, Czechosłowacji i Niemiec. (mapa nr 3) Dość licznie zasilają Truskawiec kuracjusze ze Stanów Zjednoczonych i Austrii oraz Węgier, inne zaś państwa są reprezentowane bardzo nielicznie. W sezonach 1934 r. i 1935 r. ogólna ilość kuracjuszy z zagranicy spadła, wzrósł jedynie udział kuracjuszy z Anglii, Estonii i Łotwy.

Frekwencja kuracjuszy z zagranicy w Truskawcu za lata 1926–1935.
Der Besuch der ausländischen Kurgäste in den Jahren 1926–1935: Truskawiec.
Ryc. 3.

Interesującym problemem jest charakterystyka jakiego rodzaju kuracjusze przeważnie odwiedzają zdrojowisko. Z długoletnich statystyk wynika, (tabela nr 1) że w Truskawcu leczy się najwięcej kobiet, a liczba ich przewyższa zawsze — czasem nawet dwukrotnie — (1921 r. i 1922 r.) liczbę leczących się mężczyzn. Nieliczne stosunkowo dzieci przeważnie towarzyszą starszym. Mniej więcej równy udział kuracjuszy izraelitów oraz chrześcijan odchyla się w poszczególnych latach nieznacznie na korzyść jednych lub drugich. Można jednak zauważyć, że w czasach niekorzystnej koniunktury gospodarczej, a więc po wojnie światowej od 1918—1923 r., oraz w latach kryzysu, liczba kuracjuszy wyznania mojżeszowego dość znacznie przewyższała liczbę kuracjuszy chrześcijan.

Jednym z najważniejszych zagadnień jest ocenienie obrotów finansowych związanych z ruchem uzdrowiskowym oraz oszacowania przywożonego kapitału. Na podstawie zestawionych cenników określiłam wielkość sumy wydanej przez kuracjusza, przyjmując, że pozostaje on w zdrojowisku 3 tygodnie, gdyż tyle czasu wymaga przeprowadzenie kuracji.

1) mieszkanie z utrzymaniem po 9 zł dziennie	190 zł
2) taksa przeciętnie na 1 kuracjusza z uwzględnieniem zniżek	15 zł
3) przeciętnie 10 kąpieli po 5 zł (w 1933 r.)	50 zł
4) przeciętnie 2 porady lekarskie	35 zł
5) rozrywki, wycieczki i t. d. po 2 zł dziennie	40 zł
6) drobne wydatki	30 zł
razem	360 zł

Przyjąwszy kwotę 360 zł, którą średnio kuracjusz wydaje w zdrojowisku, nie wliczając w to jego przejazdu, otrzymuje się w roku 1933 obroty w wysokości 5,145.320 zł. Jeżeli przyjmiemy, że 133 kuracjuszy z zagranicy wydaje przeciętnie o 200 zł więcej, to suma wyniesie 5,181.920 zł.

Sumę tę można rozdzielić w następujący sposób:

W roku 1933 otrzymano za taksy (w tym 840 osób zwolnionych) 224.722.50 zł, wydano zabiegów leczniczych 145.510, które licząc przeciętnie po 5 zł dały sumę 1,052.272 zł — razem stanowi to kwotę 1,276.994.50 zł.

Pensjonaty, hotele, restauracje, sklepy spożywcze, osoby wynajmujące mieszkania i dostarczające nabiału i drzewa, służba i t. d. otrzymały razem około 2,728.780 zł. Sumę tę uzyskałam mnożąc ilość kuracjuszy w 1933 (14.292 osób) przez kwotę 190 zł, którą przyjęłam jako przeciętną za utrzymanie jednej osoby przez 3 tygodnie, przy czym uwzględniłam, że 133 osoby przyjeżdżające z zagranicy wydaje zwykle około 100 zł więcej.

Lekarze zarabiają około 159.620 zł, jeżeli każdy z kuracjuszy zapłaci za przynajmniej 2 wizyty 35 zł (pierwsza 20 zł, druga 15).

Reszta 556.525.50 zł — przypada w udziale różnym przedsiębiorstwom, sklepom, lokalom rozrywkowym i t. d.

Pieniądze te przechodzą z rąk do rąk stanowiąc zarobek wielu ludzi, którzy by go nie uzyskali, gdyby Truskawiec przez swe właściwości lecznicze nie był ośrodkiem koncentrującym w sezonie kapitał. Nie pozostają one jednak na miejscu, gdyż zdrojowisko zakupuje różne artykuły i materiały w zamiejscowych ośrodkach przemysłowych i handlowych, a poza tym wiele osób przyjeżdża tu w celach zarobkowych. Według prowadzonych statystyk liczba ich wynosi od 50—300 osób.

Z ruchu uzdrowiskowego w Truskawcu czerpie również bezpośrednie korzyści Skarb Państwa w postaci wpływów podatkowych, które wynoszą około 30% całej sumy*, a więc około półtora miliona złotych.

* Według informacyj otrzymanych w Krakowskiej Izbie Przemysłowo Handlowej.

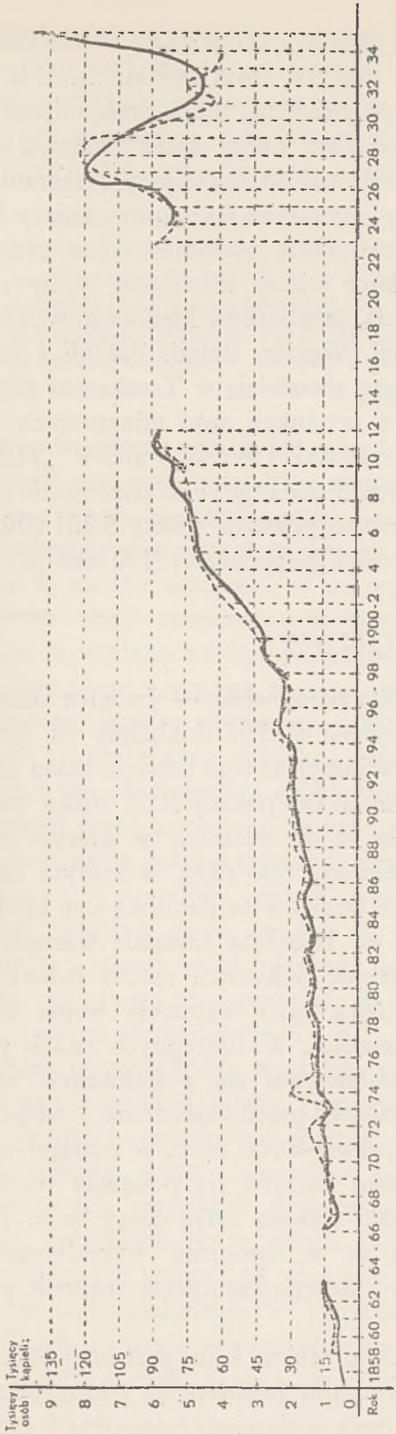
Kapitał w wysokości 5,097.240 zł, który jak wypada z obliczeń w przybliżeniu otrzymuje zdrojowisko z różnych stron Polski, zależnie od tego, z których województw kuracjusze przyjeżdżają, ulega przesunięciu w granicach państwa. Większą wartość posiadają kwoty, które napływają z zagranicy. W 1933 roku Truskawiec otrzymał od kuracjuszy z zagranicy kwotę w wysokości 64.480 zł. Największy jest udział Rumunów, którzy lecząc się w zdrojowisku przywieźli do Polski sumę 26.880 zł, oraz przyjezdnych z Czechosłowacji (18.600 zł). Mniej więcej jednakowe sumy napłynęły z Austrii (8.400 zł), Niemiec (7.280 zł), oraz Stanów Zjednoczonych (6.720 zł). Reszta 5.600 zł pochodzi z Francji, Węgier, Belgii, Estonii i Szwajcarii.

Prócz tych kwot, które kuracjusze zostawiają w Truskawcu zdrojowisko czerpie również pewne dochody z produkcji wód mineralnych. Rocznie wysyła się z Truskawca do całej Polski 116.000 butelek „Naftusi" — co czyni kwotę około 200 tys. zł. Jeżeli dodamy ją do poprzednio uzyskanej sumy 5,181.920 zł, to otrzymamy razem poważną kwotę **5,381 920** złotych, która jest najlepszym wyrazem wartości gospodarczej Truskawca.

IWONICZ

Następne pod względem wielkości zdrojowisko — Iwonicz stanowi własność hr. Załuskich. Rozwój jego można śledzić dokładnie od roku 1857, (w którym Iwonicz posiadał 420 kuracjuszy) od tego bowiem czasu zachowały się statystyki (tabela nr 5. wykres nr 4). Od połowy XIX wieku frekwencja powoli ale stale równomiernie rosła aż do 1908 r., w którym osiągnęła około 5.000 osób. Jedynym wyjątkiem jest rok 1873, w którym ilość osób leczących się w Iwoniczu spadła ze względu na panującą tam cholerę. Od 1908 r. ilość osób przyjeżdżających do Iwonicza znacznie wzrasta. Dla lat 1912—1924 brak jest statystyk; przebieg frekwencji można jednak w przybliżeniu uzupełnić, wiedząc, że w 1914 roku wybuchła wojna światowa, w czasie której Iwonicz został zniszczony. W następnych latach po skończonej wojnie, Zakład pomału odbudowywał się, a frekwencja wzrastała. W 1924 roku dorównuje ona już stanowi przedwojennemu i odtąd bardzo szybko wzrasta, osiągając w r. 1927 prawie 8.000 osób. W następnych latach frekwencja spada, jednak od 1933 roku zaczyna się ponowny wzrost frekwencji, która w roku 1935 osiąga bardzo wysoką cyfrę 9.047 osób. Zjawisko to należy przypisać głównie temu, że w Iwoniczu wybudowano nowe sanatorium Ubezpieczalni Społecznej, którego kuracjusze znacznie wpływają na wzrost ogólnej frekwencji.

Ciekawy jest w ostatnich latach przebieg linii przedstawiającej ilość wydanych kąpieli. Przez cały okres rozwoju Iwonicza na 1 kuracjusza przypada średnio 15 kąpieli, a stosunek ten z wyjątkiem roku 1874 i 1909 ulega

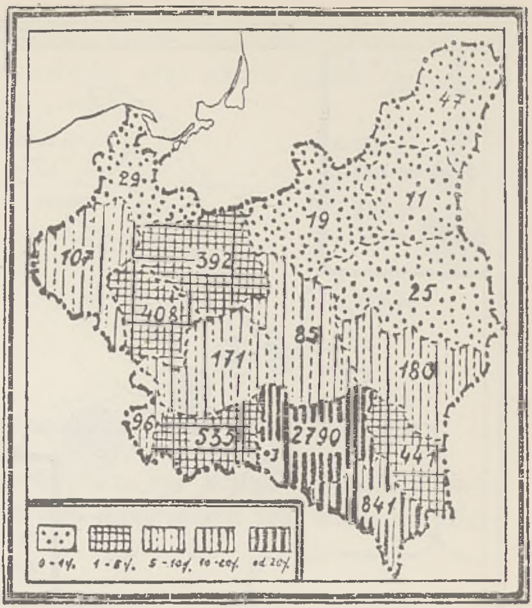
Wykres frekwencji kuracjuszy oraz wydanych kąpieli w Iwoniczu.
(Stosunek kuracjuszy do ilości wydanych kąpieli 1:15)
Der Kurgästebesuch und die Bäder in Iwonicz.
(Das Verhältnis zwischen den Gästen und den Bädern 1:15).

Ryc. 4.

tylko bardzo nieznacznym odchyleniom. W ostatnich latach linia ta wykazuje dość znaczne wahania; ogólnie wykazuje tendencję spadkową, chociaż proces ten nie zaznacza się tu tak wyraźnie jak w Truskawcu.

Do Iwonicza przyjeżdżają głównie kuracjusze z południowej Polski, a więc przede wszystkim z województwa lwowskiego (więcej niż 20%) oraz z województwa stanisławowskiego (10—20%), (mapa nr 5, tabela nr 6). Kuracjusze z województwa tarnopolskiego i krakowskiego stanowią 5—10% ogólnej frekwencji kuracjuszy. Cokolwiek słabiej reprezentowane są województwa warszawskie i łódzkie, które jednak w ostatnich latach liczniej zasilają Iwonicz. Udział ich wzrasta, województwo łódzkie w 1933 r., a województwo warszawskie w 1935 przekroczyły 10% ogólnej frekwencji. Udział województw południowo-zachodnich w frekwencji wszystkich zdrojowisk jest wytłumaczony jako najgęściej zaludnionych, gromadzących w ośrodkach przemysłowych ludność stosunkowo najzamożniejszą a zarazem najbardziej potrzebującą poratowania zdrowia. Udział innych województw jest uzależniony od ich odległości od Iwonicza. Prócz licznie reprezentowa-

nych województw południowych, województwa kieleckie, poznańskie, lubelskie i wołyńskie, oraz w ostatnich latach śląskie wysyłają zaledwie po 1—5 % kuracjuszy. Ciekawym zjawiskiem jest fakt, że ten stan rzeczy, z wyjątkiem województwa warszawskiego, łódzkiego, śląskiego i poznańskiego, których udział w ostatnich latach się zwiększył, nie ulega zasadniczej zmianie.

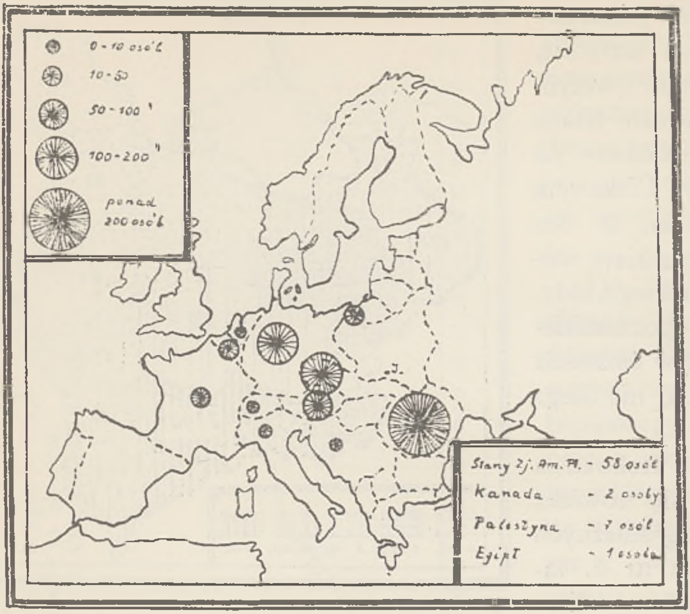
Sfera wpływów Iwonicza (średnia z 10 lat).
Der Bereich der Einflüsse des Kurortes Iwonicz in ungefähr 10 Jahren.

Ryc. 5.

Podobnie jak frekwencja ogólna, zmieniał się również udział gości zagranicznych w Iwoniczu. (mapa nr 6. tabela nr 7). Od 1926 roku liczba ich rosła, a osiągnąwszy maksimum w roku 1929, wyrażone liczbą 123 osób, w następnych latach zmniejszyła się, gdyż wynosiła tylko około 80 osób utrzymując się na tej wysokości w ostatnich latach. Najliczniej przyjeżdżają do Iwonicza Rumuni, następnie Czesi i Niemcy. Dość licznie reprezentowana jest Austria, Węgry i Stany Zjednoczone, słabiej zaś Belgia i Francja, a z innych państw, przyjechało w ostatnim dziesięcioleciu zaledwie kilkanaście osób. Można przy tym zauważyć, że od 1933 r. z Niemiec przyjeżdża więcej kuracjuszy, liczba zaś Rumunów i Czechów spada.

Uwzględniając płeć i wyznanie kuracjuszy uderza fakt, że w Iwoniczu najwięcej leczy się kobiet, a liczba ich przewyższa nierzadko dwukrotnie (w 1924, 1925 i 1926 r.) liczbę mężczyzn. (Tabela nr 8) Stosunek ten jest w całym rozważanym okresie mniej więcej jednakowy, natomiast ilość przyjeżdżających dzieci bardzo zmienia się. Ilość ich wyraźnie zmniejszyła się w ostatnich latach — podczas gdy przedtem przewyższała dość znacznie liczbę leczących się mężczyzn, a w 1927 roku nawet kobiety, to od roku 1930 stale udział procentowy dzieci jest coraz mniejszy. Można to prawdopodobnie tym wytłumaczyć, że przedtem rodzice, a zwłaszcza matki, wyjeżdżając na kurację zabierali z sobą dzieci, teraz zaś albo zostawiają je w domu, albo wysyłają na obozy lub kolonie, które znacznie mniej kosztują.

Liczba leczących się izraelitów bardzo znacznie przewyższa ilość kura-

Frekwencja kuracjuszy z zagranicy w Iwoniczu za lata 1926–1935.
Der Besuch der ausländischen Kurgäste in den Jahren 1926–1935: Iwonicz.

Ryc. 6.

cjuszy chrześcijan i stosunek ten wynoszący 1:2,5 stale utrzymuje się jednakowo. Wyjątek stanowi tylko 1927 r., w którym ilość chrześcijan i żydów była prawie równa, oraz 1935 roku, w którym chrześcijanie znacznie przewyższyli liczbę kuracjuszy wyznania mojżeszowego.

Pod względem gospodarczym Iwonicz podobnie jak wszystkie zdrojowiska wykazuje niekorzystną zmianę. Wprawdzie ilość przyjezdnych wzrasta, jednak przeciętnie wydatki kuracjuszy znacznie się zmniejszyły. Według cenników z 1933 roku, kuracjusz lecząc się przez 3 tygodnie wydawał na:

1) mieszkanie z utrzymaniem po 8 zł	170 zł
2) taksę przeciętnie po odliczeniu zniżek	15 zł
3) 12 kąpieli po 4 zł i 2 porady lekarskie (35 zł)	83 zł
4) dojazd autobusem na miejsce	7 zł
5) różne wydatki, rozrywki, wycieczki po 2 zł dziennie . .	40 zł
6) drobne wydatki (upominki) i t. d.	30 zł
razem	345 zł

Przyjmując, że kuracjusz z Polski wydaje przeciętnie 345 zł zaś cudzoziemiec o 200 zł więcej, otrzymujemy kwotę 1,658.695 zł, którą Iwonicz uzyskał w 1933 r., przy czym z zagranicy napłynęło 55.135 zł.

Z sumy tej wypada na Zakład:

za zabiegi lecznicze — 61.366 kąpieli po 4 zł	245.464 zł
za taksy klimatyczne po 15 zł od osoby	71.165 zł
razem	316.629 zł

Właściciele pensjonatów, restauracje, sklepy spożywcze, osoby wynajmujące mieszkanie, dostarczyciele nabiału, oraz służba razem otrzymują:

od 4.648 po 170 zł	790.160 zł
a od 103 osób po 270 zł	27.810 zł
razem	817.970 zł

Lekarze:

od 4.751 osób po 35 zł	166.285 zł

Właścicieli autobusów:

od 4.751 osób po 7 zł	33.257 zł
właścicieli sklepów, lokali rozrywkowych itd.	324.554 zł

Ażeby kapitał, jaki otrzymuje Iwonicz był kompletny należy dodać jeszcze sumę otrzymaną za eksport wód mineralnych oraz soli i borowiny. Rocznie wywozi się:

6.000 butelek wody „Karola“ i „Amelii“ po 85 gr . .	5.100 zł
3.000 butelek wody „Józefa“ po 85 gr	2.550 zł
10.000 słoików soli po 1.45 zł	14.500 zł
600 kostek „Iwonki“ okładów borowin. po 1.45 zł .	870 zł
razem	23.020 zł

Jeżeli dodamy dochody z eksportu wód i soli do ogólnej sumy, to wyniesie ona **1,681.710 zł.**

Zakład, właściciele przedsiębiorstw i pensjonatów opłacają podatki na rzecz Skarbu Państwa, które wynoszą około ½ mil. zł.

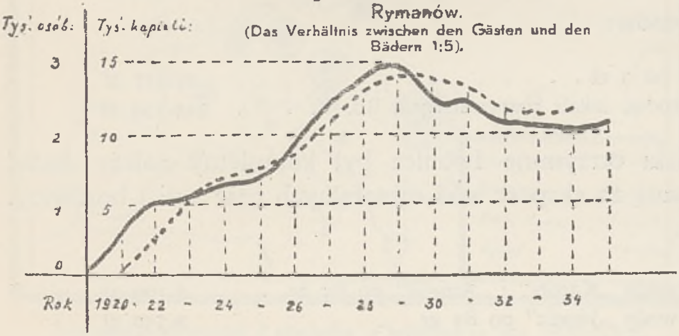
Pieniądze, które otrzymał Iwonicz napłynęły głównie z południowej Polski, przy czym z samego województwa lwowskiego pochodzi prawie połowa całej sumy (708.975 zł), oraz częściowo z województw centralnych, minimalnie zaś z województw północno-wschodnich oraz z Pomorza.

Z państw zagranicznych w r. 1933 największą rolę w dochodach odegrała Czechosłowacja, z której wpłynęło do Iwonicza około 17.530 zł, oraz Rumunia (15.350 zł), mniejszą zaś Niemcy (5.995 zł) i Węgry (5.450 zł). Pozostałe państwa jak Stany Zjednoczone, Austria, Belgia, Jugosławia i Francja zaznaczają się w ogólnej sumie bardzo nieznacznie. Trzeba tu zaznaczyć fakt, że podczas gdy kapitał jaki uzyskuje Iwonicz dzięki własnościom leczniczym swych źródeł, nie stanowi nawet $^1/_3$ kapitału, który wpływa do Truskawca, to jeżeli chodzi o udział w sumie ogólnej pieniędzy pochodzących z zagranicy, zupełnie nie ustępuje on Truskawcowi. Fakt ten odgrywając najważniejszą rolę, pod względem gospodarczym jest zarazem najlepszym sprawdzianem wartości i popularności Iwonicza.

RYMANÓW

Niedaleko Iwonicza leży Rymanów — „raj dzieci“ będący własnością hr. J. Potockiego. Przed wojną odwiedzało go w sezonie letnim ponad 4.000 kuracjuszy (w 1914 r. 4.500 osób). Zniszczony kompletnie podczas wojny, zaczął Rymanów swą odbudowę od podstaw. W r. 1921 Rymanów po raz pierwszy po wojnie miał 501 kuracjuszy, (wykres nr 7 i tabela nr 10) ilość ich w roku następnym wzrosła podwójnie. W latach następnych wzrost frekwencji nie odbywał się już tak intensywnie, ponieważ zdrojowisko nie było jeszcze odpowiednio urządzone do przyjęcia większej ilości osób. Od 1926 r., kiedy wybudowano nowe łazienki, znowu frekwencja silnie wzrosła, a osiągnęła swoje maksimum w 1929 r. wyrażone cyfrą 2.830 kuracjuszy. W następnych latach kryzysowych dał się zauważyć spadek liczby osób przyjeżdżających do zdrojowiska. Dopiero w 1935 r. nastąpił nieznaczny wzrost frekwencji.

Wykres frekwencji kuracjuszy oraz wydanych kąpieli w Rymanowie.
(Stosunek ilości kuracjuszy do wydanych kąpieli 1:5).
Der Kurgästebesuch und die Bäder in Rymanów.
(Das Verhältnis zwischen den Gästen und den Bädern 1:5).

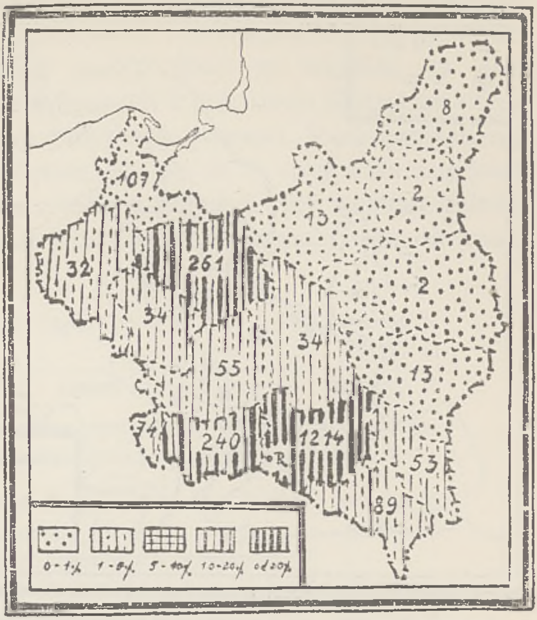
——— ilość kuracjuszy — der Kurgästebesuch.
— — — wydane kąpiele — die Bäder.

Ryc. 7.

Ciekawy natomiast i niespotykany w poprzednich zdrojowiskach jest fakt, że średnia ilość kąpieli pobieranych przez 1 kuracjusza nie tylko się nie zmniejsza lecz nawet zwiększa. Pochodzi to stąd, że liczba 5 kąpieli, przypadających na jedną osobę nawet w dzisiejszych czasach jest za mała. Na załączonym wykresie, linia przedstawiająca ilość kąpieli przypadających na kuracjusza przebiega nieregularnie; należy to wytłumaczyć tym, że zdrojowisko dopiero stopniowo się rozbudowuje, kwestia urządzeń zdrojowych do niedawna nie była jeszcze unormowana. Zaznacza się również fakt, że w miarę szybciej rosnącej frekwencji prowizoryczne łazienki nie mogą nadążyć z wydawaniem odpowiedniej ilości kąpieli, wskutek czego liczba ich spada w stosunku do liczby kuracjuszy (od 1927—1929 r.).

Kuracjusze, którzy przyjeżdżają do Rymanowa, (mapa nr 7 i tabela nr 11), pochodzą głównie z miejscowości położonych najbliżej zdrojo-

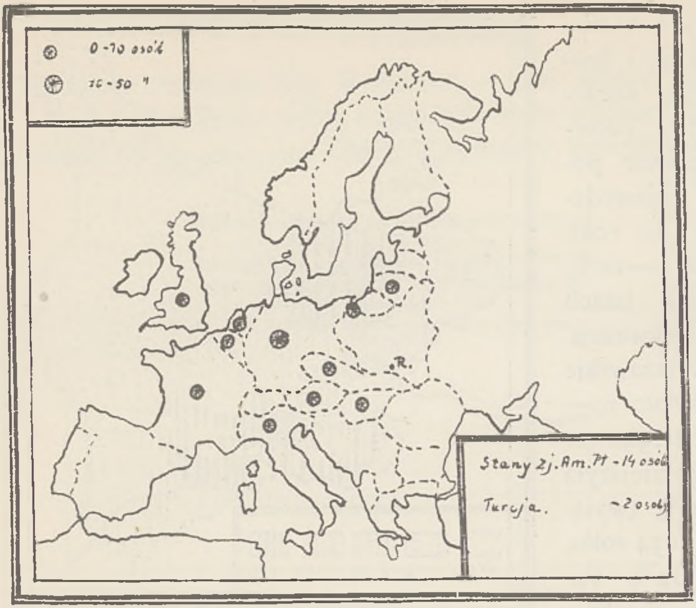
wiska, to jest leżących w województwie lwowskim i krakowskim, przy czym kuracjusze z województwa lwowskiego stanowią zawsze ponad 20 %, zaś z województwa krakowskiego do roku 1930 stanowili tylko 5—10 %, w ostatnich jednak latach 10—20 % ogólnej frekwencji. Województwo warszawskie do roku 1930 wysyłało 10—20 % kuracjuszy, od 1930 roku zaś ilość ich zmniejszyła się i wynosi 5—10 % (wyjątek stanowi sezon 1934 roku, który zgromadził 12 % kuracjuszy). Osoby przyjeżdżające z innych województw biorą mniejszy udział w ogólnej frekwencji: Przyjezdni z okolic bliżej położonych

Sfera wpływów Rymanowa (średnia z 10 lat).
Der Bereich der Einflüsse des Kurortes Rymanów in ungefähr 10 Jahren.
Ryc. 8.

a więc z województwa stanisławowskiego, śląskiego, łódzkiego, kieleckiego, lubelskiego i tarnopolskiego stanowią 1—5 %, z dalszych zaś okolic, t. j. z województwa pomorskiego, białostockiego, wileńskiego, nowogrodzkiego, poleskiego i wołyńskiego mniej niż jeden procent. Wyjątek stanowi województwo poznańskie, z którego przeważnie przyjeżdża 1—5 % ogólnej liczby kuracjuszy. W roku 1933 liczba ich bardzo znacznie wzrosła, co należy wytłumaczyć prawdopodobnie urządzeniem stamtąd kolonij. W Rymanowie urządzane bywają corocznie liczne kolonie dziecinne, które jako złożone z większej ilości uczestników w bardzo znacznej mierze wpływają na powyżej przedstawione ukształtowanie sfery wpływów. Duża ilość osób przyjeżdżających z województwa lwowskiego, krakowskiego a zwłaszcza warszawskiego jest wytłumaczona nie tylko bliskością 2 pierwszych, ale przede wszystkim urządzaniem lwowskich, jasielskich i warszawskich kolonij dziecinnych. W ślad za tym idzie propaganda, przyjazd rodziców a wreszcie innych osób.

Z zagranicy przyjeżdża do Rymanowa niewielu kuracjuszy (mapa nr 9 i tabela nr 12) — najwyższa ich liczba w 1931 roku wynosiła 15 osób, obecnie zaś ilość ich spadła, a w 1935 r. bawiła tylko jedna osoba ze Stanów Zjednoczonych. Przyjeżdżają oni głównie z państw sąsiednich to

Frekwencja kuracjuszy z zagranicy w Rymanowie za lata 1926—1935.
Der Besuch der ausländischen Kurgäste in den Jahren 1926—1935: Rymanów.
Ryc. 9.

jest z Niemiec, Czechosłowacji i Rumunii, oraz ze Stanów Zjednoczonych.

W Rymanowie dzięki jakości jego wód leczą się głównie dzieci oraz kobiety. (tabela nr 10) Liczba leczących się mężczyzn jest nieznaczna. Znaczną ilość kobiet można wytłumaczyć nie tylko ich leczeniem się w zdrojowisku, lecz także tym, że przyjeżdżają tu one razem z dziećmi. Wskazuje na to także fakt, że w ostatnich latach liczba kobiet w stosunku do liczby dzieci wybitnie zmniejszyła się. Widocznie wysyłają one swoje dzieci na stosunkowo mniej kosztowne kolonie, ograniczając swój wyjazd.

Znaczną większość kuracjuszy stanowią chrześcijanie, liczba izraelitów dochodzi zaledwie do 15%. (tabela nr 10)

Rymanów jako zdrojowisko mniejsze i tańsze przynosi niższe obroty. Wydatki jednej osoby są też o wiele mniejsze na co wskazuje chociażby fakt, że podczas gdy w Truskawcu i Iwoniczu przypada na jednego kuracjusza przeciętnie 15 kąpieli to w Rymanowie tylko 5. Kapitał zostawiony przez jedną osobę w zdrojowisku według cenników z 1933 roku przedstawia się w przybliżeniu następująco:

1) mieszkanie wraz z utrzymaniem po 7 zł dziennie . . .	150 zł
2) taksa klimatyczna przeciętnie 7 zł	7 zł
3) 5 kąpieli po 3 złote (dużo dziecinnych)	15 zł
4) porada lekarska	20 zł
5) dojazd na miejsce	8 zł
6) rozrywki, wycieczki i t. d. po 2 zł dziennie	40 zł
7) drobne wydatki	20 zł
razem	260 zł

Suma 260 zł wydana przez kuracjusza podczas 3 tygodniowej kuracji jest o 100 złotych niższa niż w poprzednich zdrojowiskach. Przyjmowałam jednak mniejsze wydatki (kąpiele po 3 złote) ze względu na dużą ilość przebywających tu dzieci zgrupowanych w koloniach. Koszta zaś utrzymania dziecka są niższe nawet od przyjętych powyżej. Jeżeli przyjmiemy, że jeden kuracjusz wydaje przeciętnie 260 zł, to w 1933 roku napłynęło do Rymanowa **532.640** zł (w tym 2.760 z zagranicy). Jest to suma dziesięć razy niższa od sumy jaką uzyskał Truskawiec. Z kapitału tego otrzymuje Zakład:

1) za zabiegi lecznicze 11.050 kąpiel po 3 zł	33.150 zł
2) za taksy klimatyczne	14.308 zł
razem	47.458 zł

Osoby prowadzące pensjonaty, restauracje, wynajmujące pokoje, ich służba, sklepy spożywcze, dostarczyciele nabiału, owoców i t. d.:

od 2.044 osób po 150 zł (od 6-ciu po 100 zł więcej) daje	307.200 zł
Lekarze: po 20 zł od 2.044 osób	40.880 zł
Właściciele pojazdów konnych odwożących przyjezdnych ze stacji kolejowej do zdrojowiska od 2.044 po 7 zł	16.352 zł
Właściciele sklepów, przedsiębiorstw rozrywkowych i t. d.	120.750 zł
Podatki na rzecz Skarbu Państwa od całego kapitału, który wpływa do Rymanowa wynoszą około	160.000 zł

Kapitał ten nie wzrasta przez wywóz wód mineralnych gdyż po wojnie zaprzestano eksportu. Pochodzi on głównie z województwa lwowskiego, które wnosi połowę całej sumy (239.460 zł) następnie z krakowskiego, poznańskiego i warszawskiego. Zagranica bierze tylko nieznaczny udział wyrażony cyfrą 2.760 zł.

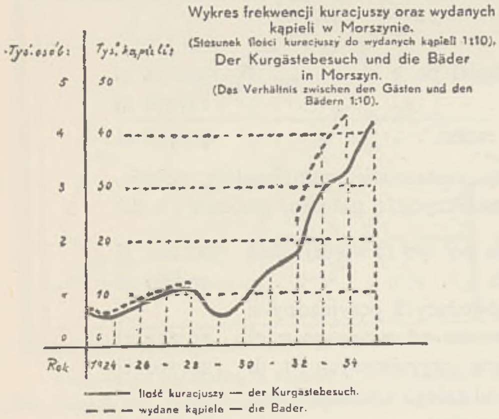
Należy jednak zaznaczyć, że Rymanów to zdrojowisko znajdujące się właściwie w fazie początkowej, odbudowane na nowo po zniszczeniu wojennym. Urządzenia techniczne wykazują jednak obecnie znaczne postępy, należy się więc spodziewać, że w przyszłości dorówna ono innym zdrojowiskom.

MORSZYN

Historia Morszyna jako zdrojowiska liczy zaledwie 10 lat. Właściwy zaś jego rozwój zaczął się 1931 roku, kiedy Towarzystwo Lekarzy wzięło go we własny zarząd i nie szczędzi funduszów na przeprowadzenie odpowiednich inwestycyj. Dawni dzierżawcy Spółka akcyjna „Zdroje Polskie“ nie zostawili ksiąg meldunkowych ani statystyk, dlatego dokładniejsze dane zebrałam dopiero od 1931 roku.

Począwszy od 1924 roku, w którym w zdrojowisku bawiło 600 osób, frekwencja stale wzrasta aż do 1928 roku. (wykres nr 10 oraz tabela

nr 14). Liczba kuracjuszy jaka przyjechała wtedy do Morszyna (1.100 osób) była zbyt wielka na niedostatecznie jeszcze rozbudowane zdrojowisko; prawdopodobnie odbiło się to ujemnie na następnym sezonie w 1929 roku (560 osób). Od tego roku jednak ilość przyjeżdżających do Morszyna zwiększa się w tempie niespotykanym w tym czasie w innych zdrojowiskach. W roku 1935 Morszyn miał 4.363 kuracjuszy, t. j. dwa razy więcej niż Rymanów. Tak znaczny rozwój Morszyna należy przypisać celowej gospodarce Towarzystwa Lekarzy, nadzwyczajnie szybkiej rozbudowie zdrojowiska, oraz propagandzie, wreszcie wyjątkowemu znaczeniu gorzkiej wody morszyńskiej.

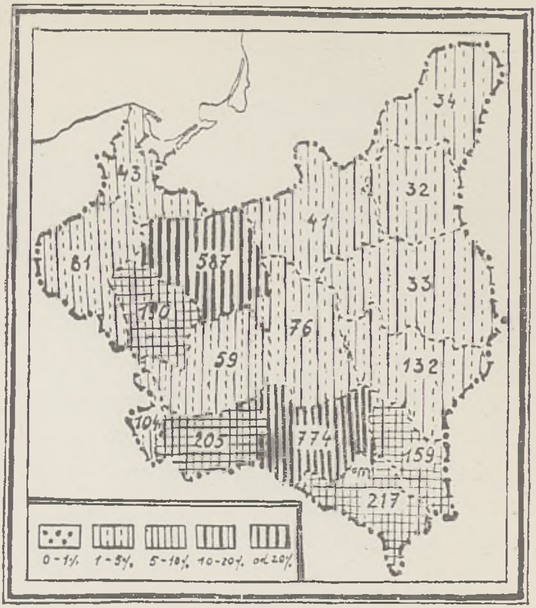
Ryc. 10.

Także liczba wydanych kąpieli, zwłaszcza od kiedy wybudowane zostały nowe łazienki, znacznie wzrosła. Podczas, gdy przedtem na kuracjusza przypadało 10 kąpieli, obecnie jedna osoba pobiera ich 13 lub więcej (tabela nr 18). Należy podkreślić, że w ostatnich latach stosunek ten dla żadnego w rozpatrywanych zdrojowisk nie był tak korzystnym.

Ciekawym zjawiskiem jest fakt, że sfera wpływów Morszyna jest o wiele rozleglejsza niż Truskawca, Iwonicza i Rymanowa (mapa nr 10. oraz tabela nr 15). Najlepszym dowodem tego jest to, że każde z województw nawet najbardziej odległe, wysyła dość znaczną liczbę kuracjuszy. Prócz województw pomorskiego, poznańskiego, śląskiego, kieleckiego, lubelskiego, nowogrodzkiego, wileńskiego, białostockiego i poleskiego, które mniej więcej równomiernie zasilają zdrojowisko od 1—5%, liczniejszy udział biorą przyjezdni z bliżej położonych województw południowych, oraz centralnych. Kuracjusze przyjeżdżający z województwa lwowskiego stanowią zawsze ponad 20% ogólnej frekwencji, liczba zaś osób przyjeżdżających z województwa stanisławowskiego, tarnopolskiego, oraz krakowskiego, wynosi 5—10%, przy czym udział tego ostatniego bardzo szybko wzrasta. Powiększa się również stale ilość kuracjuszy pochodzących z województwa wołyńskiego, mimo to wobec szybko rosnącej frekwencji ogólnej, udział jego procentowy zmniejszył się. Najbardziej jednak wzrosła liczba osób, przyjeżdżających z województwa warszawskiego i łódzkiego, przy czym kuracjusze z województwa warszawskiego stanowią średnio ponad 20%, a z województwa łódzkiego od 5—10%. Znaczny udział kuracjuszy z blisko

położonych województw południowych, oraz gęsto zaludnionych, przemysłowych województw centralnych, jest łatwo zrozumiały. Dość duży natomiast stosunkowo procent ludności z bardziej odległych województw należy wytłumaczyć tym, że chorzy, którzy wymagają kuracji wodami gorzkimi, nie mogą zamienić tego zdrojowiska na inne bliżej położone.

Z zagranicy na razie przyjeżdża niewiele osób (tabela nr 16) — w 1935 r. liczba ich wynosiła zaledwie 18 osób. Przyjeżdżają oni przede wszystkim z państw pobliskich t. j. Niemiec, Rumunii i Austrii.

Sfera wpływów Morszyna (średnia z 5 lat).
Der Bereich der Einflüsse des Kurortes Morszyn in ungefähr 5 Jahren.

Ryc. 11.

Kuracjusze, którzy leczą się w Morszynie to przede wszystkim osoby dorosłe, przy czym liczba kobiet przewyższa liczbę mężczyzn w stosunku 3:2. (tabela nr 17) Są to przeważnie chrześcijanie, ilość zaś leczących się żydów jest stosunkowo niewielka, stanowią oni bowiem średnio $^1/_3$ ogólnej frekwencji.

Każdy z kuracjuszy bawiący w 1933 roku w Morszynie podczas 3-tygodniowej kuracji wydał przeciętnie na:

1) mieszkanie z utrzymaniem po 8 zł dziennie	170 zł
2) taksę klimatyczną średnio	8 zł
3) 13 kąpieli po 4 zł	52 zł
4) za picie wód	5 zł
5) dwie porady lekarskie	35 zł
6) na rozrywki, wycieczki i t. d. po 2 zł dziennie	40 zł
7) inne drobne wydatki	30 zł
razem	340 zł

Kuracjusze z Polski w liczbie 2.938 zostawili w zdrojowisku 998.920 zł, 19 cudzoziemców 5.886 zł, co razem daje sumę 1,004.806 zł.

Zakład otrzymał za:

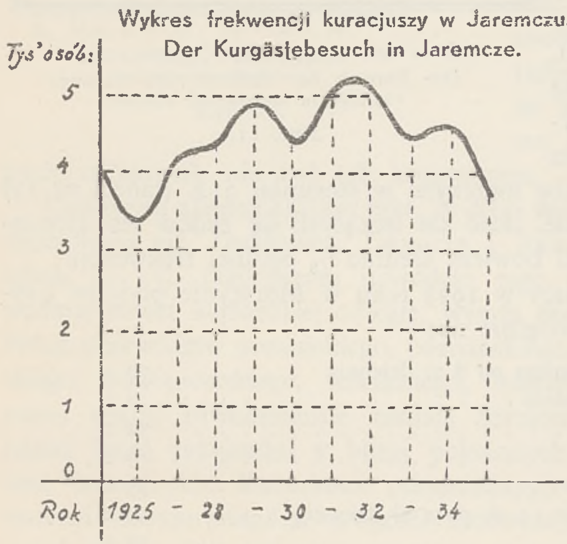
1) taksy klimatyczne	27.607 zł
2) picie wód	14.785 zł
3) kąpiele: 39.267 po 4 zł	157.048 zł
razem	199.440 zł

Pensjonaty, sklepy spożywcze, restauracje, służba, oraz dostarczyciele nabiału otrzymali razem:

od 2.938 osób po 170 zł	499.460 zł
od 19 osób po 270 zł	5.130 zł
razem	504.590 zł
Lekarze od 2.957 osób po 35 zł	103.495 zł
Sklepy, bazary, lokale rozrywkowe	197.281 zł

Ażeby uzyskać pełny obraz dochodów Morszyna należy do tej sumy dodać kwotę 184.250 zł za wywóz jednego wagonu wód mineralnych (40.000 flaszek) i 8 wagonów (80.000 kg) soli gorzkiej. Ogólna więc suma, którą otrzymał Morszyn w roku 1933 wynosiła **1,189.056 zł.** Jako podatek od niej otrzymał Skarb Państwa około 350.000 zł.

Kapitał ten pochodzi głównie z województwa lwowskiego (301.240 zł), oraz warszawskiego (166.260 zł), poza tym w znaczniejszej mierze z krakowskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego, łódzkiego i wołyńskiego, oraz w małej ilości z zagranicy (około 6.000 zł).

Ryc. 12.

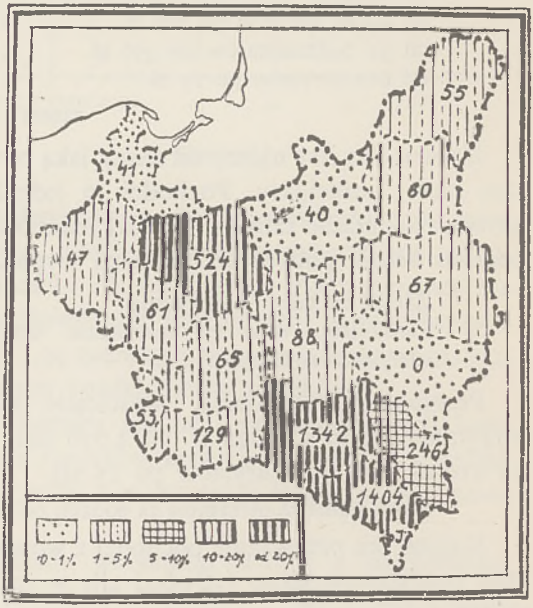
Dotychczasowy rozwój zdrojowiska wskazuje na to, że frekwencja kuracjuszy, a co za tym idzie jego dochody wzrosną jeszcze znacznie w najbliższych latach. Obecnie już są czynione próby wywozu wód za granicę, a dzięki wybitnym własnościom leczniczym wód Morszyna, należy się spodziewać, że do „polskiego Karlsbadu" będą zjeżdżać nie tylko liczni kuracjusze z całej Polski lecz i z zagranicy.

STACJE KLIMATYCZNE

Pozostałe dwie stacje klimatyczne Jaremcze i Worochtę odwiedzają ludzie nie w celach kuracyjnych, lecz raczej dla wypoczynku i rozrywki, a wyjątkowo rekonwalescenci. Do Worochty przybywają również chorzy na płuca.

Frekwencja kuracjuszy w Jaremczu ulega znacznym wahaniom (wykres nr 12. i tabela nr 19). W roku 1926 następuje znaczny spadek przyjezdnych, który można wytłumaczyć za prof. Korczyńskim tym, że nadzwyczajny zjazd kuracjuszy w r. 1925 do nieodbudowanego odpowiednio jeszcze po wojnie uzdrowiska odbił się ujemnie na następnym sezonie. Lecz po tym chwilowym spadku frekwencja znowu rosła aż do r. 1929, osiągając 4.785 osób. W 1930 roku ogólnie panująca niekorzystna koniunktura gospodarcza zaznaczyła się ujemnie na liczbie osób przyjeżdżających do Jaremcza. Dwa następne lata odznaczają się znowu znacznym wzrostem liczby letników (w 1932 r. zjechało do Jaremcza 5.145 osób). W następnych jednak latach frekwencja znowu spada, a w r. 1935 wynosi tylko 3.459 osób.

Letnicy przyjeżdżający z najbliższych okolic, t. j. z województwa lwowskiego i stanisławowskiego stanowią zawsze ponad 20% ogólnej frekwencji (mapa nr 13 oraz tabela nr 20). Frekwencja z województwa tarnopolskiego bardzo wzrosła w ostatnich latach i dochodzi do 8%, podczas, gdy przedtem wynosiła tylko 2—4%. Mieszkańcy województwa warszawskiego jak i w poprzednio omawianych zdrojowiskach, odgrywają dość znaczną rolę w ogólnej frekwencji — udział ich wynosi 10—20%. Poza tym można zauważyć, że zależnie od odległości letnicy liczniej lub mniej licznie odwiedzają Jaremcze. Jedynie z województwa wołyńskiego w ogóle nikt nie przyjeżdża.

Sfera wpływów Jaremcza (średnia z 5 lat).
Der Bereich der Einflüsse des Kurortes Jaremcze in ungefähr 5 Jahren.

Ryc. 13.

Liczba gości zagranicznych jest stosunkowo dość duża i ciągle wzrasta (tabela nr 21). W r. 1935 wynosiła 74 osób, a więc więcej jak w Morszynie, Rymanowie i Iwoniczu. Przyjeżdżają oni głównie z Austrii, poza tym z krajów sąsiednich, t. j. z Czechosłowacji, Rumunii i Niemiec.

Do Jaremcza przyjeżdża stale więcej kobiet jak mężczyzn (z wyjątkiem roku 1934),

a ilość dzieci stanowi mniej więcej połowę liczby kobiet (tabela nr 22). Ilość letników wyznania mojżeszowego jest nieco większa od chrześcijan.

Letnicy, którzy nie płacą za zabiegi lecznicze i wizyty lekarskie, wydają w uzdrowisku mniej pieniędzy. Czas ich pobytu jest jednak przeważnie dłuższy— wynosi przeciętnie 4—6 tygodni. Przy tym prócz letników bawiło w 1933 r. 610 turystów, przebywających przeważnie jeden do trzech dni w domu wycieczkowym. Wydatki tych ostatnich ograniczają się do zapłacenia za nocleg i zakupienia żywności na dalszą drogę. Dlatego też obliczanie kapitału w Jaremczu opiera się na innych kryteriach, niż w zdrojowiskach poprzednio omówionych.

Letnik przez czas 6-cio tygodniowego pobytu wydaje przeciętnie:

1) za mieszkanie	30 zł
2) za utrzymanie	80 zł
3) za taksę	6 zł
4) zakupy, rozrywki, wycieczki po 1 zł dziennie	42 zł
5) drobne wydatki	20 zł
razem okrągło	200 zł

Turyści wydają 5 zł dziennie, a ponieważ przebywają zwykle 3 dni, każdy więc z nich zostawia w uzdrowisku kwotę 15 zł. Przyjmując średnio, że każdy cudzoziemiec wydaje 150 zł więcej niż letnik z Polski, można obliczyć kwotę jaką otrzymało Jaremcze w 1933 r.:

od 4.436 letników po 200 zł	887.200 zł
od 31 cudzoziemców po 350 zł	10.850 zł
od 610 turystów po 15 zł	9.150 zł
razem	907.200 zł

Kapitał ten jest niższy od sumy jaką otrzymał Morszyn mimo, iż bawiło tam mniej kuracjuszy. Pochodzi to jednak stąd, że w Morszynie muszą kuracjusze opłacać zabiegi i porady lekarskie. Z sumy, którą zostawili letnicy podczas swego pobytu w Jaremczu wypada na:

Zakład za taksy klimatyczne	27.607 zł
Pensjonaty, wille za mieszkanie, utrzymanie, lokale rozrywkowe, sklepy i t. d.	445.523 zł

Pensjonaty, restauracje, właściciele will, służba i sklepy spożywcze otrzymują razem 525.620 zł (od 4.636 osób po 110 zł, od 31 cudzoziemców po 210 zł i od 610 turystów po 15 zł).

Skarb Państwa otrzymuje za podatki od całej sumy około 180.000 zł

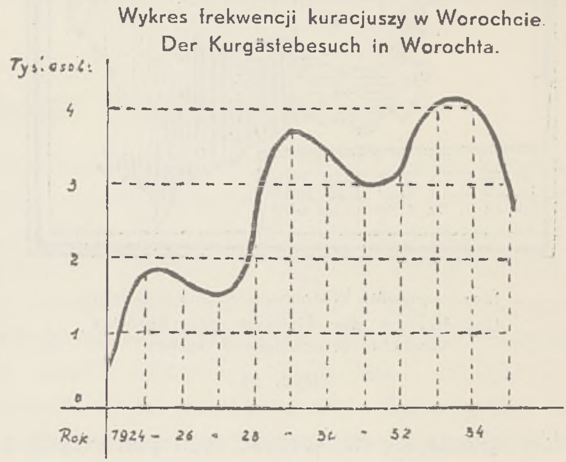
Kapitał ten przeważnie pochodzi z województwa lwowskiego (271.200 zł), oraz stanisławowskiego (285.600 zł), w mniejszym zaś stopniu z warszawskiego (109.400 zł), a jeszcze w mniejszej mierze z innych części Polski. Z Austrii napłynęło w 1933 r. około 5.000 zł, a z Czechosłowacji 3.200 zł, z innych natomiast krajów nieznaczne tylko sumy.

Jaremcze, jako położone blisko Delatyna posiadającego solanki, obecnie

otworzyło zakład kąpielowy. Należy się spodziewać, że wskutek tego znacznie wzrośnie ruch uzdrowiskowy, oraz jego znaczenie gospodarcze. Wzrosną również walory lecznicze Jaremcza przez połączenie kąpieliska ze stacją klimatyczną.

WOROCHTA

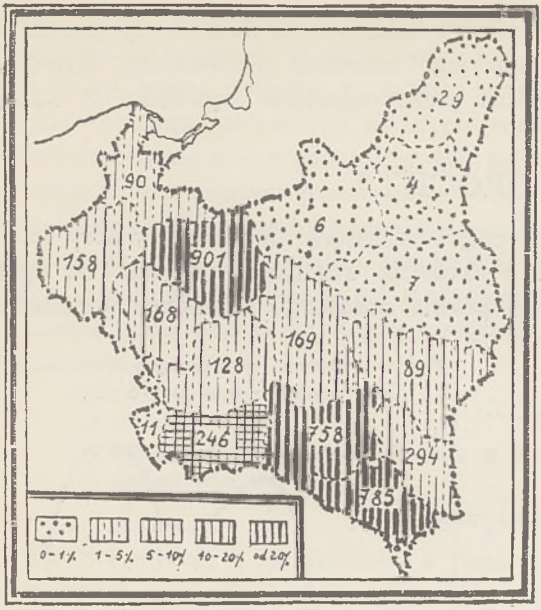
Worochta jest stacją klimatyczną, posiadającą doskonałe walory lecznicze dla chorych na płuca. Frekwencja kuracjuszy wzrasta na ogół bardzo szybko, a w r. 1933 i 34 prawie dorównuje frekwencji Jaremcza. (wykres nr 14 oraz tabela nr 23). Ten silny napływ letników datuje się od r. 1925, kiedy bawiło tu 3 razy więcej osób niż w roku poprzednim, właściwie pierwszym sezonie Worochty. Następne lata wykazują słaby tylko wzrost frekwencji, gdyż nowa miejscowość klimatyczna nie jest w stanie pomieścić wielkiej ilości osób, a 1927 rok wykazuje nawet nieznaczny spadek liczby letników. Dopiero od 1928 roku, kiedy Worochcie przyznano charakter uzdrowiska o użyteczności publicznej, oraz poczyniono odpowiednie inwestycje, ilość letników nadzwyczajnie wzrosła, osiągając w 1929 roku 3.796 osób. Na następnych latach zaznaczył się jednak podobnie jak w innych uzdrowiskach niekorzystny wpływ kryzysu gospodarczego. Wprawdzie w 1933 i 34 zaznaczył się wzrost frekwencji, lecz w 1935 nastąpił znowu dość znaczny spadek liczby letników.

Ryc. 14.

Prócz letników i kuracjuszy (choroby płucne i rekonwalescenci) bawi corocznie w Worochcie znaczna ilość turystów, których liczba bardzo szybko wzrasta, osiągając w 1933 r. 2.089 osób, a w ostatnich latach ponad 5.000 (tabela nr 27).

Do Worochty przyjeżdżają przede wszystkim letnicy z najbliższych okolic, leżących w województwie stanisławowskim i lwowskim, oraz z województwa warszawskiego (ponad 20%). (mapa nr 15, tabela nr 24). Z innych zaś województw ilość letników jest uzależniona odległością, przy czym gęściej zaludnione województwa zachodniej części Polski stanowią znaczniejszy udział w ogólnej frekwencji (1—5%) niż północno-wschodnie

Sfera wpływów Worochty (średnia z 3 lat).
Der Bereich der Einflüsse des Kurortes Worochta in ungefähr 3 Jahren.

Ryc. 15.

(0—1 %). Dwa pozostałe województwa południowe, tj. krakowskie i tarnopolskie jako bliżej położone zasilają dość znacznie Worochtę, wysyłając zwykle po 5—10 % kuracjuszy.

Cudzoziemcy przyjeżdżają z państw sąsiednich, przy czym głównie z najbliższych, t. j. Rumunii i Czechosłowacji (tabela nr 25). Ilość ich w roku 1932 wynosiła 56 osób, potem spadła, a w sezonie 1935 znowu wzrosła do 35 osób.

W Worochcie bawią przeważnie osoby dorosłe: ilość kobiet mniej więcej odpowiada liczbie mężczyzn (tabela nr 26). Stosunek letników chrześcijan do żydów układa się na korzyść tych pierwszych z wyjątkiem 1934 r.

Letnicy przebywający w Worochcie wydają mniej więcej tyle, co letnicy w Jaremczu, dlatego też można przyjąć, że podczas 6-cio tygodniowego pobytu letnik z Polski wydaje średnio 200 zł, cudzoziemiec 350 zł, turysta zaś przebywający zwykle 3 dni w uzdrowisku 15 zł.

W r. 1933 Worochta otrzymała:

od 4.063 letników po 200 zł	812.600 zł
od 14 cudzoziemców po 350 zł	4.900 zł
od 2.089 turystów po 15 zł	31.335 zł
razem	848.835 zł

Z tej sumy uzyskała komisja klimatyczna:

za taksy klimatyczne od 4.077 osób po 6 zł	24.462 zł

Właściciele pensjonatów, restauracje, osoby wynajmujące mieszkania, sklepy spożywcze, dostarczyciele nabiału, służba i t. d. otrzymali razem:

od 4.063 osób po 110 zł	446.930 zł
od 14 osób po 350 zł	2.940 zł
od 2.089 osób po 15 zł	31.335 zł
razem	481.205 zł
Sklepy, lokale rozrywkowe, różne przedsiębiorstwa i t. d.	343.168 zł

Od całej tej sumy otrzymuje Skarb Państwa za podatki około 250.000 zł. Największy udział w tej sumie stanowią mieszkańcy województwa warszawskiego, gdyż zostawili oni w uzdrowisku około 199.600 zł, następnie z województwa stanisławowskiego (180.000 zł) i lwowskiego (130.200 zł). Niewielka suma, jaka napłynęła do uzdrowiska od gości zagranicznych (5.600 złotych) pochodzi głównie z Czechosłowacji (3.200 zł) oraz z Rumunii (1.600 zł).

Szybki rozwój Worochty pozwala przypuszczać, że w przyszłości ułoży się on korzystnie, a nowo zakładane sanatoria dla chorych na gruźlicę wskazują na to, że Worochta nabierze z czasem takiego znaczenia jakie ma na zachodzie Zakopane.

UWAGI KOŃCOWE

Ujęty w cyfry statystyczne rozwój poszczególnych uzdrowisk, pozwala na ogólnie scharakteryzowanie ruchu uzdrowiskowego we wschodnich Karpatach. Na ogół można zauważyć, że ruch przyjezdnych wykazuje tendencję wzrastającą (prócz Rymanowa i Jaremcza), najsilniej jednak zaznacza się on w Morszynie. Mimo jednak ciągle wzrastającej liczby kuracjuszy, na rozwoju ruchu uzdrowiskowego zaznaczył swój wpływ kryzys gospodarczy, powodując mniej intensywny wzrost frekwencji niż w latach przedkryzysowych, oraz obniżając możliwości finansowe kuracjuszy. Spowodował on bowiem zubożenie warstwy średnio zamożnej, z której rekrutują się głównie kuracjusze w naszych uzdrowiskach. Zamożniejsi aż do 1935 roku, wyjeżdżali za granicę nie hamowani ograniczeniami dewizowymi. Mniejsza zdolność płatnicza kuracjuszy objawia się skracaniem przez nich czasu pobytu, oraz braniem mniejszej ilości zabiegów leczniczych; opierają oni obecnie w znacznej mierze swoją kurację na piciu wody mineralnej, oraz warunkach klimatycznych uzdrowiska. Jak z tego wynika ogólnie panująca niekorzystna koniunktura gospodarcza zaznaczyła się raczej na jakości niż na ilości kuracjuszy.

Goście przyjeżdżający do uzdrowisk południ.-wschodnich Polski pochodzą głównie z województw południowych; przede wszystkim lwowskiego, oraz centralnych: na pierwszym miejscu z warszawskiego a na drugim z łódzkiego. Udział kuracjuszy z dalszych województw jest wprost proporcjonalny do ich odległości, przy czym zaznaczyć należy, że województwa zachodnie zawsze intensywniej zasilają uzdrowiska niż północno-wschodnie.

Największy procent kuracjuszy stanowią wszędzie kobiety, ilość zaś dzieci jest znaczna przede wszystkim w Rymanowie a następnie w Iwoniczu. Prócz Rymanowa i Worochty większość kuracjuszy jest wyznania mojżeszowego.

Ruch z zagranicy stał się w ostatnich latach mniej intensywny; wpłynęły na to trudności paszportowe oraz ograniczenia dewizowe. Kuracjusze zagraniczni pochodzą przede wszystkim z krajów sąsiednich, a więc Rumunii, Czechosłowacji i Niemiec. Z północy, t. j. Łotwy i Estonii nikt prawie nie przyjeżdża, mimo, że państwa te nie posiadają u siebie odpowiednich uzdrowisk, a leżą stosunkowo blisko naszych. Za nadzwyczajnie korzystny fakt dla przyszłego rozwoju ruchu uzdrowiskowego z tych krajów należy uważać pobyt prezydenta Estonii w Truskawcu w 1935 roku.

Pod względem nasilenia ruchu przyjezdnych w 1935 roku, oraz kapitału jaki dzięki niemu napływa, można omówione poprzednio uzdrowiska uszeregować następująco:

Truskawiec . .	15.860 osób	—	5,728.800 zł
Iwonicz. . . .	9.047 osób	—	3,135.415 zł
Morszyn . . .	4.368 osób	—	1,488.720 zł
Jaremcze . . .	3.685 osób	—	763.100 zł
Worochta . .	2.687 osób	—	617.650 zł
Rymanów . .	2.061 osób	—	545.060 zł

Znaczenie gospodarcze uzdrowisk południowo-wschodnich, jako gromadzących kapitał najlepiej wyraża cyfra przeszło 12 mil. otrzymanych przez nie w r. 1935. Ważnym zjawiskiem jest fakt, że cyfra ta ciągle wzrasta — wynosiła bowiem:

w 1933 r.	—	10,263.141 zł
w 1934 r.	—	10,593.350 zł
w 1935 r.	—	12,278.745 zł

Ruch uzdrowiskowy jak to wielokrotnie podkreślałam, ma nadzwyczaj doniosłe znaczenie gospodarcze i kulturalne. Powoduje on rozwój przemysłu, handlu, szeroki obieg pieniędzy, uruchamia kapitały wewnątrz państwa, a przez napływ pieniędzy od kuracjuszy z zagranicy, daje rekompensatę za straty poniesione przez wywóz naszej gotówki do obcych krajów. Dzięki przyjazdowi mieszkańców miast do uzdrowisk podkarpackich otoczonych licznymi wsiami, przyczynia się do szerokiego przemieszczenia kapitału. Dla ludności osiadłej w pobliżu zdrojowisk wynajmowanie mieszkań podczas sezonu, dostarczanie nabiału i praca przy rozbudowie zdrojowiska są często kwestią istnienia, a w każdym razie mają znaczenie decydujące na ich rozwój gospodarczy (dobrobyt).

Nie można pominąć również kulturalnego znaczenia ruchu turystycznego, który przyczynia się do poznania wartości kraju ojczystego, oraz zbliżenia jego mieszkańców. Przyjazd zaś obcokrajowców wpływa na zbliżenie różnych narodów.

Konkretne cyfry statystyczne najlepiej ilustrują znaczenie ruchu uzdrowiskowego. Pozwalają one również na wyciągnięcie szeregu wniosków

w celu przedsięwzięcia odpowiedniej racjonalnej polityki, prowadzącej do dalszego zwiększenia frekwencji kuracjuszy. Wskazują kierunek, w którym należy rozszerzyć propagandę, oraz mogą posłużyć do odpowiedniego uregulowania opłat uzdrowiskowych. Na podstawie konkretnych danych statystycznych, najlepiej można się zorientować w jakim kierunku należy rozbudować uzdrowisko, jakie pensjonaty, restauracje, lokale rozrywkowe najbardziej odpowiadają kuracjuszom.

W wyniku ogólnym ruch uzdrowiskowy południowo-wschodniej Polski o znaczeniu kulturalnym i gospodarczym przynosi wsi podkarpackiej bogactwo, zaś miastu nowe siły i energię do dalszej pracy.

Das Problem des Kurgästebesuches in den Kurorten der Ostkarpaten habe ich auf Grund genauer Statistik bearbeitet, wobei ich alles genau an Ort un Stelle teilweise aus den Meldungsbüchern, teilweise aus der Statistik erhalten habe. Dabei war ich bestrebt die Statistik eines längeren Zeitabschnittes — einiger Jahre — zu berücksichtigen. Ich habe in meiner Arbeit 1) die Zahl der Gäste, 2) die Ortschaften woher sie kommen, 3) ihr Geschlecht und 4) ihre Religion bearbeitet.

1) Im allgemeinen muss bemerkt werden, dass in den letzten Jahren ungeachtet der schweren wirtschaftlichen Verhältnisse der Kurgästebesuch etwas zugewachsen ist (Jaremcze und Rymanów ausgenommen), jedoch nicht in dem Masse, wie es im Verhältnis zu den vorigen Jahren zu erwarten wäre.

2) Wenn es sich um die Ortschaften handelt woher die Gäste kommen, so muss bemerkt werden, dass es vor allem die Süd- und Zentralwoiwodschaften sind. Aus anderen Woiwodschaften kommen Gäste proportional zur Entfernung, jedoch zahlreicher vom Westen als vom Osten.

3) Dem Geschlechte nach sind es vor allem die Frauen, welche die Kurorte besuchen. Kinder in grosser Zahl sind nur in Rymanów und Iwonicz vorzufinden.

4) Ausser Rymanów und Worochta werden die Kurorte in Mehrheit von Juden besucht.

Der Ausländer verkehr ist in den letzten Zeiten auch schwächer als früher. Vor allem besteht er aus unseren Grenznachbarn den Rumänen, Böhmen und Deutschen.

Der Zahl der Gäste und dem Wirtschaftswerte nach, im Jahre 1935 kann man die Kurorte nachstehend aufzählen

Truskawiec . .	(15.860 Personen)	—	5,728.800 zł
Iwonicz	(9.047 Personen)	—	3,135.415 zł
Morszyn . . .	(4.368 Personen)	—	1,488.720 zł
Jaremcze . . .	(3.685 Personen)	—	763.100 zł
Worochta . .	(2.687 Personen)	—	617.650 zł
Rymanów . . .	(2.061 Personen)	—	545.060 zł

Zusammen brachten die Kurorte im Jahre 1935 die grosse Summe 12,278.745 zł was von grossem Wirtschaftswert dieser Orte zeugt.

1). Zestawienie ogólnej frekwencji kuracjuszy z uwzględnieniem ich płci i wyznania
Allgemeine Zusammenstellung des Kurgästebesuches mit Berücksichtigung des Geschlechtes und der Religion

Rok *Jahr*	Ogólna liczba osób *Kurgästezahl*	Mężczyzn *Männer*	Kobiet *Frauen*	Dzieci *Kinder*	Chrześcij. *Christen*	Żydów *Juden*
1896	1275	461	814	89	617	658
1897	1578	521	1057	198	672	906
1898	1604	558	1046	121	742	862
1899	2064	893	1171	97	1046	1018
1900	2032	800	1232	112	1020	1012
1901	2306	857	1449	163	1301	1005
1902	2526	852	1474	211	1275	1251
1903	2742	1084	1658	219	1572	1170
1904	2847	2127	1720	254	1629	1210
1905	3228	1249	1979	237	1732	1494
1906	3182	1234	1948	242	1684	1498
1907	3387	1289	2098	205	1749	1638
1908	3439	1340	2299	108	1646	1993
1909	4102	1660	2442	176	2130	1972
1910	4225	1575	2650	209	1984	2241
1911	4356	1789	2567	215	2311	2045
1912	4631	1946	2685	361	2196	2435
1913	4552	1915	2637	—	2404	2148
1914	3311	1089	2222	—	1809	150
1915	129	—	—	—	74	55
1916	408	—	—	—	294	114
1917	1248	—	—	—	690	558
1918	2127	633	1128	302	782	1345
1919	997	312	506	135	488	509
1920	3034	879	1447	577	962	2072
1921	5351	1642	3024	554	1826	3526
1922	4903	1450	3141	312	2214	2689
1923	6089	2158	3730	210	3181	2908
1924	6057	2819	3110	128	2718	3339
1925	6220	2393	3600	227	3766	2454
1926	7635	2869	4530	192	4250	3384
1927	9931	3912	5649	250	5175	4756
1928	11623	4651	6645	327	6921	4702
1929	13385	5190	7863	332	6397	6988
1930	13184	5388	7285	406	8396	4788
1931	13881	5666	7813	317	6863	7018
1932	14242	5852	7914	372	6270	7972
1933	14292	5938	7968	306	5710	8582
1934	13491	6077	7171	243	7274	6217
1935	15860	7367	8389	104	8545	7315

2) Zestawienie frekwencji kuracjuszy według województw, z których przyjeżdżają

Die Zusammenstellung des Kurgästebesuches nach den Woiwodschaften, von welchen sie gekommen sind

Rok *Jahr*	Woj. warszawskie	Woj. łódzkie	Woj. kieleckie	Woj. lubelskie	Woj. białostockie	Woj. wileńskie	Woj. nowogrodzkie	Woj. poleskie	Woj. wołyńskie	Woj. poznańskie	Woj. pomorskie	Woj. krakowskie	Woj. lwowskie	Woj. stanisławow.	Woj. tarnopolskie	Woj. śląskie
1926	1428	447	255	164	31	66	7	34	375	438	20	900	2504	469	386	81
1927	1822	764	354	268	78	46	7	29	309	653	72	1320	2841	591	455	287
1928	2920	973	701	328	101	80	17	97	547	304	97	1233	2831	610	591	161
1929	3148	1041	778	383	140	135	40	138	700	276	108	1518	3381	700	696	136
1930	3108	897	851	423	156	109	44	130	576	342	86	1614	3252	629	530	352
1931	3149	1087	881	420	145	125	101	165	556	389	196	1469	3417	694	572	395
1932	3576	1131	748	483	203	201	165	174	463	371	135	1673	3152	609	571	446
1933	3805	1516	996	362	169	164	112	161	456	360	198	1387	2899	452	532	588
1934	3557	1485	961	381	166	146	71	140	549	331	182	1191	2735	582	391	548
1935	4110	1436	1173	544	227	209	74	235	739	437	229	1554	2946	729	516	606

3) Frekwencja gości zagranicznych

Die Zusammenstellung des Besuches der ausländischen Kurgäste

Rok — *Jahr*	St. Zjedn.	Niemcy	Austria	Czechosłow.	Rumunia	Francja	Litwa	Węgry	Belgia	Holandia	Estonia	Szwajcaria	Jugosławia	Włochy	Anglia	Egipt	Palestyna	Rosja	Mandżuko	Łotwa	Suma *Summe*
1926	1	5	2	4	16	1	—	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	36
1927	5	2	—	8	15	—	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35
1928	7	4	1	10	15	1	—	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42
1929	—	10	7	15	23	5	—	5	6	—	2	—	2	—	2	—	—	—	—	—	77
1930	8	15	8	19	31	—	1	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	85
1931	10	20	6	28	52	1	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	120
1932	15	19	10	32	58	—	2	1	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	140
1933	12	13	15	35	48	5	—	2	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	133
1934	10	16	16	—	2	3	—	8	6	—	—	—	—	2	6	1	3	2	—	—	75
1935	9	14	15	12	6	6	—	4	—	—	7	—	—	2	7	—	7	—	2	5	96

4) Ilość wydanych kąpieli i zabiegów leczniczych

Die Anzahl der ausgegebenen Bäder und Inhalationen

Rok *Jahr*	Kąpiele *Bäder*	Posiedz. inhal. *Inhalationen*	Rok *Jahr*	Kąpiele *Bäder*	Posiedz. inhal. *Inhalationen*
1895	18888	2152	1915	4424	—
1896	19833	2150	1916	—	—
1897	24600	2211	1917	21874	—
1898	27838	3192	1918	37057	—
1899	34320	3589	1919	18340	—
1900	32352	4394	1920	38605	595
1901	39268	5424	1921	108604	2740
1902	39625	5344	1922	105396	1509
1903	46140	6170	1923	139820	1407
1904	47697	7211	1924	11543	901
1905	55579	5504	1925	106379	1061
1906	51738	4770	1926	129087	1118
1907	54478	4574	1927	154677	1330
1908	63302	3485	1928	172477	1448
1909	75814	4940	1929	184680	2574
1910	80815	3201	1930	165680	4943
1911	85089	4435	1931	166366	6596
1912	91751	3544	1932	160884	5774
1913	93891	2558	1933	145510	6044
1914	60850	1698	1934	109897	—

IWONICZ

5) Zestawienie frekwencji kuracjuszy według lat

Die Zusammenstellung des Kurgästebesuches der Jahre nach

Rok 1857 — 420 osób, 1858 — 524, 1859 — 562, 1860 — 600, 1861 — 520, 1862 — 800, 1863 — 812, 1864, 1865 — brak danych, 1866 — 846, 1867 — 560, 1868 — 736, 1869 — 824, 1870 — 838, 1871 — 947, 1872 — 1040, 1873 — 657, 1874 — 1105, 1875 — 1105, 1876 — 1235, 1877 — 1158, 1878 — 1136, 1879 — 1353, 1880 — 1283, 1881 — 1284, 1882 — 1465, 1883 — 1265, 1884 — 1395, 1885 — 1538, 1886 — 1421, 1887 — 1405, 1888 — 1552, 1889 — 1606, 1890 — 1708, 1891 — 1813, 1892 — 1752, 1893 — 1821, 1894 — 1809, 1895 — 2248, 1896 — 2176, 1897 — 2144, 1898 — 2200, 1899 — 2741, 1900 — 2685, 1901 — 2925, 1902 — 3308, 1903 — 3786, 1904 — 4268, 1905 — 4588, 1906 — 4612, 1907 — 4773, 1908 — 4779, 1909 — 5468, 1910, — 5375, 1911 — 5980, 1912 — 5780, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923 — brak danych, 1924 — 5478, 1925 — 5395, 1926 — 5976, 1927 — 7929, 1928 — 7646, 1929 — 6988, 1930 — 6008, 1931 — 4787, 1932 — 4495, 1933 — 4751, 1934 — 6414, 1935 — 9047.

6) Zestawienie frekwencji kuracjuszy według województw, z których przyjeżdżają

Die Zusammenstellung des Kurgästebesuches nach den Woiwodschaften, von welchen sie gekommen sind

Rok *Jahr*	Woj. warszawskie	Woj. kieleckie	Woj. krakowskie	Woj. lwowskie	Woj. białostockie	Woj. łódzkie	Woj. lubelskie	Woj. nowogrodzkie	Woj. poleskie	Woj. pomorskie	Woj. poznańskie	Woj. śląskie	Woj. stanisławow.	Woj. tarnopolskie	Woj. wileńskie	Woj. wołyńskie
1926	396	117	535	2935	9	216	40	—	13	1	29	36	973	494	14	111
1927	392	86	657	3901	14	346	72	3	22	23	61	50	1327	681	14	186
1928	390	114	455	3762	18	324	77	3	13	15	83	44	1415	621	30	261
1929	366	148	575	3330	6	358	106	11	40	14	54	38	1132	638	18	231
1930	308	132	406	2826	9	260	70	4	26	16	95	30	931	566	26	220
1931	212	117	416	2409	7	298	79	2	23	14	64	54	546	304	15	170
1932	201	130	373	2142	9	366	52	2	5	15	86	50	469	307	8	108
1933	273	145	368	2055	20	597	61	12	9	19	115	73	473	305	15	105
1934	333	179	547	1585	31	495	89	40	38	33	135	122	449	159	59	147
1935	1053	540	1022	2954	71	822	199	36	51	142	346	465	598	331	84	262

7) Frekwencja gości zagranicznych

Die Zusammenstellung des Besuches der ausländischen Kurgäste

Rok *Jahr*	Stany Zjedn.	Austria	Belgia	Czechosłowacja	Egipt	Francja	Holandia	Jugosławia	Niemcy	Palestyna	Rumunia	Szwajcaria	Węgry	W. m. Gdańsk	Włochy	Kanada	Suma *Summe*
1926	7	8	—	14	—	2	1	—	6	—	12	—	7	—	—		57
1927	6	12	—	11	—	—	—	—	6	—	50	1	5	—	—		91
1928	6	8	—	10	—	4	—	—	8	—	42	—	4	9	—		91
1929	6	9	2	8	—	2	—	—	17	—	69	—	8	2	—		123
1930	3	8	3	16	—	—	—	1	19	1	31	—	2	3	—		87
1931	—	9	—	30	1	—	—	—	14	1	26	—	6	—	—		88
1932	15	5	—	19	—	2	—	1	6	1	34	—	4	3	—		90
1933	8	6	2	34	—	1	—	1	11	—	30	—	10	4	—		107
1934	6	8	6	14	—	—	—	—	30	—	15	—	3	7	3	2	94
1935	1	12	2	13	—	8	—	—	20	4	5	—	—	4	2	—	71

8) Zestawienie frekwencji kuracjuszy według płci i wyznania

Die Zusammenstellung des Kurgästebesuches nach dem Geschlechte und der Religion

Rok *Jahr*	Mężczyzn *Männer*	Kobiet *Frauen*	Dzieci *Kinder*	Chrześcijan *Christen*	Żydów *Juden*
1924	1141	2468	1859	1939	3529
1925	1112	2413	1870	1913	3482
1926	1330	2791	1855	2246	3730
1927	1731	2541	2556	3826	4103
1928	1730	3511	2405	2724	4922
1929	1696	3334	2950	2489	4501
1930	1669	2892	1447	2313	3695
1931	1309	2356	1122	1708	3079
1932	1326	2202	967	1635	2860
1933	1508	2319	924	1922	2829
1934	1417	2133	982	1814	2718
1935	3570	4459	1018	5136	3918

9) Ilość wydanych kąpieli

Die Anzahl der ausgegebenen Bäder

Rok *Jahr*	Ilość kąpieli *Die Anzahl der Bäder*	Rok *Jahr*	Ilość kąpieli *Die Anzahl der Bäder*	Rok *Jahr*	Ilość kąpieli *Die Anzahl der Bäder*
1859	10800	1885	26334	1910	77873
1860	9900	1886	23579	1911	89150
1861	8700	1887	21714	1912	82638
1862	12000	1888	24602	1913	—
1863	11950	1889	24695	1914	—
1864	—	1890	26021	1915	—
1865	—	1891	30605	1916	—
1866	12052	1892	27002	1917	—
1867	11600	1893	28111	1918	—
1868	10842	1894	28549	1919	—
1869	10101	1895	37251	1920	—
1870	15655	1896	30865	1921	—
1871	19033	1897	29967	1922	—
1872	22106	1898	30275	1923	88201
1873	11258	1899	39883	1924	79848
1874	29768	1900	40530	1925	78227
1875	20378	1901	48689	1926	94743
1876	20105	1902	55645	1927	113214
1877	19006	1903	61597	1928	122512
1878	19052	1904	65447	1929	104478
1879	22203	1905	72304	1930	86790
1880	20400	1906	71721	1931	61608
1881	20438	1907	72410	1932	74107
1882	23080	1908	73040	1933	61366
1883	20768	1909	74072	1934	58675
1884	22192				

10) Zestawienie ogólnej frekwencji kuracjuszy z uwzględnieniem ich płci i wyznania.
Allgemeine Zusammenstellung des Kurgästebesuches mit Berücksichtigung des Geschlechtes und der Religion

Rok *Jahr*	Ogólna liczba osób *Allgemeine Kurgästeanzahl*	Mężczyzn *Männer*	Kobiet *Frauen*	Dzieci *Kinder*	Chrześcij. *Christen*	Żydów *Juden*
1921	501	—	—	—	—	—
1922	1049	—	—	—	—	—
1923	1059	123	310	616	962	87
1924	1212	201	469	542	1120	92
1925	1306	234	495	576	1095	311
1926	1681	312	785	584	1447	234
1927	2280	387	989	905	1902	379
1928	2717	460	1144	1113	2294	423
1929	2830	500	1246	1084	2322	508
1930	2368	353	992	1023	2066	302
1931	2356	358	962	1036	1992	364
1932	2090	371	836	883	1779	311
1933	2044	388	756	900	1759	243
1934	2002	302	699	1002	1759	244
1935	2061	336	833	892	1772	289

11) Zestawienie frekwencji kuracjuszy według województw, z których przyjeżdżają
Die Zusammenstellung des Kurgästebesuches nach den Woiwodschaften, von welchen sie gekommen sind

Rok *Jahr*	Woj. białostockie	Woj. kieleckie	Woj. krakowskie	Woj. lubelskie	Woj. lwowskie	Woj. łódzkie	Woj. nowogrodzkie	Woj. poleskie	Woj. pomorskie	Woj. poznańskie	Woj. śląskie	Woj. stanisławow.	Woj. tarnopolskie	Woj. warszawskie	Woj. wileńskie	Woj. wołyńskie
1926	12	56	235	28	711	32	5	3	12	26	74	71	71	176	10	12
1927	5	60	205	41	1380	18	—	—	11	16	34	42	38	338	3	—
1928	46	67	209	37	1481	64	2	4	12	64	124	86	98	393	14	4
1929	18	103	268	33	1431	66	6	—	2	56	124	108	24	505	33	—
1930	6	69	194	30	1367	21	2	—	15	60	98	127	9	334	2	23
1931	4	35	274	59	1344	28	—	6	12	103	69	108	54	226	—	14
1932	11	44	277	27	1279	8	—	—	11	93	38	78	61	139	1	16
1933	18	27	315	31	921	47	—	—	14	264	51	115	55	135	3	42
1934	10	35	248	26	1031	22	2	—	14	55	52	74	41	257	14	19
1935	8	53	180	33	1190	33	5	5	4	85	53	85	69	110	1	46

12) Frekwencja gości zagranicznych

Die Zusammenstellung des Besuches der ausländischen Kurgäste

Rok *Jahr*	Stany Zjedn.	Austria	Czechosłowacja	Niemcy	Belgia	Rumunia	Litwa	Francja	Włochy	Holandia	Turcja	Anglia	W. m. Gdańsk	Suma
1926	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1927	—	2	2	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	10
1928	6	1	—	2	1	—	2	—	—	—	—	—	—	12
1929	1	—	1	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	6
1930	—	—	—	5	—	1	—	2	—	—	—	—	3	11
1931	3	3	—	—	—	—	—	—	2	3	2	2	5	20
1932	2	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
1933	1	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
1934	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
1935	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1

13) Ilość wydanych kąpieli

Die Anzahl der ausgegebenen Bäder

Rok — *Jahr*	Ilość kąpieli *Die Anzahl der Bäder*	Rok — *Jahr*	Ilość kąpieli *Die Anzahl der Bäder*
1922	2647	1929	14100
1923	5057	1930	13500
1924	7019	1931	13300
1925	7515	1932	12150
1926	8150	1933	11050
1927	11344	1934	12090
1928	13555		

MORSZYN

14) Zestawienie frekwencji kuracjuszy według lat

Die Zusammenstellung des Kurgästebesuches der Jahre nach

Rok — *Jahr*	Ilość osób *Anzahl der Kurgäste*	Rok — *Jahr*	Ilość osób *Anzahl der Kurgäste*
1924	600	1930	845
1925	600	1931	1412
1926	800	1932	1731
1927	900	1933	2957
1928	1100	1934	3301
1929	560	1935	4368

15) Zestawienie frekwencji kuracjuszy według województw, z których przyjeżdżają

Die Zusammenstellung des Kurgästebesuches nach den Woiwodschaften, von welchen sie gekommen sind

Rok *Jahr*	Woj. lwowskie	Woj. warszawskie	Woj. stanisławow.	Woj. tarnopolskie	Woj. wołyńskie	Woj. łódzkie	Woj. krakowskie	Woj. lubelskie	Woj. śląskie	Woj. poleskie	Woj. nowogródzkie	Woj. białostockie	Woj. poznańskie	Woj. pomorskie	Woj. kieleckie	Woj. wileńskie
1931	328	361	226	115	82	76	58	55	47	27	27	32	40	19	51	—
1932	607	323	142	123	110	77	75	45	37	37	30	29	28	27	21	12
1933	886	489	266	164	107	198	241	75	134	46	48	45	81	52	51	53
1934	954	671	207	186	173	280	276	72	124	18	26	44	97	51	63	43
1935	1095	1092	247	208	187	320	373	134	179	38	31	56	158	64	108	60

16) Frekwencja gości zagranicznych

Die Zusammenstellung des Besuches der ausländischen Gäste

Rok *Jahr*	Stany Zjedn.	Szwajcaria	Niemcy	Austria	Anglia	Rumunia	Włochy	Jugosławia	Rosja	Francja	Palestyna	Czechosłowacja	W. m. Gdańsk	Suma
1931	1	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	1	—	5
1932	3	—	2	1	—	2	1	—	—	—	—	—	1	10
1933	1	—	4	6	—	5	1	—	2	—	—	—	2	21
1934	—	1	—	—	2	3	2	1	—	—	—	1	3	13
1935	—	—	3	2	—	4	—	—	—	1	2	—	6	18

17) Zestawienie frekwencji kuracjuszy według płci i wyznania

Die Zusammenstellung des Kurgästebesuches nach dem Geschlechte und der Religion

Rok *Jahr*	Mężczyzn *Männer*	Kobiet *Frauen*	Dzieci *Kinder*	Chrześcijan *Christen*	Żydów *Juden*
1931	664	884	164	1207	205
1932	678	970	83	1247	484
1933	1177	1714	66	2274	683
1934	1273	1995	33	1934	1367
1935	1738	2616	13	2557	1810

18) Ilość wydanych kąpieli

Die Anzahl der ausgegebenen Bäder

Rok — *Jahr*	Ilość kąpieli *Die Anzahl der Bäder*	Rok — *Jahr*	Ilość kąpieli *Die Anzahl der Bäder*
1924	6673	1930	—
1925	5841	1931	—
1926	6921	1932	23579
1927	10703	1933	39262
1928	12660	1934	44805
1929	—		

JAREMCZE

19) Zestawienie frekwencji kuracjuszy według lat

Die Zusammenstellung des Kurgästebesuches der Jahre nach

Rok — *Jahr*	Ilość osób *Die Anzahl der Kurgäste*	Rok — *Jahr*	Ilość osób *Die Anzahl der Kurgäste*
1925	4061	1931	5074
1926	3339	1932	5145
1927	4150	1933	4467
1928	4250	1934	4586
1929	4785	1935	3685
1930	4402		

20) Zestawienie frekwencji kuracjuszy według województw, z których przyjeżdżają

Die Zusammenstellung des Kurgästebesuches nach den Woiwodschaften, von welchen sie gekommen sind

Rok *Jahr*	Woj. białostockie	Woj. kieleckie	Woj. krakowskie	Woj. lubelskie	Woj. lwowskie	Woj. łódzkie	Woj. nowogródzkie	Woj. poleskie	Woj. pomorskie	Woj. poznańskie	Woj. śląskie	Woj. stanisławow.	Woj. tarnopolskie	Woj. warszawskie	Woj. wileńskie	Woj. wołyńskie
1925	13	39	120	91	1376	41	29	41	15	12	12	1110	166	629	32	—
1926	10	22	45	61	1059	23	37	28	19	35	36	1569	77	229	43	—
od 1927—1932 r. brak danych statystycznych																
1932	65	98	177	146	1492	83	75	89	76	76	80	1629	354	611	71	—
1933	50	86	146	73	1356	69	73	83	47	45	65	1428	330	547	56	—
1934	64	80	155	68	1429	89	84	95	50	67	70	1286	301	605	72	—

21) Frekwencja gości zagranicznych

Die Zusammenstellung des Besuches der ausländischen Kurgäste

Rok *Jahr*	Stany Zjedn.	Austria	Czechosłowacja	Szwajcaria	Niemcy	Szwecja	Rumunia	Francja	Węgry	Dania	Suma
1925	—	8	4	—	1	—	1	—	1	—	15
1926	—	32	5	—	1	—	2	—	—	1	41
od 1927—1931 brak danych statystycznych											
1932	1	12	3	—	1	—	3	2	—	—	22
1933	1	15	8	1	1	2	2	2	—	—	31
1934	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	71
1935	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	74

22) Zestawienie frekwencji kuracjuszy według płci i wyznania

Die Zusammenstellung des Kurgästebesuches nach dem Geschlechte und der Religion

Rok *Jahr*	Mężczyzn *Männer*	Kobiet *Frauen*	Dzieci *Kinder*	Chrześcijan *Christen*	Żydów *Juden*
1925	1227	1799	715	2010	2051
1926	1246	1487	602	1518	1821
od 1927—1930 brak danych statystycznych					
1931	1946	2193	1006	2373	2772
1933	1733	1879	874	2053	2414
1934	1865	1834	884	—	—
1935	1406	1435	844	—	—

WOROCHTA

23) Frekwencja kuracjuszy według lat

Die Zusammenstellung des Kurgästebesuches der Jahre nach

Rok — *Jahr*	Ilość osób *Anzahl der Kurgäste*	Rok — *Jahr*	Ilość osób *Anzahl der Kurgäste*
1924	450	1930	3572
1925	1804	1931	3094
1926	1778	1932	3149
1927	1500	1933	4077
1928	2000	1934	4105
1929	3758	1935	2687

24) Zestawienie frekwencji kuracjuszy według województw, z których przyjeżdżają

Die Zusammenstellung des Kurgästebesuches nach den Woiwodschaften von welchen sie gekommen sind

Rok *Jahr*	Województwa															
	białostockie	kieleckie	krakowskie	lubelskie	lwowskie	łódzkie	nowogr.	poleskie	poznańskie	pomorskie	stanisł.	śląskie	tarnopol.	warszawskie	wileńskie	wołyńskie
1932	17	28	75	64	811	68	11	21	44	81	674	32	301	684	25	178
1933	—	229	387	227	651	249	—	—	121	211	900	—	280	998	61	—
1934	—	128	275	217	811	187	—	—	105	181	779	—	301	1021	—	89

25) Frekwencja gości zagranicznych

Die Zusammenstellung des Besuches der ausländischen Kurgäste

Rok *Jahr*	Niemcy	Austria	Anglia	Rumunia	Czechosłowacja	Wolne Miasto Gdańsk	Suma
1932	10	9	—	35	2	2	58
1933	1	1	—	4	8	—	14
1934	1	—	1	2	7	—	11
1935	—	—	—	—	—	—	35

26) Zestawienie frekwencji kuracjuszy według płci i wyznania

Die Zusammenstellung des Kurgästebesuches nach dem Geschlechte und der Religion

Rok *Jahr*	Mężczyzn *Männer*	Kobiet *Frauen*	Dzieci *Kinder*	Chrześcijan *Christen*	Żydów *Juden*
1932	1362	1511	276	1899	1250
1933	1967	1865	245	2250	1827
1934	2033	1886	186	2283	2891
1935	1574	879	234	2413	274

27) Turyści

Touristen

Miesiąc *Monat*	1928 od 15. IX.		1929		1930		1931		1932		1933		1934 do 15. VIII.	
	pojed. Einzeln	wycieczki Gruppen	pojed. Einzeln	wycieczki Gruppen	pojed. Einzeln	wycieczki Gruppen	pojed. Einzeln	wycieczki Gruppen	pojed. Einzeln	wycieczki Gruppen	pojed. Einzeln	wycieczki Gruppen	pojed. Einzeln	wycieczki Gruppen
Styczeń *Januar*	—	—	1	—	6	—	8	—	40	—	19	27	69	14
Luty *Februar*	—	—	10	—	—	—	14	—	14	—	70	—	241	125
Marzec *März*	—	—	42	—	8	—	9	—	58	13	47	—	126	33
Kwiecień *April*	—	—	11	—	38	—	18	—	4	—	131	30	87	54
Maj *Mai*	—	—	58	27	27	86	57	127	6	57	54	100	104	80
Czerwiec *Juni*	—	—	68	164	28	206	34	81	47	242	129	270	91	328
Lipiec *Juli*	—	—	158	132	120	139	134	42	146	210	299	280	537	31
Sierpień *August*	—	—	100	20	110	15	90	35	257	130	241	140	251	215
Wrzesień *September*	31	18	30	37	20	—	57	—	18	—	40	64	—	—
Październik *Oktober*	7	23	5	—	1	—	3	—	3	—	6	—	—	—
Listopad *November*	11	—	2	—	—	—	—	—	1	—	4	66	—	—
Grudzień *Dezember*	33	—	13	—	5	—	12	—	4	80	72	—	—	—
Razem *Summe*	123		870		807		721		1330		2089		2656	

SPIS RZECZY.

SPIS MAP I WYKRESÓW.

WŁADYSŁAW MILATA

POKRYWA ŚNIEŻNA W KARPATACH

OD REDAKCJI

Praca dra Władysława Milaty asystenta Instytutu Geograficznego U. J. jest pierwszą z cyklu opracowań poświęconych klimatologii, a mających praktyczne znaczenie dla gospodarki uzdrowiskowo-turystycznej. W ślad za nią podjętych zostanie szereg innych opracowań z wybranych zagadnień meteorologii, które mają niejednokrotnie decydujący wpływ na kształtowanie się problemów turyzmu.

Klimat jest jednym z głównych elementów wchodzących w skład podstaw — t. zw. „walorów przyrodzonych" dla pewnych regionów czy nawet poszczególnych miejscowości; wywiera decydujący wpływ na rozwój ruchu uzdrowiskowego i odpoczynkowego. Opracowanie warunków uśnieżenia Karpat nie tylko posiada znaczenie dla celów leczniczych i wypoczynkowych w sezonie zimowym, lecz również jest ważnym przyczynkiem dla racjonalnej gospodarki w turystyce narciarskiej. Z tych względów dokładna znajomość czynników klimatycznych jest nieodzowną dla racjonalnego planu inwestycyjnego, dla rozbudowy urządzeń zimowiskowych, wreszcie dla przygotowania najodpowiedniejszego planu i programu turystycznego w zimie.

Ostatnie zimy wykazały duże wahania klimatyczne. Na ogół cechował je niedobór uśnieżenia, stosunkowo wysokie wahania temperatury, duża nieregularność stosunków anemologicznych. Dlatego nie należy wyciągać ostatecznych wniosków z kilku ostatnich lat, lecz zestawić okres obserwacyjny dłuższy, który by w sposób bardziej obiektywny pozwolił na poznanie właściwych warunków zimowych w naszych Karpatach. Ze względów klimatycznych przy tych rozważaniach nie można ograniczyć się tylko do polskiej części Karpat, dla poznania bowiem klimatu stoków północnych nieodzowną jest znajomość również warunków klimatologicznych stoków południowych. Aby te wymagania zadowolić, dr W. Milata oparł swe rozważania na materiałach obejmujących cały łuk Karpat a pochodzących z okresu 10-letniego.

Otrzymane przeciętne dobitnie wskazują, iż doświadczenia zebrane w ostatnich latach nie są miarodajne, przeważnie bowiem warunki klimatyczne układały się w tym okresie w sposób odmienny. W pracy niniejszej zestawiono grubość pokrywy śnieżnej, jej średnie miesięczne, wysokości maksymalne, długotrwałość, a następnie liczbę dni z opadem śnieżnym, który kształtuje pokrywę śnieżną, przy czym autor omówił wpływ ważniejszych czynników klimatycznych na trwałość i grubość pokrywy śnieżnej. Największy wpływ wywiera temperatura i wiatry, dlatego autor tym dwom czynnikom poświęcił najwięcej uwagi.

Łuk Karpat w niniejszej pracy został podzielony na 4 części, stoki więc północne i południowe podzielone zostały na część zachodnią i wschodnią. Na szczególną uwagę zasługuje rozdział o torach niżów barometrycznych w środkowej Europie, których przebieg podany został na mapie. Przesuwający się niż po odpowiednim torze wywołuje pewien stan pogody na terenie Polski a także Karpat, dlatego może on być podstawą do przewidywania pogody na najbliższych kilka dni. Autor miał sposobność prowadząc przez kilka lat narciarski komunikat śniegowy PIM i TKN stwierdzić praktycznie skutki przesuwania się niżów poszczególnymi torami, dlatego wysnute przez niego wnioski nie są tylko rozumowaniem teoretycznym lecz opierają się również na obserwacjach bezpośrednich. Pochód szaty śnieżnej, okres tworzenia się, a następnie ustalania się jej na pewnych wysokościach oraz jej rozmieszczenie są dostateczną wskazówką dla określenia, które obszary na terenie Karpat posiadają najlepsze warunki zimowe. To samo również dotyczy szeregu miejscowości, które mogą być traktowane jako specjalnie nadające się na zimowiska. Okres trwania pokrywy śnieżnej orientuje zarazem w długotrwałości sezonu zimowego, który jakkolwiek wykazuje częste odchylenia to jednak ma również ustalone węższe okresy pełnych warunków zimowych.

Do pracy załączone są mapy podające rozmieszczenie szaty śnieżnej oraz jej pochód na terenie całych Karpat, jak również tabele statystyczne podające całkowity materiał obserwacyjny, który autor przy wielkim nakładzie pracy zebrał a następnie przeliczył dla celów porównawczych.

Należy podkreślić, że jest to pierwsze polskie opracowanie klimatologiczne obejmujące łuk całych Karpat, które jest również dostosowane dla celów praktycznych, można więc na nim oprzeć plan gospodarki uzdrowiskowo-turystycznej w sezonie zimowym.

REDAKCJA „BIULETYNU"
KOMISJI STUDIÓW L. P. T.

POKRYWA ŚNIEŻNA W KARPATACH

(Die Schneedecke in den Karpathen)

Wstęp

Wiadomości o pokrywie śnieżnej w Karpatach jak w ogóle w Polsce, opierają się dotychczas zaledwie na kilku pracach i notatkach naukowych [1], oraz na kilkunastu artykułach informacyjno-turystycznych.

Prace powyższe zajmują się głównie cechami fizycznymi śniegu, a w niewielu tylko wypadkach innymi czynnikami, jak: trwałością i wysokością pokrywy.

W pracy niniejszej przedstawiono liczbowo i kartograficznie dla obszaru Karpat:

a) przebieg miesięczny wysokości pokrywy śnieżnej w cm,
b) maksymalne wysokości pokrywy w cm,
c) liczbę dni z pokrywą (trwałość pokrywy),
d) liczbę dni z opadem śnieżnym.

Badaniami objęto łuk Karpat w granicach państw Polski, Czechosłowacji i częściowo Rumunii. Północną granicę badanego obszaru stanowią rzeki: Wisła i Dniestr, południową — rzeki: Mały Dunaj, Ipel, Sajo i Szamos. Zachodnią granicę tworzy rzeka Morawa, wschodnią południk 26° dług. geogr. do Dniestru na N i do 47° 5′ szer. geogr. na S.

Przy omawianiu podzielono powyższy obszar w sposób następujący:

1) Stoki północne:
   a) obszar NW — dorzecza Odry i Wisły do Sanu,
   b) obszar NE — dorzecza Dniestru, Prutu i Seretu;
2) Stoki południowe:
   a) obszar SW — dorzecza Morawy i Wagu do Hornadu,
   b) obszar SE — dorzecza Cisy od Hornadu.

Celem pracy było uchwycenie różnic zachodzących w pokrywie śnieżnej na stokach N i S Karpat w wydzielonych obszarach NW, NE, SW i SE.

Materiał statystyczny czerpano z następujących źródeł:

---

[1] St. Leszczycki: Współczesny stan badań niwalnych w Polsce. Wiad. Geogr. nr 3, 1931. Kraków.

1. Tygodniowe raporty śniegowe (Wisła, Dniestr, Prut, Seret), Lwów 1904—1910.
2. Wochenberichte über der Schneebeobachtungen (Odra, Morawa), Wien 1904—1910.
3. Roczniki Hydrograficzne — Lwów, Wiedeń 1891—1910.
4. Jahrbücher d. K. K. Reichsanstalt f. Meteorologie — Budapest 1901—1910.
5. Dodatek do rocznika P. I. M. — Pokrywa śnieżna w Polsce zimą 1928/1929. Warszawa 1931.
6. Kamińska E. W. — Trwałość szaty śnieżnej na N stoku Karpat. Rozpr. Wydz. Mat.-Prz. P. A. U., Kraków 1912.
7. Komunikaty śniegowe T. K. N., Kraków 1930—1937.
8. Mapy śniegowe P. I. M. Warszawa 1934—1937.
9. Mapy synoptyczne i klimatyczne P. I. M. Warszawa 1926—1936.

Opracowanie statystyczne materiałów dotyczących pokrywy śnieżnej, wobec małej ilości stacji i bardzo niekompletnych obserwacji w dziesięcioleciu 1891—1900 obliczono dla okresu 1901—1910. W kilku wypadkach, dla stacji położonych wyżej w górach, użyto nowszych danych z lat 1928—1937. Stacje o okresach obserwacyjnych 7-, 8- i 9-letnich sprowadzono do 10-lecia, zaś stacje o okresach obserwacyjnych krótszych od lat 5—3 i 4-letnie sprowadzono do okresów 5-letnich.

Na ogół stacji o okresach obserwacyjnych nie pełnych używano bardzo ostrożnie, a wnioski oparto tylko na stacjach o pełnym 10-leciu. Materiały statystyczne zestawiono w tabelach na końcu pracy.

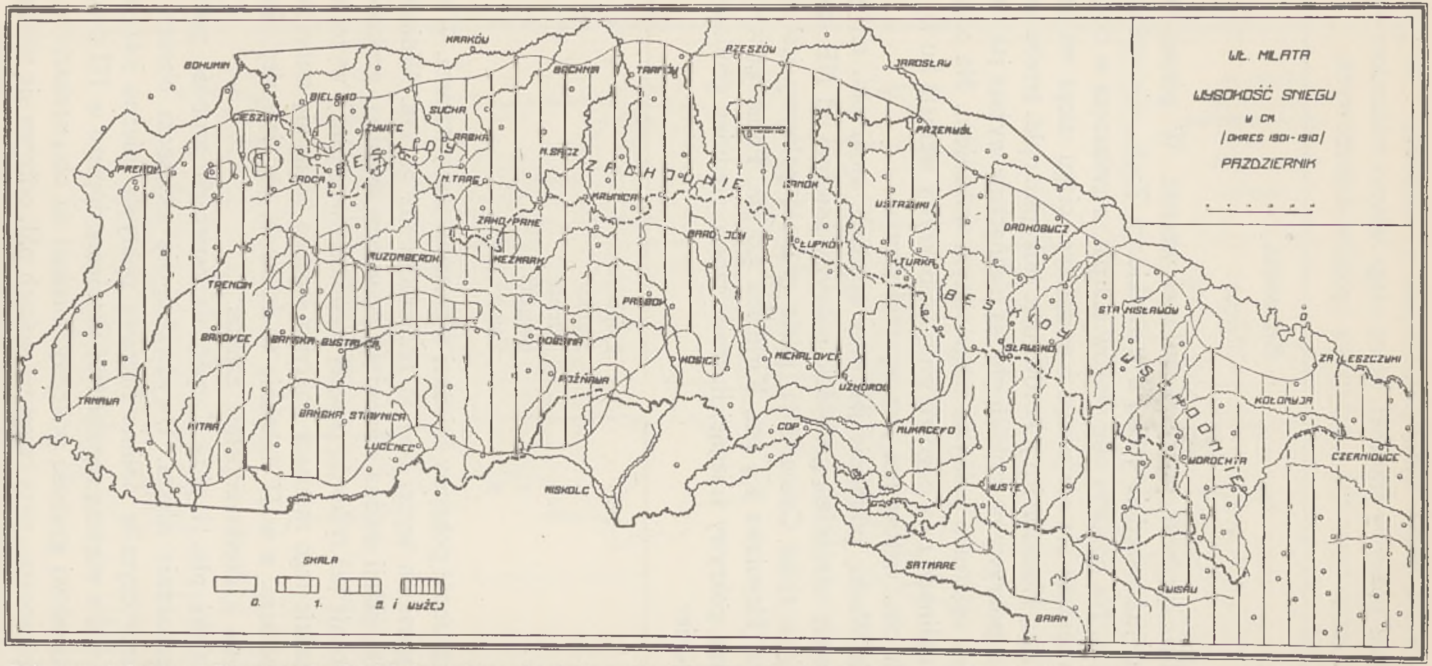
Stoki północne mają 184, a stoki południowe 122 stacji śniegowych. Rozmieszczenie jednak stacji na stokach płd. Karpat nie jest równomierne.

Uwzględniając zmienność samego śniegu, na który wywiera wpływ wiele innych czynników meteorologicznych, używano materiałów bardzo ostrożnie z zastosowaniem daleko posuniętej krytyki. Przy sortowaniu i uzupełnianiu materiału porównywano poszczególne stacje nie tylko ze stacjami sąsiednimi, ale również z przebiegiem temperatur, opadów, a zwłaszcza wiatrów.

Dla ilustracji omawianego zagadnienia wykonano 11 map. Na mapach linie łączące miejscowości o równej grubości pokrywy (izochyony), o równej liczbie dni z pokrywą (chionosynchrony) i o równej liczbie dni z opadem śnieżnym kreślono z uwzględnieniem terenu.

Przebieg miesięczny średniej grubości pokrywy śnieżnej w cm.

W październiku (2 dekada) pokrywę śnieżną notuje się już prawie w całych Karpatach. W obszarach górskich wyżej 800 m grubość pokrywy śnieżnej przekracza 1 cm, nie wyłączając Karpat Wschodnich, czego na mapie

Pokrywa śnieżna w Karpatach. Październik — średnie grubości pokrywy śnieżnej w cm. W miesiącu tym prawie całe Karpaty notują już pokrywę śnieżną. W obszarach górskich wyżej 800 m średnie grubości pokrywy śnieżnej przekraczają 1 cm, nie wyłączając Karpat Wsch. W dolinach i na pogórzu istnieją tylko ślady pokrywy śnieżnej, która jednak ulega silnym zmianom, a najczęściej zupełnie zanika wobec przewagi w tym okresie opadów deszczowych i stosunkowo wysokich temperatur.

Die Schneedecke in den Karpathen. Mittlere Schneehöhen in cm — Oktober.

nie oznaczono z braku stacyj wyżej położonych. W dolinach i na pogórzu notujemy tylko ślad pokrywy śnieżnej, która ulega silnym wahaniom wywołanym wysokimi temperaturami i przewagą opadów deszczowych.

Łysa Góra	6	Brzanówka	1
Babia Góra	0,5	Turbat	1

W listopadzie grubość pokrywy śnieżnej wzrasta. W górach wyżej 800 m przekracza już wszędzie 5 cm, a w Beskidach Zach., nie wyłączając Tatr, nawet 15 cm. Na pogórzu obu stoków Karpat, a zwłaszcza w dolinach pokrywa śnieżna jeszcze się nie ustala i w dalszym ciągu ulega wahaniom (dolina Wisły, Wagu, Hornadu itp.). Porównując stoki płn. i płd. trzeba stwierdzić, że wysokości pokrywy na stokach płn. są nieznacznie wyższe jak na stokach płd. Na tych ostatnich pokrywa ulega silnym wahaniom. Na obu stokach Karpat, w dolinach i na pogórzu grubość pokrywy wzrasta ku E, przy czym na stokach płn. wzrost ten jest wyraźniejszy.

W Karpatach Wsch., podobnie jak przy opadach, stoki płd. tej grupy górskiej wybitnie się odróżniają grubością pokrywy śnieżnej od NE stoków. Wyjątek stanowi tu tylko Czarnohora, gdzie grubość pokrywy jest mniej więcej jednakowa (Hryniawa 2,4 cm, Kirlibaba 3,9 cm, Fajna 3,0 cm).

Rozmieszczenie pokrywy śnieżnej ilustruje tabela średniej grubości pokrywy w listopadzie:

Łysa Góra	17	Łupków	2
Zwardoń	4	Sianki	2
Babia Góra	16	Turbat	8
Brzanówka	4	Beszkid	7
Tylicz	3	Fajna	3

W grudniu grubość pokrywy śnieżnej w dalszym ciągu wzrasta. W zwartych obszarach górskich wyżej 800 m przekracza już 30 cm. Wnioskując na podstawie kilku stacji można stwierdzić, że w tym miesiącu grubość pokrywy śnieżnej rośnie już tylko do pewnej wysokości względnej, wyżej której maleje. W I dekadzie tego miesiąca pokrywa śnieżna ustala się mniej więcej na pogórzu karpackim, a w II dekadzie w dolinach, chociaż ulega jeszcze różnym wahaniom, a często zupełnie zanika.

Porównując stoki płn. i płd. Karpat, na ostatnich grubość pokrywy śnieżnej jest nieznacznie niższa. Uwydatniają się zwłaszcza obszary SW Karpat Zach., przy czym w dolinie Morawy pokrywa śnieżna jeszcze zupełnie nie ustala się, a większą regularność notujemy dopiero w III dekadzie grudnia. Ku wschodowi grubość pokrywy śnieżnej na obu stokach w dolinach i na pogórzu wzrasta, przy czym na stokach płd. odbywa się to regular-

Pokrywa śnieżna w Karpatach. Listopad — średnie grubości pokrywy śnieżnej w cm. W miesiącu tym grubości pokrywy śnieżnej wzrastają. W Beskidach Zachodnich, w Tatrach Wysokich i Niżnych, jak w ogóle w Karpatach Centralnych średnie grubości pokrywy śnieżnej przekraczają już wszędzie 5 cm, a w wyższych partiach górskich nawet 15 cm. Na pogórzu i w dolinach pokrywa śnieżna jeszcze się nie ustala i często ulega, nieraz bardzo gwałtownym, zmianom i modyfikacjom.

Die Schneedecke in den Karpathen. Mittlere Schneehöhen in cm — November.

niej. Wysokość pokrywy na Puszcie Węgierskiej znacznie przewyższa wysokości w dolinie Wisły i Sanu, nie przekracza jednak wysokości w dolinie Dniestru. W Karpatach Wsch. stoki płd. w porównaniu ze stokami płn. mają grubości pokrywy znacznie wyższe, chociaż przesuwają się one wyraźnie na obszary NE tej grupy górskiej.

Rozmieszczenie pokrywy śnieżnej ilustruje tabela średniej grubości pokrywy w grudniu:

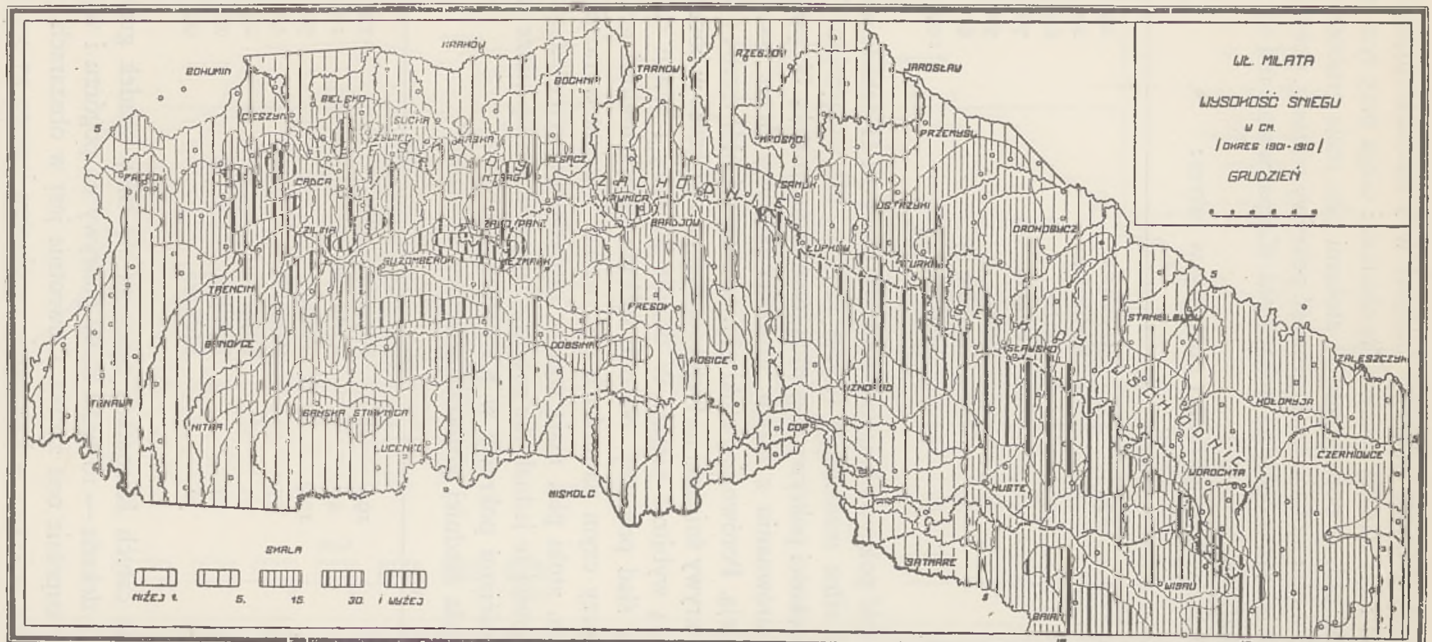
Łysa Góra	70	Hryniawa	9
Zwardoń	9	Kirlibaba	8
Babia Góra	22	Turbat	24
Brzanówka	17	Beszkid	21
Tylicz	16	Fajna	15
Łupków	15	Bardjów	8
Sianki	23	Erdödka	28

W styczniu grubość pokrywy śnieżnej wyżej 800 m, tak w Karpatach Zach. jak i Wsch. przekracza 50 cm. Na pogórzu i w dolinach w I dekadzie tego miesiąca pokrywa śnieżna ustala się, wysokości jej jednak są nieznaczne (5—15 cm) i przez wszystkie 3 dekady ulegają zmianom (zwłaszcza na stokach płn. Karpat). Stoki płd. w porównaniu ze stokami płn. mają wysokości nieznacznie wyższe (Karpaty Zachodnie). Na obu stokach Karpat grubość pokrywy w dolinach i na pogórzu wzrasta ku E, przy czym na stokach płd. wzrost ten jest silniejszy. Stoki płd. Karpat Wsch. w porównaniu ze stokami NE tej grupy górskiej mają wysokości pokrywy wybitnie wyższe, chociaż przesuwają się one ku N i uwydatniają się w Bieszczadach i Gorganach.

Ilustruje to tabela średniej grubości pokrywy w styczniu:

Łysa Góra	107	Hryniawa	18
Zwardoń	27	Kirlibaba	17
Babia Góra	49	Turbat	40
Brzanówka	26	Beszkid	56
Tylicz	33	Fajna	35
Łupków	34	Bardjów	30
Sianki	42	Erdödka	61

W lutym grubość pokrywy śnieżnej w górach dalej wzrasta przez wszystkie 3 dekady, a w obszarach wyżej 800 m przekracza 100 cm. Sądząc na podstawie kilku danych trzeba stwierdzić, że w Karpatach Wsch. wysokości pokrywy są znacznie niższe (o około 20 cm), niż w obszarach górskich Karpat Zach. Wyjątek stanowią stoki płn. Czarnohory, gdzie wyższe grubości pokrywy śnieżnej warunkowane są nawianiem śniegu przez wiatr (omówiono niżej). Na

Pokrywa śnieżna w Karpatach. Grudzień — średnie grubości pokrywy śnieżnej w cm. Średnie grubości pokrywy śnieżnej w grudniu w zwartych obszarach górskich wyżej 800, 1.000 m przekraczają już 30 cm. W 1 dekadzie tego miesiąca pokrywa śnieżna ustala się mniej więcej na pogórzu karpackim, a w 2 dekadzie w dolinach. W tych ostatnich ulega jednak jeszcze wielu wahaniom i zmianom. Poza tym na stokach płd. Karpat grubości pokrywy śnieżnej są nieznacznie niższe.

Die Schneedecke in den Karpathen. Mittlere Schneehöhen in cm — Dezember.

pogórzu i w dolinach grubość pokrywy śnieżnej w I dekadzie lutego jest największa, przez II i III dekadę zaczyna się obniżać i ulega przy tym wielu modyfikacjom. Stoki płd. w porównaniu ze stokami płn. mają grubości nieznacznie większe. Na obu stokach ku E grubość pokrywy wzrasta, przy czym na Puszcie Węgierskiej, jak w ogóle na stokach płd. Karpat wzrost ten odbywa się szybciej i regularniej.

Ilustruje to tabela średniej grubości pokrywy w lutym:

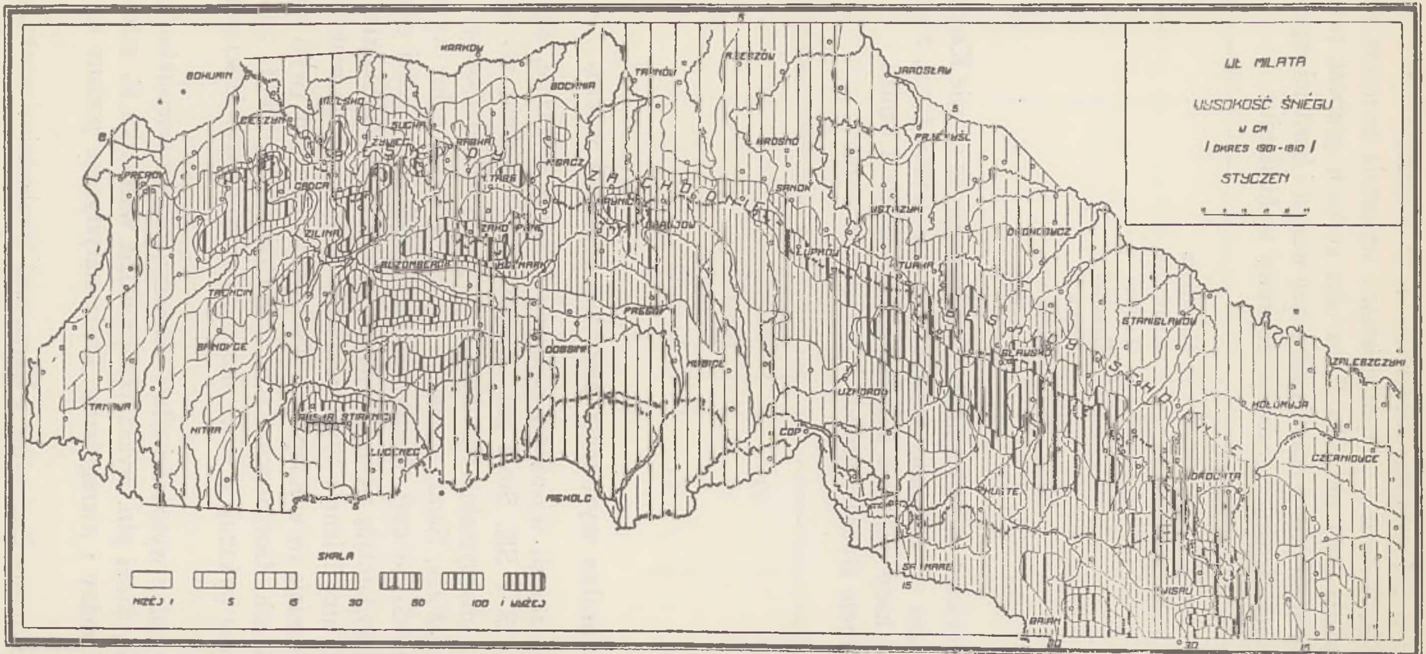
Łysa Góra	154	Hryniawa	24
Zwardoń	48	Kirlibaba	23
Babia Góra	130	Turbat	64
Brzanówka	42	Beszkid	76
Tylicz	45	Fajna	50
Łupków	40	Bardjów	61
Sianki	65	Erdödka	109

W marcu grubość pokrywy śnieżnej w górach przez I i II dekadę jeszcze wzrasta i wykazuje silne maksimum (wyżej 100 cm, nie wyłączając Tatr). W III dekadzie wysokości pokrywy w górach również już maleją. Na pogórzu i w dolinach, w porównaniu z lutym, grubości pokrywy przez wszystkie 3 dekady silnie maleją. Porównując stoki płn. ze stokami płd. trzeba stwierdzić, że grubości pokrywy śnieżnej na tych ostatnich, a zwłaszcza w obszarach SE Karpat Zach. są wybitnie niższe. W dolinie Morawy i Wagu na SW występuje już tylko ślad pokrywy. Na obu stokach ku wschodowi grubość pokrywy wzrasta, przy czym na stokach płn. wzrost ten jest wyraźniejszy. W Karpatach Wsch. stoki płd. mają wyższe grubości pokrywy od stoków NE tej grupy. Grubości te jednak nie przekraczają, a nawet są niższe w porównaniu z wysokościami pokrywy w Karpatach Zach.

Ilustruje to tabela średniej grubości pokrywy w marcu:

Łysa Góra	191	Hryniawa	12
Zwardoń	40	Kirlibaba	10
Babia Góra	150	Turbat	50
Brzanówka	35	Beszkid	48
Tylicz	25	Fajna	25
Łupków	27	Bardjów	26
Sianki	34	Erdödka	99

W kwietniu w całych Karpatach zaznacza się silny spadek grubości pokrywy śnieżnej. I dekada — to tylko ślady pokrywy na pogórzu i w dolinach, w II-giej zaś zupełnie ona zanika. Odwrotnie jest w obszarach wyżej 800 m, gdzie grubość pokrywy w I dekadzie przekracza jeszcze 15 cm, w II

Pokrywa śnieżna w Karpatach. Styczeń — średnie grubości pokrywy śnieżnej w cm. W 1 dekadzie tego miesiąca pokrywa śnieżna ustala się w dolinach, wysokości jej jednak są niewielkie (5—15 cm) i przez wszystkie 3 dekady ulegają zmianom (zwłaszcza na stokach płn. Karpat). W obszarach górskich wyżej 800 m, tak w Karpatach Zach. jak i Wsch., średnie grubości pokrywy przekraczają 50 cm. Poza tym stoki płd. Karpat w porównaniu ze stokami płn. mają grubości pokrywy nieznacznie wyższe.

Die Schneedecke in den Karpathen. Mittlere Schneehöhen in cm — Januar

dekadzie maleje, a w III dekadzie utrzymuje się w obszarach wyżej 1.000—1.200 m. Stoki płn. Karpat i w tym miesiącu wykazują znacznie wyższe grubości pokrywy niż stoki płd. Ku E na obu stokach grubość pokrywy wzrasta, przy czym stoki płn. wykazują silniejszy wzrost i bardziej regularny.

Ilustruje to tabela średniej grubości pokrywy w kwietniu:

Łysa Góra	122	Hryniawa	1
Zwardoń	8	Kirlibaba	3
Babia Góra	61	Turbat	12
Brzanówka	16	Beszkid	12
Tylicz	3	Fajna	4
Łupków	3	Bardjów	1
Sianki	5	Erdödka	40

W maju w I dekadzie pokrywa śnieżna zanika w całych prawie Karpatach. Obszary wyżej 1.500 m wykazują jeszcze grubości wyżej 1 cm, z początkiem jednak II dekady pokrywa śnieżna szybko maleje i zanika.

Ilustruje to tabela średniej grubości pokrywy w maju:

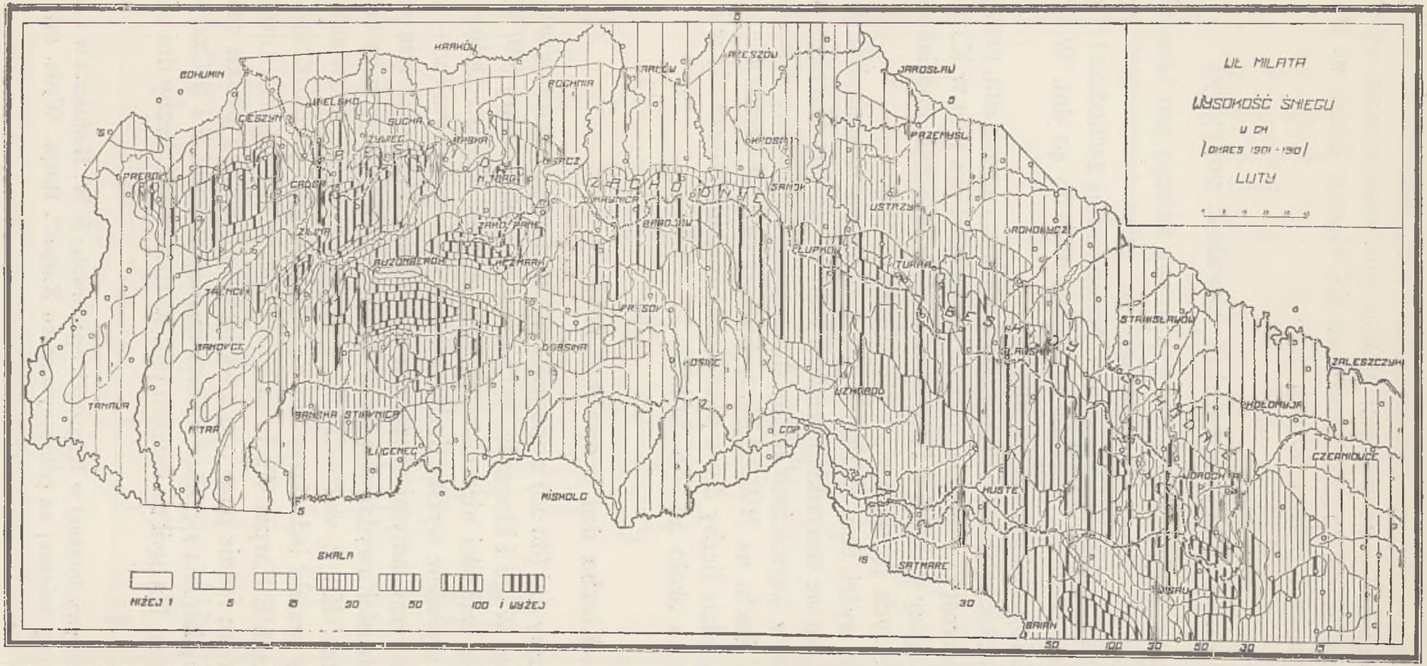
Łysa Góra	19	Turbat	0
Babia Góra	5	Beszkid	0,2
Brzanówka	0	Kirlibaba	0
Sianki	0	Erdödka	0

Maksymalne wysokości pokrywy śnieżnej w cm.

Mapa maksymalnych wysokości pokrywy śnieżnej wykazuje, że rosną one wybitnie ku S i SE. Stoki płd. Karpat w porównaniu ze stokami płn. mają wyższe maksymalne wysokości pokrywy śnieżnej (60—300 cm). W dolinie Odry, Wisły, Sanu, a nawet i Dniestru maksymalne wysokości są bardzo niskie (do 30 cm). Najwyższe maksymalne wysokości pokrywy (wyż. 200 cm) uwydatniają się w Karpatach Zach. (Beskidy Śląskie, Mała i Wielka Fatra, Tatry Niżne i Wysokie). Poza tym najwyższe maksymalne wysokości uwidaczniają się w Karpatach Wsch. na stokach płd. (wyż. 300 cm), oraz w Bieszczadach, Gorganach Zach. i w Czarnohorze (wyż. 200 cm). Stoki NE tej grupy wykazują o wiele niższe maksymalne wysokości pokrywy (wyż. 100 cm).

Ku E maksymalne wysokości silnie wzrastają przede wszystkim na stokach płd. Karpat. Stoki płn. wykazują wprawdzie wzrost ku E, jednak jest on bardzo niewyraźny i nieregularny. Dane statystyczne podane są w tabelach.

Porównując Karpaty Zachodnie z Karpatami Wschodnimi trzeba stwier-

Pokrywa śnieżna w Karpatach. Luty — średnie grubości pokrywy śnieżnej w cm. Przez wszystkie 3 dekady tego miesiąca grubości pokrywy śnieżnej w górach dalej wzrastają, a w obszarach wyżej 800 m przekraczają 100 cm. Na pogórzu i w dolinach grubości pokrywy w 1 dekadzie lutego są najwyższe, a przez 2 i 3 dekadę zaczynają się obniżać. Stoki północne Karpat w porównaniu ze stokami południowymi mają grubości pokrywy nieznacznie niższe.

Die Schneedecke in den Karpathen. Mittlere Schneehöhen in cm — Februar.

dzić, że w tych ostatnich, zwłaszcza na stokach płd., maksymalne wysokości są wyższe. W dolinach i na pogórzu stoków płn. maksymalne wysokości pokrywy nie przekraczają 40 cm, na stokach SE Karpat Zach., na Puszcie Węgierskiej przekraczają nawet 60 cm.

Liczba dni z pokrywą śnieżną (trwałość pokrywy).[1]

Na obu stokach Karpat liczba dni z pokrywą śnieżną jest stosunkowo równomiernie rozmieszczona. Uwydatniają się tylko nieznacznie wyższe liczby w obszarach SE Karpat Zachodnich. Natomiast na zachodzie tej grupy górskiej, w dolinie Morawy, wartości są najniższe — do 40 dni. W dolinie Wisły wartości nie przekraczają 60 dni.

Ku E tak na stokach płn. jak i płd. liczba dni z pokrywą wzrasta, przy czym na stokach płn. wzrost ten jest nieznacznie silniejszy. Poza tym w Karpatach Wsch. różnice między stokami S i NE są na ogół nieznaczne, chociaż na stokach płn. w wyższych partiach wartości są nieco wyższe.

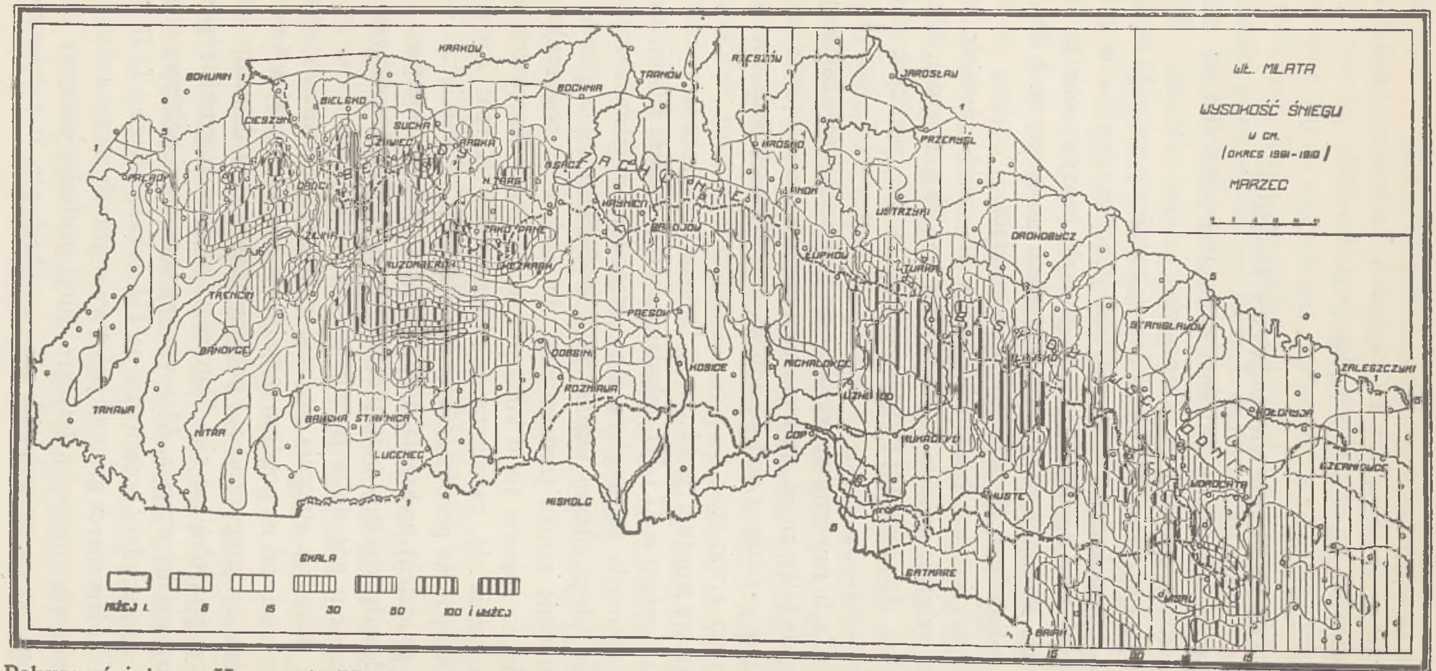
W obszarach wyżej 800 m liczba dni z pokrywą śnieżną jest bardzo wysoka i przekracza we wszystkich grupach Karpat 140 dni. Uwydatniają się wyraźnie różnice w wartościach liczby dni z pokrywą śnieżną w obszarach górskich Karpat Zach. na NW (Beskidy Śląskie) oraz w obszarach na SW (Małe Karpaty), gdzie liczby dni z pokrywą są znacznie niższe niż w innych grupach Karpat (o około 20—30 dni).

Liczba dni z opadem śnieżnym.

Najniższe liczby dni (do 20) z opadem śnieżnym uwydatniają się w dolinie Morawy, dolnego Wagu i Hornadu, przy czym w ogóle obszary SW Karpat Zachodnich mają wartości niższe niż na stokach płn. Karpat. Doliny i pogórze płn. mają wyraźnie wyższe liczby dni z opadem śnieżnym (20—30 dni) w porównaniu z tymi samymi obszarami na stokach SW. Poza tym stosunkowo wielkie wartości uwydatniają się w Karpatach Środkowych na obu stokach (do 50 dni). Ku E wartości dni z opadem śnieżnym, zwłaszcza na stokach płn., są prawie jednakowe do 24° dług. geogr., potem dosyć silnie maleją i na stokach E Karpat Wsch. są bardzo niskie (do 30 dni). Liczba dni z opadem śnieżnym rośnie poza tym z wysokością i obszary górskie mają ponad 60 dni. Uwydatniają się silne różnice między stokami E i S Czarnohory i Gorganów Wsch. Na ogół na stokach płd. Karpat Wsch. liczby dni są nieco

---

[1] Trwałość pokrywy śnieżnej w Karpatach opracowała: E. W. Kamińska w rozprawie pt.: „Trwałość szaty śnieżnej na północnym stoku Karpat". Rozpr. Wydz. mat. przyr. P. A. U. Kraków 1912.

Pokrywa śnieżna w Karpatach. Marzec — średnie grubości pokrywy śnieżnej w cm. W górach przez 1 i 2 dekadę marca grubości pokrywy śnieżnej jeszcze wzrastają i wykazują silne maksimum — wyżej 100 cm. W 3 dekadzie zaś wysokości pokrywy w górach już maleją. Na pogórzu i w dolinach grubości pokrywy przez wszystkie 3 dekady silnie maleją, a w dolinach Morawy i Wagu na SW występują już tylko ślady pokrywy. Poza tym stoki płd. mają wysokości niższe jak stoki płn.

Die Schneedecke in den Karpathen. Mittlere Schneehöhen in cm — März.

wyższe, przy czym przesuwają się one silnie ku N na stoki płn. i uwydatniają się bardzo wyraźnie w Bieszczadach i Gorganach Zachodnich, gdzie mają prawie te same wartości co na stokach płd. (wyż. 60 dni).

Kształtowanie się pokrywy śnieżnej.

Obliczenie grubości pokrywy śnieżnej dekadami pozwoliło na uchwycenie początku i końca pokrywy w Karpatach.

Początek pokrywy w obszarach wyżej 800 m notujemy już w II dekadzie października. W III dekadzie tego miesiąca pokrywa śnieżna w górach już się ustala. Przez trzy dekady listopada grubość pokrywy obniża się ku pogórzu i dolinom. Początek pokrywy na pogórzu notujemy w I dekadzie grudnia, zaś w dolinach w II dekadzie tego miesiąca.

Grubość pokrywy już jest bardzo wysoka w obszarach górskich, w III dekadzie grudnia wybitnie wzrasta od dolin i pogórza ku grzbietom. Wzrost występuje tylko do pewnej wysokości n. p. m., po czym grubość pokrywy zmniejsza się.

W Karpatach Zach. inwersję we wzroście grubości pokrywy obserwujemy, sądząc na podstawie kilku stacji, na wysokości około 1.200—1.400 m, w Karpatach Wsch. niżej — około 1.000—1.200 m, a w Tatrach waha się w granicach od 1.400 do 1.700 m.

Grubość pokrywy śnieżnej (październik, listopad) zwiększa się początkowo bardzo powoli, a dopiero w II i III dekadzie grudnia narasta silniej, a nawet gwałtownie. W dolinach, na pogórzu jak i częściowo w górach do 600 m grubość pokrywy ulega silnym wahaniom i modyfikacjom, a czasami pokrywa nawet zupełnie zanika (zwłaszcza w dolinach i na pogórzu).

Pokrywa śnieżna pojawia się o kilka dni wcześniej w Karpatach Wsch. ku zachodowi opaźnia się, zwłaszcza na obszarze SW Karpat Zach. Poza tym stoki płn. Karpat, w porównaniu ze stokami płd., w miesiącach jesiennych (listopad, grudzień) wykazują nieco większą grubość pokrywy.

Przez trzy dekady stycznia oraz pierwszą lutego grubość pokrywy dalej wzrasta ku grzbietom gór do wspomnianej już wysokości.

W II i III dekadzie stycznia grubość pokrywy w dolinach wykazuje maksimum wysokości, zaś na pogórzu maksimum wypada raczej w I dekadzie lutego. Od II dekady lutego grubość pokrywy śnieżnej w dolinach i na pogórzu powoli zaczyna obniżać się. Natomiast w górach grubość pokrywy przez luty i marzec dalej wzrasta. Maksymalne wysokości pokrywy w obszarach wyżej 800 m wypadają przeciętnie na III dekadę lutego i I, II dekadę marca. W III dekadzie marca grubość pokrywy w górach zaczyna obniżać się.

W obu miesiącach zimowych (styczeń, luty) grubości pokrywy śnieżnej są nieznacznie wyższe na stokach płd. niż na stokach płn. Poza tym również

i maksymalne grubości pokrywy śnieżnej są wybitnie wyższe na stokach płd. Karpat.

Wysokości maksymalne pokrywy śnieżnej na stokach płn. opaźniają się ku wiośnie, zaś na stokach płd., zwłaszcza w obszarach SW, wypadają znacznie wcześniej. Tak w styczniu, lutym jak i marcu, w dolinach i na pogórzu wysokości pokrywy na obu stokach wzrastają ku wschodowi. W II dekadzie marca zanika pokrywa śnieżna w dolinach SW Karpat Zachodnich, w III dekadzie marca zanika również w dolinach NW Karpat Zach. oraz na pogórzu w obszarach SW tej grupy górskiej. W ostatniej dekadzie marca grubość pokrywy śnieżnej zmniejsza się od grzbietów górskich ku dolinom, co silniej jeszcze uwydatnia się w kwietniu. W górach grubość pokrywy przez kwiecień dalej maleje, chociaż w obszarach wyżej 1.000 m grubość jest jeszcze bardzo znaczna. W III dekadzie kwietnia zanika pokrywa śnieżna w obszarach górskich od 600 do 1.000 m. Wyżej 1.000 m pokrywa śnieżna utrzymuje się jeszcze tylko w 3 dekadzie kwietnia, zaś w I dekadzie maja zupełnie zanika. II dekada maja to ostateczny koniec pokrywy śnieżnej w całych Karpatach, a tylko w wysokościach wyżej 1.500 m utrzymują się w wyjątkowo chłodnych okresach niewielkie płaty śniegu (wpływ ekspozycji i rzeźby terenu). Chociaż grubość pokrywy śnieżnej ku wiośnie, podobnie jak w jesieni, ulega zmianom i wahaniom w dolinach i na pogórzu, to jednak zanikanie pokrywy śnieżnej na stokach płn. Karpat oraz w obszarach grzbietowych wyżej 1.000 m znacznie się opaźnia. Tak początek jak i koniec pokrywy śnieżnej są nieregularne, niejednoczasowe w dolinach i na pogórzu, zwłaszcza w obszarach SW Karpat Zach. Natomiast w obszarach górskich początek i koniec pokrywy są bardzo regularne i jednoczasowe.

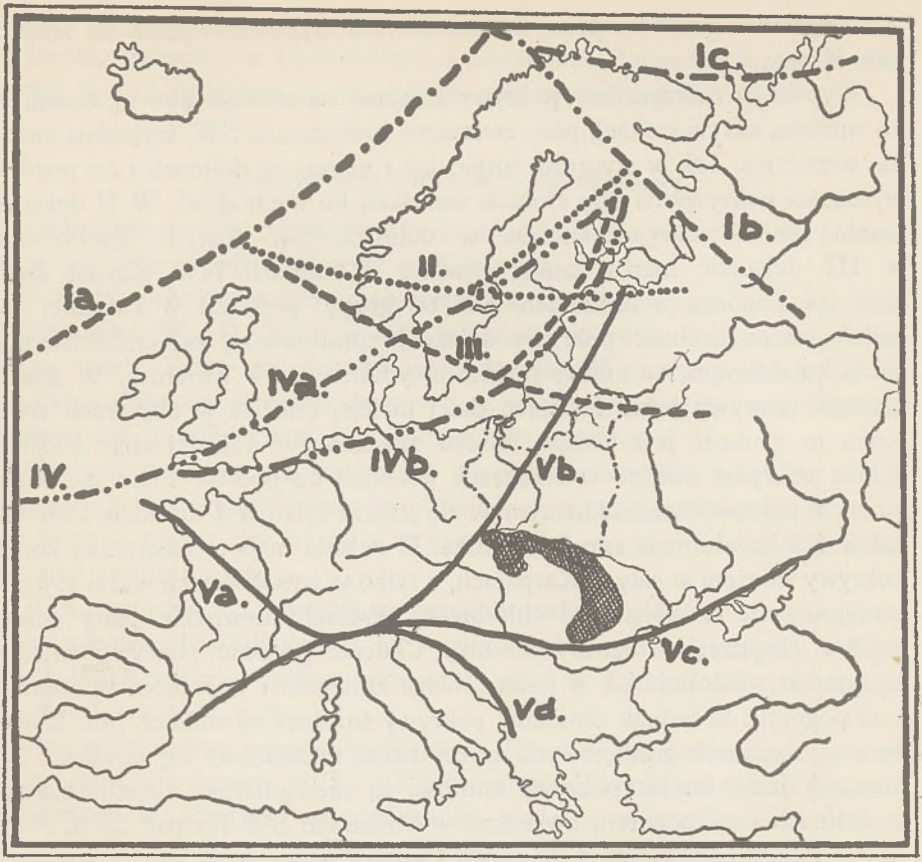
Wpływ czynników klimatycznych na trwałość i grubość szaty śnieżnej

Na uśnieżenie Karpat wywierają wpływ układy barometryczne, które nanoszą nad Karpaty różnorodne masy powietrza: polarno-morskie, arktyczne, polarno-kontynentalne, kontynentalne, zwrotnikowe itp.

Załączona poniżej mapka informuje o głównych torach niżów barometrycznych w Europie (wg. V. Bebbera).

Niże barometryczne przebiegające torem nr I i II (wiatry SW, W) z reguły dają opady deszczowe w dolinach i na pogórzu, a w górach opady zmienne (opady są najsilniejsze w obszarach o wystawieniu SW, W). Poza tym prawie w całych Karpatach w okresie zimowym wywołują odwilże, które najsilniej występują na obszarze Karpat Zachodnich.

Niże przebiegające torem nr III (wiatry SW, W, NWW) wywołują opady zmienne — deszcz, deszcz ze śniegiem w dolinach i na pogórzu,

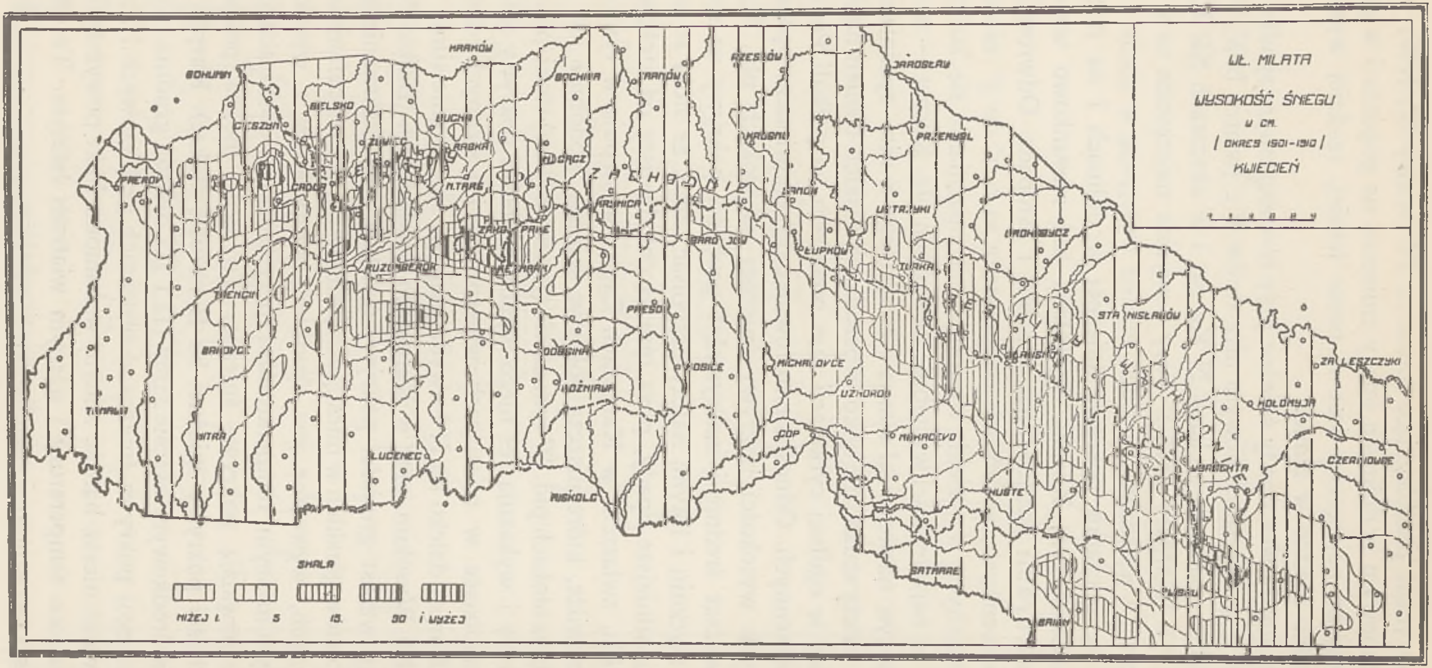

a śnieg w obszarach wyżej 600 m (opady są najsilniejsze w obszarach o wystawieniu W).

W przytoczonych wyżej wypadkach bardzo często wysokie ciśnienie (masy powietrza kontynentalno-polarnego) nasuwa się nad Karpaty od wschodu (wiatry NE, E, SE). Wtedy to ścieranie się mas powietrza chłodnego kontynentalnego z masami powietrza polarno-morskiego daje obfite opady śnieżne, po czym ustalają się okresy pogody mroźnej, bezśnieżnej. Rzecz powyższa odbywać się może również odwrotnie, tzn. masy powietrza polarno-morskiego, nierzadko zwrotnikowego, nasuwają się na masy powietrza chłodnego i wywołują nieraz bardzo obfite opady śnieżne, po których z reguły notujemy odwilż (w górach górne wiatry halne z kierunków SW, S, w dolinach wiatry SE, E).

Droga nr I jest najczęstszą i najcharakterystyczniejszą dla jesieni i zimy (do stycznia włącznie), rzadziej występuje w miesiącach wiosennych i letnich.

Drogi nr II i III najczęściej występują w chłodnej porze roku, a zwłaszcza w grudniu i styczniu (nr II), w marcu (nr III).

Pokrywa śnieżna w Karpatach. Kwiecień — średnie grubości pokrywy śnieżnej w cm. W całych Karpatach zaznacza się w kwietniu silny spadek grubości pokrywy śnieżnej. W 1 dekadzie tego miesiąca na pogórzu i w dolinach występują już tylko ślady pokrywy śnieżnej, 2 dekada zaś to zupełny zanik pokrywy w tych obszarach. W obszarach górskich wyżej 800 m grubości pokrywy w 1 dekadzie maja przekraczają jeszcze 15 cm, w 2 dekadzie maleją, a w 3 pokrywa utrzymuje się tylko wyżej 1.000, 1.200 m.

Die Schneedecke in den Karpathen. Mittlere Schneehöhen in cm — April.

Niże barometryczne przebiegające torem nr IV (wiatry W, NW) wywołują w okresie zimowym w dolinach opady zmienne, na pogórzu i w górach śnieg. Tor powyższy najczęstszy jest w porze letniej, rzadziej występuje w jesieni, a bardzo rzadko w zimie.

Silne a nawet gwałtowne opady śnieżne przy równoczesnym spadku temperatury wywołują w okresie zimowym niże torów V c (wiatry NW, N, zawieje śnieżne, silne opady na stokach N Karpat i w obszarach SE Karpat Wschodnich) i V b (Karpaty Zach.). Tory powyższe najczęstsze są w miesiącach wiosennych i jesiennych, bardzo rzadko występują w zimie.

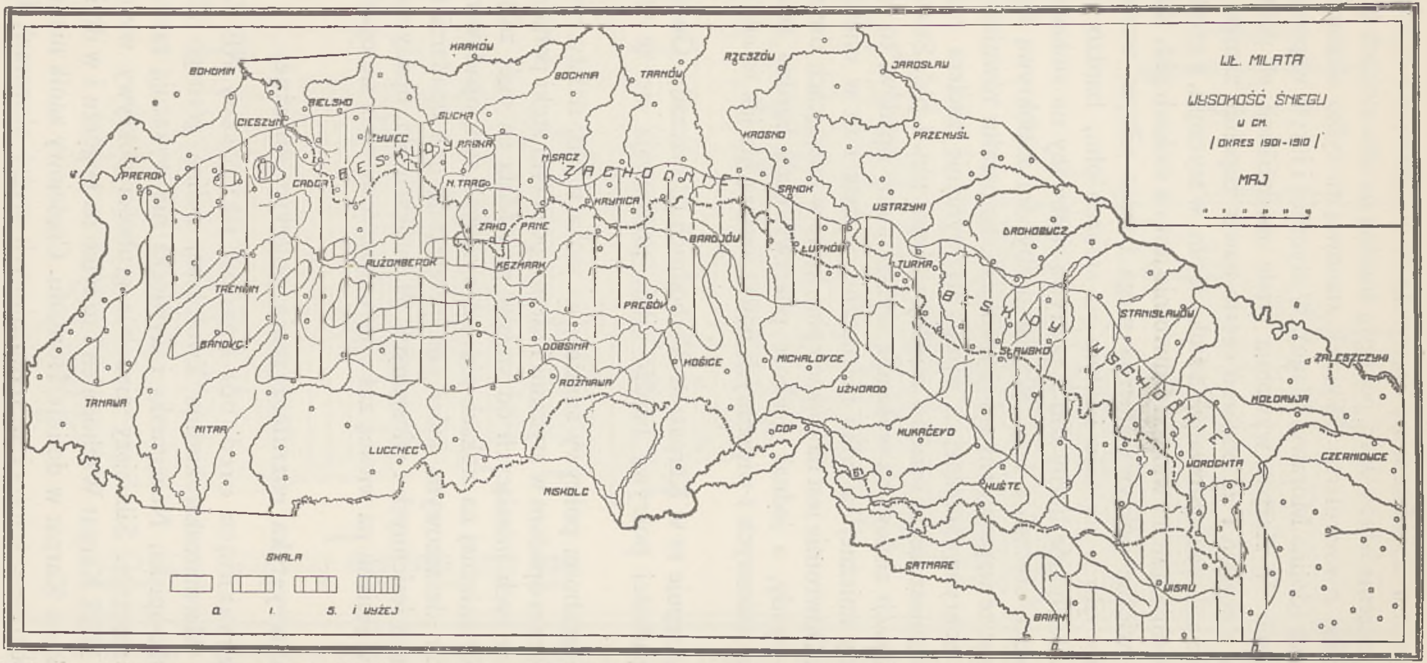
Opaźnianie się początku pokrywy śnieżnej w dolinach i na pogórzu, zwłaszcza na stokach płd. Karpat, wywołane jest stosunkowo wysokimi jeszcze temperaturami października, a nawet i listopada. Odwrotnie jest w miesiącach wiosennych, w których temperatury są o 2° do 3° niższe od temperatur notowanych w jesieni, wywołują one opaźnianie się końca pokrywy śnieżnej, co najwyraźniej występuje na stokach płn. Karpat — nawroty fal zimna. Przyczyn nawrotu fal zimna i związanego z nim opaźniania się końca pokrywy należy szukać nie tylko w ośrodkach niskich ciśnień na Atlantyku, ale również w ogólnej cyrkulacji mas powietrza na półkuli Północnej w miesiącach wiosennych. Odnosi się to również do omówionego opaźniania się maksymalnych wysokości pokrywy śnieżnej na stokach płn. Karpat.

Notowane wyższe średnie i maksymalne grubości pokrywy na stokach płd. Karpat w styczniu i lutym, należy przypisać temu, że stoki te w tych miesiącach mają silniejsze opady, poza tym są chłodniejsze od stoków płn. Na tych ostatnich, zwłaszcza w Karpatach Zach., występują w tym czasie bardzo często odwilże, które niszczą pokrywę śnieżną. Podobnie jest w jesieni i na wiosnę na stokach płd. W tym czasie (jesień, wiosna) stoki płn. mają niższe temperatury i wykazują też nieco wyższe grubości pokrywy śnieżnej.

Wpływy ocieplające w miesiącach wiosennych i jesiennych docierają ze stoków płd. Karpat daleko ku N i uwydatniają się szczególnie silnie w Beskidach Śląskich i Wysokim oraz w Karpatach Środkowych (Beskid Niski).

Wspomniany wzrost grubości pokrywy śnieżnej i jej posuwanie się ku dolinom od grzbietów górskich w miesiącach jesiennych, czy też cofanie w miesiącach wiosennych, wywołane jest spadkiem temperatury z wysokością, a w związku z tym niższymi temperaturami (przymrozki) w obszarach grzbietowych, które utrwalają pokrywę śnieżną. To samo można powiedzieć o wzroście grubości pokrywy śnieżnej ku E na obu stokach Karpat.

Natomiast w środkowym okresie zimy (II i III dekada grudnia, styczeń, I i II dekada lutego) pokrywa śnieżna w obszarach grzbietowych i szczytowych ulega również nieraz bardzo silnym wahaniom. Fakt powyższy należy przypisać inwersjom temperatury i górnym wiatrom halnym. Te ostatnie bardzo często są zwiastunami nadchodzącej odwilży.

Pokrywa śnieżna w Karpatach. Maj — średnie grubości pokrywy śnieżnej w cm. W 1 dekadzie tego miesiąca pokrywa śnieżna zanika prawie w całych Karpatach. W górach do 1.500 m istnieją już tylko ślady pokrywy, które w 2 dekadzie maja również zanikają. Obszary ponad 1.500 m wykazują jeszcze grubości pokrywy wyżej 1 cm i w tych partiach jednak pokrywa szybko zanika, a tylko tam gdzie sprzyja ekspozycja i rzeźba terenu utrzymują się wielkie, ograniczone płaty śniegu.

Die Schneedecke in den Karpathen. Mittlere Schneehöhen in cm — Mai.

Wpływ temperatur uwydatnia się najwyraźniej w liczbie dni z pokrywą śnieżną. Rozmieszczenie liczby dni z pokrywą śnieżną na obu stokach Karpat jest na ogół bardzo równomierne. Wyjątek stanowią tu tylko obszary SW Karpat Zachodnich (dolina Morawy, Wagu). W styczniu i lutym wspomniane odwilże na stokach N Karpat wywołują wiele modyfikacji w pokrywie śnieżnej, która w dolinach i na pogórzu często nawet zupełnie zanika. Niedobór liczby dni z pokrywą notowany na stokach płn. w styczniu, a częściowo i w lutym, wyrównuje jesień i wiosna. Odwrotnie jest na stokach płd. Karpat. W jesieni i na wiosnę pokrywa śnieżna ulega bardzo silnym wahaniom i podobnie jak to było w styczniu i lutym na stokach płn., bardzo często zupełnie zanika. Niedobór liczby dni z pokrywą notowany na stokach płd. wyrównują miesiące styczeń i luty. Wzrost liczby dni z pokrywą śnieżną ku E związany jest ze wspomnianym już spadkiem temperatur również ku E.

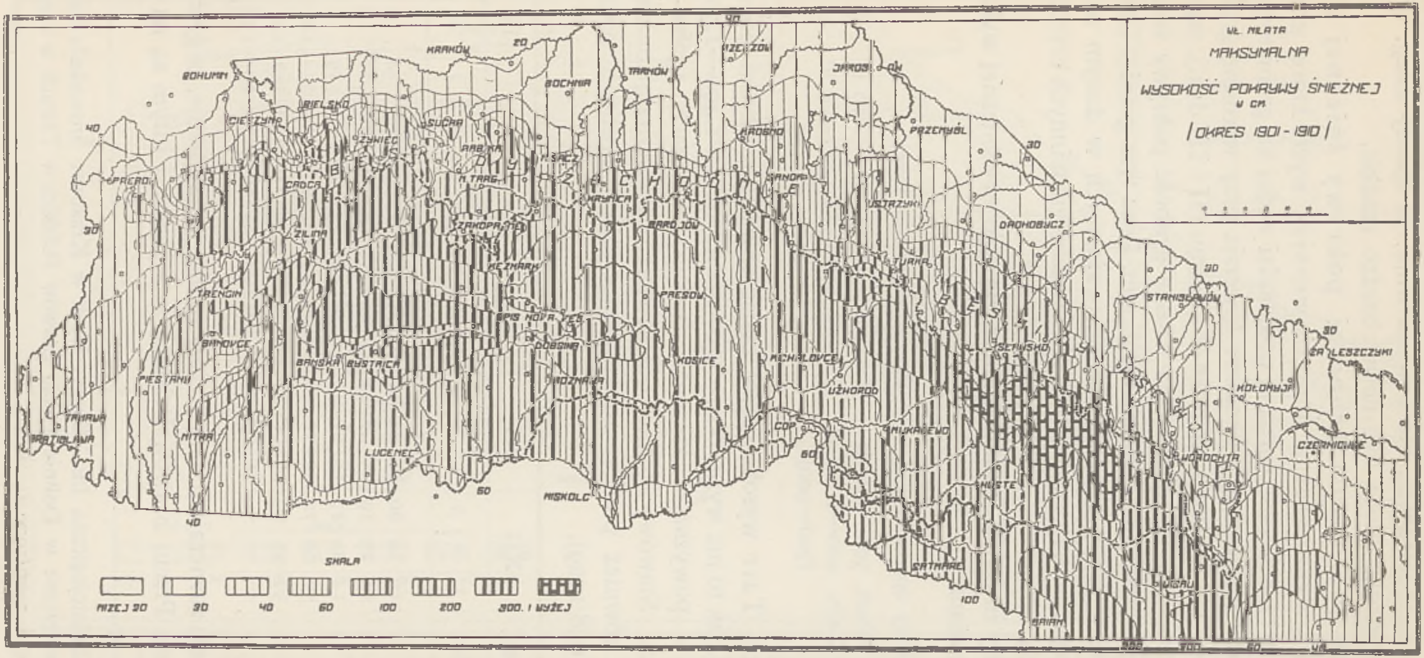
Porównanie pokrywy śnieżnej z opadami wyraźnie zaciera różnice, zachodzące w rozmieszczeniu opadów między stokami płn. i płd. Stoki płd. chociaż w miesiącach zimowych wykazują wyższe sumy opadów, to jednak grubości pokrywy śnieżnej są tylko nieznacznie wyższe i to w miesiącach styczniu i lutym. Odwrotnie jest na stokach płn., które w miesiącach zimowych wykazują słabe opady, a jednak grubość pokrywy mają bardzo znaczną, w miesiącach zaś jesiennych i wiosennych nawet wyższą niż jak to notujemy na stokach płd.

Wyraźnie występuje to w Karpatach Wschodnich (Bieszczady, Gorgany), gdzie wyższe grubości pokrywy bardzo silnie przesuwają się ze stoków płd. na płn.

Maksymalne grubości pokrywy śnieżnej na stokach płd. należy również przypisać silniejszym opadom w styczniu i lutym, poza tym stoki południowe są chłodniejsze w tych miesiących od stoków płn. Małą na ogół zależność grubości pokrywy śnieżnej na stokach płd. od wyższych sum opadów należy przypisać opadom deszczowym, które tam przeważają nad opadami śnieżnymi w miesiącach jesiennych i wiosennych. Na stokach płn. opady śnieżne są wcześniejsze w jesieni, na wiosnę zaś opady deszczowe stale się opaźniają.

Charakterystyka rozmieszczenia pokrywy śnieżnej.

Obszary wykazujące niedobór opadów jak: obszary NE Karpat Wsch., kotlina Marmaroska, kotlina Zwoleńska, dolina górnego Hronu, kotlina Liptowsko-spiska, Nowotarska i Żywiecka nie wykazują niedoboru przy pokrywie śnieżnej. Silniejszy niedobór grubości pokrywy występuje w obszarach N, NEE Karpat Wschodnich i to tylko na pogórzu i w dolinach, oraz na płd. stokach Karpat w dolinie Hornadu. Częściowy zanik niedoboru opadów przy pokrywie śnieżnej w wymienionych wyżej obszarach należy

Pokrywa śnieżna w Karpatach. Maksymalne (najwyższe) grubości pokrywy śnieżnej w cm (X—IV). Mapka wskazuje, że najwyższe grubości pokrywy rosną ku płd. i płd.-wsch. i stoki płd. mają też wartości wyższe jak stoki północne. W dolinach Odry, Wisły, Sanu i Dniestru maksymalne grubości pokrywy nie przekraczają 30 cm, zaś w dolinach stoków płd., na Puszcie Węgierskiej przekraczają 60 cm i dochodzą nawet do 100 cm. W górach wyżej 800 m uwydatniają się wartości najwyższe (wyżej 200—300 cm).

Die Schneedecke in den Karpathen. Maximale Schneehöhen in cm.

przypisać niskim temperaturom, które konserwują raz spadły śnieg. Opady śnieżne w tym wypadku mogą być nawet bardzo rzadkie.

Wspomniany już wzrost grubości pokrywy śnieżnej w górach do pewnej wysokości n. p. m. (inwersja), wyżej której grubość pokrywy maleje, przy pokrywie śnieżnej podchodzi wyżej ku grzbietom gór, niż jak to notujemy przy sumach opadów. Inwersja przy wzroście grubości pokrywy z wysokością uwydatnia się tylko w grudniu (II i III dek.), styczniu i lutym (I i II dekada). W jesieni i na wiosnę grubość pokrywy śnieżnej zmniejsza się od grzbietów ku pogórzu i dolinom. Poza tym granica inwersji zależy od wysokości grupy górskiej, od przeważających w danym okresie układów barometrycznych i związanym z nimi przebiegiem innych czynników meteorologicznych.

Różnice między inwersją opadów a grubością pokrywy śnieżnej wykazuje następujące porównanie:

Przy opadach:		Przy pokrywie śnieżnej:	
Karpaty Wsch.	700—900 m	Karpaty Wsch.	1.000—1.200 m
Karpaty Zach.	900—1.100 m (700—900)	Karpaty Zach.	1.200—1.400 m

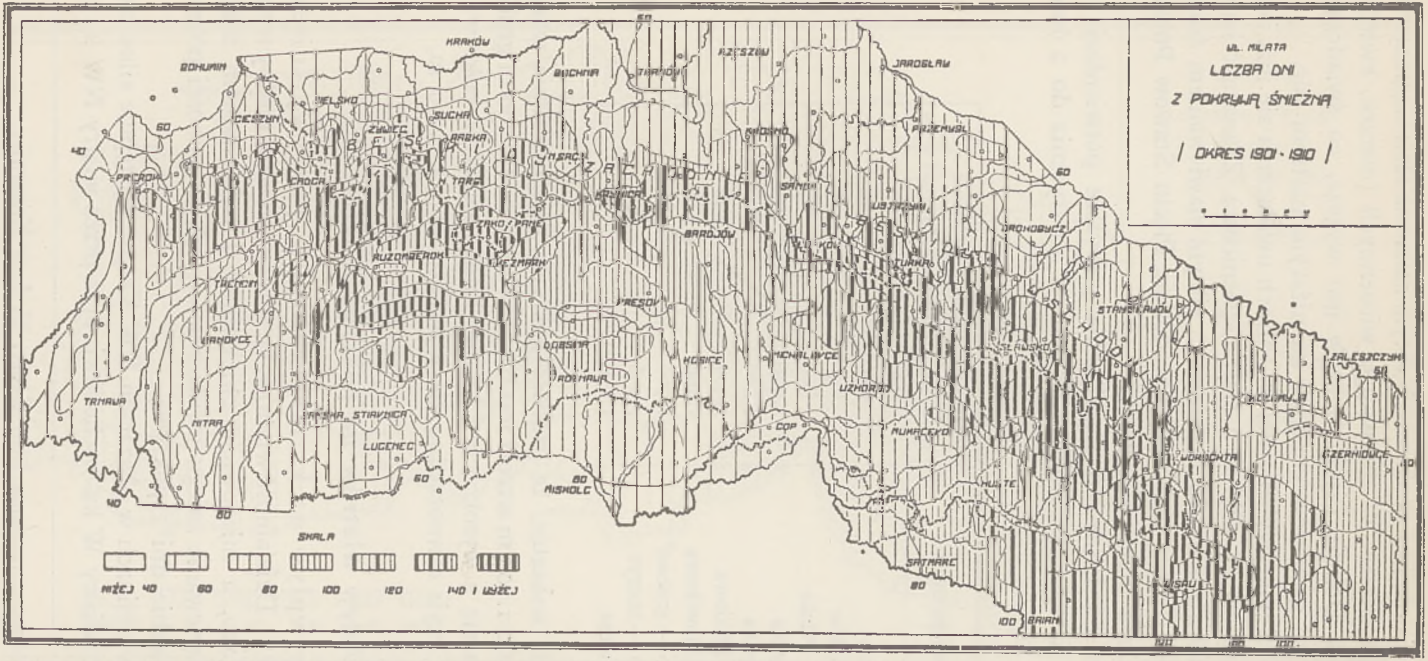
Na obszarze Tatr wysokościowy zasiąg inwersji grubości pokrywy śnieżnej zachodzi, jak to już wyżej zaznaczono, na wysokości 1.400—1.700 m.

Prowadzone w powyższym kierunku badania w latach 1928—1930 w Dolinie Pięciu Stawów Polskich całkowicie potwierdzają omawiane zagadnienie,[1] jak również poniżej zamieszczona tabela grubości pokrywy śnieżnej (zima 1928/1929).

miesiąc	XII			I			II			III			IV		
dekada	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Poronin	10	14	20	21	24	41	36	35	36	56	53	29	34	9	1
Zakopane	14	15	19	25	28	44	41	42	41	54	52	16	21	4	1
Pająkówka	14	24	27	18	21	45	44	38	29	53	45	7	29	4	3
Morskie Oko	50	60	72	72	73	96	85	79	73	101	153	125	225	188	111
Hala Gąsienicowa	39	55	59	65	68	87	86	84	87	109	116	103	151	121	94
Dol. 5 Staw. Pol.	—	—	—	61	65	82	75	81	92	121	167	132	193	172	121

Załączona tabela zawierająca dane z zimy 1928/1929 wskazuje, że grubości pokrywy w Dolinie Pięciu Stawów Polskich w styczniu i lutym są na ogół

[1] Ekspedycja Klimatologiczna Inst. Geogr. U. J. w Krakowie prowadziła badania meteorologiczno-klimatyczne w Dolinie Pięciu Stawów Polskich w Tatrach w okresach zimowych 1928/1929 i 1929/1930.

Pokrywa śnieżna w Karpatach. Liczba dni z pokrywą śnieżną (X—IV). Z mapki widać, że na obu stokach Karpat liczby dni z pokrywą są na ogół równomiernie rozmieszczone. W dolinie Morawy wartości są najniższe (do 40 dni), a w dolinie Wisły nie przekraczają 60 dni. W obszarach wyżej 800 m liczby dni z pokrywą są bardzo wysokie i przekraczają we wszystkich grupach Karpat 140 dni. Na obu stokach Karpat wartości wzrastają ku wschodowi.

Die Schneedecke in den Karpathen. Zahl der Tage mit Schneebedeckung.

podobne do grubości pokrywy notowanych w tym czasie na Hali Gąsienicowej, a nawet nieznacznie niższe. W miesiącach wiosennych (marzec, kwiecień) grubość pokrywy w Dolinie Pięciu Stawów jest wyższa, co świadczy, iż zmniejsza się ona od grzbietów górskich ku niższym partiom gór.

Inwersja grubości pokrywy śnieżnej w Tatrach uwidacznia się już, jak to wskazuje tabela, między M. Okiem a Halą Gąsienicową. Zaznaczyć jednak trzeba, że w M. Oku mamy do czynienia z silnym nawiewaniem śniegu, na Hali Gąsienicowej zaś, a częściowo i w dolinie Pięciu Stawów Polskich ze zwiewaniem śniegu przez wiatry.

W Beskidach Zachodnich zagadnienie powyższe potwierdzają badania prowadzone w tym kierunku w dniach od 30 stycznia do 2 lutego 1937 roku.[1]

Miejscowość	Wysokość m n. p. m.	Grubość pokrywy śnieżnej w cm
Jeleśnia	440	22
Korbielów	650	35
Stoki Pilska	800	67
Buczynka	1.000	97
Buczynka	1.200	120
Hala Miziowa	1.300	138
Hala Słowikowa	1.400	116
Pilsko — grzbiet	1.500	81
Pilsko — szczyt	1.556	65
Szczawina	1.350	121

Załączona tabela wskazuje, że grubość pokrywy śnieżnej silnie wzrasta do 1.200 m, wyżej do 1.300 m wzrost jest bardzo słaby, a od 1.300 m grubość pokrywy zmniejsza się z wysokością i grzbiet Pilska wykazuje pokrywę na 65—81 cm grubą, czyli równorzędną dla wysokości 800 a 1.000 m.

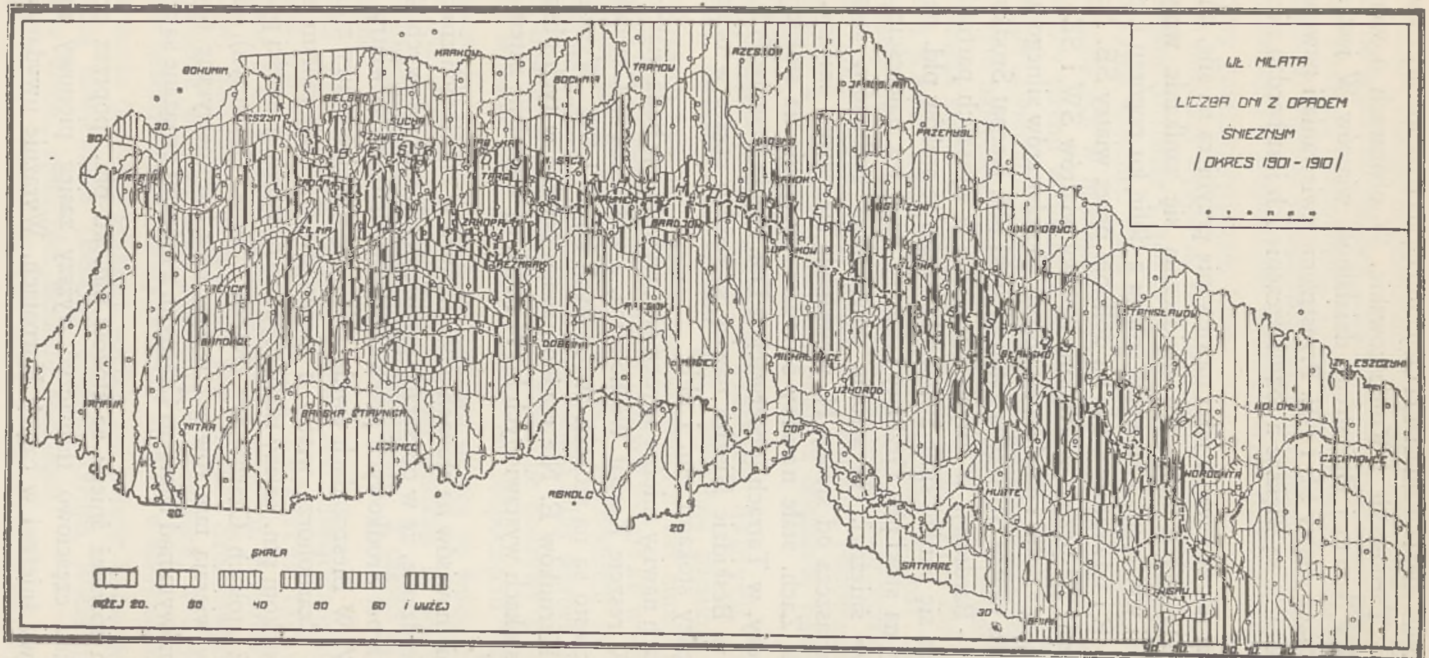
Wpływ wiatrów na pokrywę śnieżną.

Najsilniejszy wpływ na kształtowanie się pokrywy śnieżnej wywierają wiatry. Działalność wiatrów, łącznie z wpływem rzeźby terenu, zaznacza się dwojako, a mianowicie zwiewaniem i nawiewaniem śniegu.

Zwiewanie i nawiewanie śniegu uwidacznia się tak w grubości pokrywy śnieżnej jak i w liczbie dni z pokrywą.

Na pogórzu i w dolinach w obszarach NW Karpat występuje silne zwiewanie śniegu przez wiatry W ku wschodowi, oraz przez wiatry NW ku sto-

[1] Badania prowadzone z ramienia Inst. Geogr. U. J. w Krakowie.

Pokrywa śnieżna w Karpatach. Liczba dni z opadem śnieżnym (X—IV). Mapka wskazuje, że w dolinie Morawy, dolnego Wagu i Hornadu występują najniższe liczby dni z opadem śnieżnym, przy czym obszary SW Karpat Zach. mają wartości niższe jak stoki płn. Stosunkowo wysokie wartości uwydatniają się na obu stokach Karpat Środkowych (Beskid Niski — do 50 dni). Ku wschodowi, zwłaszcza na stokach płn., wartości są prawie jednakowe do 24⁰ długości geogr., potem maleją (do 30 dni).

Die Schneedecke in den Karpathen. Zahl der Tage mit Schneefall.

kom gór. Stosunkowo niskie wzniesienia uwydatniają się jako obszary nawiania śniegu — wzgórza Tarnowskie i Kolbuszowskie. W obszarach o wiatrach zmiennych, między Sanem i Dniestrem, działalność wiatrów W jest silnie zmodyfikowana przez wiatry SE i NE. Przestrzenie zwiewania i nawiewania w powyższym obszarze są większe a rozmieszczenie ich jest bardzo nieregularne.

Ku wschodowi tak zwiewanie jak i nawiewanie przybiera na sile, chociaż w niektórych zasłoniętych miejscach uwidacznia się zanikanie wpływów wiatrów W. Silniej występuje zwiewanie śniegu z dolin ku pogórzu i górom przez wiatry NE, E i odwrotnie z gór ku dolinom przez wiatry SE. Na stokach płd. zaznaczają się przede wszystkim wpływy wiatrów SW i SE, które silnie zwiewają śnieg z dolin i pogórza ku górom. Do obszarów silnego nawiewania śniegu przez wiatry SE trzeba zaliczyć stoki płd. Karpat Środkowych (Beskidy Niskie — Bardiów). W całych Karpatach w wyższych partiach gór wyraźnie zaznacza się bardzo silne zwiewanie śniegu ze stoków płd. poprzez grzbiety i szczyty na stoki płn. Grzbiety i szczyty mają też najczęściej małą grubość pokrywy śnieżnej. Na stronie odwietrznej grzbietów, szczytów i przełęczy, a zwłaszcza od strony N, wytwarzają się nawisy śnieżne.

W Karpatach Zach. stałe nawisy śnieżne występują na stokach płn. Pilska, Babiej Góry, w Tatrach (obserwacje z Dol. Pięciu Stawów Polskich). Ku wschodowi w Beskidzie Niskim nawisy są bardzo częste w obszarach granicznych między stokami płn. i płd.

W Bieszczadach nawisy śnieżne są rozmaite, wywołują je bądź wiatry NW, bądź też SW. W reszcie Karpat Wschodnich, a zwłaszcza w Czarnohorze, nawisy bardzo często są na stokach zwróconych ku W i SW. Wywołują je zatem wiatry z kierunków E. Nie rzadko nawisy śnieżne w tych obszarach znajdują się na stokach wystawionych ku N i NE, są wywołane zatem przez wiatry W i SW.

Występowanie nawisów na stokach odwietrznych w miesiącach zimowych pozwala na stwierdzenie, że w obszarach grzbietowych i szczytowych Karpat Zachodnich i Karpat Środkowych przeważającymi wiatrami są wiatry z kierunków W i SW. W Bieszczadach uwidaczniają się również wiatry z kierunków NW, a w Czarnohorze wiatry z kierunków E. Zwiewaniem śniegu z grzbietów ku stokom płn. należy tłumaczyć nieco wyższe grubości pokrywy śnieżnej na NE stokach Czarnohory (Burkut, Żabie, Czywczyn), chociaż na uśnieżenie wywierają tam również wpływ niże barometryczne tworzące się w okresie zimowym nad Morzem Czarnym, z którymi związane są obfitsze opady.

Zwiewaniem również śniegu ze stoków płd. ku płn., poprzez grzbiety i szczyty, można częściowo tłumaczyć wyższy zasięg pionowy inwersji grubości pokrywy śnieżnej w całych Karpatach. Wyraźnie uwydatniają się

jako obszary silnego nawiania śniegu wszystkie przełęcze karpackie osłonięte mniej lub więcej od północy. Zaliczamy tu następujące przełęcze: Zwardońską łącznie z kotliną Istebniańską, Tylicką, Łupkowską, Użocką, Wyszkowską itp. Działalność wiatrów w znacznej mierze przyczynia się do tego, że stoki płn. w porównaniu ze stokami płd. wykazują tylko niewiele niższe średnie grubości pokrywy śnieżnej (styczeń, luty).

Nie mniejszy wpływ na rozmieszczenie pokrywy śnieżnej wywierają wiatry lokalne dolinne i górskie, które w dolinach wprowadzają duże zmiany w pokrywie śnieżnej. Najwyraźniej uwydatnia się wpływ wiatrów górskich przeważających w miesiącach zimowych nad wiatrami dolinnymi. Zależnie od rzeźby terenu w dolinach znajdują się mniejsze lub większe obszary nawiewania i zwiewania śniegu. Wiatry górskie zwiewają śnieg z gór ku dolinom, przy czym najczęściej u wylotów dolin znajdują się obszary nawiania śniegu. Uwidacznia się to w całych Karpatach, najwyraźniej zaś występuje na obu stokach Karpat Wschodnich i na stokach płd. Karpat Zach.

Wiatry górskie wykorzystują również doliny poprzeczne, powodują nieraz bardzo silne przesunięcia obszarów nawiania. Natomiast wiatry dolinne najczęściej z powrotem zanoszą śnieg z obszarów nawiania w dolinach ku górom.

Wspomnieć jeszcze należy o wiatrach halnych, które w pokrywie śnieżnej, zwłaszcza na stokach płn., wywołują najsilniejsze modyfikacje, a w okresach swej największej częstotliwości nawet zupełny zanik pokrywy. Mimo iż siła i częstotliwość wiatrów halnych maleje ku wschodowi, to jednak ich efekty tak w Karpatach Zach. jak i Wschodnich są bardzo zbliżone. W jednym i drugim obszarze nieraz bardzo silny wzrost temperatury sprowadza odwilż, a w związku z tym zanikanie pokrywy śnieżnej.

Na stokach płd. w kilka godzin po rozpoczęciu się wiatru halnego wiejącego ku północy pada początkowo deszcz ze śniegiem, a potem sam śnieg. Na stokach płn. opad w postaci deszczu ze śniegiem czy też samego śniegu zazwyczaj wyraźnie opaźnia się, a często są to tylko opady przelotne.

Poza wyżej przytoczonymi czynnikami klimatycznymi uwydatnia się również wpływ szaty roślinnej, a zwłaszcza lasów.

Dane z kilku stacji (Kolbuszowa na pogórzu, Jaworów w Czarnohorze, Bardiów, Szobrancz na stokach płd. Karpat Środkowych) pozwalają na stwierdzenie wpływu lasu, zwłaszcza w obszarach, w których zajmuje on większe przestrzenie. Obszary bezleśne albo też o słabym zalesieniu sprzyjają wywiewaniu (grzbiety górskie), wielkie zaś połacie lasów gromadzą śnieg — sprzyjają nawiewaniu (Beskidy Śląskie, Grupa Wielkiej Raczy, Gorce, Karpaty Wsch., stoki płd. Beskidu Niskiego).

Rozmieszczenie liczby dni z opadem śnieżnym wskazuje, iż

na płn. stokach w Bieszczadach i Gorganach jest ich więcej, natomiast w Karpatach Środkowych (Beskid Niski) są one równomiernie rozmieszczone.

Podobnie jak przy grubości i trwałości pokrywy śnieżnej, rozmieszczenie liczby dni z opadem śnieżnym należy przypisać wiatrom, niższym temperaturom miesięcy jesiennych i wiosennych na stokach płn. i bezwzględnym wysokościom.

Charakterystyka zimy w Karpatach.

Liczbę dni z opadem śnieżnym należy uważać jako łącznik między opadami a pokrywą śnieżną. Stwierdzić trzeba poza tym, że liczba dni z pokrywą śnieżną jest niezależna od liczby dni z opadem śnieżnym. Natomiast stosunek liczby dni z pokrywą śnieżną do liczby dni z opadem śnieżnym daje pewien wgląd w charakter zimy.

W okresach pogody mroźnej, kontynentalnej pokrywa śnieżna poprzednio utworzona dobrze i długo utrzymuje się, chociaż liczba dni z opadem śnieżnym jest niewielka. Odwrotnie jest przy częstych przejściach niżów barometrycznych, które wywołują obfite lecz zmienne opady, deszcz, deszcz ze śniegiem, śnieg. Pokrywa śnieżna w tych wypadkach ulega zmianom, a bardzo często zanika pod wpływem ociepleń idących z SW i W, mimo iż liczba dni z opadem śnieżnym jest stosunkowo bardzo znaczna.

Im bardziej liczba dni z pokrywą śnieżną zbliża się do liczby dni z opadem śnieżnym, względnie im mniejszy iloraz tym łagodniejszy jest przebieg zimy, chociaż nie traci ona swego właściwego charakteru (stosunkowo obfite opady śnieżne, przy słabych mrozach, przymrozkach).

Świadczy o tym tabela podająca stosunek liczby dni z pokrywą śnieżną do liczby dni z opadem śnieżnym.

Stoki północne:

Nowy Jiczyn	2,2	Grybów	2,6	Maniowa	3,0
Cieszyn	2,3	Łupków	2,8	Nadziejów	3,0
Istebna	2,9	Sanok	2,5	Stanisławów	3,4
Łysa Góra	3,7	Tarnów	2,2	Mariampol	3,5
Wisła	2,4	Podmonasterek	2,4	Delatyn	3,6
Rycerka Górna	2,0	Josefsberg	2,3	Kołomyja	3,9
Wadowice	2,1	Hnyła	2,1	Jaworów	4,5
Babia Góra	2,8	Turka	2,4	Hryniawa	3,2
Kraków	2,2	Wyżłów	2,4	Popielniki	4,1
Nowy Targ	2,8	Sławsko	2,8	Żabie	4,1
Brzanówka	2,6	Bolechów	3,0	Kirlibaba	3,0
Wysowa	2,1	Wełdzirz	3,0	Izwor	4,0

Stoki południowe:

Malaczka	2,1	Vag Bestercze	2,3	Mezölaborcz	2,4
Szenicz	2,1	Aranyosmarot	2,3	Karcsa	2,4
Przerów	2,4	Liptoteplicka	2,3	Kiralyhelmecz	3,3
Lipotvar	2,1	Mohi	2,0	Fajna	2,6
Zazriva	2,4	Morowno	2,0	Apsinecz	2,3
Neczpal	2,3	Nagyappony	2,6	Turbat	2,3
Breznobanya	2,4	Dobsina	2,6	Jasina	2,4
Zniovaralja	3,0	Nyustya	2,7	Felsösziinever	2,4
Libetbanya	3,3	Polena	2,8	Tiszabogdany	2,3
Osgyan	3,3	Beskid	3,2	Akna Szlatina	2,6
Rużomberok	3,3	Csetnek	3,0	Nemetmokra	2,2
Erdödka	2,3	Mukačevo	2,5	Rahovo	2,6

Z załączonej tabeli wynika, że w Karpatach Zach., tak na stokach N jak i S, w dolinach i na pogórzu wartości wahają się w granicach od 2 do 2,3. W Karpatach Centralnych (dorzecze górnego Wagu) są nieco wyższe jak w obszarach NW Karpat. Z wysokością — do ±800 m — iloraz wzrasta i wahają się w granicach od 2,3 do 3, po czym wyraźnie maleje. Ku wschodowi na stokach północnych wzrasta, jedynie w Beskidzie Niskim wartości są zniżone, podobne do notowanych w dolinach i na pogórzu Karpat Zach. (2—2,3). W Karpatach Wsch. (od Sanu na wschód) wartości ilorazu wahają się w granicach od 3 do 4,5, przy czym na stokach E Czarnohory są wyższe jak na stokach NE, N Bieszczad, Gorgan. Z wysokością do 800 m — iloraz również wzrasta, po czym maleje, a w Bieszczadach osiąga nawet wartości notowane w Karpatach Zach. (2,3 do 3). Na stokach S Karpat Środkowych (Beskid Niski), na Puszcie Węgierskiej i na S stokach Karpat Wsch. iloraz waha się w granicach od 2,3 do 3, przy czym w kotlinach jest nieco większy, niż w wyższych partiach gór. To samo uwidacznia się i w innych kotlinach karpackich.

Przyjmując ilorazy 1 do 1,5 jako wartości cechujące zimy bardzo łagodne, dochodzimy do wniosku, że w Karpatach Zach. (obszary SW, NW) zima ma na ogół przebieg łagodny. Cechują ją obfite opady śnieżne, nierzadko zmienne, lekkie mrozy, przymrozki i dosyć częste odwilże, zwłaszcza na stokach N. Zaznaczyć trzeba poza tym, że obszary NW Karpat mają wyraźnie łagodniejszy przebieg zimy jak obszary SW, a zwłaszcza Karpaty Centralne (obszary w dorzeczu górnego Wagu). Ku wschodowi, za wyjątkiem Beskidu Niskiego, zima ma przebieg surowszy, a w Karpatach Wschodnich (obszary NE) charakter zimy jest już wyraźnie surowy (iloraz 3 do 4,5). Cechują ją niskie temperatury, rzadkie opady śnieżne, długotrwałe i stałe utrzymywanie się pokrywy śnieżnej. Wyjątek stanowią

do pewnego stopnia Bieszczady, w których przebieg zimy jest zbliżony do przebiegu w Karpatach Zach.

Na S stokach Karpat Wsch. (obszary SE) zima ma przebieg łagodniejszy niż w obszarach NE. Poza tym w kotlinach karpackich przebieg zimy jest surowszy niż w obszarach grzbietowych, które mają wyraźnie łagodniejsze zimy.

Wnioski końcowe.

Zbierając powyższe rozważania, można w następujący sposób scharakteryzować pokrywę śnieżną w wydzielonych obszarach Karpat.

Obszar SW (dorzecza Morawy, Wagu, Hronu, Ipoly do Hornadu) cechuje: silne opaźnianie się początku pokrywy śnieżnej, a wcześniejszy jej koniec, zwłaszcza w dolinach i na pogórzu (dolina Morawy, Wagu, Dunaju). Wysokości średnie pokrywy w porównaniu z obszarami NW w jesieni i na wiosnę, w dolinach i na pogórzu są niższe o 5—10 cm, w górach o 10—30 cm. W styczniu i lutym są natomiast wyższe o 20—30 cm. Maksymalne wysokości pokrywy są wybitnie wyższe (o 30—60 cm), ku wsch. nieznacznie wzrastają. Najczęściej w dolinach i na pogórzu maksymalne wysokości pokrywy wypadają na II dekadę stycznia, w górach na III dekadę lutego (wcześniej jak w obszarach NW). Liczba dni z pokrywą śnieżną w dolinie Morawy jest niższa o 10—20 dni, ku wschodowi tak w górach jak i na pogórzu wzrasta o 5 do 10 dni. Liczba dni z opadem śnieżnym jest niższa niż na stokach płn. (o 10—15 dni), ku wschodowi nieznacznie wzrasta.

Obszar NW (dorzecza Odry, Wisły z dopływami do Sanu) charakteryzuje: wcześniejszy o kilka dni (jak w obszarach SW) początek pokrywy śnieżnej oraz opaźnianie się końca pokrywy. Wysokości średnie pokrywy są w jesieni i na wiosnę wyższe jak na SW o 5—10 cm (doliny, pogórze), a w górach o 20—30 cm. W dolinach i na pogórzu grubość pokrywy wzrasta ku wschodowi. W styczniu i lutym wysokości pokrywy są niższe o 20—30 cm, przy czym w dolinach i na pogórzu pokrywa wykazuje silne wahania. Maksymalne wysokości pokrywy są niższe jak na SW o 30—60 cm, rosną ku płd. i płd.-wsch. Najczęściej maksyma w dolinach i na pogórzu wypadają na III dekadę stycznia i I lutego, w górach na II i III dekadę marca. Liczba dni z pokrywą śnieżną jest wyższa niż w obszarach SW o 10—20 dni, ku wschodowi również wzrasta. Liczby dni z opadem śnieżnym są wyższe o 10—15 dni, lecz ku wschodowi raczej maleją.

Obszar NE (dorzecza Dniestru z dopływami od Sanu na E, Prut, Seret) cechuje: początek pokrywy śnieżnej wcześniejszy o kilka dni jak w obszarach SW i NW Karpat (5—10 dni). Koniec pokrywy opaźnia się wyraźnie. Wysokości średnie pokrywy są na ogół znacznie niższe niż w obszarach NW, SW, przy czym zaznacza się przesuwanie wyższych wysokości z płd. ku płn. Uwydatnia się to zwłaszcza w Bieszczadach, Gorganach. Natomiast w dolinach i na pogórzu, w porównaniu z obszarami NW, wzrasta grubość pokrywy ku wschodowi. Pokrywa śnieżna w obszarach NE Karpat utrzymuje się długo i w ciągu zimy wykazuje mniejsze wahania. Maksymalne wysokości pokrywy są niższe niż na S stokach, uwydatniają się jednak najsilniej w Bieszczadach (wyż. 200 cm). W dolinach i na pogórzu wypadają na I dekadę lutego, a w górach na II i III dekadę marca. Pokrywa śnieżna utrzymuje się dłużej o 5—10 dni w porównaniu z obszarami NW, a 10—15 dni w porównaniu z obszarami SW. Liczba dni z opadem śnieżnym jest niższa niż na S stokach o 5—10 dni, silniej uwydatnia się w Bieszczadach i Gorganach Zachodnich. Wschodnie stoki Czarnohory wykazują silniejsze różnice: 20—30 dni.

Obszar SE (dorzecza Cisy z dopływami i NE obszar Puszty Węgierskiej) charakteryzuje: początek pokrywy w porównaniu z obszarami SW nieznacznie wcześniejszy, koniec pokrywy nieznacznie opóźniony, a w porównaniu z obszarami NE wcześniejszy o 10—15 dni. Wysokości średnie pokrywy są wyższe niż w obszarach NE, SW, ulegają jednak często silnym wahaniom, zwłaszcza w jesieni i na wiosnę. Maksymalne grubości pokrywy są bardzo wysokie, różnica między obszarami NE waha się od 20 do 100 cm, przy czym przesuwają się one wyraźnie ku północy. Najczęściej maksyma w dolinach i na pogórzu wypadają na III dekadę lutego i I dekadę marca. Pokrywa śnieżna utrzymuje się dłużej jak w Karpatach Zachodnich o 5—10 dni, jednak krócej niż w obszarach NE. Liczba dni z opadem śnieżnym jest wyższa o 10—15 dni w porównaniu z obszarami NE.

Z powyższej charakterystyki uwidaczniają się różnice zachodzące w pokrywie śnieżnej między N i S stokami Karpat oraz między wydzielonymi obszarami.

W miesiącach jesiennych i wiosennych więcej uprzywilejowane są stoki północne mające wyższe średnie grubości pokrywy, opaźnianie się maksymalnych wysokości ku wiośnie oraz wyższe liczby dni z pokrywą śnieżną. Na specjalne wyróżnienie zasługują zwłaszcza obszary NE Karpat Wschodnich,

gdzie pokrywa śnieżna utrzymuje się najdłużej i najlepiej, mimo rzadkich opadów śnieżnych. Odwrotnie jest w styczniu i lutym — pokrywa śnieżna na stokach N, zwłaszcza Karpat Zach. ulega silnym wahaniom nie tylko w dolinach, na pogórzu, ale i w górach.

Stoki S w miesiącach jesiennych i wiosennych mają niższe grubości pokrywy, która poza tym ulega wahaniom i zmianom. W styczniu i lutym grubość pokrywy śnieżnej na stokach S jest nieco wyższa. Pokrywa utrzymuje się dobrze i stale, a maksymalne wysokości, które na stokach płd. wypadają wcześniej, są bardzo wysokie i silnie przewyższają wartości notowane na stokach N. W tym wypadku na specjalne wyróżnienie zasługują przede wszystkim obszary SE Karpat Wschodnich.

DIE SCHNEEDECKE IN DEN KARPATHEN.

In dieser Arbeit wird für die Karpathen zahlenmässig und kartographisch dargestellt:

a) der monatliche Verlauf der Schneehöhe in cm
b) die maximalen Schneehöhen in cm
c) die Zahl der Tage mit Schneedecke
e) die Zahl der Tage mit Schneefall.

Die Beobachtungen begrenzen sich auf jenen Teil der Karpathen, der in Polen, Tschechoslowakei und teilweise in Rumänien liegt. Die nördlichen Grenzen bilden die Flüsse Weichsel und Dniester, die südlichen die Kleine Donau, Ipel, Sajo und Szamos. Die westliche Grenze bildet die Morawa, die östliche der 26° geogr. Länge bis zum Dniester nach N und bis zum 47° 5′ nach S.

Bei der Beschreibung ist das oben genannte Land folgendermassen zergliedert worden:

1) die nördlichen Abhänge:
   a) das Gebiet NW (das Flussgebiet der Oder, Weichsel und des San)
   b) das Gebiet NE (das Flussgebiet des Dniesters, Prutes und Seretes).
2) die südlichen Abhänge:
   a) das Gebiet SW (das Flussgebiet Morawa, Waag bis zum Hornad)
   b) das Gebiet SE (das Flussgebiet der Theiss von Hornad nach E).

Das eigentliche Ziel dieser Arbeit war den Unterschied zwischen der Schneedecke der N und S Abhänge in den genannten Gebieten: NW, NE, SW, SE zu erfassen.

Das statistische Material für die Schneedecke wurde für den Zeitraum 1901—1910 berechnet.

Die erwähnten Beobachtungen zusammenfassend hat man folgenderweise die Schneedecke in den angeführten Gebieten der Karpathen charakterisiert:

Das SW Gebiet charakterisiert starke Verspätung der ersten Schneedecke und frühes Ende, besonders in den Tälern und auf dem Hügelland (das Tal der Morawa, des Waag und der Donau). Mittelmässig bedeckt im Herbst und Frühling im Verhältnis zu dem NW Gebiet, in den Tälern und auf dem Hügelland ist sie um 5—10 cmn iedriger, als in den Bergen (20—30 cm). Im Januar und Februar ist sie dagegen um 20—30 cm höher. Die maximalen Schneehöhen zeichnen sich besonders aus (um 30—60 cm) und wachsen in östlicher Richtung ein wenig. Gewöhnlich fällt die maximale Schneehöhe in den Tälern und auf dem Hügelland in die II Dekade des Januar und in den Bergen in die III Dekade des Februar (zeitiger als in dem NW Gebiet). Die Anzahl der Tage mit Schneedecke ist im Tale der Morawa um 10—20 Tage niedriger, in östlicher Richtung wächst sie in den Bergen und am Hügelland um 5—10 Tage. Die Anzahl der Tage mit Schneefall ist geringer als auf den nördlichen Abhängen (um 10—15 Tage), in östlicher Richtung wächst sie unbedeutend.

Das NW Gebiet charakterisiert die um einige Tage früher, als in dem Gebiet SW eintretende erste Schneedecke und die Verspätung der Schneeschmelze. Die mittleren Schneehöhen sind im Herbst und Frühling in den Tälern um 5—10 cm, und in den Bergen um 20—30 cm höher als im SW Gebiet. In den Tälern und auf dem Hügelland wächst die Schneehöhe nach dem Osten zu. Im Januar und Februar ist die Schneedecke niedriger um 20—30 cm, wobei jedoch in den Tälern oft starke Unterschiede aufzuweisen sind. Die maximalen Schneehöhen sind um 30—60 cm niedriger als im SW, wachsen aber in S, SE Richtung. In den Tälern ist die Schneedecke am dicksten in der III Dekade des Januar und in der I des Februar, in den höheren Bergen in der II und III Dekade des März. 10—20 Tage ist die Erde länger mit Schnee bedeckt als in dem SW Gebiet und noch länger in östlichen Gegenden. Tage mit Schneefällen sind 10—15 mehr, jedoch wird die Zahl immer kleiner je mehr man sich nach Osten bewegt.

Das NE Gebiet kennzeichnet: ein früheres Eintreten der ersten Schneedecke als in den SW und NW Gebieten (um 5—10 Tage), deutliche Verspätung der Schneeschmelze. Die durchschnittliche Schneehöhe ist bedeutend niedriger als in den SW und NW Gebieten, verstärkt sich aber stufenweise von südlicher nach nördlicher Richtung. Besonders deutlich tritt das in den Bieszczaden und Gorganen hervor. In den Tälern und auf dem Hügelland dagegen wird die durchschnittliche Schneehöhe im Vergleich zum NW Gebiete nach Osten hin immer stärker. In den NE Gebieten der Karpathen ist die Schneedecke von langer Dauer und unterliegt nur

kleinen Schwankungen. Die maximalen Schneehöhen sind kleiner als auf den S Abhängen, was in den Bieszczaden deutlich hervortritt (um 200 cm höher). In den Tälern und auf dem Hügelland fallen diese maximalen Höhen in die I Dekade des Februar und in den Bergen in die II und III Dekade des März. Die Schneedecke hält sich 5—10 Tage länger als im NW und 10—15 Tage länger als in dem SW Gebiet. Die Anzahl der Tage mit Schneefall ist um 5—10 Tage geringer als auf den S Abhängen, was wiederum in den Bieszczaden und Gorganen besonders hervortritt. Die östlichen Abhänge der Czarnohora-Berge weisen grössere Unterschiede auf (um 20—30 Tage).

Das SE Gebiet charakterisiert: im Verhältniss zu dem SW Gebiet tritt die erste Schneedecke etwas zeitiger auf, ihr Verschwinden verspätet sich unbedeutend, im Vergleich zu dem NE Gebiet tritt jedoch die Schneeschmelze um 10—15 Tage eher ein. Die durchschnittliche Schneehöhe ist grösser als in den NE und SW Gebieten, unterliegt aber starken Schwankungen besonders im Frühling und Herbst. Die maximalen Schneehöhen treten sehr deutlich hervor. Der Unterschied zwischen NE und SE Gebiet schwankt von 20 bis 100 cm und tritt deutlich in nördlicher Richtung hervor. Die maximalen Höhen treten in der III Dekade des Februar und in der I Dekade des März auf. Die Schneedecke hält sich um 5—10 Tage länger als in den westlichen Karpathen, jedoch kürzer als in dem NE Gebiet. 10—15 Tage fällt öfterer Schnee als in dem NE Gebiet.

Aus der obigen Zusammenstellung tritt deutlich der Unterschied zwischen der Schneedecke der N und S Abhänge der Karpathen hervor. Im Herbst und Frühling haben die nördlichen Abhänge eine grössere durchschnittliche Schneehöhe, Verschiebung der maximalen Höhen zum Frühling hin, und eine grössere Anzahl von Tagen mit Schneedecke. Besonders hervorzuheben ist der NE Teil der östlichen Karpathen, in dem die Schneedecke sich am längsten und besten hält, trotz seltener Schneefälle. Das Gegenteil tritt im Januar und Februar ein, wo besonders in den W Karpathen die Höhe der Schneedecke starken Schwankungen unterliegt.

Die südlichen Abhänge sind in den Herbst und Frühlings-Monaten mit einer dünneren Schneedecke bedeckt, die noch Schwankungen und änderungen unterliegt. Im Januar und Februar ist die Schneedecke auf den S Abhängen etwas höher. Die Schneedecke hält sich gut und ohne Unterbrechungen, ihre maximale Höhe tritt zeitiger und deutlicher als auf den N Abhängen hervor. In dieser Hinsicht sind die SE Gebiete der östlichen Karpathen besonders zu beachten.

POKRYWA ŚNIEŻNA W KARPATACH — STOKI PÓŁNOCNE *(Die Schneedecke in den Karpathen)*

1. Średnia grubość pokrywy śnieżnej w cm — (Die mittleren Schneehöhen in cm). — 2. największa (maksymalna) grubość pokrywy śnieżnej w cm — (Grösste Schneehöhe in cm). — 3. Liczba dni z pokrywą śnieżną — (Zahl der Tage mit Schneebedeckung). — 4. Liczba dni z opadem śnieżnym — (Zahl der Tage mit Schneefall).

Stoki północne *(Nordabhänge)*. H wysokość w m n. p. m.; φ szerokość geograficzna; λ długość geograficzna.

Stacja *Schneepegelstation*	H	φ	λ	Dorzecze *Niederschlagsgebiet*	Grubość pokrywy śnieżnej w miesiącach:								Największa wysokość śniegu w cm *Grösste Schneehöhe in cm*	Liczba dni - *Zahl der Tage*	
					X	XI	XII	I	II	III	IV	V		z pokrywą śniegową *mit Schneebedeckung*	z opadem śniegu *mit Schneefall*
Skripp	494	49°49′	17°55′	Odra	0	1	5	10	10	8	2		39	92	32
Vigstadtl	472	49°47′	17°45′	„	0,5	1	5	6	8	6	2		38	91	33
Bohumin	199	49°55′	18°20′	„	0	0,2	2	3	4	2	0,5		20	60	24
Frysztat	239	49°51′	18°32′	„	0	0,5	3	4	4	2	0,3		21	67	30
M. Ostrawa	219	49°50′	18°17′	„	0	0,2	2	3	4	1	0,1		22	61	22
Cieszyn	308	49°45′	18°38′	„	0	1	3	15	7	2	0		33	74	32
Nowy Jiczyn	297	49°36′	18°00′	„	0	0,5	3	4	5	2	0		25	68	32
Hotzendorf	342	49°32′	18°10′	„	0,2	1	3	6	9	6	3		38	112	—
Trojanowice	505	49°31′	18°14′	„	0	0,3	4	6	9	5	1		35	85	36
Ostrawica	427	49°33′	18°23′	„	0	2	9	12	12	9	1		48	98	46
Tyra	470	49°37′	18°39′	„	0	1	6	13	21	11	2		58	72	42
Jabłonków	381	49°34′	18°46′	„	0	1	5	10	11	2	0,5		41	89	31
Istebna	660	49°34′	18°54′	„	0,5	5	10	27	39	36	7	0	101	106	38
Salajka	722	49°29′	18°25′	„	0	4	28	43	75	69	19	0	129	136	51
Podolanky	686	49°29′	18°21′	Odra	0	4	14	32	57	41	14	0	106	143	—
Łysa Góra	1.325	49°33′	18°27′	„	6	17	70	107	154	191	122	19	283	184	50
Skoczów	295	49°48′	18°47′	Wisła	0	2	4	4	5	4	0,5		18	59	28
Wisła	433	49°39′	18°52′	„	0	2	6	15	21	12	2	0	61	97	42
Zwardoń	700	49°31′	18°58′	„	0	4	9	27	48	40	8	0	104	113	—
Chrzanów	297	50°80′	19°25′	Wisła	0	1	3	6	7	2	0		25	69	—

Stoki północne *(Nordabhänge)*

Stacja *Schneepegelstation*	H	φ	λ	Dorzecze *Niederschlags-gebiet*	Grubość pokrywy śnieżnej w miesiącach: X	XI	XII	I	II	III	IV	V	Największa wysokość śniegu w cm *Grösste Schneehöhe in cm*	Liczba dni - *Zahl der Tage*: z pokrywą śniegową *mit Schneebedeckung*	z opadem śniegu *mit Schneefall*
Kraków	266	50°4′	19°58′	Wisła	0	0,5	2	3	2	0,5	0		18	53	25
Osiek	262	49°57′	19°15′	„	0	0,5	1	4	4	0,5	0		24	56	—
Wadowice	268	49°53′	19°30′	„	0	0,5	1	2	6	2	0		23	54	—
Bielsko	344	49°49′	19°31′	„	0	2	3	8	5	3	1		29	58	35
Magórka	913	49°47′	19°8′	„	1	20	30	34	43	18	5	0	78	132	—
Sucha	335	49°45′	19°36′	„	0	2	3	7	10	6	1	0	21	88	—
Żywiec	354	49°41′	19°12′	„	0	1	3	6	7	3	0		43	72	31
Rycerka G.	570	49°28′	19°3′	„	0	3	9	26	49	37	10	0	112	126	68
Korbielów	674	49°35′	19°20′	„	0	3	6	14	20	12	2	0	57	106	—
Zawoja	530	49°40′	19°33′	„	0	2	6	19	28	23	4	0	69	91	51
Osielec	420	49°41′	19°46′	„	0	2	3	0	9	5	0		42	93	38
Sidzina	572	49°36′	19°43′	„	0	2	5	11	14	9	3		56	91	—
Babia Góra	1.616	49°35′	19°33′	„	0,5	16	22	49	130	150	61	5	261	199	63
Raba Wyżna	530	49°34′	19°32′	„	0	2	5	8	12	7	2		41	95	—
Nowy Targ	593	49°19′	20°2′	„	0	2	8	18	25	14	2	0	68	110	41
Czarny Dunajec	675	49°26′	19°51′	„	0	2	8	16	27	18	4	0	64	118	46
Poronin	778	49°20′	20°00′	„	1	4	9	18	30	23	7	0	62	132	45
Kościelisko	936	49°20′	19°54′	„	0	4	14	34	50	29	19	0	121	151	—
Brzanówka	915	49°18′	20°5′	„	1	4	17	26	42	35	16	0	116	154	56
Sromowce W.	645	49°24′	20°24′	„	0	1	4	8	13	7	1		45	92	—
Szczawnica	484	49°25′	20°30′	„	0	2	7	14	22	14	3		66	91	42
Piwniczna	369	49°26′	20°43′	„	0	1	7	14	15	7	0		57	81	32
Łabowa	473	49°20′	20°48′	Wisła	0	2	6	13	20	11	1		61	99	—

Stoki północne *(Nordabhänge)*

Stacja *Schneepegelstation*	H	φ	λ	Dorzecze *Niederschlagsgebiet*	Grubość pokrywy śnieżnej w miesiącach: X	XI	XII	I	II	III	IV	V	Największa wysokość śniegu w cm *Grösste Schneehöhe in cm*	Liczba dni - *Zahl der Tage*: z pokrywą śniegową *mit Schneebedeckung*	z opadem śniegu *mit Schneefall*
Ochotnica	486	49°32′	20°20′	Wisła	0	1	5	12	19	11	1		64	96	—
Limanowa	405	49°42′	20°25′	„	0	0,5	4	10	11	6	0		58	82	—
Kasina Wielka	480	49°43′	20°9′	„	0	1	4	12	28	13	2		61	95	—
Trzemeśna	348	49°49′	20°1′	„	0	1	4	8	11	6	0,5		35	77	—
Grybów	349	49°38′	20°57′	„	0	1	5	7	10	4	0		45	77	28
Ciężkowice	244	49°47′	20°59′	„	0	1	4	5	9	6	0		34	71	34
Uszew	250	49°55′	20°36′	„	0	0,4	3	4	5	1	0,1		25	55	29
Niepołomice	205	50°2′	20°12′	„	0	0,2	2	3	3	0,3	0		19	52	—
Tarnów	210	50°1′	21°0′	„	0	0,4	3	5	5	1	0		25	58	25
Żabno	195	50°8′	20°53′	„	0	0,2	2	4	5	0,2	0		23	54	—
Kolbuszowa	210	50°15′	21°47′	„	0	0,4	6	8	12	5	0		51	67	27
Róża	263	50°71′	21°20′	„	0	0,5	3	4	4	1	1		26	61	—
Sędziszów	227	50°4′	21°42′	„	0	1	4	8	7	2	2		39	83	—
Rzeszów	214	50°3′	22°0′	„	0	0,4	4	5	6	2	0		25	63	25
Brzyska	250	49°49′	21°24′	„	0	1	3	4	7	2	0		29	58	—
Pilzno	234	49°59′	21°18′	„	0	0,5	3	5	5	1	0		27	57	30
Ryglice	249	49°53′	21°8′	„	0	1	5	6	10	3	0		35	56	—
Cieklin	300	49°39′	21°23′	„	0	0,5	3	4	8	3	0		27	72	41
Krosno	278	49°41′	21°46′	„	0	1	5	11	12	5	0		48	83	—
Iwonicz	405	49°36′	21°48′	„	0	0,2	4	6	8	2	0		42	62	—
Rymanów	352	49°35′	21°52′	„	0	0,4	4	5	7	2	0		45	62	—
Bartne	500	49°34′	21°20′	„	0	2	11	28	41	24	2		89	109	—
Tylawa	388	49°28′	21°42′	Wisła	0	2	11	21	32	16	2		67	102	—

Stoki północne *(Nordabhänge)*

Stacja *Schneepegelstation*	H	φ	λ	Dorzecze *Niederschlagsgebiet*	Grubość pokrywy śnieżnej w miesiącach:								Największa wysokość śniegu w cm *Grösste Schneehöhe in cm*	Liczba dni - *Zahl der Tage*	
					X	XI	XII	I	II	III	IV	V		z pokrywą śniegową *mit Schneebedeckung*	z opadem śniegu *mit Schneefall*
Tylicz	575	49°24′	21°2′	Wisła	0	3	16	33	45	25	3	0	89	125	—
Wysowa	565	49°27′	21°11′	"	0	2	12	29	40	20	3		71	102	50
Radocyna	550	49°27′	21°22′	"	0	1	11	20	32	21	2		77	112	—
Baligród	445	49°20′	22°18′	"	0	1	7	12	17	8	1		51	112	—
Łupków	584	49°14′	22°3′	"	0	2	15	34	40	27	3		135	120	—
Tarnawa Niż.	660	49°8′	22°49′	"	0	2	7	20	38	19	4		84	118	—
Wołkowyja	414	49°20′	22°25′	"	0	1	6	12	17	10	1		41	99	—
Sianki	797	49°2′	22°53′	"	0	2	23	42	65	34	5		151	139	—
Komańcza	500	49°20′	22°5′	"	0	1	6	7	20	12	1		61	86	—
Dźwiniacz Górny	658	49°9′	22°48′	"	0	1	7	15	19	8	0		71	99	—
Lutowiska	620	49°15′	22°42′	"	0	2	10	21	36	19	3		88	118	54
Michowa	350	49°33′	22°43′	"	0	0,2	7	15	21	10	1		65	89	—
Bukowsko	430	49°29′	22°4′	"	0	0,4	6	7	6	3	0		73	94	—
Sanok	319	49°33′	22°19′	"	0	1	6	11	13	6	0		44	71	31
Jaćmierz	300	49°37′	22°1′	"	0	1	4	8	12	6	0		36	76	37
Brzozów	304	49°42′	22°1′	"	0	1	3	13	20	11	0		48	98	—
Bircza	272	49°41′	22°28′	"	0	0,3	3	10	15	3	0		37	79	—
Bachórz	250	49°50′	22°16′	"	0	0,3	4	5	7	2	0		38	70	—
Medyka	208	49°48′	22°56′	"	0	1	4	5	4	1	0		16	64	26
Kańczuga	219	49°59′	22°25′	"	0	0,4	4	4	5	1	0		25	66	28
Jarosław	204	50°1′	22°41′	"	0	0,3	3	4	3	1	0		21	64	—
Żołynia	225	50°10′	22°18′	Wisła	0	1	4	6	7	2	0		24	74	—
Starzawa	413	49°31′	22°46′	Dniestr	0	1	5	8	13	3	0		45	86	—

Stoki północne *(Nordabhänge)*

Stacja *Schneepegelstation*	H	φ	λ	Dorzecze *Niederschlagsgebiet*	Grubość pokrywy śnieżnej w miesiącach: X	XI	XII	I	II	III	IV	V	Największa wysokość śniegu w cm *Grösste Schneehöhe in cm*	Liczba dni - *Zahl der Tage*: z pokrywą śniegową *mit Schneebedeckung*	z opadem śniegu *mit Schneefall*
Łomna	504	49°15′	22°51′	Dniestr	0	1	7	15	23	11	1		61	105	40
Wołcze	569	49°13′	22°54′	„	0	1	7	17	29	17	0		62	89	42
Hnyła	769	48°57′	22°55′	„	0	7	18	48	72	31	8		136	137	59
Huśne Wyżne	715	48°53′	23°2′	„	0	2	8	22	28	18	4		64	119	43
Wyżłów	820	48°47′	23°15′	„	0	3	15	34	55	34	7	0	98	139	55
Smorze Górne	700	48°54′	23°11′	„	0	4	12	27	38	33	8		91	131	—
Annaberg	772	48°53′	23°16′	„	0	4	13	35	51	31	10		106	129	—
Jelonkowate	720	48°46′	23°26′	„	0	0,4	6	17	29	30	3		61	121	—
Sławsko	590	48°51′	23°26′	„	0	3	9	24	32	44	24	5	86	109	40
Oporzec	680	48°47′	23°20′	„	0	4	16	32	44	24	5		106	127	54
Ludwikówka	700	48°47′	23°46′	„	0	3	9	22	28	18	3		78	125	—
Wełdzirz	500	48°54′	23°56′	„	0	2	6	10	15	9	1		61	99	34
Nadziejów	370	49°0′	24°6′	„	0	0,3	9	10	11	6	0,5		39	90	33
Cerkowna	450	49°0′	23°48′	„	0	1	7	14	20	9	2		62	98	—
Korostów	460	49°1′	23°26′	„	0	2	13	20	20	8	1		67	99	45
Mallmanstal	622	49°7′	23°17′	„	0	4	9	30	31	19	4		74	112	—
Bolechów	375	49°5′	23°5′	„	0	1	6	10	8	4	0		31	90	32
Synowódzko W.	388	49°7′	23°35′	„	0	1	3	9	10	2	0		41	79	—
Zubrzyca	650	49°7′	23°13′	„	0	0,4	11	16	17	12	3		72	117	—
Turka	579	49°9′	23°3′	„	0	1	8	16	30	13	1		78	99	33
Hurnie	335	49°11′	23°45′	„	0	1	6	9	10	4	0		35	83	—
Podmonasterek	377	49°22′	23°16′	„	0	1	6	10	12	3	0		35	89	37
Zawadów	300	49°15′	23°46′	Dniestr	0	0,1	1	4	4	2	0		28	59	—

Stoki północne *(Nordabhänge)*

Stacja *Schneepegelstation*	X	φ	λ	Dorzecze *Niederschlagsgebiet*	Grubość pokrywy śnieżnej w miesiącach: X	XI	XII	I	II	III	IV	V	Największa wysokość śniegu w cm *Grösste Schneehöhe in cm*	Liczba dni - *Zahl der Tage* z pokrywą śniegową *mit Schneebedeckung*	z opadem śniegu *mit Schneefall*
Drohobycz	309	49°21′	23°30′	Dniestr	0	1	6	15	7	4	0		32	—	—
Horodyszcze	302	49°28′	23°20′	„	0	1	5	7	8	4	0		26	72	26
Kołodruby	265	49°30′	23°48′	„	0	1	6	8	7	3	0		35	61	—
Siekierzyńce	280	49°32′	23°24′	„	0	1	5	7	7	3	0		25	62	30
Orchowice	305	49°43′	23°25′	„	0	1	5	7	8	5	0		26	81	—
Komarno	267	49°38′	23°42′	„	0	1	5	11	9	3	0		33	82	30
Mikołajów	287	49°31′	23°59′	„	0	0	9	9	10	2	0		31	59	—
Nowe Sioło	283	49°16′	24°6′	„	0	2	8	8	11	3	0		42	74	—
Wojniłów	292	49°8′	24°30′	„	0	0,4	4	5	6	2	0		26	79	25
Maryampol	238	49°2′	24°52′	„	0	2	6	7	7	6	0		33	76	—
Stanisławów	256	48°56′	24°43′	„	0	1	6	9	8	3	0		27	78	24
Niebyłów	479	48°49′	24°13′	„	0	1	4	7	5	1	0		37	87	—
Wołosów	338	48°44′	24°41′	„	0	1	3	6	6	2	0		21	81	—
Maniawa	510	48°40′	24°22′	„	0	2	7	7	10	9	1		39	99	—
Porohy	511	48°41′	24°16′	„	0	0,2	6	14	7	3	1		59	109	32
Urycz	516	49°11′	23°24′	„	0	3	9	16	22	10	0,5		66	109	—
Podluty	672	48°40′	24°3′	„	0	2	7	20	21	9	1		67	105	—
Meżerikie	783	48°35′	24°10′	„	0	5	11	26	29	16	7		73	123	—
Hołodyszcze	754	48°29′	24°17′	„	0	3	14	26	30	17	4		64	126	—
Zielenica	754	48°30′	24°25′	„	0	5	9	20	27	18	7		56	131	42
Czernelica	326	48°49′	25°26′	„	0	3	7	14	18	7	1		45	89	30
Jagielnica	300	48°56′	25°45′	„	0	1	6	12	13	6	0		31	89	—
Horodenka	264	48°40′	25°30′	Dniestr	0	2	6	9	10	5	0		28	88	26

Stoki północne *(Nordabhänge)*

Stacja *Schneepegelstation*	H	φ	λ	Dorzecze *Niederschlagsgebiet*	Grubość pokrywy śnieżnej w miesiącach: X	XI	XII	I	II	III	IV	V	Największa wysokość śniegu w cm *Grösste Schneehöhe in cm*	Liczba dni - *Zahl der Tage*: z pokrywą śniegową *mit Schneebedeckung*	z opadem śniegu *mit Schneefall*
Horoszowce	329	48°25′	25°59′	Dniestr	0	2	6	12	10	4	0		31	87	25
Zaleszczyki	301	48°39′	25°44′	Dniestr	0	0,5	3	7	5	1	0		21	67	—
Delatyn	424	48°32′	24°38′	Prut, Seret	0	2	3	7	9	4	0		33	83	27
Mikuliczyn	596	48°24′	24°36′	„	0	2	6	12	17	8	1		34	91	—
Jabłonica	800	48°19′	24°30′	„	0	3	9	22	31	16	4		66	129	42
Worochta	839	48°17′	24°35′	„	0	5	9	25	38	22	2	0	61	116	—
Kosmacz	630	48°19′	24°49′	„	0	6	6	11	14	6	0,5	0	35	92	—
Młodiatyn	400	48°32′	24°49′	„	0	2	6	10	11	5	1		30	84	24
Jabłonów	350	48°24′	24°37′	„	0	2	11	12	12	4	0		37	85	—
Czywczyn	1.100	47°54′	24°45′	„	0	3	16	57	57	87	61	20	121	159	—
Żabie	633	48°9′	24°46′	„	0	3	11	22	34	14	0		47	101	27
Burkut	931	47°57′	24°42′	„	0	14	18	49	50	26	4		120	124	—
Jasieniów G.	523	48°9′	24°57′	„	0	4	8	15	15	7	0,5	0	82	105	30
Jawornik	840	48°1′	24°44′	„	0	3	13	22	37	23	3		72	122	—
Krasnoilla	588	48°7′	24°55′	„	0	3	6	16	24	15	3		62	103	—
Hryniawa	736	47°59′	24°51′	„	0	3	9	18	24	12	1		57	105	31
Jaworów	527	48°15′	25°0′	„	0	6	14	23	33	17	4		72	108	24
Kołomyja	290	48°31′	25°3′	„	0	1	5	8	8	7	0		31	82	23
Winograd	200	48°37′	25°17′	„	0	2	7	11	10	4	0		31	81	—
Uścieryki	510	48°7′	25°0′	„	0	3	9	26	27	9	0		74	92	25
Popielniki	252	48°23′	25°20′	„	0	2	6	12	14	4	0		37	88	—
Rudniki	229	48°26′	25°20′	„	0	2	7	10	11	3	0		28	83	—
Śniatyń	243	48°27′	25°34′	Prut, Seret	0	2	6	12	14	6	0		31	80	26

Stoki pólnocne *(Nordabhänge)*

Stacja *Schneepegelstation*	H	φ	λ	Dorzecze *Niederschlagsgebiet*	Grubość pokrywy śnieżnej w miesiącach: X	XI	XII	I	II	III	IV	V	Największa wysokość śniegu w cm *Grösste Schneehöhe in cm*	Liczba dni - *Zahl der Tage*: z pokrywą śnieżną *mit Schneedeckung*	z opadem śniegu *mit Schneefall*
Kocmań	241	48°27′	25°47′	Prut, Seret	0	2	6	12	10	5	0		29	86	21
Toporowce	224	48°23′	26°5′	"	0	2	5	14	14	7	0		33	92	—
Frantzthal	226	48°10′	26°1′	"	0	1	3	12	12	7	0		31	82	22
Czerniowce	234	48°17′	25°56′	"	0	3	6	8	8	3	0		29	109	—
Łopuszna	554	48°5′	25°17′	"	0	2	8	17	26	22	5		64	93	27
Koszczuja	510	48°2′	25°27′	"	0	3	6	9	8	6	0		58	109	—
Seret	295	47°57′	26°4′	"	0	1	5	9	9	4	0		31	93	27
Straża	516	47°55′	25°33′	"	0	2	4	8	11	7	1		32	93	29
Wików Dolny	450	47°54′	25°42′	"	0	3	6	12	17	7	0		46	95	27
Wama	543	47°34′	25°42′	"	0	1	5	8	10	4	0		30	86	—
Gura Humora	474	47°33′	25°54′	"	0	2	7	12	13	6	0		34	90	—
Radowce	365	47°51′	25°55′	"	0	1	4	8	12	6	0		31	96	—
Kaczyka	437	47°38′	25°50′	"	0	3	4	10	16	13	3		38	96	23
Ardzel	974	47°46′	25°28′	"	0	4	9	28	38	26	4		78	105	—
Pożoritta	905	47°31′	25°29′	"	0	2	3	9	11	6	1		32	98	25
Seletin	744	47°53′	25°13′	"	0	2	7	15	20	10	1		51	109	—
Kimpolung	647	47°32′	25°34′	"	0	2	6	21	15	8	1		35	91	—
Izwor	961	47°45′	25°11′	"	0	2	8	16	24	22	11		78	129	34
Briaza	994	47°37′	25°19′	"	0	2	4	13	20	7	2		47	99	—
Kirlibaba	930	47°34′	25°8′	"	0	4	8	17	23	10	3		51	112	37
Mesticanesti	1.099	47°28′	25°21′	Prut, Seret	0	5	11	23	23	39	31	9	91	147	—
Lwów	338	49°50′	24°1′	Wisła	0	1	6	13	16	8	0		36	86	30
Tarnopol	315	49°33′	25°36′	Dniestr	0	1	5	12	16	6	0		41	91	31

POKRYWA ŚNIEŻNA W KARPATACH — Stoki południowe *(Die Schneedecke in den Karpathen)*

1. Średnia grubość pokrywy śnieżnej w cm — (Die mittleren Schneehöhen in cm). — 2. Największa (maksymalna) grubość pokrywy śnieżnej w cm — (Grösste Schneehöhe in cm). — 3. Liczba dni z pokrywą śnieżną — (Zahl der Tage mit Schneebedeckung). — 4. Liczba dni z opadem śnieżnym — (Zahl der Tage mit Schneefall).

H wysokość w m n. p. m.; φ szerokość geograficzna; λ długość geograficzna.

Stoki południowe *(Südabhänge)*

Stacja *Schneepegelstation*	H	φ	λ	Dorzecze *Niederschlagsgebiet*	Grubość pokrywy śnieżnej w miesiącach:								Największa wysokość śniegu w cm *Grösste Schneehöhe in cm*	Liczba dni - *Zahl der Tage*	
					X	XI	XII	I	II	III	IV	V		z pokrywą śniegową *mit Schneebedeckung*	z opadem śniegu *mit Schneefall*
Haslicht	601	49°37′	17°29′	Morawa	0	3	14	27	44	31	3		80	129	37
Krasna	301	49°28′	17°58′	„	0	1	3	6	6	2	1		31	72	31
Radhost	1.130	49°29′	18°13′	„	1	13	40	61	97	104	56	4	160	170	—
O. Becva	540	49°26′	18°17′	„	0	3	15	18	38	28	2		79	128	38
Przerów	215	49°27′	17°27′	„		0	2	4	2	0,2	0		27	46	17
Bystrzyca	318	49°24′	17°40′	„		1	2	5	3	2	0		30	51	24
Hostyń	700	49°24′	17°42′	„	0	3	10	19	36	27	2		85	129	47
Rudolfsthal	401	49°23′	17°43′	„	0	1	8	14	22	18	6		51	126	33
Holleschau	234	49°20′	17°35′	„	0	0,3	1	1	2	0,3	0		25	46	21
Hostialkov	380	49°21′	17°52′	„	0	2	6	15	23	15	2		49	103	—
W. Karłowice	518	49°22′	18°17′	„	0	3	10	24	39	28	7		88	122	—
Uherska	500	49°16′	18°6′	„	0	2	5	10	22	14	2		61	96	—
Pozdiehov	524	49°14′	17°57′	„	0	2	7	18	32	26	3		63	122	44
U. Brod	251	49°2′	17°39′	Morawa	0	1	1	2	2	1	0		23	42	18

Stoki południowe *(Südabhänge)*

Stacja *Schneepegelstation*	H	φ	λ	Dorzecze *Niederschlagsgebiet*	Grubość pokrywy śnieżnej w miesiącach: X	XI	XII	I	II	III	IV	V	Największa wysokość śniegu w cm *Grösste Schneehöhe in cm*	Liczba dni - *Zahl der Tage* z pokrywą śniegową *mit Schneebedeckung*	z opadem śniegu *mit Schneefall*
Bojkowice	301	49°2′	17°49′	Morawa	0	1	3	3	4	1	0		26	66	25
U. Hradiste	181	49°4′	17°27′	„		0	1	2	2	0,5	0		21	35	16
Horniemtsch	336	48°56′	17°38′	„	0	0,5	2	3	5	0,5	0		26	65	—
Velka	286	48°53′	17°31′	„	0	0,3	1	4	5	0,2	0		35	43	—
Egbell	190	48°43′	17°07′	„		0	1	2	1	0,3	0		34	40	—
Szenicz	208	48°41′	17°22′	„		1	1	2	3	0,2	0		32	51	21
Csasztko	280	48°45′	17°31′	„		0	2	10	8	1	0		51	74	—
Szakolcza	186	48°51′	17°14′	„	0	0,3	0,5	1	1,5	0,2	0		23	41	15
Sasvar	174	48°38′	17°9′	„	0	0,4	2	2	2,5	0,4	0		38	45	16
Malaczka	159	48°26′	17°1′	„		0,3	1	2	1	0,3	0		35	35	12
Ersekujvar	119	47°59′	18°10′	Wag		0	2	5	2	0	0		48	44	—
Totmegyer	113	48°03′	18°04′	„	0	0	3	5	2	0	0		51	45	—
Pozba	150	48°07′	18°23′	„	0	0	3	7	3	0,1	0		52	46	—
Zsigard	111	48°05′	17°53′	„		1	2	3	2	0,1	0		38	40	—
Limbach	181	48°18′	17°14′	„		1	3	4	3	1	0		62	52	—
Kiralyi	133	48°15′	17°55′	„	0	0,1	1	2	2	0,2	0		37	35	—
Mohi	195	48°16′	18°27′	„	0	1	3	6	8	2	0		63	66	31
Lipotvar	147	48°27′	17°47′	„	0	0,5	2	3	2	0,5	0		36	56	28
Verbö	188	48°37′	17°44′	„		0,5	1	5	3	0,2	0		43	61	—
Jokö	248	48°36′	17°32′	„		2	4	8	9	1	0		51	65	—
Morovno	445	48°46′	18°45′	Wag	0	1	6	11	9	3	0		83	75	38

Stoki południowe *(Südabhänge)*

Stacja *Schneepegelstation*	H	φ	λ	Dorzecze *Niederschlagsgebiet*	Grubość pokrywy śnieżnej w miesiącach: X	XI	XII	I	II	III	IV	V	Największa wysokość śniegu w cm *Grösste Schneehöhe in cm*	Liczba dni - *Zahl der Tage*: z pokrywą śniegową *mit Schneebedeckung*	z opadem śniegu *mit Schneefall*
Nemetprona	348	48°52′	18°38′	Wag	0	1	2	6	8	2	0		81	78	28
Stubnyafürdö	518	48°52′	18°51′	„	0	1	5	11	19	6	0		96	98	49
Zniovaralja	510	49°58′	18°48′	„	0	1	3	11	22	10	0,2		210	88	30
Necpal	525	48°59′	18°58′	„	0	1	4	12	21	8	0,2		96	81	35
Felsöszörnye	300	49°00′	18°06′	„	0	1	3	8	12	3	0		61	84	—
Divnitze	382	49°6′	17°54′	„	0	1	4	6	12	6	1		36	74	—
Zubak	408	49°09′	18°13′	„	0	2	5	19	29	12	0		131	95	—
V. Bestercze	288	49°07′	18°27′	„	0	1	2	8	12	2	0		65	82	36
Turzovka	471	49°24′	18°37′	„	0	1	6	20	29	16	0,4	0	114	112	—
Zazriva	630	49°17′	19°10′	„	0	1	16	31	61	25	5	0	331	140	45
Alsor-lipnica	648	49°30′	19°37′	„	0	1	12	28	53	28	5	0	181	125	47
Podwilk	678	49°33′	19°48′	„	0	2	9	21	41	21	5	0	201	122	—
Bobrö	612	49°26′	19°33′	„	0	3	8	18	26	15	2	0	161	112	47
Tourdossin	569	49°20′	19°33′	„	0	2	2	13	23	11	0		104	116	45
Rużomberok	496	49°05′	19°18′	„	0	1	2	8	13	6	0		78	95	45
Liptotepla	510	49°09′	19°25′	„	0	0	7	11	13	2	0	0	103	90	49
Teplićska	919	48°58′	20°05′	„	0	2	4	11	28	12	0	0	123	121	—
Vazsec	792	48°03′	19°55′	Wag	0	1	7	10	26	9	0,5	0	189	110	48
Poprad-Velka	683	49°04′	20°18′	Wisła	0	0,1	5	8	19	8	0,4	0	62	105	43
Hobhart	510	49°18′	20°44′	„	0	1	5	16	24	12	0		131	98	38
Feketekut	672	49°14′	20°45′	Wisła	0	1	4	14	21	10	0		128	100	25

Stoki południowe *(Südabhänge)*

Stacja *Schneepegelstation*	H	φ	λ	Dorzecze *Niederschlagsgebiet*	Grubość pokrywy śnieżnej w miesiącach: X	XI	XII	I	II	III	IV	V	Największa wysokość śniegu w cm *Grösste Schneehöhe in cm*	Liczba dni - *Zahl der Tage* z pokrywą śniegową *mit Schneebedeckung*	z opadem śniegu *mit Schneefall*
Szepesovalu	504	49°24′	20°02′	Wisła	0	1	4	13	20	9	0		81	83	—
Bat	231	48°18′	18°45′	Hron	0	0,5	2	6	7	1	0		64	55	—
Totpelsöcz	407	48°26′	19°09′	”	0	1	5	13	18	6	0		97	80	30
Gyertyanfa	370	48°33′	18°40′	”	0	1	9	13	15	2	0		90	76	—
Garamszetkereszt	266	48°35′	18°52′	”	0	0,5	4	12	9	8	0		91	72	24
Libetbanya	500	48°45′	19°22′	”	0	1	5	15	17	5	0		123	107	22
Breznobanya	498	48°48′	19°39′	”	0	0,3	5	18	29	12	0		138	106	46
Pohorella	691	48°51′	20°02′	”	0	1	6	19	30	18	0		131	112	48
Nagyröcze	317	48°47′	20°01′	Hron	0	1	3	8	10	3	0		112	89	—
Hevmagyarat	150	48°09′	18°47′	Ipel	0	0,5	2	4	5	0,2	0		58	46	—
Nagykürtös	193	48°12′	19°20′	”	0	0,1	2	10	8	2	0		65	67	23
Vilke	182	48°16′	19°30′	”		0,2	3	8	7	3	0		63	66	—
Osgyan	217	48°23′	19°54′	Ipel	0	0,5	3	10	10	3	0		78	83	25
Salgotarjan	255	48°07′	19°50′	Cisa	0	0,3	1	4	4	1	0		35	43	19
Feled	170	48°18′	20°05′	Hornad, Sajo	0	3	4	10	10	3	0		66	64	—
Rimakokova	342	48°35′	19°51′	”	0	1	4	15	21	6	0		95	89	—
Felsönyarad	164	48°20′	20°36′	”	0	0,3	2	8	10	3	0		53	70	—
Nyustya	385	47°35′	20°57′	”	0	0,5	5	12	15	4	0		86	80	29
Csetnek	286	48°40′	20°22′	”	0	1	3	10	11	3	0		66	72	23
Jolsva	258	48°39′	20°14′	”	0	0,3	4	12	15	5	0		78	70	—
Ratkö	299	48°36′	20°06′	Hornad, Sajo	0	4,4	2	11	11	3	0		62	73	33

Stoki południowe *(Südabhänge)*

Stacja *Schneepegelstation*	H	φ	λ	Dorzecze *Niederschlagsgebiet*	Grubość pokrywy śnieżnej w miesiącach: X	XI	XII	I	II	III	IV	V	Największa wysokość śniegu w cm *Grösste Schneehöhe in cm*	Liczba dni - *Zahl der Tage*: z pokrywą śniegową *mit Schneebedeckung*	z opadem śniegu *mit Schneefall*
Dobsina	1.110	48°51′	20°15′	Hornad, Sajo	0	2	5	11	10	3	0		84	78	35
Mereny	533	48°53′	20°37′	„	0	1	5	10	15	5	0		89	90	35
Savnik-var	554	48°59′	20°23′	„	0	0,5	5	11	13	4	0,2	0	74	88	35
Lipnik-p.	237	49°02′	21°27′	„	0	0,2	4	15	20	7	0,2	0	92	90	—
Sovar	274	48°59′	21°17′	„	0	0,3	4	10	9	2	0		57	62	25
Erdöbenye	174	48°16′	21°21′	Cisa-Bodrog	0	0,3	3	10	11	3	0		66	60	—
Karcsa	106	48°19′	21°48′	„	0	1	1	7	9	2	0		54	55	23
Kiralyhelmecz	122	48°25′	21°59′	„	0	1	1	17	17	8	0		81	61	24
Rad	101	48°28′	21°52′	„		1	3	10	12	5	0		65	62	26
Galszecs	149	48°42′	21°39′	„		1	5	10	16	7	0		71	78	—
Velejte	163	48°32′	21°40′	„		0,2	4	11	9	4	0		64	63	—
Mukacevo	130	48°24′	22°45′	„	0	1	6	17	23	8	0		109	78	31
Nevicke	144	48°40′	22°23′	„	0	0	5	9	12	4	0		80	80	—
Szobrancz	122	48°45′	22°10′	„		0	3	8	12	5	0		79	81	27
Kükemezö	210	49°07′	21°27′	„	0	1	5	15	19	6	0		87	84	31
Turany	161	49°06′	21°40′	„		0	4	10	15	8	0,5		81	83	—
Bardjów	277	49°18′	21°17′	„	0	2	8	30	61	26	1		185	92	40
Mezölaborcz	322	49°16′	21°54′	„	0	3	9	21	29	14	1		162	91	37
Polena	434	49°06′	22°19′	Cisa-Bodrog	0	0,3	2	29	43	14	0,5		167	88	31
Fancsika	129	48°07′	22°57′	Cisa Górna		1	5	17	24	7	0		104	93	—
Kisbegany	113	48°15′	22°35′	„		1	3	11	13	5	0		77	73	—

Stoki południowe *(Südabhänge)*

Stacja *Schneepegelstation*	H	φ	λ	Dorzecze *Niederschlagsgebiet*	Grubość pokrywy śnieżnej w miesiącach: X	XI	XII	I	II	III	IV	V	Największa wysokość śniegu w cm *Grösste Schneehöhe in cm*	Liczba dni - *Zahl der Tage* z pokrywą śniegową *mit Schneebedeckung*	z opadem śniegu *mit Schneefall*
Kigyos	131	48°14′	22°42′	Cisa Górna	0	1	2	10	16	2	0		70	78	—
Csaroda	112	48°10′	22°28′	„		1	4	13	14	5	0		76	81	—
Dolha	180	48°22′	23°17′	„	0	0,3	7	17	28	3	0		109	82	29
Velete	163	48°32′	21°40′	„	0	0,3	6	24	31	13	0		140	90	—
Huśte	168	48°10′	23°18′	„	0	0,2	6	21	28	14	0		112	79	27
Hericse	232	48°16′	23°26′	„	0	2	5	22	38	11	0,5		150	90	—
Tiszabogdany	613	48°04′	24°26′	„	0	1	10	22	33	13	1		151	114	55
Kapnikbanya	589	47°39′	23°50′	„	0	1	10	19	32	11	1		220	113	—
Akna-Szlatina	295	47°57′	23°52′	„	0	0,1	8	17	20	4	0		117	82	31
Ronaszek	370	47°53′	24°02′	„		0,2	8	21	23	6	0		121	82	—
Olahszentgyörgy	450	47°22′	24°41′	„	0	3	6	17	24	13	0		119	101	—
Wisau	495	47°43′	24°26′	„	0	0,5	9	19	25	10	3		136	114	31
Fajna	770	47°48′	24°42′	„	0	3	15	35	50	25	4	0	237	134	52
Akna Raho	443	48°03′	24°15′	„	0	1	6	18	17	2	0		209	106	—
Kozmescek	866	48°13′	24°29′	„	0	3	12	19	24	10	0		138	106	—
Jasina	652	48°16′	24°21′	„	0	1	9	10	17	4	0		102	110	—
Apsinecz	850	48°19′	24°14′	„	0	2	11	27	33	10	2	0	176	105	38
Turbat	1.000	48°22′	24°08′	„	1	8	24	40	64	50	12	0	342	161	64
Nemetmokra	636	48°23′	23°51′	„	0	3	15	47	68	39	5	0	320	141	69
Felsöszinever	772	48°31′	23°42′	„	0	5	22	53	79	36	4	0	405	134	55
Beszkid	801	48°46′	23°20′	Cisa Górna	0,5	7	21	56	76	48	12	0	358	161	—
Erdödka	934	49°22′	19°11′	Wag	0,2	9	28	61	109	99	40	0	320	150	—

ELFRYDA NAWRATILÓWNA

BIBLIOGRAFIA TURYSTYCZNA ZA ROK 1936

OD REDAKCJI

Zestawienie polskiego piśmiennictwa dotyczącego zagadnień turyzmu za rok 1936 przez mgr. Elfrydę Nawratilównę, asystentkę Instytutu Geograficznego U. J., rozpoczyna coroczną bibliografię turystyczną, którą w sposób możliwie systematyczny będziemy starać się publikować. Coraz żywsze i głębsze zainteresowanie zagadnieniami turyzmu, coraz liczniejsze publikacje z tej dziedziny zdają się wskazywać, że corocznie zestawiana bibliografia może być pożyteczna dla ogółu działaczy oraz dla podejmowanych akcji w tej gałęzi życia gospodarczego.

W pierwszym tomie zestawionych zostało ponad 170 publikacji, które posegregowano w sześciu działach: 1) czasopisma, periodyki, roczniki i wydawnictwa seryjne, 2) rozprawy i artykuły naukowe dotyczące zagadnień turyzmu, 3) przewodniki, monografie i opisy miejscowości, 4) mapy, wykresy graficzne itp., 5) sprawozdania, statuty, regulaminy i instrukcje, 6) broszury i prospekty propagandowe, afisze i ulotki, programy imprez i uroczystości.

W ten sposób omawiana bibliografia obejmuje wszystkie wydawnictwa turystyczne, przy czym starano się scharakteryzować poszczególne wydawnictwa, podkreślając ich właściwe cechy, znaczenie dla ogólnego dorobku, wreszcie ich szatę graficzną. Inicjatorom przyświecała chęć publikowania co roku pełnej bibliografii dotyczącej zagadnień turyzmu ogłoszonej w języku polskim względnie odnoszącej się do ziem polskich.

Tegoroczna próba, obejmująca bibliografię turystyczną za rok 1936, jest dość odległa od powziętego zamiaru, wykazuje szereg luk, niedociągnięć, braków i t. p. Złożyły się na to różne przyczyny. Przede wszystkim trudność otrzymania kompletu wydawnictw, które ukazały się w ostatnim roku. Szereg najpoważniejszych instytucyj z Wydziałem Turystyki Ministerstwa Komunikacji, Ligą Po-

pierania Turystyki, Polskim Biurem Podróży „Orbis", Polskim Związkiem Turystycznym, Referatem letniskowym Związku Powiatów R. P. itd., na czele poparł naszą akcję przysyłając do dyspozycji redakcji wykaz oraz komplet swych wydawnictw. Należycie również doceniony nasz trud został przez Państwową Radę Ochrony Przyrody, Wojskowy Instytut Geograficzny w Warszawie, oraz Książnicę Atlas we Lwowie. Z towarzystw turystycznych przyszły nam z pomocą: Polskie Towarzystwo Tatrzańskie, Polski Związek Narciarski, Towarzystwo Krzewienia Narciarstwa, Podolskie Towarzystwo Turystyczno Krajoznawcze, Beskidenverein w Bielsku, Polski Touring Klub w Warszawie itd.

Wszystkim wymienionym instytucjom i towarzystwom tą drogą redakcja składa serdeczne podziękowanie za przychylne poparcie naszych starań. Szczególne podziękowanie należy się p. dr. Mieczysławowi Orłowiczowi radcy Wydziału Turystyki Ministerstwa Komunikacji za przejrzenie tekstu oraz poczynienie w nim szeregu poprawek.

Mimo to jednak zdajemy sobie sprawę, że bibliografia zawiera szereg luk i braków, dlatego postanowiliśmy wydać przy następnym tomie za rok 1937 uzupełnienia, które by usunęły ważniejsze braki. Dlatego redakcja prosi wszystkich czytelników i zainteresowanych, aby zechcieli uwagi swoje nadsyłać do redakcji na adres Kraków, ul. Grodzka 64.

Również szereg wydawnictw został zamieszczony w wykazie mimo, iż prawdopodobnie zostały one wydane nieco wcześniej a stało się to z tej przyczyny iż na szeregu wydawnictwach nie została podana data wydania, względnie uczyniono to celowo, aby nie uszła uwagi ważna publikacja z zakresu turyzmu.

Podając do wiadomości te braki i niedociągnięcia redakcja prosi czytelników o traktowanie przychylne tegorocznej pierwszej próby, o nadsyłanie swych uwag w tym celu, aby rocznik następny obejmujący bibliografię za rok 1937 mógł być opracowany znacznie dokładniej i tym samym zadowolić wymagania stawiane fachowym zestawieniom literatury.

REDAKCJA BIULETYNU
KOMISJI STUDIÓW L. P. T.

DZIAŁ I.

CZASOPISMA, PERIODYKI, ROCZNIKI I WYDAWNICTWA SERYJNE

1. **TURYSTA W POLSCE**, miesięcznik, organ Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, Polskiego Związku Narciarskiego i Polskiego Związku Kajakowego, wydawany przy pomocy finansowej Ministerstwa Komunikacji, pod redakcją Stanisława Faechera, Kraków—Warszawa, rocz. II, zeszytów 12 (po 16 stron).

„Turysta w Polsce", najpopularniejsze dziś czasopismo turystyczne, poświęcone jest wyłącznie sprawom turystyki. Rocznik drugi (1936) jest bardzo interesujący zarówno pod względem doboru treści jak i doskonałych ilustracji. Na łamach drugiego rocznika ukazały się następujące artykuły:

ZESZYT 1—2:

Br. K., Problem alpinisty kajakowca.

Sosnowski Józef, Harcerzy widzi dziś Polska wszędzie.

— IV. Olimpiada zimowa.

M. O., Imprezy turystyczne i udogodnienia.

K. Harhat-Załuski, Rzecz o snobach i nie snobach.

Dr A. Z., Liga Popierania Turystyki a organizacje turystyki czynnej.

Dr A. Z., Nowe możliwości turystyczne na Huculszczyźnie.

J. A. Szczepański, Nowe drogi taternictwa polskiego.

F. S., Narciarskie przejazdy na P. K. P.

Dr M. Orłowicz, Prace wydziału turystyki Min. Komunikacji.

W. Firsoff, Lawina.

W. F., O kulturę narciarskiego śladu.

Dr M. Kraus, Ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków narciarskich.

M. O., Z ruchu wycieczkowego.

Willi Rabe, Sprzęt kajakowy na wody dzikie.

— Kolej linowa na Kasprowy Wierch.

Mgr R. Reinfuss, Narciarz w Beskidzie Niskim.

Mgr T. Biernakiewicz, Narciarstwo szkolne w Austrii.

ZESZYT 3:

— Marsz Narciarski Huculskim szlakiem II Brygady.

— Piękno i potęga Polski w listach włościan turystów.

Jerzy Waldenberg, Harcerze na śniegu.

J. A. S., Przedwiośnie w Tatrach.

Fryderyk Łęski, „Kaziuk" Kiermasz ludowy św. Kazimierza w Wilnie.

Dr M. Orłowicz, Wycieczka w Góry Świętokrzyskie.

Willi Rabe, Technika jazdy kajakiem na wodach dzikich.

J. A. Szcz., Broszury turystyczne Ministerstwa Komunikacji.

M. O. Prace Wydziału Turystyki.

ZESZYT 4:

Wiktor Junosza, O wychowanie morskie społeczeństwa.

B. M., Harcerze na wodach polskich.

Witold Mileski, Turystyka i lotnictwo.

Stan. Faecher, XVII narciarskie mistrzostwa Polski.

W. Goetel, Tatry Parkiem Narodowym.

S. Ł., Sandomierz.

R. S., Jarem Seretu.

ZESZYT 5:

Z. Wiśniowski, Akcja obozowa Związku Harcerstwa Polskiego.

W. Długoszewski, Wędrówki łodziami wiosłowymi.

Kazimierz Sosnowski, Pogórze Rożnowskie.

— Narciarskie Kursy wędrowne T. K. N.

Podhorska Okołów, Szukamy Kotry.

Wład. Krygowski, Polskie Towarzystwo Tatrzańskie w 1935 r.

ZESZYT 6:

S. Ł., Wystawa Pomorska w Toruniu.

Antoni Heinrich, Urocza Wkra.

Arch. R. Macura, Na przełaj przez Kurpie.

Mileska Irena, Wycieczki młodzieży szkolnej.

Bronisław Miazgowski, Śródlądowe żeglarstwo u harcerzy.

B. T., Dni Krakowa.

Wiktor Ostrowski, Dom włóczykija.

Willi Rabe, Technika wywrotki eskimoskiej na kajaku turystycznym.

ZESZYT 7:

B. M., Karpacki zjazd turystyczny.

J. A. Szczepański, Nowe wyprawy alpinistyczne klubu wysokogórskiego.

Dr Kaz. Kutrzebianka, Kościół w Łętowni koło Jordanowa.

W. Firsoff, Kursy wspinaczki wysokogórskiej.

Antoni Heinrich, Pojezierze Święciańskie.

Wład. Krygowski, Gorgany, góry czaru.
Walenty Preiss, Narocz—Wilno—Troki.
— Ostrów Lednicki.

ZESZYT 8:

Goetel W., Zjazd górski w Sanoku i Związek Ziem Górskich.
Z., Wystawa turystyczno-uzdrowiskowa i letniskowa w Krakowie.
Adam Wisłocki, Turystyka wodna na Polesiu i jej potrzeby.
Dr Miecz. Orłowicz, Pod znakiem „A. K. T."
Wiktor Ostrowski, Oficerski kurs wysokogórski w Tatrach.
Maria Okołów-Podhorska, Piękno Pomorza.
W. Firsoff, O przymusowym biwaku w górach.

ZESZYT 9:

— I Wystawa Turystyczno-Uzdrowiskowa.
J. A. Szczepański, Polska wyprawa w Alpy 1936 r.
Antoni Heinrich, Żeglarstwo morskie.
J. Kaz. Petecki, Górska Odznaka Turystyczna P. T. T.
Adam Wójcik, Kartka z przewodnika po Beskidzie Niskim.
A. P., Kajakiem po Złotej Bystrzycy.
Antoni Heinrich, Pochwała Augustowa.
Mgr J. Konwiński, Wesele huculskie.
W. Firsoff, Choroba górska i pobyt na wielkich wysokościach.
J. Konwiński, U źródeł Czeremoszu.

ZESZYT 10:

D., 1,334.438 nowych turystów.
J. A. Szczepański, Przed drugą wyprawą polską w Andy.
Goetel W., Rozwój regionalizmu górskiego w Polsce.
Goetel W. Międzynarodowe kongresy turystyki górskiej w 1936 r.
A. Heinrich, Przekrój poleski.
F., Co przyniósł 17-ty rok pracy Polskiego Związku Narciarskiego.
t. b., Towarzystwo Krzewienia Narciarstwa przed sezonem zimowym.
— Program imprez sportowych i turystycznych w sezonie zimowym 1936—37 r.

ZESZYT 11:

W. Goetel, Czym ma być Park Narodowy Tatrzański.
Dr Henryk Szatkowski, Park Narodowy — zagadnienie turystyczne.
W. Mileski, Prace Komisji Organizacyjnej Parku Narodowego Tatrzańskiego.
A. Heinrich, Przekrój poleski — Kanał Ogińskiego — Szczara.
Kaz. Petecki, Kurs wysokogórski dla podchorążych.
F., Program narciarski w sezonie 1936—37.

Inż. Stef. Bernadzikiewicz, Polska wyprawa na Spitzberg.

Dr A. Gadomski, Nieznany jar Wisłoka.

ZESZYT 12:

D., Turystyka w 1936 r.

St. Faecher, Pociągi popularne w 1936 r.

J. K. Petecki, Inwestycje turystyczne w 1936 r.

Prof. Dr W. Goetel, O lepszą przyszłość ziem górskich.

Prof. W. Goetel, Przez pasmo Czarnej Połoniny i Świdowca.

W. F., Góry jako temat zdjęcia fotograficznego.

Mgr W. Firsoff, O sztuce podchodzenia na nartach czyli krytyka czystego poznania.

Mgr Tad. Biernakiewicz, Narciarskie szkolenie dzieci

Mgr W. Milata, Informacyjna służba śniegowa w Karpatach.

Na końcu każdego zeszytu jest zamieszczona bogata kronika turystyczna, zawierająca następujące działy: życie organizacyjne, inwestycje turystyczne, ruch wycieczkowy, piśmiennictwo, różne.

2. **WIERCHY** — Rocznik poświęcony górom i góralszczyźnie, organ Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, założony przez Oddział Lwowski Towarzystwa, wydany przez Zarząd Główny P. T. T. pod redakcją prof. dr Walerego Goetla (red. nacz.) i Jana A. Szczepańskiego. Rok XIV (ogólnego zbioru roczników P. T. T. tom 52), Kraków (stron 270, 2 mapy, kilkadziesiąt fotografii, w tym 4 rotograw.).

Treść rocznika XIV rozpada się na dwa odrębne działy: artykuły i kronikę.

ARTYKUŁY:

Roman Reinfuss, Łemkowie, artykuł nader ciekawy i bogato ilustrowany, jest dopełnieniem zbioru prac o Łemkowszczyźnie, wydanych w roku ubiegłym.

Zofia Hołub-Pacewiczowa, Przez Pireneje od morza do oceanu.

Sebastian Flizak, Z życia owczarzy gorczańskich.

Jan A. Szczepański, Droga do taternictwa.

Maciej Zajączkowski, Z historii sosny w Karpatach.

Wiktor Ostrowski, Polska wyprawa alpinistyczno-naukowa w Kaukaz.

Walery Goetel, Zagadnienia regionalizmu górskiego w Polsce. (W artykule tym po raz pierwszy omówiono wyczerpująco problem regionalizmu górskiego; autor dał podział turystyczny i etnograficzny Karpat, podkreślił znaczenie gospodarcze turystyki w Karpatach, która stanowi tam jeden z głównych działów gospodarki).

Kronika, jak zwykle, jest źródłowa i obszerna; rejestruje dokładnie

wszelkie wydarzenia związane z życiem gór i obszaru sąsiedniego. Kronika obejmuje działy: badania naukowe, ochrona przyrody, Polskie Towarzystwo Tatrzańskie — turystyka i narciarstwo, alpinizm i taternictwo, Podhale i Podkarpacie, przyczynki krajoznawcze i ludoznawcze, piśmiennictwo, różne, kronika żałobna. Doroczne sprawozdanie prof. dr W. Goetla z zakresu prac nad ochroną przyrody górskiej jest tym razem w postaci interesującego artykułu, zamieszczonego na wstępie kroniki pt. „Sprawa Tatrzańskiego Parku Narodowego".

3. **TATERNIK** — organ Klubu Wysokogórskiego Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego — Warszawa, dwumiesięcznik, pod redakcją Zdz. Dąbrowskiego, rok XX, zeszytów 6 (listopad—lipiec).
Oprócz spraw bieżących, sprawozdań i wspomnień z różnych wypraw, zawiera szereg aktualnych rozpraw z dziedziny taternictwa oraz artykułów najnowszych zdobyczy tatrzańskich i alpejskich. Zesz. 1. Z. Dąbrowski, O przewodnik monograficzny po Tatrach. Zesz. 2. Z. Dąbrowski, O przyszłość polskiego alpinizmu, itd. — „Taternik" jest jedynym tego rodzaju czasopismem, poświęconym współczesnej polskiej turystyce wysokogórskiej.

4. **BESKID ŚLĄSKI** — rocznik, wydawnictwo Oddziału Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego „Beskid Śląski" w Cieszynie, pod redakcją dr Jana Galicza, rok VII, str. 56.

Poza częścią sprawozdawczą z działalności cieszyńskiego oddziału P. T. T. za rok 1935 zawiera bogatą treść literacką i krajoznawczą, poświęconą Beskidowi Śląskiemu. Na szczególną uwagę zasługują artykuły:

J. Galicz, Dolina Łomny.

G. Morcinek, I to także turyści.

P. Zawoda, Wśród górali istebniańskich.

Podkreślić należy staranną formę zewnętrzną czasopisma.

5. **KOMUNIKAT POLSKIEGO TOWARZYSTWA TATRZAŃSKIEGO ODDZIAŁ ŚLĄSK**, Katowice, rok I — zawiera bardzo liczne a pożyteczne informacje o P. T. T. i jego pracach.

6. **OCHRONA PRZYRODY** — Organ Państwowej Rady Ochrony Przyrody, rocz. XV, wydany pod redakcją prof. dr Wład. Szafera, Kraków, str. 338 plus 44.

Podobnie jak roczniki poprzednie i ten wydany został starannie i bogato ilustrowany (tablice, mapy i zdjęcia fot.). Część pierwsza obejmuje liczne rozprawy i artykuły o postępach prac nad ochroną zabytków przyrody martwej i żywej, o rozwoju akcji zakładania i organizowania rezerwatów i parków narodowych w Polsce. Z punktu widzenia zagadnień turystyki na pierwsze miejsce wysuwa się rozprawa Adama Wodziczki pt. „Pojednanie z przyrodą".

Rozprawa ta bardzo ciekawa i aktualna, w niej osobny rozdział poświęcony jest zagadnieniom turyzmu. Obok wymienionego wśród artykułów, na szczególną uwagę zasługują:

Romana Kobendzy, Bukowy las w Rozewiu.

Miecz. Klimaszewskiego, „Kamień“ koło Szczyrzyca.

Kar. Lublinerówny, Rezerwat leśny „Grzędy“ pod Rajgrodem.

Zdzisława Ciętaka, Jaskinie połud. części wyż. Małopolskiej.

Kronika jest bardzo bogata, ciekawa i źródłowa.

Do rocznika załączono cenne zestawienie treści wszystkich roczników za okres 1920—1935 r., opracowane przez p. dr Wandę Kulczyńską.

7. **KWARTALNY BIULETYN INFORMACYJNY** — kwartalnik, wydany przez biuro Delegata Ministerstwa W. R. i O. P. do spraw ochrony przyrody w Warszawie, rok VI, zeszytów 4.

Każdy zeszyt podzielony jest na następujące działy: 1) parki narodowe wraz z ich osobliwościami (ich stan i przegląd spraw), 2) rezerwaty przyrody, flory i fauny, 3) pomniki przyrody i historii — a) ochronę roślin, b) ochronę zwierząt, c) ochronę przyrody nieożywionej, d) niszczenie. Oprócz tego zamieszczone są ustawy, rozporządzenia i zarządzenia władz państwowych i administracyjnych, sprawy organizacyjne, propagandowe oraz bieżące wiadomości z kraju i zagranicy. Czasopismo podaje również bibliografię. Biuletyn powyższy kładzie pewny nacisk na osobliwości turystyczne związane z przyrodą, dlatego stanowi podstawową literaturę dla każdego działacza turystycznego.

8. **ZIEMIA** — ilustrowany miesięcznik krajoznawczy, organ Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, Warszawa, redaktor Aleksander Patkowski, rocznik XXVI, zeszytów 10.

Poszczególne zeszyty stanowią przeważnie monograficzne całości, poświęcone pewnym częściom naszego kraju. Artykuły wartościowe pod względem krajoznawczym, posiadają również znaczenie dla zagadnień turyzmu; wśród nich należy wymienić przede wszystkim:

ZESZYT 1 — poświęcony Żywiecczyźnie:

Kaz. Sosnowski, Żywieckie góry i letniska.

Fucik W., Lasy jako przyrodzona podstawa bogactwa powiatu żywieckiego.

Seweryn T., Strój Żywczanek.

Udziela S., Strój górali od Żywca.

ZESZYT 2/3 — Ziemia Sandomierska:

Hryniewiecki B., Park narodowy im. St. Żeromskiego w Górach Świętokrzyskich.

Niweński M., Średniowieczne klasztory na ziemi Sandomierskiej.
Massalski E., Skałka pod Szewną.

ZESZYT 4:
Sztrancman, Nad dolnym Dunajcem.

ZESZYT 6 — Wielkopolska:
Urbański J., Szkic fizjograficzny wielkopolskiego parku narodowego pod Poznaniem.
Popiewska-Urbańska, Godne ochrony rośliny w Wielkopolsce.

ZESZYT 7—8 — Łowicz:
Szymański Michał, Podłowickie rezydencje.

ZESZYT 9:
Kostrzewski J., Prasłowiański gród w Biskupinie w pow. żnińskim.

9. **ORLI LOT** — miesięcznik krajoznawczy, organ Kół Krajoznawczych Młodzieży Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, Kraków, redaktor prof. Leopold Węgrzynowicz, rok XVII, zeszytów 10, str. 160.

Czasopismo, przeznaczone i rozpowszechnione głównie wśród młodzieży szkolnej, przynosi w omawianym roczniku szereg ciekawych artykułów krajoznawczych, mających znaczenie dla zagadnień turyzmu.

ZESZYT 1:
Inż. Kaz. Buczkowski, Kapliczki i figury przydrożne.
Regulamin Kół Krajoznawczych Młodzieży Szkolnej zatwierdzony przez Min. W. R. i O. P.
ZESZYT 4 — poświęcony jest Wołyniowi, zawiera opisy kilku miejscowości.

ZESZYT 5:
Jerzy Gliwicki, Kapliczka w Czernicy.
Noclegowiska i Opiekunowie młodzieży wędrującej w regionie jasielskim (zestawienie).

ZESZYT 9:
Wyjątek z referatu „Turystyka szkolna i Koła Krajoznawcze młodzieży“ prof. J. Obuchowskiego.
Pińsk — Zjazd Rady Turystycznej 6. VI. 1936 r.

ZESZYT 10:
Staśko J., Jak organizować pracę w Kole Krajoznawczym (osobny dział „Turystyka“).

10. **ZBLISKA I ZDALEKA** — (geografia, krajoznawstwo, podróżni-

ctwo) wychodzi we Lwowie, wydawany jest przez komitet redakcyjny pod kierownictwem dr A. Malickiego, rok IV, zesz. 10, str. 312.

„Zbliska i Zdaleka“ jest pismem popularnym wśród młodzieży szkół średnich, ostatni rocznik zawiera kilka ciekawych artykułów dla turystów-krajoznawców.

ZESZYT 2: Tyska Zofia, Wycieczka narciarska na Pop Iwana Czarnohorskiego.

ZESZYT 7: Staśko Józef, Huculskim szlakiem.

ZESZYT 8: Zinkiewicz Włodz., Puławy niegdyś a dziś.

ZESZYT 9: Mgr Trybowski Czesław, Ciężkowice.

ZESZYT 10: Zglinnicka Aleks., Piękno okolic Lwowa.

11. **MŁODY GEOGRAF** — dwumiesięcznik Koła Krajoznawczego im. prof. L. Sawickiego uczniów Państw. Gimnazjum im. Kr. St. Leszczyńskiego w Jaśle, redaktor prof. Józef Staśko, rok IV, zesz. 5.

W ostatnim roczniku, podobnie jak w poprzednich, zamieszczone są artykuły mające pewną wartość dla zagadnień turystycznych, jak np.

ZESZYT 1: Niezbadane groty na Bukowcu.

Walczak W., Czarnohorskim szlakiem.

ZESZYT 2: Zabytkowy kościół w Haczowie.

12. **PRZEGLĄD ZDROJOWO-KĄPIELOWY I PRZEWODNIK TURYSTYCZNY** — organ Polskiego Towarzystwa Balneologicznego, Kraków, red. dr J. Stupnicki oraz dr A. Mester, tom XXV, zesz. 4, str. 40.

Wychodzi w miesiącach letnich (VI—IX). Na treść tego czasopisma składają się naukowe artykuły poświęcone zagadnieniom balneologicznym i uzdrowiskowym oraz sprawy organizacyjno-sprawozdawcze towarzystwa. — Z artykułów należy wymienić:

CZERWIEC NR 1:

Sprawozdanie z Walnego Zebrania Pol. Tow. Balneologicznego w 1935 r.

LIPIEC NR 2:

Prof. dr L. Korczyński, Biodynamika gór.

Dr Zb. Godłowski, Wpływ wód kruszcowych na kamicę moczową.

SIERPIEŃ NR 3:

Dr St. Leszczycki, Badania nad ruchem letniskowym na Podhalu, z 5 mapkami.

Dr J. Anyszek, Woda solecka i jej znaczenie lecznicze.

WRZESIEŃ NR 4:

Dr St. Leszczycki, Regiony uzdrowiskowo-leniskowe w Polsce, z mapą.

Dr L. Piotrowski, Wpływ kąpieli na ciśnienie krwi.

Dyr. R. Jarosz, Na dziesięciolecie działalności Związku Uzdrowisk Polskich w Warszawie.

13. **WIADOMOŚCI ZDROJOWE ZDROJOWISKA INOWROCŁAW** — wydaje Zarząd Zdrojowiska pod red. dr St. Sroczyńskiego, rocz. IX, wychodzi trzy razy w sezonie.

Pismo ma charakter informacyjny, ponadto podaje rozmaite wskazania lekarskie i listę kuracjuszy, z podaniem zawodów i miejsca zamieszkania.

14. **JEDNODNIÓWKA TRUSKAWIECKA** — 30. V. 1911—1936 r., wydana przez Komitet Obywatelski z okazji jubileuszu 25-lecia pracy prezydenta Rajmunda Jarosza na terenie Truskawca. Drohobycz. Redaktor Maksymilian Kurzrok, stron 20.

W powyższej broszurze jubileuszowej na uwagę zasługują dwa aktualne artykuły:

Dr Roman Jarosz, Frontem do zdrojownictwa Małopolski Wschodniej.

Lek. Maksymilian Kurzrok, Lecznictwo w Truskawcu na tle zagadnień polskiego zdrojownictwa.

15. **SAMORZĄD** — tygodnik poświęcony sprawom samorządu terytorialnego, Warszawa, wyd. Związku Powiatów R. P., red. Franciszek Branny rok XVIII, zeszytów 52, str. 800.

„Samorząd" w ostatnim roczniku zamieścił w miesiącach letnich kilka ciekawych i ważnych artykułów dla spraw letniskowo-turystycznych:

NR 13: Smolec S., Samorząd i ruch letniskowo-turystyczny.

NR 15: F. Branny, Sprawy sanitarne wsi.

NR 21: Al. Pr(aczyński), Urlopy pracownicze.

NR 25: Al. Pr(aczyński), Prace przygotowawcze w małym letnisku przed rozpoczęciem sezonu.

S. Potrzeby inwestycyjne letnisk.

NR 33: B., Wystawa Turystyczno-Uzdrowiskowo-Letniskowa.

NR 35: K. Woyciechowski, Kwestia terenowa w akcji letniskowej na Huculszczyźnie.

Iłowiecki St., Małe letniska na przykładzie powiatu limanowskiego.

Kronika powyższego tygodnika zawiera również szereg spraw interesujących, co do ruchu letniskowo-turystycznego i tak należy wymienić:

NR 14: W sprawie propagandy letniskowo-turystycznej.

NR 24: Wystawa Turystyczno-Uzdrowiskowa.

NR 24: W sprawie propagandy letnisk przez Związki Samorządowe.

NR 35: Letnisko na wystawie Turystyczno-Uzdrowiskowej i Letniskowej w Krakowie (zestawienie wszystkich eksponatów).

NR. 36: Zjazd działaczy samorządowych czynnych w dziedzinie letniskowo-turystycznej, w Krakowie, 30 VIII. 1936.

Ponadto w kronice podane są sprawozdania z ważniejszych zjazdów i konferencji, na których omawiane były sprawy letniskowe regionalne.

16. **TURYSTYKA** — miesięcznik, wydawnictwo Polskiego Biura Podróży „Orbis“, Warszawa, red. dr Jad. Krawczyńska, rocz. IV, zesz. 12, po 12 str.

Popularny miesięcznik posiada treść różnorodną o charakterze informacyjno-propagandowym, podaje kronikę ważniejszych wydarzeń turystycznych z całej Europy, sprawozdania odbytych większych wycieczek „Orbisu“, wskazówki dla podróżujących w kraju i za granicą, sprawy polskiej komunikacji transatlantyckiej. Ponadto podaje polską kronikę turystyczną oraz listę ważniejszych wycieczek zagranicznych, zwiedzających Polskę.

Z artykułów na wymienienie zasługują:

ZESZYT 7. Walory turystyczne ziem wschodnich.

J. K., Gniezno i Lednica.

ZESZYT 9. D. E., Wigry — cuda przyrody i nauki.

ZESZYT 11. Cudzoziemscy turyści w Polsce.

17. **TOURING** — organ Polskiego Touring-Klubu, miesięcznik ilustrowany, Warszawa, red. Józef Michalikowski, rocz. I (XI).

Czasopismo poświęcone jest głównie sprawom samochodowym i turystyce automobilowej, jednak posiada również liczne artykuły dotyczące zagadnień ogólnoturystycznych, jak np.:

ZESZYT 1: Dr M. Orłowicz, Rola Polskiego Touring-Klubu w turystyce krajowej i międzynarodowej.

ZESZYT 2—3: Turystyka z zagranicy do Polski.

ZESZYT 4: Dr M. Orłowicz, Autem wzdłuż Karpat Polskich.

ZESZYT 6: Dr M. Orłowicz, Spała i okolice.

ZESZYT 7: Zofia Chamiec, O turystyce na ziemiach wschodnich.
Bol. Rychłowski, Wody mineralne w okolicach Warszawy.

18. **MOTOCYKL I CYCLECAR** — oficjalny organ Polskiego Związku Motocyklowego, dwumiesięcznik, poświęcony zagadnieniom techniki, sportu i turystyki motocyklowej, red. Józef Machnik, rocznik VI, wychodzi w Warszawie.

W dziale turystycznym zesz. 1 omówiono gwiaździsty raid radiowy, w zesz. 2 raid motocyklowy szlakiem I. Marszałka Polskiego Piłsudskiego, w zesz. 3 sprawozdanie z powyższego raidu.

19. **MORZE** — organ Ligi Morskiej i Kolonialnej, Warszawa, redaktor Janusz Lewandowski, rok XII, zesz. 12 (po 40 str.).

Miesięcznik poświęcony jest polskim sprawom morskim, głównie zagadnieniom handlu morskiego i kolonii. Zawiera szereg ciekawych opisów krajów egzotycznych, omawia możliwości ich zwiedzania. Czasopismo jest bogato ilustrowane.

20. **SZKWAŁ** — organ Akademickiego Związku Morskiego, Warszawa, red. Stan. Zadrożny, rok IV, miesięcznik.

„Szkwał" kładzie między innymi nacisk na turystykę wodną. W zesz. 1 interesujący jest artykuł pt.: „Żeglarski sport zimowy".

21. **TYGODNIK MORSKI** — wydaw. Ligi Morskiej i Kolonialnej Oddział Kielce, rok I, zawiera na razie w szczupłych ramach dział turystyczno-krajoznawczy.

22. **POLSKA NA MORZU** — organ Ligi Morskiej i Kolonialnej dla młodzieży, Warszawa, red. Henryk Sikorski, rok IV, miesięcznik.

Miesięcznik omawia w przystępnej formie zagadnienia morskie i kolonialne, a dział jeden poświęcony jest obozom młodzieży nad morzem.

23. **INFORMACYJNY KALENDARZ NARCIARSKI** 1935—36 — Polski Związek Narciarski, Kraków, redaktor Stan. Faecher, rok VIII, stron 252. Kalendarz ten o formacie kieszonkowym zawiera obok spraw organizacyjnych, sportowych i wyszkolenia narciarskiego, obszerny dział turystyczny, który podaje spis stacji narciarskich i schronisk w Karpatach, stacje narciarskie ratunkowe, przewodniki, mapy, omawia sprawę przekraczania granicy polsko-czechosłowackiej, sprawę odznaki górskiej P. Z. N. i inne. Ciekawe są dwa artykuły w dziale „różne": 1) Orientacyjny podział terenów narciarskich w Karpatach. 2) Charakterystyka gatunków śniegu.

24. **INFORMACYJNY KALENDARZ NARCIARSKI** 1936—37 — Polski Związek Narciarski, Kraków, red. St. Faecher, rok IX, stron 287. Na treść IX rocznika, podobnie jak w poprzednich, składa się 6 wyodrębnionych działów: organizacja, sport, turystyka, narciarstwo na niżu i różne. Nowością w tym wydawnictwie jest dział o narciarstwie na niżu. Na uwagę zasługuje też artykuł: Zunifikowane zasady jazdy na nartach. Kalendarz P. Z. N. jest nieodzownym vademecum każdego narciarza, dlatego należy mu się miejsce poczesne w polskiej publicystyce turystycznej.

25. **INFORMATOR WYCIECZKOWY DLA SZKÓŁ I MŁODZIEŻY SZKOLNEJ** — Szkolne Schroniska Wycieczkowe, rok X, stronic 411, redaktor Józef Błoński, nakład: Ministerstwo W. R. i. O. P. Warszawa. —

Rocznik X jest znacznie rozszerzony, omawia szkolną akcję turystyczno-krajoznawczą, metodyczne ujęcie wskazówek dla organizujących wycieczki po kraju. Podaje ścisły przegląd osiedli, domów wakacyjnych i schronisk szkolnych. Nadto uwzględnia miejscowości znane z walk Legionów Polskich, zestawione przez dr Orłowicza. Bardzo cenne jest zestawienie literatury krajoznawczej i najnowszych map turystycznych oraz artykuł prof. dr Wł. Szafera o inwentaryzacji zabytków przyrody w Polsce. Informator powyższy stoi pod względem turystycznym na wysokim poziomie, interesuje nie tylko młodzież szkolną, ale jest niezbędnym dla każdego turysty i krajoznawcy.

26. **INFORMATOR SAMOCHODOWY I TURYSTYCZNY** — rok 1936. Województwo Lwowskie, wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego Oddział Lwów, redaktor inż. Z. Łyszyk.

Informator składa się z dwóch części, pierwsza dotyczy informacji i wskazówek o ruchu samochodowym w Polsce, zawiera rozkład komunikacji autobusowej, druga — znaczną ilość wskazówek turystyczno-krajoznawczych. Książka jest estetycznie wydana, ilustrowana z mapą pt. „Turystyczna mapa drogowa dla celów samochodowych“ (województwa południowe, podziałka 1:1,250.000, trójbarwna, podaje zestawienie międzynarodowych znaków drogowych).

27. **KALENDARZ ZIEM WSCHODNICH** na rok 1936, pod redakcją dr Wład. Wasunga, rok III, str. 388, wydawnictwo Zarządu Głównego Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich, Warszawa.

Kalendarz składa się z 5 części: informacyjna, rolnicza, Ziemie Wschodnie, poradnik techniczny, dział literacki. Część trzecia: ilustrowana, przedstawia znaczną wartość pod względem turystycznym. Na specjalną uwagę zasługują artykuły:

Dr Grodzicki, Województwo Poleskie (szkic turystyczny).

Józef Haliczer, Krajobraz i zabytki woj. tarnopolskiego.

R. W. Horoszkiewicz, Wsie Wyłazy i Suszyck w pow. pińskim.

Tomasz Kunzek, Szlakami turystycznymi Podola.

Wojcikowski, Czarne złoto — nafta.

Oprócz tego zawiera dział ten jeszcze wiele informacji o zabytkach i miejscach godnych zwiedzenia w województwach wschodnich.

28. **PRZEWODNIK PODRÓŻNICZO-TURYSTYCZNY** — 1936 r., Warszawa, wyd. Polskiego Biura Podróży „Orbis“ Wydział Propagandy, rok III, str. 196. Wydawnictwo to daje szereg podstawowych wiadomości turyście i krajoznawcy w zakresie podróży po Polsce i zagranicy koleją, autem, statkiem i samolotem; zaznajamia z organizacją oraz szeregiem przepisów

i urządzeń w dziedzinie turystyki, komunikacji kolejowej w Polsce. Podaje wykaz najciekawszych wycieczek zbiorowych, tanich podróży zagranicznych, daje wykaz uzdrowisk i zdrojowisk polskich, omawia działalność i podaje schemat biur podróży. Na uwagę zasługuje artykuł dr M. Orłowicza „Co zwiedzać w Polsce" (str. 29—55).

29. **KALENDARZ ILUSTROWANEGO KURYERA CODZIENNEGO** na rok 1936. Kraków, wyd. Ilustrowanego Kuryera Codziennego, pod redakcją Jana Grzywińskiego, rok IX, str. 254.

Dział turystyczny kalendarza zawiera przegląd turystyczny za rok 1935. Krótkie opisy ważniejszych zdrojowisk polskich i ciekawy artykuł pt. „Tereny narciarskie w Karpatach polskich" z dwiema mapkami dr Stan. Leszczyckiego: 1) mapa długotrwałości pokrywy śnieżnej w Karpatach polskich, 2) mapa terenów narciarskich.

30. **KALENDARZ ILUSTROWANEGO KURYERA CODZIENNEGO** na rok 1937. Kraków, wyd. Ilustrowanego Kuryera Codziennego, pod red. Jana Grzywińskiego, rok X, str. 238

Oprócz corocznego przeglądu turystycznego, w którym tym razem są ciekawe wykresy ilości pociągów popularnych i ich frekwencji, umieszczono artykuł „Regiony turystyczne w Polsce" z mapą dr St. Leszczyckiego. Poza tym w dziale „Statystyka Polski" znajdują się dwa aktualne artykuły z mapami dr St. Leszczyckiego: 1) Regiony uzdrowiskowo-letniskowe w Polsce, 2) Bilans migracji uzdrowiskowo-letniskowych w Polsce. Wreszcie w dziale informacyjnym są dwie interesujące mapy J. Łukaczyńskiego: 1) terenów myśliwskich i 2) terenów rybackich w Polsce.

31. **ZIEMIA NOWOGRODZKA** — Biuletyn turystyczno-informacyjny, wyd. Zw. Propagandy Turystycznej Ziemi Nowogródzkiej, Nowogródek, red. inż. J. Żmigrodzki, rok III, zesz. 1—2 (12—13), wychodzi nieregularnie, parę razy do roku.

Między innymi czasopismo omawia zwyczaje ludowe, przyrodę i pamiątki historyczne Nowogródczyzny.

32. **MAŁOPOLSKI INFORMATOR KOMUNIKACYJNY I TURYSTYCZNO-ZDROJOWY** — wyd. Małopolskiej Ajencji Turystycznej, Lwów red. T. Krzyżewski, rok II. Czasopismo poświęcone komunikacji, turystyce, uzdrowiskom, letniskom, hotelarstwu, przemysłowi turystycznemu, popularyzacji ich oraz propagandzie turystycznej, kulturalnej i przemysłowo-handlowej Lwowa i Małopolski Wschodniej, ma charakter głównie propagandowy. Na uwagę zasługują ciekawe artykuły T. Krzyżewskiego.

33. **BIULETYN NACZELNEJ ORGANIZACJI PRZEMYSŁU HOTELOWEGO** — Warszawa, wydany przez Zarząd Naczelnej Organizacji Przemysłu Hotelowego, wychodzi co miesiąc, obejmuje dział prawny, sprawy organizacyjne i przegląd prasy zagranicznej.

34. **BIULETYN TURYSTYCZNO-PRASOWY KOLEI FRANCUSKICH** — Warszawa, miesięcznik, wyd. Koleje Francuskie, rok IV, zeszytów 12, red. E. Okoński. Biuletyn podaje najświeższe wiadomości turystyczne z całej Francji w jęz. polskim i krótkie opisy miejscowości turystycznych Francji, posiada głównie charakter propagandowy.

35. **BIULETYN ZWIĄZKU POPIERANIA TURYSTYKI W BYDGOSZCZY** — rok I. Wydawnictwo periodyczne, poświęcone turystyce, komunikacji i przemysłowi turystycznemu w okręgu, obejmującym miasto Bydgoszcz, oraz powiaty: Bydgoski, Szubiński i Wyrzyski.

DZIAŁ II.

ROZPRAWY I ARTYKUŁY NAUKOWE DOTYCZĄCE ZAGADNIEŃ TURYZMU

36. Mieczysław Fularski — ZAGADNIENIA RUCHU TURYSTYCZNEGO. Warszawa, wyd. Główna Księgarnia Wojskowa, str. 128 Pracę tę należy uważać za pierwszą, ujmującą naukowo całość zagadnień związanych ze współczesnym stanem turystyki krajowej. Autor omówił dokładnie czynniki zasadnicze, kształtujące rozwój ruchu turystycznego w Polsce, którymi są: 1) atrakcyjność ośrodków turystycznych, warunki ogólnogospodarcze i polityczne, 2) stan urządzeń ruchu turystycznego i przemysłu turystycznego, 3) zarządzenia w dziedzinie turystyki.

37. Dr Stanisław Leszczycki, BADANIA NAD RUCHEM LETNISKOWYM NA PODHALU. Kraków, odbitka z Przeglądu Zdrojowo-Kąpielowego, tom XXV, nr 3, sierpień 1936 r. z 5 mapkami.

38. Dr Mieczysław Orłowicz, LITERATURA TURYSTYCZNA I KARTOGRAFIA KARPAT. Warszawa, odbitka z protokółu „Turystyka w Karpatach Polskich" (protokół i uchwały III Zjazdu odbytego w Wiśle w dniach 10—11 maja 1935 r.).

39. Dr Mieczysław Orłowicz, TURYSTYKA W KARPATACH POLSKICH. Protokół i uchwały III Zjazdu w sprawie gospodarki turystycznej w Karpatach, odbytego w Wiśle w dniach 10 i 11 maja 1935 r. Warszawa,

nakładem Ministerstwa Komunikacji, str. 250. Pod powyższym tytułem ukazał się pełny tekst protokółu z III Karpackiego Zjazdu Turystycznego we Wiśle odbytego za inicjatywą Wydziału Turystyki Min. Komunikacji. Na zjeździe tym wygłoszone były następujące referaty:

Dr M. Orłowicz, Realizacja postulatów Zjazdu w Jaremczu.

Dr H. Szatkowski i płk. Wł. Ziętkiewicz, Plan rozbudowy schronisk turystycznych w Karpatach.

J. Błoński, Ruch wycieczkowy młodzieży szkolnej, szkolne domy wycieczkowe i obozy harcerskie na terenie Karpat.

B. Jaxa-Małachowski, Wytyczne gospodarki i polityki cen w schroniskach turystycznych.

Mgr W. Mileski, Szlaki turystyczne letnie i zimowe w Karpatach.

Wład. Niedenthal, Szlaki turystyczne i narciarskie na terenie Karpat Wschodnich.

Igora Czajkowski, Wschodnio-karpackie wąskotorowe koleje leśne.

Dr St. Leszczycki, Znaczenie meteorologii dla turystyki.

Dr M. Orłowicz, Literatura turystyczna i kartografia Karpat.

Dzięki umieszczeniu wszystkich referatów, dyskusji oraz wszystkich przyjętych wniosków i dezyderatów broszura przedstawia zbiór wiadomości nieodzowny dla każdego działacza regionalnego i pozwala na zorientowanie się w całości zagadnień dotyczących Karpat Polskich.

40. Zenon Orłowski, NAUKOWE PODSTAWY ZDROJOWNICTWA — ZDROJE I ZDROJOWISKA POLSKIE. Warszawa.

41. Dr Antoni Sabatowski, BALNEOTERAPIA W PRAKTYCE CODZIENNEJ. Stosowanie przetworów zdrojowiskowych w leczeniu domowym, str. 12. — Jest to tekst odczytu, wygłoszonego podczas VIII kursu wakacyjnego w Ciechocinku-Cieplicy w 1935 r. Warszawa, nakład Komisji Zdrojowej w Ciechocinku-Cieplicy, odbitka z „Lekarza Wojskowego", tom XXVII, nr 2.

DZIAŁ III.

PRZEWODNIKI, MONOGRAFIE I OPISY MIEJSCOWOŚCI

42. BYDGOSZCZ — mały przewodnik turystyczno-krajoznawczy ilustrowany, z planem miasta. W przewodniku jest szeroko potraktowana historia miasta.

43. Dr Jerzy Dobrzycki, „STARY KRAKÓW". Kraków, wydawni-

ctwo Polskiego Związku Turystycznego, str. XXII, 48. — Książka składa się z 50 plansz z widokami Krakowa, które stanowią logiczną całość, obejmującą dzieje i zabytki Krakowa. Objaśnienia są w językach: francuskim, niemieckim, angielskim i polskim. Jest to album, wydany bardzo starannie pod względem technicznym, który jest bardzo potrzebny i pożyteczny dla propagandy miasta Krakowa. Wydawnictwo to może służyć za wzór dla innych wydawnictw poświęconych miastom. Nie ustępuje w niczym podobnym wydawnictwom zagranicznym.

44. DOLINA POPRADU I JEJ UZDROWISKA — Rytro, Piwniczna Łomnica, Żegiestów, Muszyna, Krynica. — Praca zbiorowa, nakład Towarzystwa Przyjaciół Doliny Popradu, Żegiestów, str. 64, form. kieszonkowy. Oprócz opisu każdego uzdrowiska na wzmiankę zasługuje rozdział: „Sport i turystyka nad Popradem" dr K. Harhat-Załuskiego.

45. Endrukajtis Jan, KRÓTKI ZARYS HISTORII MIASTA KORZEC oraz informacje dla turystów i wycieczek.

46. Bronisław Faliński, POWIAT KAMIONKA STRUMIŁOWA.

47. J. Frankowski i I. Kromin, WYCIECZKI WZDŁUŻ PODLASIA BIAŁOSTOCKIEGO I W OKOLICE M. BIAŁEGOSTOKU. Białystok, wydane przez Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddział Białystok, str. 7.

48. Dr Galon Rajmund, DOLINA DOLNEJ WISŁY. Przewodnik krajoznawczy, nakład Instytutu Bałtyckiego, Toruń, str. III, 57, 3 mapy. — Książeczka zawiera dokładny opis tras wycieczek, z szczególnym uwzględnieniem środowiska geograficznego. Ilustrowany jest starannie, forma zewnętrzna bez zarzutu.

49. Henryk Gąsiorowski, PRZEWODNIK PO BESKIDACH WSCHODNICH. Tom I. Część 1. Bieszczady, Lwów, Książnica-Atlas, str. 286, format kieszonkowy. — Obszerny, z rzadką starannością i skrupulatnością napisany przewodnik, obejmuje obszar od źródeł Sanu do dolin Mizunki i Świcy. Jest bogato ilustrowany mapami, podaje niezwykle szczegółowe informacje o zagospodarowaniu turystycznym gór.

50. Henryk Gąsiorowski, PRZEWODNIK PO BESKIDACH WSCHODNICH. Tom I. Część 2. Gorgany, Lwów, Książnica-Atlas, str. 240 i 4 mapki. — Z chwilą ukazania się tej drugiej części mamy całość obszernego i bardzo pożytecznego przewodnika po Beskidach Wschodnich. „Gorgany" są opracowane analogicznym systemem jak część pierwsza i tom drugi, z mapkami schematycznymi i panoramami widokowymi. Cały przewodnik jest dobrze przemyślany i opracowany, strona techniczna jest bez zarzutu.

51. Dr Ludwik Grodzicki, POLESIE. Szkic turystyczny woj. poleskiego. Warszawa, odbitka z Kalendarza Ziem Wschodnich, str. 36.

52. Emanuel Hay, ŻÓŁKIEW — PRZEWODNIK PO MIEŚCIE I JEGO DZIEJACH. Żółkiew, wydanie drugie, str. 56 i 1 plan, nakład autora. Przewodnik ten daje rzut oka na dzieje grodu Żółkiewskich i Sobieskich. Drugie wydanie jest znacznie rozszerzone, przejrzane, z mapką orientacyjną i licznymi drzeworytami w tekście. Praca jest drobiazgowa a drzeworyty świadczą o walorach architektonicznych tego starego grodu.

53. Antoni Heinrich, SZLAKI WODNE POLSKI. Wydanie drugie, wydawnictwo Głównej Księgarni Wojskowej, Warszawa, str. 456. — Autor wprowadza jako nowość w tym wydaniu przejrzyste, jasne skróty, przez co przewodnik dostępny jest i dla cudzoziemców, dobór szlaków i kilometraże uległy gruntownej rewizji i wreszcie dołączono do tego wydania mapkę poglądową Polski oraz „część ogólną" z informacjami i instrukcjami. Książka ta jest niezbędna dla każdego kajakowca. W roku bieżącym ukazał się pierwszy dodatek, tzw. „uzupełnienia" wynikające z zebranych w poprzednim sezonie materiałów.

54. Juliusz Kłos, WILNO. Przewodnik krajoznawczy, wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego Oddział Wilno, str. 324 z planem miasta i wieloma ilustracjami. Jest to najdokładniejszy przewodnik po Wilnie.

55. Dr Franciszek Kmietowicz (sen.), Z PODKARPACIA ZACHODNIEGO. Kraków, nakład autora, str. 72. — Autor opisał w tej książce na mocy własnych przeżyć i wspomnień okolice Krynicy, jej pamiątki historyczne i okoliczny lud, podał szereg wiadomości krajoznawczych z Beskidów Zachodnich.

56. Dr W. Koskowski, MORSZYN-ZDRÓJ. Lwów, odbitka z „Nowin Społeczno-Lekarskich", organ Zw. Lekarzy Państwa Polskiego, nr. 10, 1936, str. 22. — Praca powyższa podkreśla przede wszystkim wartości lecznicze uzdrowiska, daje naukowy i źródłowy opis Morszyna-Zdroju.

57. Józef Krukierek, PRZEWODNIK TURYSTYCZNY PO KROŚNIE I OKOLICY. Krosno, nakład autora, str. 89.

58. PRZEWODNIK NARCIARSKI PO KRZEMIEŃCU I OKOLICY. Praca zbiorowa. Krzemieniec, nakł. Zjednoczenia Organizacji Społecznych pow. krzemienieckiego, str. 63. — Przewodnik podaje dokładnie wszystkie szlaki narciarskie, szczegółowy opis okolicy oraz wskazówki dla narciarzy.

59. Tomasz Kunzek, PRZEWODNIK PO WOJEWÓDZTWIE TARNOPOLSKIM. Tarnopol, wyd. Podolskiego Towarzystwa Turystyczno-

Krajoznawczego przy współpracy Min. Kom. i Ligi Popierania Turystyki, str. 303, 82 ilustracje w tekście i 2 mapki. — Książka stanowi właściwie monografię krajoznawczo-turystyczną Podola polskiego. Na całość składa się część ogólna, opisowa i szczegółowa zestawiona systemem Baedeckera, opracowanie jest bardzo sumienne i wyczerpujące, dlatego przewodnik ten zasługuje na najszersze rozpowszechnienie; musi być uważany za najlepszą pracę krajoznawczą, dotyczącą całego Podola.

60. St. Lenartowicz, PRZEWODNIK PO POLSCE. POLSKA PÓŁNOCNO-WSCHODNIA. Tom I, str. 276, map 16 i 4 plany miast. — Pod powyższą redakcją i tytułem rozpoczął Związek Polskich Towarzystw Turystycznych, Warszawa, akcję wydawniczą Przewodnika po Polsce w 4 tomach. Współpracownikami są: St. Lorenz, Adam Chętnik, Jan Frankowski, Jan Kloska i inni. Tom pierwszy omawia szczegółowo ziemie północno-wschodnie (Wileńszczyznę, Nowogródczyznę, Grodzieńszczyznę, Kurpiowszczyznę, puszcze Białowieską i Świsłocką, Podlasie, Polesie). Szereg szkiców okolic, plany miast i mapa ogólna (wycinek mapy 1:1,000.000, wyd. hypsometryczne) ułatwiają turyście orientację w terenie. Na szczególną uwagę zasługuje strona graficzna, dobór druku, papieru, brak ilustracji, dzięki którym przy minimalnej objętości i wadze, dano maksymalną treść opisową i informacyjną.

61. Kazimierz Lewkowicz, KRÓTKI PRZEWODNIK — WILNO I BLIŻSZE OKOLICE. Wilno, skł. gł. Księg. J. Tarasiewicza, str. 48.

62. Zygmunt Lubertowicz, BIELSKO-BIAŁA — KRESOWE MIASTO POLSKIE oraz Przewodnik turystyczny po Beskidzie Śląskim i Małym. Bielsko, nakład miasta Bielska. — W części pierwszej zamieścił autor rys historyczny i gospodarczy obu miast, w drugiej dał zestawienie wycieczek bliższych i dalszych z dokładnym opisem. Do przewodnika dołączono mapę szlaków turystycznych (z uwzględnieniem godzin marszu) i ciekawych obiektów, godnych zwiedzenia po drodze. Strona zewnętrzna książeczki dość skromna, jednak dzięki łatwemu układowi spełni niewątpliwie swoje zadanie, tzn. popularyzację Beskidów Śląskich i ułatwi mieszkańcom Bielska zwiedzanie dalszych części Beskidów.

63. Dr Majkowski Aleksander, PRZEWODNIK PO KASZUBSKIEJ SZWAJCARII. Kartuzy, wyd. Wydziału Powiatowego, Kartuzy. Część ogólna traktuje o całym obszarze, jego historii i ludności. Przy omawianiu poszczególnych miejscowości podaje autor od razu połączenia kolejowe i autobusowe. Przewodnik jest treściwy, skromnie wydany.

64. Aleksander Medyński, LWÓW — PRZEWODNIK DLA ZWIEDZAJĄCYCH MIASTO. Lwów, nakład autora, str. 249, 90 rycin i plan

miasta. — Poza szeregiem wiadomości powtarzających się w innych przewodnikach, specjalną uwagę zwraca opis rynku lwowskiego, podanie historii wszystkich jego kamienic oraz fotografie szeregu fasad doprowadzonych do dawnego stanu. Autor omawia szczegółowo nowoczesne urządzenia sportowe i zdrowotne w mieście, wspomina o projekcie panoramy plastycznej dawnego Lwowa.

65. Dr Wilhelm Nölting, POLEN. Berlin, Verlag Kurt Wolff, str. 168 i ponad 140 fotografii. — Książka powyższa jest wydana w języku niemieckim, posiada obszerny dział ilustracyjny, dostarczony autorowi przez Ministerstwo Komunikacji. Całość podzielona jest na kilka części: ludność i kraj, wzrost ludności, stosunki gospodarcze, kultura duchowa, zarys historii. Dzieło cechuje surowy dla Polski obiektywizm.

66. St. Odlanicki-Poczobut. WOJEWÓDZTWO NOWOGRÓDZKIE. Wilno.

67. Maria Okołów-Podhorska, INFORMATOR WODNY. Wyd. Marian Mazuś, str. 168. — Informator obejmuje 13 najpiękniejszych szlaków kajakowych środkowej Polski, Pomorza i Kresów Wschodnich. Nowością jest forma przewodnika, tzn. szkice (w podz. 1:100.000), zaopatrzone w krótką legendę i etapy kilometrowe, zamiast ogólnie znanego tabelarycznego indeksu miejscowości nadbrzeżnych, co jest właśnie inowacją w tego rodzaju wydawnictwach. Każdy szlak omówiono osobno. Informator jest formatu kieszonkowego.

68. Juliusz Opacki, PRZEWODNIK PO POWIECIE BORSZCZOWSKIM. Tarnopol, nakład Podolskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, Oddział Borszczów, str. 56, zdjęć 23. — Autor zaznajamia czytelnika ogólnie z pięknym zakątkiem naszego kraju, jego atrakcjami turystycznymi. W części szczegółowej omawia dokładnie poszczególne tereny powiatu, ich zabytki historyczne, stroje i zwyczaje ludowe oraz osobliwości przyrodnicze i geologiczne. Przewodnik jest bardzo przejrzysty i zawiera wyczerpujące informacje, ułatwiające turyście pobyt i zwiedzenie pow. borszczowskiego.

69. J. Oppenheim, PRZEWODNIK NARCIARSKI P. Z. N. Tom VI SZLAKI NARCIARSKIE TATR POLSKICH. Kraków, wyd. Polskiego Związku Narciarskiego. — Przewodnik Oppenheima składa się właściwie z dwóch odrębnych części; pierwsza jest poświęcona turystyce narciarskiej w Tatrach, druga właściwemu opisowi dróg narciarskich z podaniem najważniejszych przejść na stronę południową Tatr. Przewodnik ten, napisany przez jednego z najlepszych znawców terenów narciarskich w Tatrach, jest bardzo cennym dorobkiem w literaturze turystyki zimowej.

70. Dr M. Orłowicz, ILUSTROWANY PRZEWODNIK PO WARSZAWIE I OKOLICY. Wyd. III. Warszawa, nakład księgarni Biblioteki Polskiej, str. 171, 50 ilustracji i plan miasta.

71. F. A. Ossendowski, HUCULSZCZYZNA — GORGANY I CZARNOHORA. Cuda Polski, str. 222. Poznań, nakład Wegnera. — Jest to dziesiąty z kolei tom o Polsce z cyklu „Cuda Polski". Autor ujął temat w formę reportażu, napisanego zajmująco i popularnie. Doskonałe zdjęcia harmonizują z treścią książki.

72. Dr J. Papierkowski, HISTORIA I ROZWÓJ IWONICZA ZDROJU. Warszawa. Odbitka z „Nowin Społeczno-Lekarskich", organ Zw. Lekarzy Państwa Polskiego, nr 10, str. 16. — Jest to szkic historyczny Iwonicza-Zdroju od czasów najdawniejszych do stanu dzisiejszego oraz szczegółowy opis współczesny zdrojowiska.

73. Dr Miecz. Piotrowicz, ROZŁUCZ JAKO LETNISKO. Turka, nakł. Powiatowego Koła Walki z Gruźlicą, str. 32. — Książeczka małego formatu, treściwa, zawiera wiele technicznych informacji.

74. POBOJOWISKA LEGIONÓW — KOŚCIUCHNÓWKA — OPTOWA. Warszawa. Praca zbiorowa. Wyd. Komitetu Opieki nad Pobojowiskami Legionów Polskich i Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich, str. 44. Wydawnictwo to zawiera szkic historyczny tych pobojowisk i podaje szlaki turystyczne prowadzące do wymienionych miejsc.

75. POLESIE I TURYSTA. Pińsk, wyd. przez Koło Krajoznawcze Uczniów Gimnazjum Państwowego.

76. Przybytko-Antoni Grzymała, KRÓTKI PRZEWODNIK TURYSTYCZNY PO POWIATACH LIDZKIM I SZCZUCZYŃSKIM. Lida, nakład Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego Oddział Lida, str. 30 z mapką.

77. Tadeusz Romanowski, KOWEL I POWIAT KOWELSKI. Krótki zarys historyczno-geograficzny. Kowel, str. 113.

78. M. Rozanow, POWIAT PRUŻANSKI. Szkic historyczny. Prużana, str. VIII i 143.

79. St. Szymborski, WISŁA. Przewodnik dla turystów wodnych. Warszawa, wyd. Książnica-Atlas, Lwów, str. 20, mapek 43. — Przewodnik Szymborskiego oparty jest na najlepszych wzorach zagranicznych i jest u nas pierwszym tego rodzaju. Cały odcinek Wisły od Oświęcimia po ujście podzielono na części i przedstawiono na 43 mapkach w podz. 1:80.000. Mapy są trójbarwne i zawierają ważniejsze szczegóły żeglarskie i turystyczne. Do

każdej mapy dołączony jest zwięzły opis szlaku i najciekawszych zabytków. Uwagi ogólne są wyczerpujące, do przewodnika dodana jest mapa poglądowa Wisły w podz. 1:2,500.000. Wykonanie mapek jest bardzo staranne, a opracowanie pod względem rzeczowym aktualne.

80. Irena Turowska, WŚRÓD PAMIĄTEK KRAKOWA. Przewodnik po Krakowie. Katowice, odbitka z „Polski Zachodniej", ilustr. dziennik śląski, rok XI, str. 275-ta.

81. Grzegorz Winogrodzki, POLESIE. Szkic krajoznawczo-historyczny. Lubieszów.

82. Wojnar, TURYSTA W ZAGŁĘBIU NAFTOWYM. Borysław, wyd. Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego Oddział Drohobycz, str. 128. Krajoznawstwo, turystyka górska letnia i zimowa. Przewodnik, który ukazał się pod redakcją inż. Józefa Wojnara, obejmuje zagłębie naftowe i okoliczne tereny górskie, zawiera bogaty dział informacji praktycznych oraz szereg zestawień wycieczek po tej części Karpat.

83. Czesław Wycech, „POWIAT CHOJNICKI". Monografia krajoznawcza wydana przez Oddz. P. T. T. K. Chojnice, str. 296.

84. Tad. Zwoliński, PRZEWODNIK PO TATRACH I ZAKOPANEM. Zakopane. Nakł. Księgarni L. Zwolińskiego, str. 300 z mapką przeglądową Tatr w podz. 1:100.000, planem Zakopanego i ilustracjami ze zdjęć T. i S. Zwolińskich, wydanie V. — To najpopularniejszy współcześnie przewodnik po Tatrach, znacznie i udatnie rozszerzony, obejmujący po raz pierwszy całą połać Tatr Zachodnich, Orawsko-liptowskich. Daje najnowsze i możliwie szczegółowe informacje o Zakopanem i jego okolicach. Jest przejrzysty, podaje ważniejsze wycieczki dolinne, górskie, szczytowe, jest zaopatrzony w alfabetyczny wykaz wszystkich nazw, wymienionych w opisach wycieczek.

DZIAŁ IV.

MAPY, WYKRESY GRAFICZNE ITP.

85. Dr Eugeniusz Romer, POLITYCZNY ATLAS KIESZONKOWY. Nakł. Książnicy-Atlas, Lwów—Warszawa. — Trwałą do pewnego stopnia i główną częścią nowego atlasu są barwne mapy polityczno-topograficzne (61 tablic i 3 tablice flag) zawarte w części pierwszej. W małym atlasie tym w kieszonkowym formacie zawarto więcej nazw niż w atlasie powszechnym E. Romera. Szczegółowy indeks nazw ułatwia ich odszukanie na mapie.

Druga część zawiera 26 tablic w postaci wykresów, diagramów itp.; zastępują one statystyczną część wydawnictw zagranicznych. Atlas odznacza się staranną szatą zewnętrzną, z powodzeniem zastępuje zwykłe, podręczne, duże atlasy przeglądowe.

86. Wojskowy Instytut Geograficzny Warszawa wydał w roku 1936 szereg nowych arkuszy map topograficznych w podz. 1:100.000 w pięciu kolorach. Na szczególną uwagę zasługują arkusze w opracowaniu turystycznym (6-kolorowe):

Krynica	pas	51	słup	32
Porohy	„	54	„	38
Rafajłowa	„	55	„	38
Szczawnica	„	51	„	31

Poza tym ukazały się następujące arkusze:

Buk	pas	39	słup	23
Chojnice	„	34	„	25
Jędrzejów	„	46	„	30
Kalisz	„	41	„	26
Kępno.	pas	43	słup	26
Lipusz i Bytowo . . .	„	32	„	25
Lublin Płn.	„	43	„	35
Łowicz	„	40	„	30
Małkinia	„	38	„	34
Miechów	„	47	„	30
Nieśwież	„	36	„	43
Pułtusk	„	38	„	32
Skwierzyna.	„	38	„	21
Sokal	„	47	„	38
Tyszowce	„	46	„	37
Wieleń	„	37	„	22
Wojtkiewicze	„	42	„	45
Wolsztyn	„	40	„	22
Wyszków	„	38	„	33
Zamość	„	46	„	36

Z map w podziałce 1:25.000 typu turystycznego, pięcio- i sześciokolorowe, wyszło dotychczas 30 arkuszy dla pięciu regionów turystycznych:

I region: Puszcza Kampinoska. R. 1933. Kampinos, Kazuń Polski, Leszno, Łomna, Wychodź, Zaborów — 5-kolorowe; p. 39 sł. 31 lit. DEFGHI (6 ark.).

II region: Góry Świętokrzyskie. R. 1934. Bieliny-Kapitulne, Łagów,

Nowa-Słupia, Waśniów, Wszachów. R. 1936. Bodzentyn, Cisów — 6-kolorowe; p. 45 sł. 42 lit. ADEFGHI (7 ark.).

III region: Okolice Krakowa. R. 1935. Ojców, Skała, Wieliczka. R. 1936. Bieńczyce, Bieżanów, Kraków, Prądnik Czerwony, Swoszowice — 5-kolorowe; p. 48 sł. 29 lit. C; p. 48 sł. 30 lit. ADEGH; p. 49 sł. 30 lit. AB (8 ark.).

IV region: Okolice Truskawca. R. 1935. Borysław, Truskawiec — 5-kolorowe; p. 51 sł. 37 lit. GH (2 ark.).

V region: Okolice Krynicy. R. 1935. Hańczowa, Krynica, Leluchów, Muszyna, Tylicz. R. 1936. Wysowa, Zborów — 5-kolorowe; p. 51 sł. 32 lit. ABCDEFG (7 ark.).

87. Stefan Koebe i Wroczyński, TABLICE TOPOGRAFICZNE DO NAUCZANIA ZNAKÓW TOPOGRAFICZNYCH. Warszawa, wyd. Wojskowy Instytut Naukowy.

88. Zwoliński T., TATRY OD PÓŁNOCY. Mapa plastyczna (format mały i duży) z objaśnieniami w języku polskim i językach obcych. Zakopane, wydawnictwo propagandowe Ligi Popierania Turystyki wydane przy poparciu Ministerstwa Komunikacji.

89. Tadeusz Zwoliński, ZAKOPANE—KASPROWY. Mapa plastyczna okolic Kasprowego oraz trasy kolejki linowej. Objaśnienia w języku polskim i językach obcych. Kraków, wydawnictwo propagandowe Ligi Popierania Turystyki wydane przy poparciu Ministerstwa Komunikacji.

90. POLSKA. Mapa, afisz propagandowy (przedstawiający obrazkowo atrakcje turystyczne). Kraków, wyd. „Mewa", objaśnienia w języku niemieckim, francuskim i angielskim, graficzna strona mapy jak i treść pozostawiają wiele do życzenia, dlatego przedstawia niewielką wartość jako wydawnictwo propagandowe.

91. TATRY. Mała popularna mapka całych Tatr w podziałce 1:100.000 (trzykolorowa). Zakopane, nakł. Księgarni Zwolińskich.

92. Tadeusz Zwoliński, TATRY. Podz. 1:50.000, wielobarwna. Lwów, Książnica-Atlas. — Nowa mapa turystyczna obejmuje całe Tatry po stronie polskiej i słowackiej. Po raz pierwszy uwzględniono w tej podziałce całe Tatry Zachodnie, gdyż do tej pory mapy były jedynie w podz. 1:100.000 i 1:75.000. Mapa jest przejrzysta i sumiennie sprawdzona w terenie, posiada bogatą treść turystyczną, musi być uważana za najlepszą i najodpowiedniejszą mapę turystyczną Tatr.

93. MAPA SAMOCHODOWA I STANU DRÓG W POLSCE na rok 1936/37, z marszrutami automobilowymi. Stan dróg na podstawie danych

Powiatowych Związków Drogowych, podz. 1:1,000.000, opr. Zdz. Jaworski. Warszawa, wyd. Polski Touring Klub. — Na mapie uwzględniono stan dróg w całym kraju, oparty na oficjalnych sprawozdaniach. Różni się ona od map dotychczasowych przede wszystkim wprowadzeniem rzeźby terenu, oznaczeniem lotnisk, urzędów celnych granicznych i przedłużeniem naszych dróg poza granicę ze wskazaniem głównych kierunków. Odrębne, szczegółowe mapy są dla okolic Warszawy i Górnego Śląska. Mapa jest precyzyjna, kilometraż jest dokładnie sprawdzony. W pierwszej części tego wydawnictwa znajduje się przeszło 20 marszrut po najważniejszych szlakach turystycznych i komunikacyjnych Polski, uwzględniających dojazdy do uzdrowisk, stacji klimatycznych i terenów turystycznych z głównych miast. Mapa jest bardzo pożytecznym i celowym wydawnictwem Pol. Touring Klubu, dla wszystkich automobilistów, podaje w sposób b. przejrzysty obecny stan dróg.

94. Inż. Tadeusz Tillinger, MAPA POLSKICH DRÓG WODNYCH. Wydanie drugie, poprawione i uzupełnione na podstawie materiałów Biura Dróg Wodnych Ministerstwa Komunikacji, podz. 1:1,000.000. „Książnica-Atlas" Warszawa. Nakład Stowarzyszeń Gospodarki Wodnej. Mapa wyróżnia rzeki żeglowne, uregulowane, spławne i kanały. Jest bardzo pożyteczna, wydanie drugie jest poprawione i sprawdzone. Do głównej mapy załączona jest mapka rzek żeglownych Europy środkowej oraz wschodniej.

95. MAPA TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZA POMORZA Podz. 1:200.000, inż. T. Hornickiego — wydana przy pomocy subwencji M. K., Wydz. Turystyki. Jest to pierwsza w Polsce mapa turystyczna województwa, może służyć za wzór dla podobnych innych wydawnictw.

96. NARCIARSKA MAPA ŚNIEGOWA. Warszawa. Wydawnictwo Państwowego Instytutu Meteorologicznego, Ligi Popierania Turystyki i Towarzystwa Krzewienia Narciarstwa. Mapa ukazuje się raz w tygodniu przez miesiące zimowe od grudnia do kwietnia, łącznie z mapką klimatologiczną Polski oraz komunikatem śniegowym.

97. TURYSTYCZNY PLAN ŚRÓDMIEŚCIA WARSZAWY — trójbarwny. Wydawnictwo propagandowe P. K. O. Warszawa.

98. Dworzak, TURYSTYCZNY PLAN M. ST. WARSZAWY. Warszawa, wyd. Zw. Propagandy Turystyki. Plan jednokolorowy jest mało szczegółowy.

99. PLAN WILNA. Podz. 1:12.500. Wyd. Biblioteka Polska.

100. PLAN MIASTA GRODNA. Podz. 1:10.000. Nakł. Księgarni „Ognisko".

SPRAWOZDANIA, STATUTY, REGULAMINY I INSTRUKCJE

101. SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI GDYŃSKIEGO ZWIĄZKU PROPAGANDY TURYSTYCZNEJ. 1934/35, str. 8, nakł. G. Z. P. T. Omawia frekwencję turystów, starania około urządzenia kąpieliska, jego braki oraz plany inwestycyjne na najbliższą przyszłość.

102. SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI PAŃSTWOWEJ RADY OCHRONY PRZYRODY za rok 1935. Kraków pod red. Prof. dr Wład. Szafera. Nakł. P. R. O. P.

103. DZIESIĘCIOLECIE ISTNIENIA I DZIAŁALNOŚCI PODOLSKIEGO TOWARZYSTWA TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZEGO. 1925—1935. Tarnopol, opr. Tomasz Kunzek. Nakł. P. T. T. K.

104. SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI POLSKIEGO TOWARZYSTWA TATRZAŃSKIEGO w Krakowie — 1. IV. 1935—31. III. 1936. Kraków, nakł. P. T. T., str. 88.

105. SPRAWOZDANIE POLSKIEGO ZWIĄZKU TURYSTYCZNEGO. Kraków. Czerwiec 1935—wrzesień 1936. Kraków, nakł. P. Z. T., str. 96.

106. SPRAWOZDANIE TOWARZYSTWA KRZEWIENIA NARCIARSTWA z działalności Rady i Zarządu w r. 1935/36. Nakł. T. K. N., str. 28.

107. SPRAWOZDANIE TATRZAŃSKIEGO TOWARZYSTWA NARCIARSKIEGO z działalności Zarządu 1934—1935.

108. STATUT POLSKIEGO TOWARZYSTWA TATRZAŃSKIEGO oraz statut wzorowy Oddziału P. T. T. Kraków, str. 20 i 16.

109. STATUT POLSKIEGO ZWIĄZKU NARCIARSKIEGO, uchwalony przez XVI Walny Zjazd Delegatów P. Z. N. Kraków. 30. VI. 1935. Nakł. P. Z. N., str. 39.

110. STATUT TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ ZIEMI ŻYWIECKIEJ. Żywiec, str. 12.

111. REGULAMIN GÓRSKIEJ ODZNAKI TURYSTYCZNEJ PTT. wraz ze spisem punktowanych wycieczek oraz spisem przewodników do

G. O. T. Wydanie II poprawione i uzupełnione. Kraków, nakł. P. T. T., str. 98.

112. INSTRUKCJA DLA SAMORZĄDOWYCH KOMISJI LETNISKOWO-TURYSTYCZNYCH. Warszawa, nakł. Związku Powiatów Rzeczypospolitej Polskiej, wraz ze wzorem katastru miejscowości letniskowych. Ze względu na wzmożenie ruchu letniskowo turystycznego w Polsce, Związek Powiatów R. P. opracował wyżej wymienioną Instrukcję, która łącznie z regulaminami komisji letniskowo turystycznych jest pierwszą próbą podręcznika dla powiatów, gmin i gromad niezbędnego, ułatwiającego i normującego pracę w dziedzinie ruchu letniskowo turystycznego.

113. REGULAMINY POWIATOWEJ KOMISJI LETNISKOWO-TURYSTYCZNEJ i GMINNEJ KOMISJI LETNISKOWO-TURYSTYCZNEJ. Warszawa. Wydawnictwo Związku Powiatów R. P., str. 16.

114. PROWADZENIE I ZNAKOWANIE SZLAKÓW TURYSTYCZNYCH W KARPATACH. Broszura Ministerstwa Komunikacji, Warszawa, opr. przez W. Mileskiego zawiera wytyczne i instrukcje dla przeprowadzających szlaki znakowane w górach, przyjęte na zjeździe w sprawie gospodarki turystycznej w Karpatach (Wisła 11. V. 1935), str. 10. Patrz. poz. 39. Odbitka z „Turystyki w Karpatach Polskich".

115. SPÓŁDZIELNIA ŻEGLARSKA „ALBATROS". Projekt organizacji statutu i regulaminu, Warszawa, nakł. L. M. K., str. 32, opracował dr Cz. Czarnowski.

DZIAŁ VI.

BROSZURY I PROSPEKTY PROPAGANDOWE, AFISZE I ULOTKI, PROGRAMY IMPREZ I UROCZYSTOŚCI

Wydział Turystyki Ministerstwa Komunikacji, Warszawa, przy współudziale Ligi Popierania Turystyki oraz szeregu instytucji i towarzystw turystycznych, wydał serię broszurek turystyczno-krajoznawczych. Broszury te, napisane przez znawców poszczególnych terenów, zawierają najistotniejsze informacje, są bogato i instruktywnie ilustrowane. Wydawnictwo propagandowe przyczynia się bezsprzecznie bardzo do popularyzacji najważniejszych naszych ośrodków turystycznych. Część z nich ukazała się w trzech obcych językach: niemieckim, francuskim i angielskim, broszury więc spełniają również pożyteczną rolę propagandową za granicą.

116. Dr Jerzy Dobrzycki, KRAKÓW (jęz. niem., franc., ang.), M. K. łącznie z P. Z. T.

117. Jerzy Chyczewski, PUŁTUSK.

118. Dr Ludwik Grodzicki, POLESIE.

119. Tadeusz Gumiński, ŁOWICZ (jęz. ang.).

120. Michał Jachnis, PŁOCK.

121. Dyr. J. Karpiński, BIAŁOWIEŻA (jęz. niem., franc., ang.).

122. Inż. Włodz. Kawecki, ŻYWIECCZYZNA.

123. Prof. Jan Kilarski, KALISZ i GOŁUCHÓW. Wyd. L. P. T.

124. Prof. Jan Kilarski, POZNAŃ.

125. Prof. Jan Kilarski, KÓRNIK i ROGALIN. Wyd. L. P. T.

126. Dr Zygmunt Klemensiewicz, DOLINA OPORU.

127. Prof. Józef Kołodziejczyk, OKOLICE WARSZAWY.

128. Dr J. Kostrzewski, BISKUPIN.

129. Tomasz Kunzek, PODOLE.

130. Kierownictwo Żupy Solnej, WIELICZKA (jęz. niem., franc., ang.).

131. Prof. Adam Lenkiewicz, GORGANY.

132. Dr Stan. Leszczycki, OKOLICE KRAKOWA. M. K. łącznie z P. Z. T.

133. Dr Stan. Lorenz, WILNO (jęz. niem., franc.).

134. T. Łazarski, CZĘSTOCHOWA.

135. Ks. dr Wład. Łęga, GRUDZIĄDZ.

136. Rudolf Macura, ZIEMIA KURPIÓW.

137. Maciej Masłowski, KAZIMIERZ—PUŁAWY.

138. Edmund Massalski, KIELCE—CHĘCINY.

139. Dr Miecz. Orłowicz, AUGUSTÓW—SUWAŁKI.

140. Dr Miecz. Orłowicz, TORUŃ.

141. Dr Miecz. Orłowicz, ZIEMIA SANOCKA.

142. Aleksander Patkowski, GÓRY ŚWIĘTOKRZYSKIE.

143. Aleksander Patkowski, SANDOMIERZ.

144. Bolesław Polkowski, GDYNIA (jęz. niem.).

145. Dr Tad. Przypkowski, WARSZAWA (jęz. niem., franc., ang.).

146. Dr A. Zieliński, POWIAT LESKI. M. K. łącznie z L. P. T.

147. Dr A. Zieliński, HUCULSZCZYZNA.

148. R. Wacek, LWÓW (jęz. niem., franc., ang.). M. K. łącznie z L. P. T.

149. Prof. F. Rapf, PIENINY (jęz. franc., niem., ang.).

150. Jan Reychman, PODHALE.

151. J. A. Szczepański, TATRY (jęz. niem.).

152. Dr Stef. Wojciechowski, LUBLIN.

Z innych broszur Ministerstwa Komunikacji, Wydział Turystyki — ukazały się:

153. POLAND — w języku angielskim.

154. POLEN — w języku duńskim.

155. TERENY NARCIARSKIE W POLSCE — w jęz. pol., niem., franc., ang., węgierskim i holenderskim.

156. KOMUNIKACJA AUTOBUSOWA — P. K. P.

157. Z PIELGRZYMKĄ DO POLSKI — wydane wspólnie z P. B. P. „Orbis“, Warszawa (w jęz. pol., niem., franc. i ang.). — Broszura ta, napisana przez ks. Kaczyńskiego, zapoznaje z głównymi ośrodkami kultu religijnego w Polsce, jako centrami, ku którym dążą pielgrzymki religijne. Jest estetycznie wydana i dobrze ilustrowana.

158. Ministerstwo Komunikacji, Wydział Turystyki, wydał w roku 1936 cały szereg afiszy propagandowych jedno- lub wielobarwnych, wykonanych przeważnie metodą rotograwiurową. Z napisami w kilkunastu językach między innymi ukazały się: „ZIMA W POLSCE“, „POLESIE“ i „PIENINY“.

Napisy w języku polskim, niemieckim, francuskim i angielskim mają afisze: „BIAŁOWIEŻA“, „CZARNOHORA“, „HUCULSZCZYZNA“, „KRYNICA“, „PIENINY“, „WIELICZKA“.

W języku polskim: „BABIA GÓRA“, (i niem.): „CZOMBRÓW — ZIEMIA NOWOGRÓDZKA“, „GORGANY“, „KASPROWY“, „KAZIMIERZ NAD WISŁĄ“, „KRAKÓW“, „LUBLIN“, „ŁOWICZ“, „POJEZIERZE AUGUSTOWSKIE“, „PŁOCK“, „PUSZCZA ŚWIĘTOKRZYSKA“, „SANDOMIERZ“, „TATRY“ i „WILNO“.

159. Z innych wydawnictw propagandowych Min. Komunikacji wymienić można następujące:

KASPROWY — w 11 językach.

KRAKÓW — folder w jęz. franc., niem., ang.

WILNO — folder w jęz. franc., niem., ang.

PROSPEKT RAIDU NARCIARSKIEGO wspólnie z T. K. N.

160. Liga Popierania Turystyki rozpoczęła drugą serię broszur — prospektów rotograwiurowych, bogato i udatnie ilustrowanych, posiadających wyczerpujący dział informacji technicznych:

Dr J. Karpiński, BIAŁOWIEŻA. Park Narodowy.

J. A. Szczepański, TATRY.

WIELICZKA. Słynne żupy solne. Wyd. przez L. P. T. przy współpracy Pol. Zw. Turyst.

161. Liga Popierania Turystyki wydała zestawienie projektowanych pociągów popularnych do: GDYNI, KRAKOWA i WILNA.

162. Polskie Biuro Podróży „Orbis“, 250 WYCIECZEK PO POLSCE.

Pobyty kuracyjne i wypoczynkowe. Warszawa, str. 68. — Książeczka ta zawiera spis indywidualnych i zbiorowych wycieczek krajoznawczych, ułożonych przez P. B. P. „Orbis" na sezon letni 1936, podzielonych na grupy: a) wycieczki weekendowe 2- i 3-dniowe, b) wycieczki dłuższe 1—2-tygodniowe w najpiękniejsze okolice Polski, ze szczególnym uwzględnieniem województw wschodnich. Jest ona bardzo pożytecznym wydawnictwem, gdyż orientuje szerokie rzesze turystów o wycieczkach i podróżach zorganizowanych i przygotowanych przez P. B. P. „Orbis", a tym samym dostępnych dla wszystkich.

163. P. B. P. „Orbis" wydało również szereg wydawnictw i prospektów propagandowych, które zasługują na wymienienie:

LA POLOGNE VOUS INVITE — wyd. Oddziału w Paryżu (prospekt).

KRAKÓW — wyd. Oddziału Kraków (prospekt o charakterze informac.).

ORBIS — (afisz).

POZNAJ SWÓJ KRAJ — (afisz) — wielokolorowy.

ZIMA W GÓRACH — (afisz).

ZIMA W GÓRACH — program krajowych imprez zimowych „Orbisu".

KALENDARZYK imprez zimowych w Polsce (folder w jęz. niem., ang. i franc.).

164. Polski Związek Turystyczny — DROGA TURYSTY PO KRAKOWIE. Prospekt a raczej przewodnik, który ukazał się pod redakcją Stan. Faechera, jest wzorowany na podobnych wydawnictwach francuskich. Posiada nowy oryginalny plan orientacyjny śródmieścia miasta z trasą dla zwiedzających Kraków. Odznacza się umiejętnym doborem treści i układu. Jest pięknie ilustrowany i musi być uznany za jedno z najlepszych tego rodzaju wydawnictw w Polsce.

165. OFICJALNY PROGRAM DNI KRAKOWA Z INFORMATOREM. 10. VI.—24. VI. 1936 r., wydany przez Polski Związek Turystyczny, Kraków.

166. Związek Powiatów Rzeczypospolitej Polskiej rozpoczął akcję wydawania broszur propagandowych, poświęconych poszczególnym powiatom letniskowym. Dotychczas ukazały się ładne i udatnie opracowane broszury:

St. Iłowiecki, POWIAT LIMANOWSKI (wyd. przez Pow. Kom. Let.-Tur.).

POWIAT WADOWICKI (wyd. przez Pow. Kom. Let.-Tur.).

Ciechanowski i Skoda, SKALNE PODHALE, pow. Nowotarski (wyd. przez Pow. Kom. Let.-Tur.).

HUCULSZCZYZNA, pow. Nadwórna, Kosów, Kołomyja (wyd. przez Pow. Kom. Let.-Tur.).

167. WISŁA NA ŚLĄSKU CIESZYŃSKIM — wydanie Urzędu gminnego we Wiśle. — Na treść tej broszury składa się część literacka i informacyjna. Piękny opis Beskidów Śląskich dał w niej G. Morcinek. Część informacyjna jest wszechstronna, szczegółowa, może uchodzić za wzór dla podobnych wydawnictw.

168. W porozumieniu ze Związkiem Uzdrowisk Polskich kilka letnisk i uzdrowisk wydało w ciągu roku 1936 szereg nowych prospektów: JASTRZĘBIE-ZDRÓJ, JAWORZE, JURATA (w trzech językach), KRYNICA, NAŁĘCZÓW, RABKA (dwa: letni i zimowy), SOLEC-ZDRÓJ, SZCZAWNICA, SZCZYRK i ZALESZCZYKI. Ponadto zbiór informacji w postaci ulotek-prospektów wydały uzdrowiska: CIECHOCINEK-CIEPLICA, INOWROCŁAW, KOWANIEC — NOWY TARG, KRYNICA, NIEMIRÓW-ZDRÓJ i RYMANÓW-ZDRÓJ.

169. Towarzystwo Krzewienia Narciarstwa wspólnie z Min. Komunikacji wydało broszurę: „ZIMA W POLSCE" w językach: polskim, niemieckim, francuskim, angielskim, węgierskim i holenderskim.

170. PANORAMA PLASTYCZNA DAWNEGO LWOWA — opracowanie zbiorowe, wydane przez Polskie Towarzystwo Krajoznawcze Oddział we Lwowie. Wydana broszura propaguje projekt stworzenia nowej plastycznej panoramy Lwowa (z 19 fotografiami).

171. HUCULSKIM SZLAKIEM DRUGIEJ BRYGADY LEGIONÓW POLSKICH. Broszura wydana przez Towarzystwo Przyjaciół Huculszczyzny, Stanisławów, str. 36, omawia regulamin marszu, trasę i nagrody i daje krótkie sprawozdanie z marszu w 1935 r.

DZIAŁ VII.

RÓŻNE

172. St. Pietkiewicz, WYCIECZKA DO POŁUDNIOWEJ CZĘŚCI GÓR ŚWIĘTOKRZYSKICH. Kraków. „Orbis".

173. Jan Wcisło, TRZYDZIEŚCI TYSIĘCY KILOMETRÓW PIESZO, ROWEREM I NARTAMI W PRZECIĄGU 37 MIESIĘCY PO OBSZARZE NASZEGO KRAJU. Rzeszów.

174. WYKAZ MIEJSCOWOŚCI LETNISKOWYCH I TURYSTYCZNYCH POLSKI, ujęty województwami z podaniem frekwencji letników

względnie turystów, oraz wyposażenia technicznego tychże miejscowości. Wykaz podaje po raz pierwszy wszystkie miejscowości wypoczynkowe i turystyczne w całej Polsce, wydany został przez Związek Powiatów R. P., Referat letniskowo-turystyczny w Krakowie.

175. P. B. P. „Orbis" wydawał podobnie jak w latach ubiegłych „WIADOMOŚCI PRASOWE ORBISU" pod redakcją J. Krawczyńskiej. W ciągu roku wydano 12 komunikatów podających programy ważniejszych imprez turystycznych, informacje i wskazówki dla podróżnych i turystów, oraz nowości wydawnicze. Ponadto w krótki lecz rzeczowy sposób omawiano w „Wiadomościach" najważniejsze zagadnienia ogólne, dotyczące turyzmu w Polsce.

176. PRZEGLĄD SAMORZĄDOWY — miesięcznik poświęcony zagadnieniom administracyjnym, gospodarczym i społecznym, Kraków — nakład Instytutu Administracyjno-Gospodarczego, red. Ludwik Osiecki — rok III.

NR 6: Mgr St. Smolec, Letniska przed sezonem.

NR 10. Dr St. Leszczycki, Zagadnienia turystyczne i letniskowe.

St. Iłowiecki, Małe Letniska na przykładzie pow. limanowskiego (przedruk z „Samorządu" r. 1936. ur. 35).

Mgr J. Przetocki, Muszyna.

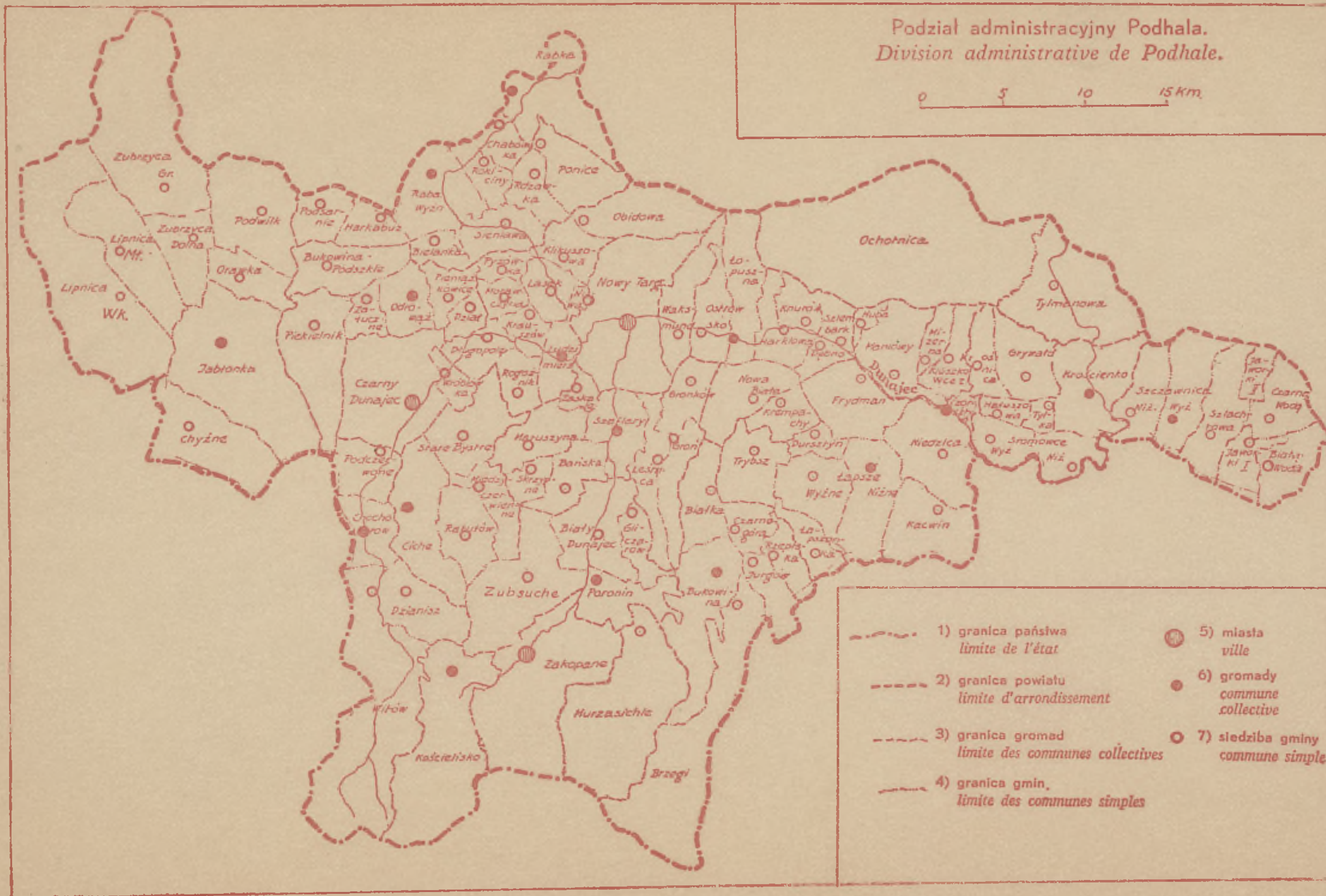
177. ZNICZ PODOLA — Ilustrowany Organ Oficjalny Podolskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego — Czortków, miesięcznik ilustrowany rok I. zesz. 10, str. 144, wydaw. Podolskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego Oddział Czortków, pod redakcją Władysława Cichockiego i Józefa Opackiego.

Nowe to czasopismo zamieszcza na swoich łamach artykuły wstępne i okolicznościowe, poezje, artykuły programowe, opisy geograficzno-krajoznawcze, oddzielne miejsce poświęca zabytkom i muzealnictwu, folklorowi, etnografii, historii oraz turystyce. Na końcu każdego zeszytu podana jest krótka bibliografia.

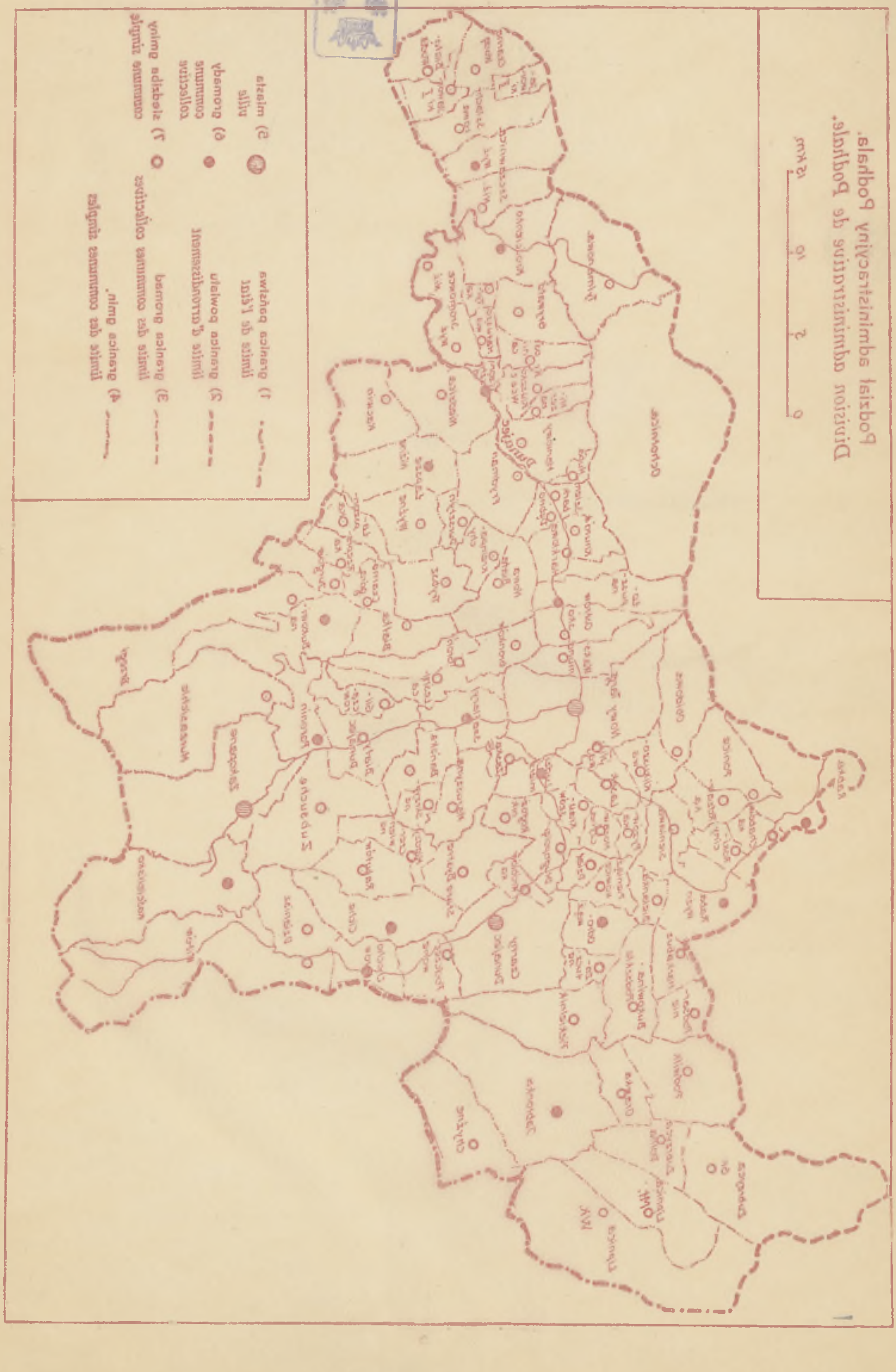
SKOROWIDZ NAZWISK

SKOROWIDZ MIEJSCOWOŚCI

(skróty przy liczbach oznaczają: a — afisz, m — mapa, pl — plan, p — prospekt).

Mapa z podziałem administracyjnym Podhala pozwala na odczytywanie nazw poszczególnych wsi na mapach znajdujących się w tekście przez odpowiednie jej nałożenie.

Mapa z podziałem administracyjnym Podhala na odczytywanie nazw poszczególnych wsi na mapach znajdujących się w tekście przez odpowiednie jej nałożenie.

DRUKARNIA NARODOWA W KRAKOWIE